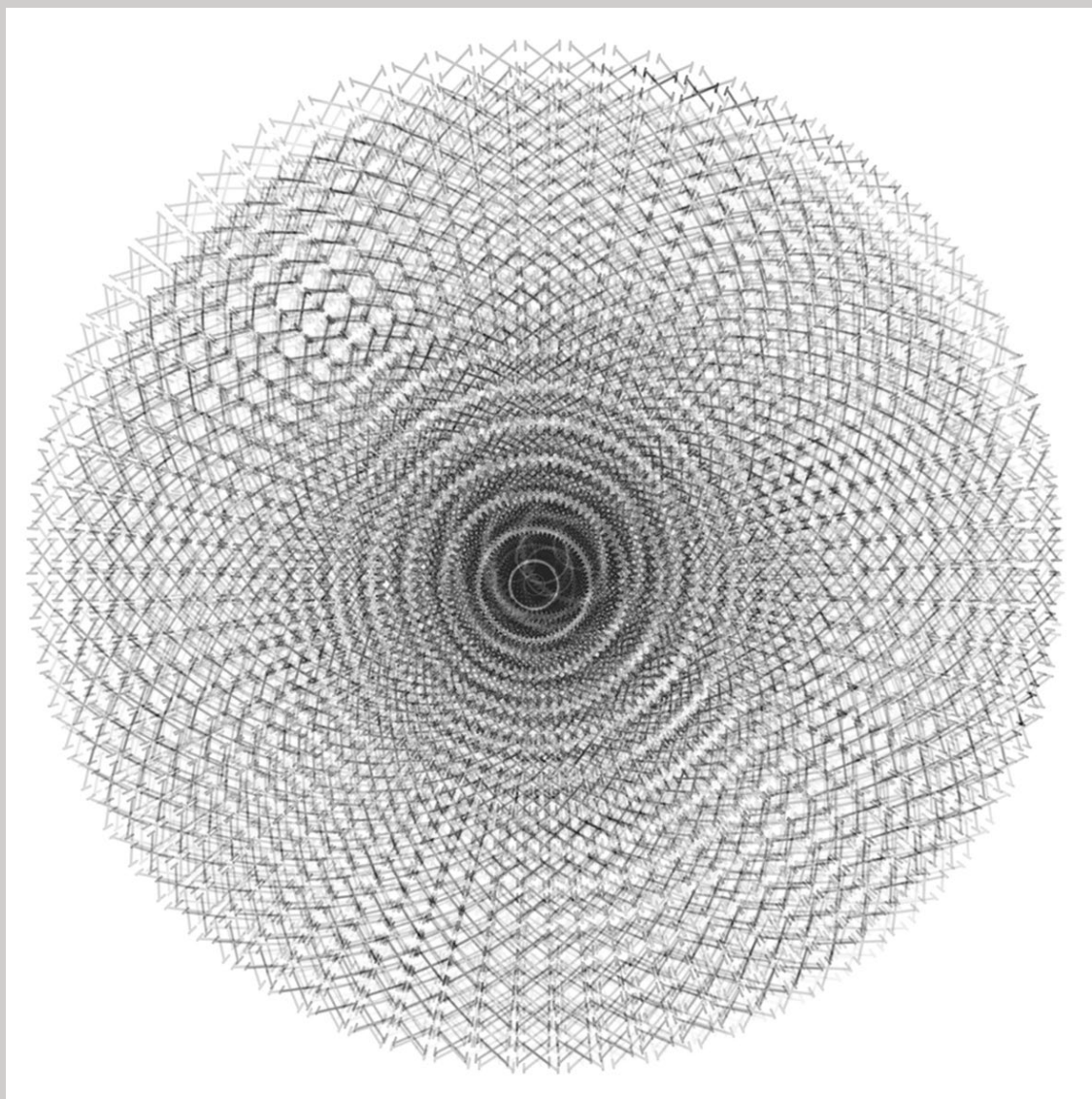

DEJINY

1/2018

ISSN 1337-0707

Dejiny 1/2018 – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
<http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12018.html>

Dejiny 1/2018 – e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov
in Prešov, <http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12018.html>

Ilustrácia na obálke: Edita Vološčuková - Genetika 1 (digitálna tlač)

Redakčná rada / Editorial Board:

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda/chairman (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc. (Masarykova univerzita, Brno)
PhDr. Ivan Halász, PhD. (Maďarská akadémia vied, Budapešť)
doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Roman Holec, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)
doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. (MV SR, Štátny archív Levoča, pobočka Poprad)
PhDr. Peter Koval', PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Igor Lichtej, CSc. (Užhorodská národná univerzita, Užhorod)
prof. PaedDr. Martin Pekár, PhD. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz (Universität Wien)
Dr. hab. Krzysztof Strykowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. (Spoločenskovedný ústav SAV, Košice)
prof. Dr. Waclaw Wierzbieniec (Uniwersytet Rzeszów)

Redakcia / Editors:

doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. (zodpovedná redaktorka/liable editor)
PhDr. Ján Džujko, PhD., PhDr. Peter Koval', PhD., Mgr. Maroš Melichárek, PhD.

Recenzenti čísla:

doc. Mgr. Ján Adam, PhD., doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.,
prof. PhDr. Michal Danilák, CSc., doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.,
doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.,
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

Jazykové korektúry:

Mgr. Jozef Jurčišin

Preklady resumé:

Mgr. Maroš Melichárek, PhD.

- © Vydáva Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity
s vydavateľstvom UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov
- © Issued by Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov
with publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

Prešov 2018

ISSN 1337-0707

OBSAH / CONTENTS

ÚVOD / FOREWORD

<i>Peter KOVAL</i>	7
Slovo na úvod / <i>Foreword</i>	

ŠTÚDIE / SCIENTIFIC ARTICLES

<i>Matúš VOJNA</i>	10
Petrovce nad Laborcom v rokoch 1254 – 1526. Z dejín obce a života jej obyvateľov v stredoveku / <i>Petrovce nad Laborcom in years 1254 – 1526. From History of village and life of its inhabitants in Middle Ages.</i> (Recenzenti: doc. Mgr. Ján Adam, PhD., doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.)	
<i>Patrik DERFIŇÁK</i>	38
Z činnosti najstaršieho úverného družstva v Prešove / <i>Some remarks on activities of the oldest credit cooperative in Prešov.</i> (Recenzenti: Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., doc. Mgr. Ján Adam, PhD.)	

ĽUDIA A DOBA / PEOPLE AND TIME

<i>Libuša FRANKOVÁ</i>	58
Ján Nepomuk Bobula. (K občiansko-národným postojom na pôde Novej školy) / <i>Ján Nepomuk Bobula. (The civic-national attitudes on the soil of Nová škola).</i> (Recenzenti: doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.)	
<i>Luciána HOPTOVÁ</i>	70
Michal Zabejda-Sumický – muž, ktorý pokoril svet spevom / <i>Michal Zabejda-Sumický – a man who conquered the world by singing.</i> (Recenzenti: doc. PhDr. Ľubica Harbulová, CSc., prof. PhDr. Michal Danilák, CSc.)	

ROZHOVORY / INTERVIEWS

<i>Maroš MELICHÁREK</i>	80
„Aby bolo čo povedať, musí to byť podložené poznaním a výskumom“ Rozhovor s prof. PaedDr. Štefanom Šutajom, DrSc. / „ <i>If we want to say something, it must be based on knowledge and research.</i> “ interview with prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.	

PREDSTAVUJEME / WE INTRODUCE

<i>Serhij KOPYLOV - Alexander ZAVALŇNUK</i>	88
Fakulta histórie Národnej univerzity Ivana Ohijenka v Kamenci-Podolskom / <i>Historical Faculty National University Ivan Ohienko of Kamyanets-Podilsky</i>	

PRIPOMÍNAME SI / WE REMEMBER

Nadežda JURČIŠINOVÁ	98
Šariš na stránkach Štúrových Slovenských národných novín pre 170 rokmi / Šariš in the Štúr's Slovak national newspaper 170 years ago	
Patrik DERFIŇÁK	100
Pred 120 rokmi začali v Prešove hrať futbal... / 120 years ago they started playing football in Prešov...	
Peter KOVAL'	102
120 rokov verejnej nemocnice v Bardejove (K bardejovskému zdravotníctvu v medzivojnovom období) / 120 years of public hospital in Bardejov (Bardejov health care in the inter-war period)	
Patrik. DERFIŇÁK	105
Zabudnutý politik a hospodársky odborník / Forgotten politician and economic expert	
Ján DŽUJKO	108
Slovenský drevársky priemysel (Pred 90 rokmi vyšiel v Prešove jediný časopis zaoberajúci sa drevárskym priemyslom na Slovensku) / Slovak wood industry (In Prešov - 90 years ago was issued the only magazine dealing with the wood industry in Slovakia)	

RECENZIE – ANOTÁCIE / REVIEWS – ANNOTATIONS

Jozef LUTAŠ-HUŠŤÁK	112
FRANKOVÁ, Libuša. Z histórie „Toryského kraja“. Osobnosti slovenského národnokultúrneho života v historickom regióne Šariša, Spiša a Zemplína. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 249 s. ISBN 978-80-555- 1861-9.	
Silvia FECSKOVÁ	113
JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Juraj Kello-Petruškin na Šariši. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 194 s. ISBN 978-80-555-1884-8.	
Gabriela OLŠAVSKÁ	116
DOMENOVÁ, Marcela. SEM Jednota Mateja Bahila (Zo spolkovej činnosti evanjelickej mládeže v Prešove). Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 215 s. ISBN 978-80-555-1948-7.	
Lucia MARCINKOVÁ	117
Liber – verbum – monumentumque (duchovná kultúra a konfesionalita v dejinách). Ed. Marcela Domenová. Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2017. 170 s. ISBN 978-80-89614-38-7.	
Patrik DERFIŇÁK	119
Hrady a hradné panstvá na Slovensku. Dejiny, majitelia, prostredie. Eds. Diana Duchoňová, Anna Fundárková. Bratislava : Veda, Historický ústav SAV, 2016. 240 s. ISB 978-80-224-1539-2.	

Gabriela OLŠAVSKÁ	120
<i>Osobnosti v knižnej kultúre a historických prameňoch. Ad honorem Jozef Repčák.</i> Ed. Marcela Domenová. Prešov : ŠVK v Prešove, 2017. 244 s. ISBN 978-80-89614-41-7.	
Ján DŽUJKO	122
<i>Nové obzory 33. Prešov v priestore a čase.</i> Ed. Jozef Kušnír. Prešov : Krajské múzeum v Prešove, 2017. 248 s. ISBN 978-80-89952-00-7.	
Matúš VOJNA	123
<i>Zemplínska šírava – premena zemplínskeho vidieka (50 rokov turizmu na Zemplínskej šírave).</i> Eds. Ján Dobrovolský, Martin Molnár, Matej Starjak. Michalovce : Priatelia Zemplína, 2016. 128 s. ISBN 978-80-972332-0-4.	

KRONIKA / CHRONICLE

Jozef KUŠNÍR	126
<i>Prešov v priestore a čase.</i> Prešov, 11. – 12. október 2017 / <i>Prešov in space and time Prešov, 11. – 12. October 2017</i>	
Peter KOVAL	128
<i>Čtvrtstoletí spolu. Československo a Podkarpatská Rus.</i> Praha, 28. – 29. marec 2018 / <i>Quarter Together. Czechoslovakia and Carpathian Ruthenia.</i> Prague, 28. – 29. March 2018	
Nadežda JURČIŠINOVÁ	130
<i>Pripomenuli si sté výročie vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov.</i> Bratislava, 17. – 19. apríl 2018 / <i>The centenary of common state of the Czechs and Slovaks was celebrated.</i> Bratislava, 17. – 19. April 2018	
Annamária KÓNYOVÁ	132
<i>14. študentská vedecká a umelecká konferencia.</i> Prešov, 25. apríl 2018 / <i>14th Student Scientific and Art Conference Prešov, 25. April 2018</i>	
Peter KOVAL	134
<i>„100 let od vzniku Československa – 1918 / 2018“.</i> Plzeň, 23. – 24. máj 2018 / <i>100 years since the establishment of Czechoslovakia - 1918/2018.</i> Pilsen, 23. – 24. May 2018	
Marcela DOMENOVÁ	138
<i>Vedecká konferencia Udaloosti a osobnosti formovania moderného slovenského národa (knižná kultúra – jazyk – školstvo – osveta).</i> Prešov, 24. – 25. máj 2018 / <i>Scientific Conference Events and Personalities of the Formation of a Modern Slovak Nation (Book Culture - Language - Education - Culture).</i> Prešov, 24. – 25. May 2018	
Nadežda JURČIŠINOVÁ	140
<i>Matúš Dula, politik, právnik a národný činiteľ.</i> Martin, 21. – 22. jún 2018 / <i>Matúš Dula, politician, lawyer and national agent.</i> Martin, 21. – 22. June 2018	
TOTO VYDANIE ČASOPISU ILUSTRUJEME REPRODUKCIAMI VÝTVARNÝCH DIEL EDITY VOLOŠČUKOVEJ	143
O AUTOROCH / A WORD ABOUT AUTHORS	145

Slovo na úvod

Vážení čitatelia! Internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove *Dejiny* pokračuje už 13. ročníkom. Dovoľujeme si Vám predstaviť jeho prvé číslo v roku 2018. Aj tentoraz sme zachovali tradičnú obsahovú štruktúru a máte možnosť si prečítať zaujímavé štúdie, dozvedieť sa viac o historických postavách zakomponovaných do určitého dejinného obdobia či spoznať názory súčasného slovenského historika.

Štúdia Matúša Vojnu patrí k prácam o regionálnych dejinách a je zameraná na dejiny obce Petrovce nad Laborcom v troch storočiach obdobia stredoveku od prvej písomnej zmienky o obci až po rok 1526. Druhý príspevok v rubrike Štúdie je dielom Patrika Derfiňáka, ktorý je jedným z mála východoslovenských historikov venujúcich sa hospodárskym dejinám Slovenska. Jeho text mapuje obchodné aktivity a celkovú činnosť najstaršieho úverného družstva v Prešove v rokoch 1887 až 1950. Príspevok zachytáva rozvoj takeého typu obchodu a problémy, ktorým členovia museli čeliť v medzivojnovom období v čase hospodárskej krízy či v čase druhej svetovej vojny.

Rubrika Ľudia a doba pozostáva z dvoch článkov, resp. z vykreslenia dvoch historických osobností. Libuša Franková predstavuje občiansko-národné postoje Jána Nepomuka Bobulu, slovenského politika, redaktora, publicistu a podnikateľa, ktorý patril k popredným členom ideového prúdu slovenskej politiky druhej polovice 19. storočia – Novej školy slovenskej. Centrom pozornosti Luciány Hoptovej bol Michal Zabejda-Sumický, predstaviteľ bieloruskej emigrácie pôsobiacej v Československu po druhej svetovej vojne, resp. ešte aj v čase existencie Protektorátu Čechy a Morava. Išlo o popredného bieloruského operného speváka s pohnutým osudom, ktorý prežil viacero kritických období a stal sa uznávaným umelcom európskeho formátu.

Prvé číslo časopisu *Dejiny* v roku 2018 je obohatené aj o rozhovor so slovenským historikom prof. PaedDr. Štefanom Šutajom, DrSc. Rozhovor realizoval Maroš Melichárek a svoje interview nasmeroval do dvoch rovín. Prvú označil ako možnosti a perspektívy stredoeurópskej histórie a druhú ako súčasný stav vzdelávania študentov v historickej vede.

Rubrika Predstavujeme tentoraz prezentuje Historickú fakultu Univerzity Ivana Ohijenku v Kamenci-Podoľskom na Ukrajine. Z textu sa dozvieme o vzdelávacej, vedecko-výskumnej a výchovnej činnosti tohto vysokoškolského pracoviska.

Päť príspevkov od troch autorov obsahuje už tradičná rubrika Pripomíname si. Tentoraz sú texty zamerané na vykreslenie dejinných zaujímavostí a osobností z prostredia regiónu Šariš. Recenzie a anotácie upriamujú pozornosť na zaujímavé knižné publikácie, ktorých autormi či zostavovateľmi sú aj členovia IH FF PU v Prešove. Už klasickou rubrikou, uzatvárajúcou každé číslo časopisu *Dejiny*, je Kronika. V nej sa môžete dozvedieť o zaujímavých akciách vedeckého charakteru konaných na pôde inštitútu a na iných slovenských historických pracoviskách.

Kronika, a celé prvé číslo časopisu Dejiny, potvrdzuje fakt, že IH FF PU je neustále činný vo vedecko-výskumnej a organizačnej činnosti a patrí tým medzi popredné historické pracoviská na Slovensku. Prajeme Vám, milí čitatelia, aby aj tohoročné prvé číslo časopisu bolo príjemným a zaujímavým čítaním.

Peter Koval'

ŠTÚDIE

Florenca - most Ponte Vecchio.

Foto: Jozef Jurčíšin

PETROVCE NAD LABORCOM V ROKOCH 1254 – 1526 Z DEJÍN OBCE A ŽIVOTA JEJ OBYVATEĽOV V STREDOVEKU

Matúš VOJNA

Abstract: *Petrovce nad Laborcom in years 1254 – 1526. From History of village and life of its inhabitants in Middle Ages.* This contribution is dedicated to describe history of village Petrovce nad Laborcom in middle ages. Till this day there still does not exist any work or paper which is dedicated to history of this village in presented period. First written mention of this village was from 1254. From chronological point of view we interpret only period of three centuries (1254 – 1526) of history of this village, not whole period of middle ages. We process the history of Petrovce nad Laborcom in context of wider regional history of eastern Slovakia and we dedicate our attention to several written mentions of Petrovce nad Laborcom. Our attention was focused closely to description of life and work of people that lived in typically middle ages village situated in middle Zemplin region.

Keywords: Petrovce nad Laborcom. History of the Middle Ages. The manor of Michalovce. Zemplín region. Eastern Slovakia.

V posledných rokoch sa slovenská historiografia stále viac a viac zameriava aj na skúmanie a spracovávanie regionálnych dejín, medzi ktoré samozrejme patria aj dejiny jednotlivých miest a obcí. Každým rokom vychádzajú publikácie venované dejinám jednotlivých miest a obcí nachádzajúcich sa aj na území Zemplína, avšak Petrovce nad Laborcom do tejto skupiny zatiaľ nepatria. Dodnes neexistuje žiadna podrobnejšia práca venovaná dejinám Petroviec nad Laborcom a táto obec sa len stručne spomína v niekoľkých encyklopédiách a špecializovaných prácach venovaných dejinám východného Slovenska. To bol prvý dôvod prečo sme sa rozhodli napísať tento príspevok, v ktorom sme sa snažili čo najpodrobnejšie spracovať stredoveké dejiny tejto obce. Keďže Petrovce nad Laborcom sa v písomných prameňoch prvýkrát spomínajú až v roku 1254, nejde teda z chronologického hľadiska o celé obdobie stredoveku, ale len o obdobie necelých troch storočí trvajúcich od záveru raného (do roku 1301) cez celý vrcholný (1301 – 1437) až po koniec neskorého stredoveku (1437 – 1526). Druhý dôvod, podľa nás rovnako dôležitý, ktorý nás viedol k spracovaniu stredovekých dejín Petroviec nad Laborcom je, že ide o našu rodnú obec. Dejiny Petroviec nad Laborcom v období stredoveku sme sa snažili spracovať v kontexte širších regionálnych dejín a našu pozornosť sme nevenovali len jednotlivým skromným písomným zmienkam o obci, ale značnú pozornosť sme venovali aj popisu života a práce ľudí žijúcich v typickej stredovekej dedine nachádzajúcej sa na území stredného Zemplína.

Petrovce nad Laborcom ležia v centrálnej časti Zemplína, v severnej časti Východoslovenskej nížiny, na západnom nánosovom vale rieky Laborec, ktorý sa východným smerom zvažuje do nivy Laborca a západným do nivy Duše s jej mŕtvymi ramenami. Stred obce sa nachádza v nadmorskej výške 118 m. n. m. Nadmorská

výška chotára sa nachádza v rozmedzí 115 – 121 m. n. m.¹ Podľa súčasného administratívneho členenia SR patrí obec do okresu Michalovce v Košickom kraji. Obec hraničí na severovýchode s obcou Zbudza, na juhovýchode s mestom Michalovce, na juhu s mestskou časťou Michaloviec Topoľanmi, na juhozápade s obcou Suché, na západe s obcou Lesné a na severe s obcou Nacina Ves. Okresné mesto Michalovce je od stredu katastra obce vzdialené 5,2 km. Dnes sa obec delí na dve časti, a to na obec samotnú a časť obce s názvom Ortáš, ktorá sa nachádza západne od obce kadiaľ vedie železničná trať Michalovce – Strážske.²

Petrovce nad Laborcom až do roku 1918 v rámci Uhorska územne patrili do Zemplínskej stolice, od roku 1849 župy. Zemplínska stolica bola územne najväčšou stolicou na Slovensku. Rozprestierala sa od rieky Tisy na juhu až po severné hranice Slovenska. Petrovce sa nachádzali hneď vedľa hranice medzi Zemplínskou a Užskou stolicou, ktorú v tomto úseku predstavovala rieka Laborec.

Stolice sa postupne vyvíjali z kráľovských komitátov, ktoré predstavovali vyššie organizačné útvary v rámci hradného zriadenia. Hradné zriadenie v ranofeudálnom Uhorsku tvorili rozsiahle kráľovské majetky, ktoré na konci 11. storočia predstavovali na území Slovenska až 85 % všetkej pôdy. Zemplínsky komitát vznikol v 11. storočí spolu s ostatným komitátmi nachádzajúcimi sa aj na dnešnom východnom Slovensku – Užský komitát a komitát Novum Castrum, ktorý predstavoval územie neskoršej Abovskej, Šarišskej a Hevešskej stolice. Postupom času sa komitáty začali pretvárať na jednotlivé stolice, pričom Zemplínska stolica vznikla pred koncom 13. storočia a Užská stolica najneskôr začiatkom 14. storočia. Každá stolica sa delila na slúžnovské okresy. Spočiatku bola každá stolica rozdelená spravidla na štyri slúžnovské okresy, ale neskôr sa ich počet zvýšil, niekde aj znížil. Zemplínska stolica sa delila na štyri slúžnovské okresy až do roku 1777. Slúžnovské okresy boli spočiatku označované len radovými číslicami a menami slúžnych. Petrovce nad Laborcom v minulosti patrili do Štvrtého slúžnovského okresu, ktorý bol v roku 1773 premenovaný na Michalovský slúžnovský okres (*Processus Nagy Mihályiensis*). Okrem Michalovského slúžnovského okresu existovali v Zemplínskej stolici ešte Podhorský, Ostrovný a Vranovský slúžnovský okres.³

V dnešnom katastri obce Petrovce nad Laborcom sa zatiaľ nepodarilo objaviť žiadne archeologické nálezy. Avšak zo všetkých okolitých obcí dnes už poznáme rôzne archeologické nálezy z obdobia praveku aj raného stredoveku, preto môžeme s veľkou pravdepodobnosťou očakávať, že aj v chotári Petroviec nad Laborcom sa v budúcnosti podarí objaviť stopy po pravekom, resp. ranostredovekom osídlení.⁴

- 1 BÉREŠ, Július (zost.). *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. III. zväzok. Východné Slovensko*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 2008, s. 98; KROPILÁK, Miroslav a kol. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava : VEDA, 1977, s. 381.
- 2 *Obec Petrovce nad Laborcom – Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce*. 2005, s. 8.
- 3 ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 681; ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 11-14, 19, 160-163; ŽUDEL, Juraj. Západné hranice Užského komitátu. In *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 2, s. 91-99.
- 4 *Petrovce nad Laborcom*. Excel enterprise, 2009, s. 4.

Prvá písomná zmienka o Petrovciach nad Laborcom (ďalej budeme názov obce uvádzať už len v skrátenom tvare Petrovce) sa nachádza v listine kráľa Bela IV. z 27. decembra roku 1254. Ide o listinu, ktorou kráľ Belo IV. vymenil majetky pod hradom Tubul v Šarišskej stolici Gregorovi synovi Náca, resp. Nata za dve pusté zeme nazývané *Lezna*, čiže Lesné a *Chemerna*, čiže Pusté Čemerné v Zemplínskej stolici s výmerou 30 popluží, ktoré boli predtým obývané istým Mikitom (*Mykwtha*; *Mycuta*) a Navalynom (*Navalyad*; *Noualyad*; *Nowalab*), ale ostali prázdne a bez obyvateľstva. V tejto listine sa opisuje aj hranica týchto majetkov, ktorá sa začínala na východe pri rieke Laborec (*flumine Lothorcz*; *Loborch*) a pokračovala k hrobu Rusínov (*ad sepulturam Rwthenorum*),⁵ kde hraničila s chotárnou hranicou dediny Petrovce (*cum villa Peturya*; *villa Petarii*). Ako vyplýva z listiny, tak Petrovce nevznikli v roku 1254, ale už skôr, keďže v tomto období mala dedina už ustálené chotárne hranice.⁶

Petrovce sa v rôznych písomnostiach z 13. až 17. storočia vyskytujú pravidelne pod názvami Petroch, Petrouch a pod., čo bol maďarizovaný tvar pôvodného názvu Petroviec. Podľa významného slovenského historika Ferdinanda Uličného koreni názov obce vo vlastnom mene Peter, ktorý bol pravdepodobne prvým zemianskym vlastníkom príslušného majetku a zároveň aj zakladateľom dediny. Maďarizovaný názov obce zároveň oslabuje možnosť, že názov Petrovce by mohol koreniť v duchovnom patrónovi miestneho kostola, ak by bol zasvätený svätému Petrovi. V tomto prípade by s veľkou pravdepodobnosťou vznikol maďarský názov obce v zmysle Svätý Peter a nie Petrovce. Tieto poznatky teda vedú k predpokladu, že dedina Petrovce vznikla ako osada zemana Petra niekedy v prvej polovici 13. storočia.⁷ Zrejme sa už nikdy presne nedozvieme kedy Petrovce vznikli, keďže spreď 13. storočia sa zachovalo veľmi málo písomných prameňov, čo je zapríčinené aj tým, že darovanie pôdy svetskému feudálovi zo strany panovníka spočiatku nebývalo sprevádzané donačnou listinou.⁸ Len veľmi výnimočne sa zaznamenávali presné roky vzniku dedín, a pre vtedajšie potreby to ani nebolo dôležité. Hromadnejšie vydávanie listín sa v Uhorsku začína až začiatkom 13. storočia, ale listiny sa v tomto období vydávali

-
- 5 Ide o praveké mohyly z neskorej doby kamennej, ktoré boli v stredoveku považované za hroby Rusínov.
 - 6 IPOLYI, Arnold – NAGY, Imre – VÉGHÉLY, Dezső. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius VI.* Budapest : 1876, s. 79; MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae Tomus II. Slovenský diplomatár II.* Bratislava : Obzor, 1987, s. 321-322; SIRMAJ, Anton zo Sirmy. *Historické, topografické a politické poznatky stolice Zemplínskej II. diel. dodatok § 175 – § 638*; ČURMOVÁ, Viera (zost.). Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2009, s. 171, 192. Preklad: SLANINKA, Martin. ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska.* Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 236; VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny III. s osobitným zreteľom na celé východné Slovensko a horné Potisie.* Bratislava : VEDA, 1977, s. 368; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy.* Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 395.
 - 7 ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy.* Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 396.
 - 8 ULICHNÝ, Ferdinand. Vývin feudálneho panstva Sztárayovcov na východnom Slovensku od 13. do 15. storočia. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, roč. 15, 1964, s. 139.

len vtedy, keď na to existovali vážne dôvody.⁹ V prípade Petrovci bola takýmto dôvodom majetkovoprávna zmena majiteľa dedín Lesné a Pusté Čemerné, pričom Petrovce sú tam spomínané len okrajovo ako susedná dedina.

Zo zachovaných písomných správ sa nedá presne zistiť nielen rok, kedy predpokladaný zeman Peter získal tento majetok, ale ani dakedy mali jeho potomkovia dedinu Petrovce vo svojom vlastníctve. Isté je, že zeman Peter vlastnil Petrovce v prvej polovici 13. storočia a jeho dedičom dedina patrila pravdepodobne do konca 13., možno až do začiatku 14. storočia. V tomto období ju za neznámych okolností získali šľachtici z Michaloviec, ktorým dokázateľne patrila v roku 1335. Možno ju od Petrových dedičov odkúpili, ale je možné, že ju zabrali aj násilným spôsobom. Petrovce sa odvtedy stali majetkovou súčasťou rozsiahleho michalovského panstva, do ktorého patrili nepretržite aj v nasledujúcich storočiach.¹⁰

Michalovské panstvo začalo vznikať od polovice 13. storočia a v 14. storočí sa už rozprestieralo od Krivoštieh cez Staré, Petrovce, Michalovce, Jastrabie pri Michalovciach, po Lúčky a Klokočov, pričom zahrňovalo majetky a chotáre vyše 20 dedín. Centrom tohto panstva bol hrad šľachticov z Michaloviec vo Vinnom.¹¹

Petrovce sa druhýkrát spomínajú až v roku 1335 v listine vydané Jágerskou kapitulou, ktorá uskutočnila prvé delenie majetku michalovského panstva medzi synov Andreja, ktorý bol županom Užskej stolice – Jakuba, Michala a Vavrince, a synov Jakuba, ktorý bol županom Zemplínskej stolice a zároveň zastával aj funkciu kráľovského pohárnika – Andreja, Štefana a Ladislava. Majetky panstva boli rozdelené na dve časti, severnú a južnú, pričom hranicu predstavovala riečka Duša. Severnú časť panstva spolu s Petrovcami (*possessio Petrouch*) vtedy získali Andrejovi synovia – Jakub, Michal a Vavrinc a ich potomkovia. Ďalšie delenia majetku sa uskutočnili v rokoch 1336 a 1337.¹² V listine z roku 1335 sa podrobne uvádzajú aj

-
- 9 MARSINA, Richard. Listiny a ich význam pre výskum osídlenia. In *Historické štúdie XI*. Bratislava : SAV, 1966, s. 44-46; MARSINA, Richard. O osídlení Slovenska od 11. do polovice 13. storočia. In MARSINA, Richard (zost.). *Historické štúdie XXVII/2 – Slovenský ľud po rozpade Veľkomoravskej ríše*. Bratislava : VEDA, 1984, s. 44.
 - 10 ULICHÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 396.
 - 11 ADAM, Ján. Michalovské panstvo. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 67; ADAM, Ján. Michalovské panstvo. In MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Michalovce a okolie. Šľachta*. Michalovce – Prešov : Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum – Počítače AIO, 2015, s. 5; BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 40; ULICHÝ, Ferdinand. Vývin feudálneho panstva Sztyárayovcov na východnom Slovensku od 13. do 15. storočia. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, roč. 15, 1964, s. 143; ULICHÝ, Ferdinand. Najstaršia šarišská a užská šľachta. In ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína (zost.). *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin : Matica slovenská – Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1994, s. 72.
 - 12 BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 57; MIŠÍKOVÁ, Alena. Počiatky a vývin Stáraiovského rodu z Michaloviec do začiatku 18. storočia. In SEKELA, Vladimír (zost.). *Rod Sztyáray a Michalovce*. Banská Bystrica – Michalovce : PRO – Zemplínske múzeum, 2014, s. 11; NAGY, Gyula – MAKK, Ferenc (szerk.). *Anjou-kori*

chotárne hranice vtedajších Petroviec. Východnú hranicu chotára predstavovala rieka Laborec (*fluvium Laburch*), ktorá sa s južnou hranicou stretávala pri prvom hraničnom bode, ktorým bol dnes už neexistujúci močiar, alebo mŕtve rameno Laborca s názvom *Fizezthow*. Južná hranica chotára viedla cez polia a cestu, ktorá viedla z dediny Topolany (*villa Thopula*) do Petroviec (*villa Petrouch*). Južná hranica od tejto cesty pokračovala ďalej cez polia až prišla k rieke Duša (*fluvium Dwsawyze*), kde sa nachádzal ďalší hraničný bod, resp. medzník. Hranica pokračovala až k chotárnym hraniciam Pozdišoviec (*possessionis Pazdych*). Západná hranica chotára Petroviec sa potom tiahla od hraničného bodu s pozdišovským chotárom na sever k Jasenovskému potoku (*Jezelepatak*) a pokračovala cez veľký les (*magnam silvam*) až k priekope (*fossatum*) a ďalej k potoku nazývanom *Rektyespatak*. Chotárna hranica ďalej pokračovala k vyvýšenine (*dumb*), ktorá predstavovala hraničný bod spájajúci západnú a severnú chotárnu hranicu. Severná hranica odtiaľ pokračovala na východ k rieke Duša, kde sa nachádzali ďalšie hraničné medzníky. Hraničná čiara pokračovala ďalej cez krovinatý porast (*rubum spinarum*) k dnes už tiež neexistujúcemu močiaru s názvom *Fizezer* a pokračujúc východným smerom sa vrátila k východnej chotárnej hranici, ktorú predstavovala rieka Laborec.¹³

Ako je vidieť z popisu chotárnych hraníc stredovekých Petroviec, tak významnú hraničnú úlohu zohrávajú najmä vodné toky Laborec a Duša. Okrem toho, že tieto rieky predstavovali hraničné línie, významne ovplyvňovali aj život samotných obyvateľov Petroviec, často negatívne vo forme pravidelných jarných záplav. Zaujímavé informácie o tom môžeme nájsť v Noticiách Zemplínskej stolice od Mateja Bela: „Samotný Laborec, keďže zbíha z vysokých vrchov, ľahko sa rozvodní a svojimi záplavami zaleje celé okolie, ktorým preteká. Keď sa tak stane, vytvorí druhú riečku, ktorú obyvatelia nazývajú Duša. Vzniká vybrežením vôd nad Strážskym a pokračuje cez Nacinu Ves, Petrovce, Močarany, Šamudovce, až po Pozdišovce, Laškovce a Žbince, ako aj Fišar, teraz Vrbnicu, z ktorých tieto sú na ľavom brehu, tamtie na pravom. Odtiaľ postupuje k Hatalovu, obchádzajúc Budkovce, za Kopčanmi sa vlieva do Laborca, z ktorého vznikla. Rybami nevyniká, ale je výborná na raky, prináša však poliam mnohé nevyhnutné škody.“¹⁴ Rovnako popisuje

Oklevéltár XIX. 1335. *Documenta res Hungaricas tempore regum andegavensium illustrantia*. Budapest – Szeged : 2004, s. 327-329; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 91-101; NAGY, Imre (szerk.). *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis III. (1333 – 1339)*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1883, s. 220-229.

- 13 DONGÓ, Gy. Géza. Adalék N.-Mihály, Topolyán és Petrócz helyrajzához. In *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez*, roč. 4, 1899, č. 4, s. 120-122; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 95-96; NAGY, Gyula – MAKK, Ferenc (szerk.). *Anjou-kori Oklevéltár XIX. 1335. Documenta res Hungaricas tempore regum andegavensium illustrantia*. Budapest – Szeged : 2004, s. 327-328; NAGY, Imre (szerk.). *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis III. (1333 – 1339)*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1883, s. 224-225; PITI, Ferenc (szerk.). *Anjou-kori Oklevéltár XX. 1336. Documenta res Hungaricas tempore regum andegavensium illustrantia*. Budapest – Szeged : 2004, s. 95; ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 240-241, 424-425.

- 14 BEL, Matej. *Zemplínska stolica*. Bratislava : Zemplínsky valal, 2000, s. 38. Preklad: SLANINKA, Martin.

Laborec a Dušu aj Anton Sirmaj zo Sirmy vo svojom diele o Zemplínskej stolici.¹⁵ Zaujímavo, až prekvapujúco pôsobí zmienka o Duši bohatej na raky, keďže dnes už v nej po rakoch niet ani stopy.

Zaujímavé sú aj rôzne názvy riek a potokov spomínané v chotári Petroviec a ešte zaujímavejší je ich význam. Názov rieky Laborec sa podľa legendy odvodzuje od mena slovanského kniežaťa Laborca, ktorý bojoval proti starým Maďarom. Názov riečky Duša, ktorej horný tok sa nazýval aj *Ludun*, znamená pomaly tečúci, v suchých obdobiach až strácajúci sa vodný tok, čiže ako keby to bola duša Laborca. Právý prítok Duše – Jasenovský potok (*Jezelepatak*) má názov odvodený od listnatého stromu jaseňa. *Nececha* bol ďalší krátky potok, ktorý tiekol neďaleko Petroviec. Slovo *neceča*, resp. *neteča* označovalo pomalý, takmer netečúci vodný tok.¹⁶

Z ďalšej listiny vydanéj Jágerskou kapitulou z roku 1336 pri opise chotárných hraníc Zbudze sa dozvedáme, že z Petroviec viedla cesta do Vinného (*viam de villa Petroch in villam Vinna*).¹⁷ Keďže táto cesta musela prekročiť rieku Laborec, musel na nej pochopiteľne existovať minimálne brod, možno aj prievoz, keďže most sa nespomína. Táto cesta sa spomína ešte raz, a to v ďalšej listine vydanéj tiež Jágerskou kapitulou v roku 1337.¹⁸ Cez Petrovce tak v stredoveku viedli minimálne dve cesty. Jednou z nich bola cesta do Vinného, ktorá však mala len lokálny význam. Oveľa dôležitejšou bola krajinská Laborecká cesta, ktorá viedla údolím rieky Laborec v smere od juhu na sever. Na juhu nadväzovala na cestu zo stredného Potisia k Zemplínu a k Trebišovu a pokračovala cez Michalovce do Humenného, Krásneho Brodu a Lupkovským priesmykom do Poľska a Ruska.¹⁹ Na túto krajinskú Laboreckú cestu sa napájala aj veľmi významná cesta z Považia, ktorá viedla cez Levoču, Spiš-

15 SIRMAJ, Anton zo Sirmy. *Historické, topografické a politické poznatky stolice Zemplínskej*. ČURMOVÁ, Viera (zost.). Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2004, s. 50-51. Preklad: SLANINKA, Martin.

16 JÁGER, Mikuláš. *Mesto Strážske*. Prešov – Strážske : DINO – Mestský úrad, 1994, s. 10; ONDRUŠ, Šimon. Slovenské rieky – pôvod mien. In *Studia Academica Slovaca* 8. Bratislava : ALFA, 1979, s. 274-275; ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 423-424; VARSÍK, Branislav. *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí (Príspevok k etnogenéze Slovákov)*. Bratislava : VEDA, 1990, s. 150-154.

17 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 109; ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 247-248.

18 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 151; NAGY, Imre (szerk.). *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis III. (1333 – 1339)*. Budapest : Magyar tudományos akadémia, 1883, s. 421; ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 247.

19 BODNÁROVÁ, Miloslava. Topografia Michaloviec a ich sídelný vývoj v stredoveku. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 2, 2007, č. 2, s. 8-9; BODNÁROVÁ, Miloslava. Príspevok k dejinám Michaloviec v stredoveku. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, 2012, č. 1, s. 31-32; ULICHNÝ, Ferdinand. Vývoj uhorsko-poľského pohraničia v stredoveku. In *Historické štúdie* 41. Bratislava : VEDA, 2000, s. 43; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s.732; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 84.

ský hrad, Prešov a Vranov až do Strážskeho. Tu sa napojila na cestu do Michaloviec a pokračovala až do Užhorodu.²⁰ Tieto krajinské cesty v dobách mieru predstavovali aj pre obyvateľov Petroviev dôležitú komunikačnú spojnicu s okolitým svetom, avšak počas vojen im prinášali najrôznejšie utrpenia, škody na životoch aj na majetku. Krajinské cesty ľudia v stredoveku pomenúvali slovom hradská, a to z toho dôvodu, že tieto cesty viedli od jedného hradu k druhému.²¹

V stredoveku sa okrem pozemných komunikácií na prepravu rôznych tovarov často využívala aj riečna doprava. Na transport sa vtedy využívali aj rieky, ktoré by dnes už na to neboli vhodné. Medzi takéto vodné toky patrili aj Laborec. Využívalo sa najmä obdobie sezónneho zvýšenia vodnej hladiny. Dobrú splavnosť dnes už k tomu nevhodných tokov ovplyvňoval najmä hustejší vegetačný kryt krajiny. Rozsiahle lesy, lužné háje a početné močiare zachytávali oveľa viac zrážok a zadržovali vodu. Voda potom stekala pomalšie ako dnes a mala oveľa vyrovnanejší odtok. Zároveň aj údržba splavnosti vodných tokov bola technicky oveľa menej náročná než údržba ciest, najmä vo vrchovitom teréne. Na nevhodných úsekoch horných tokov riek sa plavidlá ťahali pomocou lán a niekde možno aj prevážali. Najbežnejším plavidlom používaným v stredoveku k riečnej doprave boli obyčajné plte a jednoduché člny. S riečnou dopravou samozrejme úzko súvisí aj existencia riečnych prístavov, ktoré vznikali najmä v dôležitejších trhových strediskách, ale aj v blízkosti krajinských ciest. Takýto riečny prístav sa dokonca nachádzal aj v Petrovciach na brehu Laborca a jeho existencia je doložená v už spomínanej listine z roku 1336 (*in vado seu transitu... Petruchreue*). Tento riečny prístav sa pravdepodobne nachádzal niekde blízko ústia spomínaného potoka *Nececha* (netečúca voda) do Laborca severne od Petroviev, keďže v súvislosti s riečnymi prístavmi sa často spomínajú takéto „netečúce, resp. mŕtve vody“. V každom riečnom prístave sa nachádzali tzv. pale, čo boli opracované kamene vbité do zeme, ktoré slúžili na pripevnenie plavidiel, ale aj na spevnenie brehu. Pri riečnych prístavoch sa často budovali aj hate, ktoré zlepšovali splavnosť rieky. Veľkú hať pri petrovskom prístave dali postaviť aj šľachtici z Michaloviec. Na údržbu prístavu sa spravidla vyberalo clo, preto budovať nové prístavy mohli len zemepáni so súhlasom panovníka. Prístav mal samozrejme ešte jednu dôležitú funkciu, a to prievoznícku.²² Riečny prístav v Petrovciach zrejme existoval len v 14. storočí, keďže v ďalších písomných prameňoch sa už nespomína.

20 RATKOŠ, Peter. Slovensko v 10. – 12. storočí. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 182.

21 ULICHŇÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s.731; ULICHŇÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 78, 87.

22 HALAGA, Ondrej R. Riečna doprava v Karpatskej oblasti za feudalizmu. In *Slovenský národopis*, roč. 20, 1972, č. 4, s. 557-571; HALAGA, Ondrej R. *Košice – Balt. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom (1275 – 1526)*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo – Mestský národný výbor, 1975, s. 102-114; HALAGA, Ondrej R. *Počiatky Košíc a zrod metropoly. Hospodársko-sociálne, správne a kultúrne dejiny*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 38-39; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 109. Vladimír ŠMILAUER považuje *Petruchreue* za označenie petrovského brodu. Brody však úzko súviseli s riečnymi

Z už vyššie spomínanej listiny z roku 1337 sa okrem toho, že z Petroviec viedla cesta do Vinného, dozvedáme aj mnohé ďalšie informácie. Ako prvú uveďme, že v tomto roku sa zmenila južná chotárna hranica Petroviec, ktorá sa predtým tiahla až k pozdišovskému chotáru. Teraz už bol chotár zmenšený a južnú hranicu predstavovala hranica medzi chotármi Petroviec a Suchého (*possessionibus Zwha*). Dalším veľmi zaujímavým údajom v tejto listine je zmienka o dvoch vodných mlynoch v Petrovciach, ktoré sa nachádzali na brehu Laborca (*molendina in villa Petrolch, et Scenthmolna in eodem fluvio Laborch existentia*).²³ Tieto vodné mlyny sa s veľkou pravdepodobnosťou mohli nachádzať niekde blízko spomínaného riečneho prístavu.

Chotár predstavoval pre každú dedinu veľmi dôležitý územný priestor, na ktorom sa muselo nachádzať primerané množstvo poľnohospodársky obrábateľnej pôdy, potrebnej pre život jej obyvateľov. Na kultivovanú pôdu v jednotlivých chotároch spravidla nadväzovalo ešte zalesnené územie, ktoré predstavovalo najmä zásobáreň stavebného a palivového dreva. V okolí Petroviec sa v stredoveku rozprestierali pomerne rozsiahle lesy, po ktorých už dnes niet ani stopy. Výnimku tvorí len úzky pás lužného lesa na oboch brehoch rieky Laborec. Chotár bol organickým prepojením sídliského, výrobného a surovinového priestoru a predstavoval uzavreté hospodársko-spoločenské územie každej dediny. Ako sme mohli vidieť pri opise chotárnych hraníc stredovekých Petroviec z roku 1335, tak chotárne hranice boli jasne vymedzené podľa chotárnych medzí, ktoré boli prírodného alebo umelého pôvodu. Prirodzené hranice chotára Petroviec tvorili vodné toky Laborec, Duša a Jasenovský potok, močiare, les, krovinatý porast a pod. Ako umelé hraničné body sa najčastejšie navrhovali malé, ale v teréne dobre rozpoznateľné kopčeky. Každý chotár sa delil na dve časti – intravilán a extravilán. Intravilán predstavoval obytný a s ním bezprostredne súvisiaci výrobný-hospodársky priestor. Do extravilánu patrili ostatné časti chotára ako polia, lúky, vinice, lesy atď. Základom intravilánu bolo sídliské jadro, ktoré bolo tvorené súborom obytných budov a s nimi súvisiacimi hospodárskymi budovami, dvormi a záhradami. Pás záhrad často doslova obkolesoval dedinu a tvoril tak aj jej obrannú líniu, lebo kto nemohol vojsť do dediny po prístupovej ceste, musel násilne vniknúť cez ohrady záhrad. To značne spomalilo postup útočníka a tým poskytlo viac času pre obranu alebo útek dedinčanov do bezpečia, najčastejšie do blízkeho lesa.²⁴

Medzi šľachticmi často dochádzalo k rôznym sporom a nezhodám, najmä v oblasti držby majetku. Na tieto nezhody a spory doplácali hlavne poddaní, ktorých šľachtici okrádali, mržali a často aj zabili. Poddaní boli voči takejto svojvôli šľachticov úplne bezbranní. Dôvody takýchto kriminálnych činov mohli byť rôzne. Naj-

prístavmi a brod tam nepochybne existoval ešte pred vybudovaním prístavu a určite aj po jeho zániku. *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava : Učená Spoločnosť Šafaříkova, 1932, s. 247-248.

23 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 148, 152; NAGY, Imre (szerk.). *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis III. (1333 – 1339)*. Budapest : Magyar tudományok akadémia, 1883, s. 418, 421.

24 HABOVŠTIK, Alojz. *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1985, s. 78, 113, 213-214, 225-227; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 175-182.

častejšie išlo o majetkové obohatenie sa, ale často išlo len o pomstu. Šľachtici často okrádali alebo inak poškodzovali poddaných iného šľachtica a to aj v prípade, že boli v príbuzenskom vzťahu. Takáto situácia nastala v roku 1355 aj v Petrovciach, ktoré vtedy patrili Eugenovi (1353 – 1393), synovi Ernesta z Michaloviec (+1349). Ernest bol synom Jakuba (+1337), ktorý počas spomínaného delenia michalovského panstva v rokoch 1335 – 1337 získal okrem iných majetkov aj dedinu Petrovce. Ernest mal ešte dvoch bratov – Andreja a Jána. Ernestov brat Ján v roku 1355 prišiel do Petroviec (*Petrowch*), pričom celú dedinu spustošil (*penitus desolasset*), dedinčanom ukradol aj nejaký dobytok a istého sluhu Mikuláša (*Nicolaus*) aj smrteľne zranil. Okrem toho spustošil aj dedinu Hažín, kde znásilnil manželku poddaného. Vyčíňal ešte aj v Trnave pri Laborci, kde z dvoch poddanských usadlostí vyhnal poddaných a ubytoval tam svojich vlastných. Keďže Eugen, ktorému Petrovce dedične patrili bol ešte maloletý, žalobu na Jána podala jeho matka Alžbeta, vtedy už vdova. Tento spor riešil krajinský sudca Mikuláš Druget, a Jánovi bol napokon uložený trest za jeho zločiny v podobe straty všetkých jeho majetkov. Súdnu právomoc vykonávali jednotlivé stolice prostredníctvom stoličného súdu – sedrie (*sedes iudiciaria*). Sedria Zemplínskej stolice zasadala v Trebišove a sedria Užskej stolice vo Veľkých Kapušanoch. Okrem takýchto násilných činov boli v stredoveku veľmi časté aj únosy poddaných. Išlo vlastne o násilné presídľovanie obyvateľov z majetku jedného šľachtica na majetok toho druhého. Takéto únosy sa uskutočňovali hlavne v noci. Šľachtici väčšinou tieto kriminálne činy nevykonávali sami, ale využívali pri tom najmä svojich sluhov, poddaných, rodinných príslušníkov, či rôznych tulákov. Na tie najzávažnejšie trestné činy, medzi ktoré patrili napr. lúpežné prepady, vraždy a podpaľačstvo si šľachtici často najímali Rumunov, ktorí sa postupne usadzovali na základe valašského práva na majetkoch michalovských šľachticov, ale aj na susedných panstvách Drugetovcov.²⁵

Rodinné vzťahy šľachticov z Michaloviec sa po čase zrejme zlepšili, keďže z listiny z roku 1374²⁶ sa dozvedáme, že Petrovce (*Petroch*) vtedy už patrili dvom šľachticom. Ich vlastníkmí boli už vyššie spomínaní Eugen a jeho strýko Ján, ktorý v roku 1355 Petrovce spustošil. Ján mohol časť Petroviec od Eugena napr. odkúpiť alebo ju získať výmenou za nejaký iný majetok. V tejto listine sa v prípade Petroviec po prvýkrát uvádza aj počet usadlostí v dedine. Eugenovi vtedy patrilo 10 obývaných

25 BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 53-54, 57, 59; BODNÁROVÁ, Miloslava. Kriminalita na panstve šľachticov z Michaloviec v 14. a 15. storočí. In SOKOLOVSKÝ, Leon (zost.). *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2007, s. 75-85; BODNÁROVÁ, Miloslava. Kriminalita na panstve Sztárayovcov v 14. a 15. storočí. In MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Michalovce a okolie. Šľachta*. Michalovce – Prešov : Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum – Počítače AIO, 2015, s. 23-34; MIŠÍKOVÁ, Alena. Šľachtický rod Vinnay. In MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Michalovce a okolie. Šľachta*. Michalovce – Prešov : Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum – Počítače AIO, 2015, s. 36, 45; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveletára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 244.

26 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveletára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 417-419.

usadlostí (*decem populose mansiones*) a Jánovi tiež 10, ale len 3 boli obývané (*tres populosas*) a zvyšných 7 bolo opustených (*septem desertas mansiones*). V Petrovciach tak v roku 1374 existovalo dohromady 20 sedliackych usadlostí, pričom len 13 ich bolo obývaných. Podobná situácia bola vtedy aj v susedných Topoľanoch, kde sa nachádzalo 14 obývaných a 5 opustených sedliackych usadlostí. Pre obdobie stredoveku sa predpokladá, že bežná sedliacka rodina mala priemerne 6 členov.²⁷ Keďže poznáme počet obývaných sedliackych usadlostí, môžeme vypočítať aj približný počet obyvateľov. V roku 1374 tak mohlo v Petrovciach žiť približne 78 obyvateľov. Ide však len o veľmi hrubý odhad, keďže v jednej usadlosti mohlo žiť aj viac rodín. Jánovi tiež patrili aj dva vodné mlyny na brehu Laborca (*duo molendina in fluvio Laborch*). V tejto listine sa v prípade Petroviec prvýkrát spomína aj existencia murovaného kostola, ktorý však v roku 1374 ešte nebol dokončený, ale práve prebiehala jeho výstavba (*una ecclesia lapidea nondum perfecta*). Môžeme predpokladať, že dovtedy sa v dedine nachádzal len drevený kostol, ktorý mohol napr. podľahnúť požiaru, ale je možné aj to, že v Petrovciach dovtedy kostol ešte neexistoval a obyvatelia Petroviec chodili na bohoslužby do niektorej zo susedných dedín alebo do Michaloviec.

Poddanské sedliacke usadlosti v Petrovciach boli tvorené z dvoch základných častí – obytného domu a hospodárskeho príslušenstva. Kvôli bezpečnosti, ale aj z iných praktických príčin sa tento komplex budov a zariadení budoval tak, aby tvoril jednotný uzavretý celok – dvor. Tento dvor bol po obvode ohraničený vonkajšími stenami obytných a hospodárskych stavieb, plotmi, ohradami, resp. priekopami a jarkami. Vstupnú časť do dvora predstavovala brána (*porta*), najčastejšie drevená. Za vlády kráľa Karola Róberta bola brána určená za daňovú jednotku, z ktorej sa vyberal tzv. komorský poplatok. Táto brána však musela byť aspoň taká veľká, aby cez ňu mohol prejsť plne naložený voz. Od takejto klasickej brány sa vyberala daň v plne stanovenej výške, bez ohľadu nato, koľko rodín, resp. domácností žilo v jednej usadlosti. Ak vstupnú časť do dvora predstavovali len nejaké malé vrátka, tak sa daň odvádzala len v polovičnej výške. To dedinčania často využívali vo svoj prospech, a usadlosti si budovali tak, aby z ulice do dvora viedol prístup len cez malé vrátka, resp. dvere a veľkú bránu si umiestňovali do zadnej časti usadlosti. Jadrom každej sedliackej usadlosti bol obytný dom (*domus*), najskôr len dvojpriestorový, neskôr už trojpriestorový. V prípade Petroviec môžeme predpokladať, že domy boli najčastejšie budované z dreva a z hlíny, niektoré mohli byť ešte zahĺbené do zeme (tzv. polozemnice), ale niektoré už mohli mať aj kamennú podmurovku. Strechy prevažne s hrebeňovou väzbou boli najčastejšie pokrývané len slamou, trávou alebo trstinou. Za stredobod každého stredovekého dedinského domu môžeme považovať ohnisko alebo pec, kde sa niekoľkokrát denne stretávali pri jedle všetci členovia domácnosti. Dôležitými súčasťami každej sedliackej usadlosti boli samozrejme aj komory, pivnice a sýpky. Ak sa v niektorej dedine z určitých dôvodov sýpky nestavali, tak obyvatelia namiesto nich používali na uskladnenie obilia nato upravené zásobné jamy – obilnice, umiestnené spravidla v blízkosti ich príbytkov. Aj keď ta-

27 ČAPLOVIČ, Dušan – HAJNALOVÁ, Eva – HANULIAK, Milan – RUTTKAY, Alexander. Stredoveká dedina na Slovensku ako základný fenomén feudálnej ekonomiky. In NEKUDA, Vladimír (ed.). *Archaeologia historica* 10. Brno – Nitra : Muzejní a vlastivědná společnost – Archeologický ústav SAV, 1985, s. 13.

kéto podzemné uskladnenie obilia malo svoje nevýhody, bolo to bezpečnejšie než v nadzemných sýpkach, ktoré mohli podľahnúť požiaru, rabovaniu a pod. Ďalšou nesmierne dôležitou súčasťou usadlosti bola pec určená na pečenie chleba. Táto pec bola z priestorových a bezpečnostných dôvodov vždy samostatným objektom umiestneným mimo vlastného príbytku. Obyvatelia Petrovci sa samozrejme nezaobišli bez pitnej vody. V stredoveku síce nebolo pravidlom, aby každá usadlosť mala svoju vlastnú studňu, ale v každej dedine sa nachádzala minimálne jedna spoločná studňa, zvyčajne umiestnená v strede dediny. Ďalšími súčasťami sedliackej usadlosti boli maštale, stajne, chlievy a hnojiská. Veľmi dôležité boli aj stodoly, kôlne, šopy a rôzne prístrešky, ktoré slúžili napr. k umiestneniu vozov, palivového dreva a rozmernejšieho poľnohospodárskeho náradia, napr. pluhu. V stodole sa uskladňovalo nevymlátené obilie a seno. Nezastavanú časť sedliackej usadlosti predstavovala zeleninová záhrada (*hortum*) a ovocný sad. Za súčasť sedliackej usadlosti sa považovala aj určitá výmera orného poľa.²⁸

Obyvatelia stredovekých Petrovci sa delili na tri základné skupiny: sedliaci, želiari a podželiari. Spoločensky a majetkovo boli na tom najlepšie sedliaci (*coloni*), ktorí mali v držbe celú usadlosť, alebo aspoň jej časť spolu s poľami a lúkami, ktoré k nej prislúchali. Želiari (*inquilini*), nazývaní aj ako domkári, vlastnili len dom so záhradou. Podželiari (*subinquilini*), označovaní aj ako bezdomkovia, už nevlastnili ani dom a živili sa buď prácou priamo u zemepána alebo u bohatších sedliakov ako sluhovia, kde spravidla aj bývali.²⁹ Sedliacke usadlosti sa postupom času zmenšovali, resp. delili, čo bolo dôsledkom zvyšovania počtu obyvateľov v jednotlivých sedliackych rodinách. Vznikali tak polovičné, štvrtinové, osminové a ešte menšie usadlosti. Želiarske usadlosti niekedy zemepáni zakladali aj úmyselne, aby tak získali lacnú pracovnú silu.³⁰

Najvyšším funkcionárom dediny riadiacej sa podľa zvykového práva, akou boli aj Petrovce, bol tzv. vesník (*villicus*), neskôr označovaný ako richtár (*iudex*). Vesníka, resp. richtára si spravidla vyberal z miestnych obyvateľov zemepán, ale niekedy

28 ČAPLOVIČ, Dušan – HAJNALOVÁ, Eva – HANULIAK, Milan – RUTTKAY, Alexander. Stredoveká dedina na Slovensku ako základný fenomén feudálnej ekonomiky. In NEKUDA, Vladimír (ed.). *Archaeologia historica 10*. Brno – Nitra : Muzejní a vlastivědná společnost – Archeologický ústav SAV, 1985, s. 15-17; HABOVŠTIK, Alojz. *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1985, s. 79-114; RUTTKAY, Alexander. Stavebná kultúra dedinských sídlisk na Slovensku vo včasnom a vrcholnom stredoveku na základe archeologických výskumov. In FROLEC, Václav (zost.). *Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích*. Brno : Blok, 1981, s. 20-37; RUTTKAY, Matej. Dedina a dom vo vrcholnom a neskorom stredoveku. In BOTÍK, Ján – RUTTKAY, Matej – ŠALKOVSKÝ, Peter. *Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie*. Bratislava : Národné pamiatkové a krajinné centrum – Academic Electronic Press, 1998, s. 37-66; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 186-192; ULICHÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 231-238.

29 SOKOLOVSKÝ, Leon. Terminológia dejín správy stredovekej dediny na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 2, s. 512; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 31-32, 62-63, 208-216.

30 ŽUDEL, Juraj. *Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku*. Bratislava : VEDA, 2010, s. 118-119.

mali dedinčania možnosť zvoliť si vesníka sami. Úlohou vesníka bolo najmä dozerať na výber zemepanského deviatku, pomáhať dežmárom pri výbere cirkevného desiatku, dozerať na dodržiavanie pokoja v dedine a pod. Vesník mal aj menšiu súdnu právomoc a počas výkonu funkcie bol aj oslobodený od poddanských povinností. Vo väčších dedinách mal vesník aj svojich pomocníkov, tzv. prísazných (*iurati*), označovaných aj ako boženíci. Ich počet závisel od počtu obyvateľov v dedine, najčastejšie boli štyria až šiesti. Prísazní spolu s vesníkom a staršími (*seniores*) tvorili obecnú radu (*consilium*).³¹

Pravdepodobne všetci obyvatelia Petroviec sa v stredoveku venovali výlučne poľnohospodárstvu. V Petrovciach sa vtedy používal trojpoľný systém. Na michalovskom panstve malo v druhej polovici 14. storočia bežné pole výmeru 24 jutár ornej zeme. Takéto pole sa ďalej delilo ešte na 3 časti s výmerou po 8 jutár ornej zeme. Na prvú časť poľa sa teda sialo na jar, druhá sa orala počas jesene pod oziminy a tretia zostávala úhorom, na ktorom sa pásol hovädzí dobytok.³²

Z poľnohospodárskych plodín mali pre stredovekých obyvateľov Petroviec najväčší význam obilniny. Pestovalo sa proso, pšenica, raž, jačmeň, pohánka, ovos a tiež tzv. súraž, čo bola miešanka raži a pšenice. Ovos sa pestoval predovšetkým ako krmivo pre kone, ale v čase veľkej núdze slúžil aj ako potrava pre ľudí. Zo strukovín sa najviac pestoval hrach, ďalej to bola šošovica, bôb a vika nazývaná aj ľadník, ktorá sa pestovala ako krmovina pre dobytok. Z olejnatých plodín sa pestoval mak, ľan a konope. Z ich semien sa vyrábala rastlinný olej, ktorý bol veľmi dôležitý najmä počas pôstnych dní. Ľan a konope sa pestovalo aj kvôli vláknam, určených na výrobu látok, odevov, sietí, povrazov či vrecoviny. Veľký význam malo aj pestovanie repy.

Za domami a hospodárskymi stavbami sa nachádzali zeleninové záhrady. Obyvatelia Petroviec v stredoveku pestovali v záhradách predovšetkým kapustu, kvačku, špenát, chren, zeler, petržlen, pastrnák, mrkvu, cibuľu, cesnak, šalát, špargľu, artičoky, karfiol a tekvice. V menších množstvách aj už spomínané strukoviny, tie sa však pestovali prevažne na poliach. V záhradách si mohli poddaní dopestovať aj chmeľ, ktorý následne používali na domácu výrobu piva. Za záhradami sa spravidla ešte nachádzali ovocné sady, v ktorých obyvatelia pestovali najmä jablone, hrušky, orechy, slivky, čerešne, menej už broskyne, jarabinky, moruše, marhule, gaštany, mišpule a ďalšie ovocné dreviny. Ovocné stromy rástli aj voľne v chotári každej

31 SOKOLOVSKÝ, Leon. Terminológia dejín správy stredovekej dediny na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 2, s. 512-523; SOKOLOVSKÝ, Leon. Dedina na Slovensku v 14. – 15. storočí – správna organizácia a jej pôsobnosť. In *Sborník Filozofickej fakulty a Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského – Historica*, roč. 35 – 36, 1985 – 1986, s. 52-62; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 32-35, 42-43, 63-72; ULICHÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 688-689; ULICHÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 302-308.

32 RÁBIK, Vladimír. Melioračné procesy majetkových fondov na východnom Slovensku v stredoveku. In FIALOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, s. 83; SLIVKA, Michal – VALLAŠEK, Adrián. Hospodárske zázemie šľachtických sídiel v oblasti Horného Zemplína. In *Archaeologia historica* 7. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost – Moravské muzeum – Archeologický ústav ČSAV, 1982, s. 307.

dediny.³³ Aj keď Petrovce geograficky ešte patria do klimaticky vhodnej oblasti pre pestovanie viniča, vinič sa pravdepodobne v Petrovciach vo väčšom množstve nikdy nepestoval. Z obdobia stredoveku nepoznáme žiadnu písomnú zmienku a existencii viníc v dedine a rovnako sa vinice nespomínajú ani počas ďalších storočí.

Okrem pestovania rôznych poľnohospodárskych plodín sa stredovekí obyvatelia Petroviev nezaobišli bez hospodárskych zvierat. Z hospodárskych zvierat ľudia chovali v prvom rade hovädzí dobytok. Najvšestrannejšie využitie predstavoval vykastrovaný býk, čiže vôl, ktorý sa vďaka kastrácii zmenil na pokojné a poslušné zviera. Voly sa najčastejšie využívali ako ťažné zvieratá zapriahané do pluhu alebo do voza. Stredoveké voly boli podstatne menšie než tie, ktoré poznáme z minulého storočia, a pri orbe sa bežne museli zapriahnuť aj dva páry volov. Sediaci na svojich usadlostiach chovali väčšinou jeden až dva páry volov a približne aj rovnaký počet dojných kráv. Kravy boli dôležité najmä kvôli reprodukcii dobytku a zároveň aj ako celoročný zdroj mlieka. Hovädzí dobytok sa spravidla nechal pásť na k tomu určených pastvinách v chotári dediny. Na lúkach sa dobytok pásol len ojedinele, keďže lúky boli určené k rastu trávy, ktorá sa v lete pokosila a vysušila na seno.

Kone sa v stredovekých roľníckych usadlostiach chovali v podstatne menšom množstve než hovädzí dobytok. Hlavným dôvodom bola vyššia hodnota koní a tiež ich nenahraditeľná funkcia v stredovekom vojsku. Ak už roľník predsa len vlastnil nejaké kone, tak ich používal hlavne ako ťažné zvieratá, keďže kone boli rýchlejšie a dokázali vyvinúť aj vyššiu ťažnú silu než voly.

Veľmi dôležitým zdrojom mäsa boli ošipané, chované pravdepodobne v každej usadlosti. Stredoveké prasatá boli viac podobné dnešným diviakom, než dnes chovaným plemenám. Ošipané vďaka svojej nenáročnosti na potravu a vysokej reprodukcii poskytovali stredovekému človeku relatívny dostatok mäsa. Stredovekí

33 BERANOVÁ, Magdalena. *Zemědělská výroba v 11. – 14. století na území Československa*. Praha : Academia, 1975, s. 5-32; ČAPLOVIČ, Dušan. Poľnohospodárska výroba na východnom Slovensku v období stredoveku. In MICHNOVIČ, Imrich (zost.). *Nové obzory 26*. Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád, 1984, s. 147-166; ČAPLOVIČ, Dušan – HAJNALOVÁ, Eva – HANULIAK, Milan – RUTTKAY, Alexander. Stredoveká dedina na Slovensku ako základný fenomén feudálnej ekonomiky. In NEKUDA, Vladimír (ed.). *Archaeologia historica 10*. Brno – Nitra : Muzejní a vlastivědná společnost – Archeologický ústav SAV, 1985, s. 17-20; HABOVŠTIK, Alojz. Hmotná kultúra stredovekých dedín vo svetle doterajšieho archeologického výskumu na Slovensku. In VONTORČÍK, Jozef (zost.). *Agrikultúra 10*. Nitra : Slovenské poľnohospodárske múzeum, 1971, s. 7-14; MARSINA, Richard. Na prahu vrcholného feudalizmu. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 251-252; MARSINA, Richard – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Slovensko v 14. storočí (1301 – 1397). In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 327-329; MARSINA, Richard. Vývoj pôdohospodárstva v stredoveku na Slovensku. In FIALOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, s. 65-71; RATKOŠ, Peter. Slovensko v 10. – 12. storočí. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 186-188; VONTORČÍK, Jozef – PAŠKA, Ivan. Poľnohospodárstvo na Slovensku v období stredovekého Uhorska. In DEMO, Milan (zost.). *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra – Bratislava : Slovenská poľnohospodárska univerzita – Výskumný ústav pôdoznactva a ochrany pôdy, 2001, s. 65-75, 84-85.

obyvatelia Petrovci pásli svoje ošípané vo väčších čriedach v okolitom lese, kde sa zvieratá najmä počas jesenných mesiacov krmili žaluďmi a bukvicami. Väčšina ošípaných sa začiatkom zimy, spravidla ešte pred Vianocami, porazila a chovatelia si ponechali iba niekoľko kusov na ďalšiu reprodukciu. Mäso sa konzervovalo prevažne údením a solením. Môžeme predpokladať, že niektorí stredovekí obyvatelia Petrovci chovali aj menší počet oviec a kôz. Chov oviec bol rozšírený najmä v severnejších častiach Zemplínskej stolice. Pre stredovekého človeka bol veľmi dôležitý aj chov hydiny, najmä sliepok a husí, v menšej miere kačiek. Hydina sa chovala najmä pre vlastnú spotrebu, ale bola určená aj na predaj v blízkych trhovných miestach. Hydina a vajcia zároveň predstavovali aj súčasť povinných naturálnych dávok pre zemepána.³⁴ Výnimočne niektorí sedliaci chovali aj holuby. Ľudia samozrejme chovali aj psov a mačky.

Pre stredovekého človeka bol jediným známym a dostupným sladidlom med, a chov včiel bol značne rozšírený. Spočiatku sa včely chovali len brtnickým spôsobom a včelie úle sa začali používať až neskôr. Včelári sa zároveň označovali ako brtníci. Brty (dutiny) si brtníci nachádzali alebo sami pripravovali v kmeňoch mohutných stromov, najčastejšie to boli duby a buky. Z jedného brtu mohol stredoveký brtník získať 40 až 80 kg medu. Okrem medu bol veľmi dôležitý aj ďalší včelí produkt – vosk. Ten sa používal na výrobu sviečok.³⁵ Sviečky sa najčastejšie používali v kostoloch. Pôvodne sa sviečky vyrábali z bravčového, hovädzieho alebo aj konského loja, ktorým sa obaľoval textilný knôt. Voskové sviečky boli značne drahšie, ale zároveň aj kvalitnejšie.³⁶ Med ľudia samozrejme využívali aj na výrobu medoviny.³⁷

Nenahraditeľnú minerálnu surovinu pre existenciu človeka predstavovala a dodnes predstavuje soľ. Soľ bola potrebná najmä ako prísada do jedla, dávala sa dobytku a zároveň bola v minulosti jediným potravinárskym konzervačným prostriedkom. Aj keď sa na východnom Slovensku nachádzajú bohaté ložiská soli, v stredoveku mala domáca produkcia soli len veľmi malý význam. Väčšina soli sa do Uhorska dovážala najmä zo Sedmohradska, menšie množstvá aj z Poľska. Ob-

34 BERANOVÁ, Magdalena. *Zemědělská výroba v 11. – 14. století na území Československa*. Praha : Academia, 1975, s. 33-47; BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. 3. vyd. Praha : Academia, 2015, s. 101-148; LUKAČKA, Ján. Chov a využitie domácich zvierat v stredoveku. In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 296-301; VONTORČÍK, Jozef – PAŠKA, Ivan. Poľnohospodárstvo na Slovensku v období stredovekého Uhorska. In DEMO, Milan (zost.). *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra – Bratislava : Slovenská poľnohospodárska univerzita – Výskumný ústav pôdoznamectva a ochrany pôdy, 2001, s. 75-81.

35 BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. 3. vyd. Praha : Academia, 2015, s. 267-269; VONTORČÍK, Jozef – PAŠKA, Ivan. Poľnohospodárstvo na Slovensku v období stredovekého Uhorska. In DEMO, Milan (zost.). *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra – Bratislava : Slovenská poľnohospodárska univerzita – Výskumný ústav pôdoznamectva a ochrany pôdy, 2001, s. 81.

36 VONDRUŠKA, Vlastimil. *Život ve středověku*. 2. vyd. Brno : MOBA, 2014, s. 193.

37 BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. 3. vyd. Praha : Academia, 2015, s. 181-182; FEYFRLÍKOVÁ, Monika. *Kuchyně pozdního středověku*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 42.

chod so soľou na území dnešného východného Slovenska mal v rukách jágerský biskup a v oblasti Zemplína kláštor v Lelesi.³⁸

Všetka obhospodarovaná pôda spolu s lesom a vodnými tokmi v chotári stredovekých Petroviac patrila šľachticom z Michaloviec a poddaní ju obrábali na základe užívacieho práva. Preto každá poddanská domácnosť bola povinná za obrábanie pôdy každoročne plniť rôzne naturálne, robotné a peňažné povinnosti voči konkrétnemu majiteľovi pôdy. V osobnom vlastníctve mali poddaní len svoje usadlosti, hospodárske zvieratá a všetky úžitkové predmety, odev, obuv, náradie a pod. Zo všetkého, čo poddaní žijúci v stredovekých Petrovciach dopestovali, im zostalo maximálne osem desiatín z tohto množstva (asi dve tretiny), keďže zvyšné dve desatiny odovzdávali v podobe desiatku cirkvi a deviatku zemepánovi.³⁹ Deviatok predstavoval jednu z troch foriem feudálnej renty, ktorá bola tvorená robotnou, naturálnou a peňažnou formou. Deviatok, resp. naturálne dávky sa delili na dve základné skupiny. Prvú tvorili dávky z dopestovaných obilnín a odovzdávali sa v krátkom čase po zbere úrody. Druhú skupinu predstavovali najmä naturálne živočíšneho pôvodu ako napr. vajcia, maslo, syr a pod. Ďalej to boli hospodárske zvieratá, najmä hydina a ošipané, a napokon aj rôzne iné produkty ako napr. chlieb, látky a pod. Tieto naturálne dávky boli vyžadované najmä v období významných cirkevných sviatkov (Vianoce, Veľká noc), ale vymáhali sa aj pri rôznych iných príležitostiach (napr. svadba v zemepanskej rodine). Od 13. storočia sa rozšírila aj peňažná renta, ktorá predstavovala nájomné poddaného za pôdu, ktorú obrábal a na ktorej býval. Robotnú formu feudálnej renty predstavovalo napr. vozenie dreva, kosenie zemepanských lúk, práce na opravách hradov, práce v zemepanských viniciach a pod.⁴⁰

Okrem feudálnej renty, ktorú museli poddaní obyvatelia stredovekých Petroviac odvádzať svojmu zemepánovi, museli ešte odvádzať dane a rôzne naturálne dávky aj kráľovskému dvoru. Z naturálnych dávok boli poddaní povinní odovzdávať určité množstvo obilia, hydiny, jatočných zvierat, sena a pod. Peňažné dávky odvádzané kráľovi sa prvýkrát ustálili rovnako v celom Uhorsku najprv v roku 1323, keď predstavovala každoročná daň poddaných hospodáriacich na celej usadlosti pol fertona striebra (približne 28 gramov) a následne aj v roku 1330. Vtedy kráľ Karol Róbert určil za základnú daňovú jednotku tzv. *portu*, čiže bránu sedliackej usadlosti, ktorou mohol prejsť plne naložený voz. Karol Róbert určil v roku 1342 výšku portálnej dane na 18 denárov, resp. 3 groše, bez ohľadu nato, koľko rodín žilo v jednej pod-

38 KUČERA, Matúš. Vývoj soľného monopolu na Slovensku v staršom stredoveku. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, roč. 15, 1964, s. 71, 84-85; KUČERA, Matúš. Poľsko-slovenský obchod so soľou do konca 16. storočia. In *Slovanské štúdie VII – História*. Bratislava : SAV, 1965, s. 99, 107; MARSINA, Richard – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Slovensko v 14. storočí (1301 – 1397). In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 342.

39 SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 46-47; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 237-238.

40 MARSINA, Richard – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Slovensko v 14. storočí (1301 – 1397). In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 355-357; RATKOŠ, Peter. O vývine feudálnej renty na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 9, 1961, č. 3, s. 362, 367, 370; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 51-54.

danskej usadlosti. V roku 1411 za vlády Žigmunda Luxemburského sa od bežnej porty vyberalo 30 vtedajších denárov, ale existovala už aj tzv. malá porta, od ktorej sa vyberala polovičná daň, čiže 15 denárov. Portálna daň sa týkala všetkých obývaných poddanských usadlostí, oslobodení od nej boli len tí najchudobnejší obyvatelia dediny. V roku 1467 za vlády kráľa Mateja Korvína bola zavedená nová daňová jednotka, ktorou sa namiesto porty stal komín (presnejšie ohnisko, na ktorom sa varilo), ktorý už nepredstavoval jednu celú usadlosť, ale konkrétne jednu poddanskú rodinu, keďže v jednej poddanskej usadlosti mohlo žiť aj viacero rodín. Takto musela odvádzať daň už každá jedna rodina, resp. domácnosť. Výška tejto štátnej dane, označovanej ako kráľovský tribút bola 20 denárov. Okrem pravidelných štátnych daní postihovalo stredoveké dedinské obyvateľstvo oveľa viac vyberanie rôznych mimoriadnych daní, určených najmä na financovanie vojenských výdavkov.⁴¹ Všetci poddaní v Uhorsku boli zároveň povinný počas 13. storočia pravidelne vymieňať staré mince za nové, ktoré však obsahovali menší podiel drahých kovov. Vďaka tomu získal panovník na úkor obyvateľstva ďalší zisk.⁴²

Ešte viac než štátne dane vyčerpávali poddaných najrôznejšie naturálne dávky, ktoré museli odovzdávať vojsku. Počas rekvirácií často dochádzalo zo strany vojakov k rabovaniu a rôznym iným násilnostiam na poddaných a ich majetku. Poddaní museli vojsku odovzdávať napr. chlieb, syr, maslo, mäso, hydinu, vajcia, ryby, víno, seno (tzv. menšie veci), ale tiež aj kone, voly, prasatá či odev (tzv. väčšie veci). Tieto pravidelné a mimoriadne štátne dane sa často rovnali feudálnej rente, ktorú poddaní museli odovzdávať aj svojmu zemepánovi.⁴³

Aby mohli poddaní odvádzať kráľovské dane v peniazoch, tak ich museli aj niekde získať. Miestom na získanie peňazí, ale aj iných produktov boli v prvom rade týždenné trhy a výročné jarmoky, kde poddaní mohli predať svoj prebytok poľnohospodárskych produktov za peniaze alebo ho vymeniť za iný, najmä remeselnícky tovar, ktorý si sami nedokázali vyrobiť (napr. keramické nádoby, náradie, obuv, ale aj víno, soľ, dovážané morské ryby – najmä haringy, a pod.). Obyvatelia Petroviec navštevovali najmä trhy a jarmoky v Michalovciach a od roku 1448 aj v Nacinej Vsi, ktoré boli pre nich najbližšie. Trhy v Michalovciach sa konali pravidelne v utorok a v sobotu, v Nacinej Vsi len v stredu. Okrem klasických trhov sa v mestečkách

41 MARSINA, Richard. Vojenství na Slovensku v letech 1400 – 1526. In KLUČINA, Petr (zost.). *Vojenské dějiny Československa I. díl (do roku 1526)*. Praha : Naše Vojsko, 1985, s. 322-324; MARSINA, Richard. Vojenstvo na Slovensku v rokoch 1400 – 1526. In KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard. *Vojenské dejiny Slovenska I. diel. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1993, s. 156-159; SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 59-60, 73; SEGEŠ, Vladimír. Prvé poltisícročie v Európe. Stredoveké Uhorsko 1000 – 1526. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 149; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 54-55; ULICHŇÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 685.

42 KAZIMÍR, Štefan. Tovarovo-peňažné vzťahy v období denárovej meny (11. – začiatok 14. storočia). In KOLNÍKOVÁ, Eva (zost.). *Slovenská numizmatika X*. Bratislava : VEDA, 1989, s. 118; ULICHŇÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 283-284.

43 SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 55-56.

konali aj viacdenné jarmoky. V Michalovciach sa jarmok prvýkrát spomína v roku 1399. Konal sa na sviatok Nanebovzatia Panny Márie a trval tri dni (14. až 16. august). Neskôr sa ďalšie jarmoky konali od roku 1449 na sviatok Očistenia Panny Márie (2. február) a na sviatok sv. Imricha (5. september) a trvali dva týždne, čiže týždeň pred a týždeň po uvedenom sviatku. Jarmok v Nacinej Vsi sa konal od roku 1448 na sviatok 10 000 martýrov (22. jún) v trvaní troch dní. Obyvatelia Petrovciac mohli samozrejme navštevovať trhy a jarmoky aj vo vzdialenejších mestečkách, ako napr. v Humennom, Vranove nad Topľou, Trhovišti, Budkovciach, Sečovciach, Trebišove, Sobranciach, Užhorode a v ďalších trhových mestečkách najmä na území Zemplínskej a Užskej stolice.⁴⁴

Majetkové podiely michalovských šľachticov sa v Petrovciach postupne dedili z otca na syna, keďže časť dediny (*portio in possessione Petrouch*) v roku 1396 už vlastnil Andrej, syn Jána a vnuk už spomínaného Eugena z Michaloviec.⁴⁵

Petrovce sa spomínajú aj v roku 1397, keď druhú časť Petrovciac (*Petroch*) získal do svojho vlastníctva Albert, syn Gregora z Michaloviec a vnuk Jána spomínaného v roku 1374. Okrem časti Petrovciac získal vtedy Albert aj majetky vo Vinnom, Hažine, Starom a v Topoľanoch. Išlo o majetky, ktoré predtým vlastnil Albertov starší brat Ladislav a ktorému ich skonfiškoval kráľ Žigmund Luxemburský kvôli jeho nelojálnosti. Albert si však za svoju vernosť kráľovi vyslúžil tieto majetky pre seba.⁴⁶

V roku 1409 sa Petrovce spomínajú medzi viacerými dedinami, o ktoré sa sporiли šľachtici z Michaloviec so šľachticmi zo Zbudze.⁴⁷ Petrovce napokon ostali vo vlastníctve šľachticov z Michaloviec, ako to potvrdzuje listina potvrdená kráľom Žigmundom Luxemburským z roku 1416.⁴⁸ Následne v roku 1418 kráľ Žigmund Luxemburský potvrdil vtedajšiemu vlastníkovi Petrovciac Albertovi z Michaloviec, jeho potomkom aj jeho príbuzným držbu všetkých nadobudnutých aj dedičných

44 DŽUPPOVÁ, Jolana. Zo starých Michaloviec. In *Michalovce 1056 – 1956*. Košice : 1956, Pravda, s. 14-15; JUCK, Ľubomír. Obchod v mestách na Slovensku v 14. storočí. In *Historický časopis*, roč. 35, 1987, č. 2, s. 261-264, 273-276; PIRČ, Ján (red.). *Almanach Zemplína – Michalovce 1056 – 1956*. Michalovce : Okresný výbor KSS, 1958, s. 19; ULICHNÝ, Ferdinand. Začiatky mestečiek na východnom Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 38, 1990, č. 2, s. 261-272; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, 1995, s. 210-211, 248; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 83, 181-183, 324-328, 344, 459, 540, 544, 605-606, 690-691.

45 MÁLYUSZ, Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387 – 1399)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1951, s. 479; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I. (1234 – 1396)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1887, s. 539.

46 MOLNÁR, Martin. *Stredoveký rytier Albert z Michaloviec*. Michalovce : Priatel'ia Zemplína – Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum, 2017, s. 9; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 5.

47 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 66-68.

48 MÁLYUSZ, Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár V. (1415 – 1416)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1997, s. 601; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 170-171.

majetkov v Zemplínskej a Užskej stolici, najmä za jeho zásluhy v bojoch proti Turkom. V tejto listine sa prvýkrát úplne spomínajú všetky majetky prislúchajúce k michalovskému,⁴⁹ jasenovskému a tibavskému panstvu.⁵⁰ V chotári Petrovci museli vtedy existovať dve samostatné dedinské sídliská, keďže v listine sa spomínajú Nové Petrovce (*Wypetrocz*) a Staré Petrovce (*Opetroc*).⁵¹ Na prelome 14. a 15. storočia si niektorí obyvatelia Petrovci museli postaviť nové usadlosti v inej časti chotára. Pravdepodobne to však nebolo ďaleko od pôvodnej dediny, keďže Petrovce sa takto spomínajú len v tejto jednej listine, a v krátkom čase zrejme obidve sídliská opäť splynuli do jedného. V rovnakom tvare boli uvedené aj susedné Topoľany a Hažín.

V stredoveku bolo bežným javom, že množstvo menších dedín po čase zaniklo alebo sídliskovo splynulo so susednými dedinami. Príčiny zániku dedín mohli byť rôzne. Dedina mohla byť napr. zničená postupujúcim nepriateľským vojskom, mohol ju zničiť požiar alebo povodeň, obyvatelia mohli podľahnúť aj rôznym epidémiám, hladomorom a pod.⁵² Aj v susedstve Petrovci sa v stredoveku nachádzala dedina Volica, ktorá vznikla niekedy začiatkom 14. storočia. Prvý písomný doklad o tejto dedine pochádza z roku 1335, keď sa táto dedina ešte volala Voľa. Avšak aby sa táto dedina dala jednoduchšie odlišovať od neďalekej Vole nachádzajúcej sa severne od Nacinej Vsi, tak od druhej polovice 14. storočia sa pre ňu začal používať názov Volica. Obyvatelia začali Volicu opúšťať už začiatkom 15. storočia a v 30. rokoch toho istého storočia dedina Volica už neexistovala. Jej obyvatelia sa pravdepodobne usadili v okolitých dedinách ako Lesné, Petrovce či Nacina Ves, keďže Volica sa na-

49 Okrem Petrovci patrili do michalovského panstva tieto dediny: Staré, Krivošľany, Oreské, Wysk, Vyšná a Nižná Zbudza, Henclovce, Červenica, resp. Červená Poruba, Brutovce, Hozdov, Preča, Staré a Nové Topoľany, mestečko Michalovce, Hrádok, Vinné, Vyšná a Nižná Trnava, Symonháza, Kaluža, Blatá, Klokočov, Várkond, Veľké a Malé Zalužice, Nový Čečehov, Vrbovec, Starý a Nový Hažín, Lúčky, Malá Porúbka, Lažňany, Stráňany, Orlovec a Porúbka.

50 ADAM, Ján. Michalovské panstvo. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 67; ADAM, Ján. Michalovské panstvo. In MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Michalovce a okolie. Šľachta*. Michalovce – Prešov : Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum – Počítače AIO, 2015, s. 5-6; MOLNÁR, Martin. *Stredoveký rytier Albert z Michaloviec*. Michalovce : Priatelia Zemplína – Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum, 2017, s. 19-20; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 200-204; ULICHNÝ, Ferdinand. Vývin feudálneho panstva Sztárayovcov na východnom Slovensku od 13. do 15. storočia. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, roč. 15, 1964, s. 143-144.

51 CSÁNKI, Dezső. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. kötet*. Budapest : Kiadja a magyar tudományos Akadémia, 1890, s. 359; NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 202.

52 ČAPLOVIČ, Dušan. Zmeny štruktúry osídlenia v 13. – prvej pol. 14. stor. (Pokus o náčrt modelov v regiónoch Zemplína a Spiša). In NEKUDA, Vladimír (ed.). *Archaeologia historica 14*. Brno – Praha : Muzejní a vlastivědná společnost – Okresní muzeum, 1989, s. 283; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 707-708; ŽUDEL, Juraj. *Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku*. Bratislava : VEDA, 2010, s. 129.

chádzala práve medzi týmito dedinami.⁵³ Takýchto menších dedín, ktoré postupom času zanikli, sa v širšom okolí Michaloviec nachádzalo veľké množstvo.

Vlastník michalovského panstva a zároveň aj Petrovci Albert z Michaloviec patrili medzi najvýznamnejších šľachticov pochádzajúcich z Michaloviec v stredovekom období. Už od mladosti sa angažoval v službách najvyšších krajinských hodnostárov a neskôr sa stal aj johanitom, čiže rytierom jeruzalemského rádu sv. Jána. Postupne sa vypracoval až na najvyššieho predstaviteľa johanitov v Uhorsku (prior z Vrany, resp. auránsky prior) a zároveň zastával aj funkciu slavonsko-chorvátskeho, resp. dalmátsko-chorvátskeho bána. V roku 1417 sa zúčastnil aj Kostnického koncilu. Okrem majetkov v Zemplínskej a Užskej stolici vlastnil Albert ešte rôzne iné majetky vo viacerých častiach Uhorska.⁵⁴

V roku 1374 sa síce spomína výstavba murovaného kostola v Petrovciach, avšak listina mlčí o jeho patrocinii. Prvýkrát sa o duchovnom patrónovi kostola dozvedáme až v roku 1418, kedy bol kostol v Petrovciach zasvätený Panne Márii.⁵⁵ To, že kostol bol zasvätený práve Panne Márii nie je vôbec prekvapujúce, keďže v stredoveku to bola mimoriadne obľúbená svätica a spomedzi všetkých známych patrocinii jej bolo zasvätených najviac kostolov na celom východnom Slovensku. Panna Mária bola zároveň patrónkou uhorských kráľov. Podľa právnych zvyklostí patrocinium vyberal svetský patrón kostola, čiže konkrétny zemepán, ktorému dedina spolu s kostolom patrila. Medzi povinnosti svetského patróna kostola patrilo aj vybaviť kostol potrebným inventárom, starať sa o dobrý stavebný stav kostola a tiež zabezpečiť kňaza.⁵⁶ Aj keď tento kostol už dnes neexistuje, môžeme predpokladať,

53 RÁBIK, Vladimír. *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej)*. Bratislava : Karpatskonemecký spolok na Slovensku – SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2006, s. 330-331; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 602-603; ŽUDEL, Juraj. Zmeny v štruktúre osídlenia Východoslovenskej nížiny od začiatku 15. storočia do konca stredoveku. In *Geografický časopis*, roč. 42, 1990, č. 1, s. 76-82; ŽUDEL, Juraj. *Osídlenie Slovenska v neskorom stredoveku*. Bratislava : VEDA, 2010, s. 188, 211, 230, 235, 240, 248, 256.

54 BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 58-59; DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Rytier a jeho kráľ. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska*. 3. vyd. Budmerice : Rak, 2017, s. 228-229, 537; MOLNÁR, Martin. *Stredoveký rytier Albert z Michaloviec*. Michalovce : Priatelia Zemplína – Mestské kultúrne stredisko – Zemplínske múzeum, 2017, 40 s.; MIŠÍKOVÁ, Alena. Počiatky a vývin Stáraiovského rodu z Michaloviec do začiatku 18. storočia. In SEKELA, Vladimír (zost.). *Rod Száráy a Michalovce*. Banská Bystrica – Michalovce : PRO – Zemplínske múzeum, 2014, s. 13-15; MIŠÍKOVÁ, Alena. Kaštieľ v Michalovciach do roku 1743. In DEMKO, Maroš – MOLNÁR, Martin (zost.). *Kaštieľ v Michalovciach*. Michalovce : Zemplínske múzeum, 2017, s. 16-17.

55 HUDÁK, Ján. *Patrocíniá na Slovensku (súpis a historický vývin)*. Bratislava : Umenovedný ústav SAV, 1984, s. 276; JUDÁK, Viliam – POLÁČIK, Štefan. *Katalóg patrocinii na Slovensku*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2009, s. 61, 79.

56 ULICHNÝ, Ferdinand. Začiatky udomácnovania kresťanstva na Zemplíne. In HUDEČKOVÁ, Viera – OTČENÁŠ, Michal (zost.). *Zborník príspevkov z konferencie učiteľov dejepisu stredných*

že sa nachádzal niekde v strede dediny, možno aj presne na tom istom mieste, kde sa nachádza dnešný kostol zasvätený Najsvätejšej Trojici postavený v roku 1903.⁵⁷ Túto otázku by mohol potvrdiť, resp. vyvrátiť budúci archeologický výskum v areáli kostola.

Kostol v prvom rade slúžil na vykonávanie náboženských obradov pre miestne obyvateľstvo, popri prípade aj pre obyvateľov susedných dedín, ak teda v niektorej z nich z určitých dôvodov kostol ešte nemali. Kostol často predstavoval najväčšiu a zároveň najlepšie vybudovanú stavbu v dedine. Ku kostolu spravidla prislúchala aj kamenná alebo drevená veža s jedným, prípadne aj s viac zvonmi. Niekedy sa veže, resp. zvonice budovali aj ako samostatné stavby vedľa kostola. Nevieme ako mohol vyzeráť kostol v stredovekých Petrovciach, ale s veľkou pravdepodobnosťou išlo o jednoduchý jednolodový chrám s presbytériom na východnej strane, vybudovaný v gotickom architektonickom slohu. Okolie kostola bolo v stredoveku využívané ako cintorín. Nevýhodou týchto prikostolných cintorínov bola ich relatívne malá plocha a ak sa nedala zväčšiť, tak starší nebožtíci museli uvoľniť miesto tým mladším. Kostol bol v stredoveku často jedinou murovanou, a teda aj bezpečnou stavbou v dedine, preto v ňom v prípade nebezpečenstva mohli nájsť obyvatelia dediny útočisko. V stredoveku sa pri výstavbe kostola dosť dbalo na dodržanie zásady orientácie kostola. Hlavná os kostola mala byť orientovaná v smere západ – východ tak, aby presbytérium s oltárom bolo vždy na východnej strane. Týmto smerom potom boli orientované aj hroby na prikostolnom cintoríne. Aj keď medzi poddanými ešte dlho do novoveku prežívalo množstvo rôznych pohanských prežitkov, všetci obyvatelia Petrovci boli v stredoveku kresťanmi a pravdepodobne skoro všetci boli katolíkmí západného obradu, čiže rímskokatolíci. Sporadicky mohli v Petrovciach žiť aj obyvatelia pravoslávneho vyznania. Mŕtvych pochovávali výlučne kostrovým spôsobom a do hrobov sa ako milodary kladli už len mince – tzv. obolus. Mŕtvi sa pochovávali najčastejšie len zavinutí v plachte a až neskôr sa začalo pochovávať v drevených rakvách.⁵⁸

Z cirkevného hľadiska patrili stredoveké Petrovce územne pod Jágerské biskupstvo. Jágerské biskupstvo vzniklo už na začiatku 11. storočia a do jeho diecézy patri-

škôl a metodikov dejepisu základných škôl Košického a Prešovského kraja. Prešov : Metodické centrum, 2000, s. 20; ULIČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na východnom Slovensku v stredoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2003, s. 42; ULIČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na Zemplíne. In ADAM, Ján – MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Kresťanstvo v dejinách Zemplína*. Michalovce – Prešov : Zemplínske múzeum – Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, 2011, s. 93; ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 134-136.

57 HIŠEM, Cyril. *Prehľadné dejiny Košickej arcidiecézy*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010, s. 174; LENČIŠ, Štefan. *Dejiny Košického arcibiskupstva VII. Katalóg Košickej arcidiecézy (dejiny farností Košického arcibiskupstva)*. Košice – Prešov : Rímskokatolícky arcibiskupský úrad – Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 171.

58 ČAPLOVIČ, Dušan. Stredoveká dedinská sakrálna stavba na východnom Slovensku. In *Historica Carpatica 15*. Košice : Východoslovenské múzeum, 1984, s. 187-210; HABOVŠTIK, Alojz. *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1985, s. 146-213; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 201-205.

lo územie Abovsko-novohradského komitátu, spolu s väčšou časťou Šariša, a Zemplínsky a Užský komitát, neskôr už stolice. Mimo územia dnešného Slovenska doň patrili ešte Hevešská, Sabolčská, Boršodská a ďalšie stolice. Komitáty predstavovali zároveň arcidiakonáty, na ktorých čele stáli arcidiakoni, ktorí zastupovali biskupa. Boli to tzv. stredostupňové inštitúcie z hľadiska cirkevnej správy. Hlavnou úlohou arcidiakonov bolo vykonávať osobné návštevy, tzv. vizitácie, v jednotlivých farnostiach a kontrolovať cirkevný život, stav kostolov, farské príjmy, počet farníkov atď. Zemplínsky arcidiakonát sa ešte niekedy v 13. storočí rozdelil na tri ďalšie vicearcidiakonáty: Medzibodrožský, Dolnozemplínsky a Hornozemplínsky.⁵⁹ Petrovce v stredoveku teda z cirkevného hľadiska územne patrili ako filiálka pod farnosť Panny Márie v Michalovciach, ktorá patrila do Hornozemplínskeho vicearcidiakonátu najprv so sídlom v Trhovišti, neskôr v Starom, v Sečovciach či v Michalovciach, už podľa toho, na ktorej fare sídlil vicearcidiakon. Hornozemplínsky vicearcidiakonát následne patrila do Zemplínskeho arcidiakonátu, ktorý bol súčasťou Jágerského biskupstva.

Aj keď niektorí bádatelia uvažovali nad existenciou nejakej druhoradej fary v stredovekých Petrovciach, ktorá podliehala michalovskej,⁶⁰ tak voči tomuto názoru sme dosť skeptický, keďže o fare v Petrovciach neexistujú žiadne jednoznačné písomné doklady a v nasledujúcich storočiach boli Petrovce vždy filiálkou michalovskej fary.

Okrem už spomínaného deviatku odvádzaného zemepánovi a daniam odvádzaným štátu museli stredovekí obyvatelia Petroviev každoročne odvádzajť dávky aj cirkvi. Išlo o tzv. desiatok, čiže o jednu desatinu úrody, ktorý sa na Slovensku nazýval aj dežma. Cirkevný desiatok existoval v Uhorsku od prvej polovice 11. storočia, ale ustálil sa až v 14. storočí. Desiatok bol pôvodne tvorený len naturálnou rentou. Neskôr sa cirkev pokúšala desiatok vyberať aj v peniazoch, ale ten nikdy nepre-

59 MAREK, Miloš. Vicearcidiakoni a ich pôsobenie v administratívnej štruktúre katolíckej cirkvi na stredovekom Slovensku. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Prudentissima dominae nobis honorandae...k životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2015, s. 78-83; SEDLÁK, Peter. *Dejiny Košického arcibiskupstva III. Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804)*. Košice – Prešov : Rímskokatolícky arcibiskupský úrad – Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 32-33; ULÍČNÝ, Ferdinand. Začiatky udomácnovania kresťanstva na Zemplíne. In HUDEČKOVÁ, Viera – OTČENÁŠ, Michal (zost.). *Zborník príspevkov z konferencie učiteľov dejepisu stredných škôl a metodikov dejepisu základných škôl Košického a Prešovského kraja*. Prešov : Metodické centrum, 2000, s. 15-16; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 726; ULÍČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na východnom Slovensku v stredoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2003, s. 37; ULÍČNÝ, Ferdinand. Začiatky a vývoj kresťanstva na Zemplíne. In ADAM, Ján – MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej (zost.). *Kresťanstvo v dejinách Zemplína*. Michalovce – Prešov : Zemplínske múzeum – Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, 2011, s. 87-88; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 123, 127-131, 348-350.

60 SLIVKA, Michal – VALLAŠEK, Adrián. Hospodárske zázemie šľachtických sídiel v oblasti Horného Zemplína. In *Archaeologia Historica 7*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost – Moravské muzeum – Archeologický ústav ČSAV, 1982, s. 306.

výšil jeho naturálnu podobu. Cirkevný desiatok sa delil na tzv. väčší desiatok, do ktorého patrilo obilie každého druhu, a malý desiatok, tvorený najmä z ošípaných, jahniat, sliepok, husí, medu, hrachu, konopí atď. Pre cirkev bol samozrejme veľmi dôležitý aj desiatok z vína, ktorý predstavoval samostatnú kategóriu. Pri vyberaní desiatku často dochádzalo k rôznym nespravodlivostiam na úkor poddaných. Funkciu vyberača desiatku, resp. dežmára, spravidla vykonával farár konkrétnej farnosti. Poddaní pred dežmármi z pochopiteľných dôvodov často ukrývali časť svojej úrody. Stanovené bolo aj množstvo obilia, ktoré sa už nemohlo desiatkovať. Ak mala rodina úrodu napr. len 10 vedier vymláteného zrna, tak nemusela desiatok odvádzať. Hlavným príjemcom desiatkov bol biskup, ktorému patrila až polovica všetkých desiatkov vyzbieraných v jeho diecéze. Druhú polovicu biskup rozdelil medzi arcidiakonov a farárov, spravidla tiež na polovicu, čiže jedni aj druhí získali po štvrtine z celkového množstva vyzbieraných desiatkov.⁶¹

Petrovce sa opäť spomínajú v listine z roku 1453 v súvislosti s vodnými mlynmi nachádzajúcimi sa na brehu Laborca. Ide už o konkrétnejšie zmienky o vodných mlynoch, keďže pri jednom z nich sa uvádza, že mal dve vodné kolesá, tým pádom mal aj dva páry mlecích kameňov (*molendinum cum duabus rotis in possessione Pethrolcz vocata super fluvio Labarcz constructum*), avšak druhý mlyn bol v tomto období už celkom zničený (*molendinum omnino devastassent et desolari*).⁶² V neskoršom období sa v písomných prameňoch vodné mlyny už nespomínajú, preto môžeme predpokladať, že aj druhý mlyn časom zanikol, možno už koncom 15. storočia, alebo až niekedy v 16. storočí.

Vodné mlyny predstavovali najstaršie a najrozšírenejšie stavebno-technické špecializované výrobné zariadenie v roľníckom prostredí na Slovensku v stredoveku. To však neznamená, že sa nachádzali v každej dedine. Vodné mlyny sa budovali predovšetkým na riekach a potokoch bohatých na vodu a zároveň s primerane silným vodným tokom. V prípade Petrovciak takýto vhodný tok predstavoval práve Laborec, najmä jeho dolný tok južne od Michaloviec bol značne využívaný k výstavbe vodných mlynov. Najbežnejšie boli mlyny s jedným alebo dvoma vodnými kolesami. V stredoveku platilo, že koľko vodných kolies mal mlyn, toľko mal aj párov mlecích kameňov. Mlecie kamene predstavovali zároveň technický základ vodného mlyna. Predpokladaný maximálny denný výkon stredovekého mlyna sa odhaduje približne na 100 kg obilia. Vodné mlyny v Petrovciach boli vždy majetkom zemepána, keďže vlastníctvo mlyna bolo veľmi výnosné. Obyvatelia stredovekých Petrovciak sa najprv museli podieľať na samotnej výstavbe mlyna a úprave terénu

61 KUŠÍK, Michal. Cirkevný desiatok. In *Historický časopis*, roč. 9, 1961, č. 3, s. 462-467; MARSINA, Richard. Na prahu vrcholného feudalizmu. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 273; OSLANSKÝ, František. Význam cirkevných desiatkov v stredoveku na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 35, 1987, č. 6, s. 869; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 56-57; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 685-686; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 285-288.

62 NAGY, Gyula (szerk.). *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család okleveltára II. (1397 – 1457)*. Budapest : Sztáray Antal – Franklin-Társulat, 1889, s. 505.

brehu a vodného toku (náhonu) a následne ho spravidla museli aj povinne používať na zomletie svojich vlastných obilnín, za čo museli pochopiteľne aj zaplatiť. Za používanie mlyna poddaní platili buď priamo zrnom alebo múkou, v menšej miere peniazmi. Výška tohto poplatku sa pohybovala okolo 10 – 15 % z celkového množstva zomletého obilia, pričom mlynárovi z tohto množstva pripadla jedna štvrtina až jedna tretina. Zvyšok patril majiteľovi mlyna. Mlynské usadlosti mali oveľa väčšiu hodnotu než bežné hospodárske usadlosti, preto sa ochrane mlynov venovala aj väčšia pozornosť. Ochrana mlynov bola dôležitá nielen pre zemepána, ale aj pre poddaných, keďže v prípade jeho poškodenia či zničenia napr. počas vojnových konfliktov alebo záplav, boli poddaní odkázaní na mlyny nachádzajúce sa v susedných dedinách a mestečkách, čo následne spôsobovalo rôzne iné ťažkosti, napr. s transportom zrna a múky a pod. Zariadenie vodného mlyna sa bežne používalo aj na iné účely, napr. tlčenie súkna, ako píla na rezanie dreva a pod.⁶³

Keďže v stredovekých Petrovciach existovali mlyny, tak tam zároveň museli žiť aj mlynári, ktorí sa radili už medzi remeselníkov. Dedinskí mlynári okrem vykonávania svojho remesla sa spravidla venovali aj poľnohospodárstvu avšak v menšej miere než ostatní obyvatelia dediny. Dedinský mlynár mal zároveň aj lepšie spoločenské postavenie, než ostatní poddaní a tiež patril medzi najmajetnejších obyvateľov dediny. Mlynár často zastával aj funkciu obecného richtára a mlynárske remeslo sa v dedinskom prostredí zvyčajne dedilo z otca na syna. Mlynár sa často popri svojom remesle venoval ešte aj tesárstvu.⁶⁴ Aj napriek tomu, že v Petrovciach existovali vodné mlyny, ľudia si veľa zrna mleli aj doma na ručných mlynoch, tzv. žarnovoch. Avšak výsledkom mletia ručným spôsobom bola len veľmi hrubá múka, poprípade sa na nich mlelo na šrot, ktorý bol určený hospodárskym zvieratám.

63 HABOVŠTIK, Alojz. *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1985, s. 114-115; HALAGA, Ondrej R. *Počiatky Košíc a zrod metropoly. Hospodársko-sociálne, správne a kultúrne dejiny*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 286; HANUŠIN, Ján. Pojem a klasifikácia vodných mlynov na Slovensku (Príspevok ku štúdiu starých mlynov a mlynárstva I.). In *Slovenský národopis*, roč. 18, 1970, č. 2, s. 177-222; HANUŠIN, Ján. Ku genéze najstarších strojov na Slovensku. In TIBENSKÝ, Ján (red.). *Z dejín vied a techniky na Slovensku VII*. Bratislava : VEDA, 1974, s. 92-123; HANUŠIN, Ján. Najstaršie vodné mlyny na Slovensku (do konca 13. storočia). In *Dejiny vied a techniky*, roč. 12, 1979, č. 1, s. 9-23; MLYNKA, Ladislav. Archaické mlyny a mlynárstvo v tradičnej kultúre Slovenska. In KŘÍŽOVÁ, Alena – VÁLKA, Miroslav (Eds.). *Středověké a novověké zdroje tradiční kultury*. Brno : Ústav evropské etnologie, 2006, s. 59-74; MLYNKA, Ladislav. Historický vývoj mlynov na Slovensku a ich prezentácia v múzeách v prírode. In ZUSKINOVÁ, Iveta (zost.). *Historické mlyny a mlynské zariadenia. Ich prezentácia v múzeách v prírode*. Pribylina : Únia múzeí v prírode na Slovensku, 2006, s. 70-75; SMETÁNKA, Zdeněk. Hmotná kultura. In SPUNAR, Pavel (zost.). *Kultura středověku*. 2. vyd. Praha : Academia, 1995, s. 13-15; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 192-194; ŠPIESZ, Anton. *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1972, s. 283-284; ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. Bratislava : VEDA, 2013, s. 247-248; VONDRUŠKA, Vlastimil. *Život ve středověku*. 2. vyd. Brno : MOBA, 2014, s. 165-167.

64 MLYNKA, Ladislav. Archaické mlyny a mlynárstvo v tradičnej kultúre Slovenska. In KŘÍŽOVÁ, Alena – VÁLKA, Miroslav (Eds.). *Středověké a novověké zdroje tradiční kultury*. Brno : Ústav evropské etnologie, 2006, s. 59-74; ŠPIESZ, Anton. *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1972, s. 284.

Aj keď o iných remeselníkoch v súvislosti so stredovekými Petrovcami nemáme žiadne ďalšie písomné pramene, musíme predpokladať, že okrem mlynára žil v Petrovcích ešte aj dedinský kováč. Pravdepodobne v 14. storočí už skoro každá dedina mala svojho vlastného kováča. Kovárska dielňa – vyhňa sa spravidla nachádzala na okraji dediny blízko cesty, aby k nej mali jednoduchý prístup najmä povozníci, ktorí ju vyhľadávali kvôli podkúvaniu koní a k opravám vozov. Okrem toho kováč opravoval a tiež vyrábal pre ostatných dedinčanov najmä poľnohospodárske náradie. Dedinského kováča by však iba jeho remeslo neuživilo, preto sa rovnako, ako aj ostatní poddaní živil hlavne roľníctvom. Dedinský kováč bol často aj felčiarom, čiže liečil ľudí aj dobytok. V 14. storočí sa v Uhorsku už vo väčšej miere potulovali aj kočovní Cigáni, pričom niektorí z nich sa tiež venovali aj kováčstvu. Títo cigánski kováči sa zameriavali predovšetkým na výrobu reťazí a klincov.⁶⁵

V 15. storočí bolo východné Slovensko zasiahnuté viacerými vojnovými konfliktami, ktorými najviac trpelo práve poddané dedinské obyvateľstvo. Výnimkou neboli ani vtedajší obyvatelia Petroviec. Spôsob vedenia vojny v tomto období počítal s tým, že vojaci si časť žoldu a zásob zabezpečia plienením a drancovaním majetkov domáceho obyvateľstva, čo sa nezaobišlo bez rôznych násilností a ľudia boli počas rekvirácií často radi, ak si zachránili aspoň holý život. Stredné a východné Slovensko sa v 40. a začiatkom 50. rokov 15. storočia stalo dejiskom bojov o kráľovskú korunu medzi gubernátorom, čiže správcom Uhorska Jánom Huňadym a Jánom Jiskrom z Brandýsa, ktorý pôsobil v službách kráľovnej Alžbety, dcéry Žigmunda Luxemburského a vtedy už vdovy po kráľovi Albrechtovi Habsburskom. Ján Jiskra vtedy ovládal skoro celé stredné a väčšiu časť východného Slovenska, približne po riekú Laborec. Zo zemplínskych mestiečiek ovládal napr. Humenné a Sečovce. Napokon v roku 1453 po nástupe Ladislava Pohrobka, syna Albrechta a Alžbety, na uhorský trón bol Ján Jiskra uhorským snemom zbavený všetkých funkcií a majetkov a dočasne opustil Uhorsko. Avšak už v roku 1454 bol povolaný naspäť, aby skoncoval s bratríkmi, ktorí ovládali veľkú časť východného Slovenska.

Bratrícke spoločenstvá, boli pôvodne tvorené najmä žoldniermi a potulnými vojenskými skupinami, ku ktorým sa postupne pridávalo aj miestne obyvateľstvo.

65 BÁRSONY, Michal. *Tradícia rómskych remesiel*. Bratislava : WSA, 1933, s. 13, 18; HABOVŠTIAK, Alojz. Hmotná kultúra stredovekých dedín vo svetle doterajšieho archeologického výskumu na Slovensku. In VONTORČÍK, Jozef (zost.). *Agrikultúra 10*. Nitra : Slovenské poľnohospodárske múzeum, 1971, s. 23-25; HABOVŠTIAK, Alojz. *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1985, s. 115-117; HORVÁTHOVÁ, Emília. *Cigáni na Slovensku. Historicko-etnografický náčrt*. Bratislava : SAV, 1964, s. 97, 99, 189-193; KRIŠTEK, Igor. Kovárske vyhne na Slovensku. In MLYNKA, Ladislav (zost.). *Výrobné a technické objekty v ľudovom staviteľstve*. Bratislava : Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti, 1988, s. 82-88; SLIVKA, Michal. Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku I. In *Historica Carpatica* 9. Košice : Východoslovenské múzeum, 1978, s. 238-245; SLIVKA, Michal. Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku III. In *Historica Carpatica* 12. Košice : Východoslovenské múzeum, 1981, s. 211-276; SMETÁNKA, Zdeněk. Hmotná kultúra. In SPUNAR, Pavel (zost.). *Kultúra stredoveku*. 2. vyd. Praha : Academia, 1995, s. 17-20; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, 2002, s. 194-195; ŠPIESZ, Anton. *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1972, s. 277; VONDRUŠKA, Vlastimil. *Život ve středověku*. 2. vyd. Brno : MOBA, 2014, s. 115-117.

V ich hnutí síce dožívalo husitské revolučné hnutie, avšak husitská vierouka a jej šírenie v ich prípade už zohrávala len veľmi malú úlohu. V prvom rade to boli žoldnieri, ktorí bojovali za každého, kto im zaplatil. Ak im došiel žold, tak prepadávali a okrádali bez rozdielu obchodníkov, mešťanov, duchovných a najmä poddaných, takže časom už mali poveseť lupičov a zbojníkov. Najväčší rozmach dosiahlo bratrické hnutie v rokoch 1453 – 1458, kedy sa k nim pridala veľká časť vojska Jána Jiskru po jeho odchode z Uhorska. Z pôvodného počtu asi 5 tisíc mužov sa ich počet zvýšil na 15 až 20 tisíc mužov. Ich najvyšším veliteľom bol Peter Aksamit z Košova. Bratříci si budovali stále poľné tábory, ktorých bolo dokopy 36. Na Zemplíne existovali bratrické poľné tábory dokázateľne napr. pri Sečovciach, Humennom a v Nižných Čabinách pri Medzilaborciach. Podľa niektorých bádateľov vraj bratříci obsadili aj hrad v Michalovciach. Jánovi Jiskrovi sa nepodarilo bratříkov poraziť a napokon sa k nim pridali. V roku 1458 zasadol na uhorský trón Matej Korvín, ktorý sa rozhodol s bratříkmi a Jánom Jiskrom nadobro skončiť. Touto úlohou poveril hornouhorskeho kapitána Sebastiána z Rozhanoviec, ktorý už v júni roku 1458 porazil časť bratříkov v bitke pri Blatnom Potoku (Sárospatak), kde padol aj Peter Aksamit spolu s asi 2000 bratříkmi. Avšak bratříci sa na území východného Slovenska udržali až do roku 1465, kedy sa odohrala ďalšia väčšia bitka pri Kapušanoch, v ktorej padlo tiež okolo 2000 bratříkov a zvyšok zajatých obesili. Boje proti bratříkom ešte pokračovali na strednom a západnom Slovensku až do roku 1467.⁶⁶

Kráľ Matej Korvín viedol dobyvačnú politiku, ktorá mala za následok nespokojnosť zo strany šľachty, čo napokon viedlo k povstaniu. Povstanie vypuklo v roku

66 BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 45–46; HOFFMANN, Ladislav. *Bratříci. Slavní protifeudální bojovníci 15. století. Příspěvek k dějinám husitství na Slovensku*. Praha : Naše vojsko, 1959, s. 39, 50–66; HOFFMANN, Ladislav. Husitské a bratrické revolučné hnutie v dejinách východného Slovenska. In SEDLÁK, Imrich (zost.). *Nové obzory 2*. Prešov – Bratislava : Vlastivedné múzeum – Osveta, 1960, s. 141–161; MARSINA, Richard. Vojenství na Slovensku v letech 1400 – 1526. In KLUČINA, Petr (zost.). *Vojenské dějiny Československa I. díl (do roku 1526)*. Praha : Naše Vojsko, 1985, s. 316–318, 335–339; MARSINA, Richard – RATKOŠ, Peter – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Mocenské a triedne zápasy v 15. a na začiatku 16. storočia. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 402–415; MARSINA, Richard. Vojenstvo na Slovensku v rokoch 1400 – 1526. In KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard. *Vojenské dejiny Slovenska I. diel. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1993, s. 168–172; MIŠÍKOVÁ, Alena. Kaštieľ v Michalovciach do roku 1743. In DEMKO, Maroš – MOLNÁR, Martin (zost.). *Kaštieľ v Michalovciach*. Michalovce : Zemplínske múzeum, 2017, s. 18; RATKOŠ, Peter. Husitské revolučné hnutie a Slovensko. In MACEK, Josef (zost.). *Mezinárodní ohlas husitství*. Praha : ČSAV, 1958, s. 41–48; SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 193–206; SEGEŠ, Vladimír. Prvé poltisícročie v Európe. Stredoveké Uhorsko 1000 – 1526. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 128–140, 150–151; SEGEŠ, Vladimír. Búrlivý neskorý stredovek 1387 – 1526. In SEGEŠ, Vladimír (ed.). *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha – Bratislava : Ottovo nakladatelství – Vojenský historický ústav, 2015, s. 79–93; SIRMAJ, Anton zo Sirmy. *Historické, topografické a politické poznatky stolice Zemplínskej*. ČURMOVÁ, Viera (zost.). Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2004, s. 151–158. Preklad: SLANINKA, Martin.

1471 a na jeho čele stál ostrihomský arcibiskup Ján Vitéz zo Sredny. Medzi povstalcami boli aj východoslovenskí magnáti Peréniovci a Rozgoniovci. Povstalci ponúkli uhorskú korunu poľskému princovi Kazimírovi Jagelovskému, ktorý sa začiatkom októbra 1471 vypravil na čele asi 12 tisícového poľského vojska do Uhorska. Avšak toto poľské ťaženie bolo neúspešné a v roku 1473 nasledoval druhý vpád poľských vojsk najmä na územie Zemplínskej stolice. Poľské vojská dobyli Stropkov, Humenné, Michalovce a tiež aj hrad vo Vinnom. Na ťažení proti poľským vojskám rabujúcim najmä severnú polovicu Zemplínskej stolice sa osobne zúčastnil aj kráľ Matej Korvín.⁶⁷ Humanistický autor Antonio Bonfini, ktorý bol dvorným dejepiscom Mateja Korvína, spomína vo svojom diele *Dekády uhorských dejín*⁶⁸ aj poľnú pevnosť, ktorú si poľskí vojaci vybudovali pri Michalovciach. Existencia tejto pevnosti však dodnes nebola archeologicky a ani iným písomným prameňom potvrdená. Pravdepodobnejšie je, že poľské vojenské jednotky okupovali len vodný hrad v Michalovciach (dnešný kaštieľ) a hrad vo Vinnom. Obliehanie michalovského hradu, resp. kaštieľa uhorským vojskom spomína vo svojom diele aj Anton Sirmaj.⁶⁹ Po oslobodení Michaloviec sa Matej Korvín so svojím vojskom vydal oslobodiť Humenné, pričom s veľkou pravdepodobnosťou tiahol aj cez Petrovce, keďže Matej Bel a aj Anton Sirmaj vo svojich dielach píšú o tom ako kráľ Matej Korvín raňajkoval v Nacinej Vsi. Počas tejto návštevy kráľ potvrdil a tiež udelil nové majetky šľachticom z Nacinej

67 BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice – Michalovce : TypoPress – Mestský úrad, 2007, s. 46; MARSINA, Richard. Vojenství na Slovensku v letech 1400 – 1526. In KLUČINA, Petr (zost.). *Vojenské dějiny Československa I. díl (do roku 1526)*. Praha : Naše Vojsko, 1985, s. 339; MARSINA, Richard – RATKOŠ, Peter – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Mocenské a triedne zápasy v 15. a na začiatku 16. storočia. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 416-417; MARSINA, Richard. Vojenstvo na Slovensku v rokoch 1400 – 1526. In KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard. *Vojenské dejiny Slovenska I. diel. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1993, s. 172; MIŠÍKOVÁ, Alena. Kaštieľ v Michalovciach do roku 1743. In DEMKO, Maroš – MOLNÁR, Martin (zost.). *Kaštieľ v Michalovciach*. Michalovce : Zemplínske múzeum, 2017, s. 18; SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 207-211; SEGEŠ, Vladimír. Prvé poltisícročie v Európe. Stredoveké Uhorsko 1000 – 1526. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 152-153; SEGEŠ, Vladimír. Búrlivý neskorý stredovek 1387 – 1526. In SEGEŠ, Vladimír (ed.). *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha – Bratislava : Ottovo nakladateľství – Vojenský historický ústav, 2015, s. 95-96; ULICHÝ, Ferdinand. Poľské vojenské vpády na Slovensko v druhej polovici 15. storočia. In *Historické štúdie XV*. Bratislava : SAV, 1970, s. 253-256.

68 SEGEŠ, Vladimír. Dekády uhorských dejín Antonia Bonfiniho. In MARSINA, Richard – DVOŘÁK, Pavel (eds.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI. Pod osmanskou hrozbou. Osudy Slovenska od Albrechta Habsburského do tragickej bitky pri Moháči v roku 1526 s prihliadnutím na začiatky renesancie v čase vlády Mateja Korvína*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 242-243.

69 SIRMAJ, Anton zo Sirmy. *Historické, topografické a politické poznatky stolice Zemplínskej*. ČURMOVÁ, Viera (zost.). Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2004, s. 161. Preklad: SLANINKA, Martin.

Vsi – Natafalušiovcom, medzi ktorými boli aj Petrovce.⁷⁰ V poslednej štvrtine 15. storočia sa teda zmenili majetkové pomery v Petrovciach a dedinu už nevlastnili šľachtici z Michaloviec. Petrovce však Natafalušiovcom patrili len do roku 1494, kedy ich získali Erdődiovci a koncom 16. storočia už mali svoje majetkové podiely v Petrovciach opäť viacerí šľachtici z Michaloviec.⁷¹

Po roku 1514 sa rapídne zhoršilo postavenie všetkých poddaných v celom Uhorsku. Dôvodom bolo dovtedy najväčšie protifeudálne sedliacke povstanie v uhorských dejinách, známe tiež ako Dóžovo povstanie pomenované podľa jeho vodcu Juraja Dóžu. Toto povstanie vzniklo z neúspešnej križiackej výpravy proti Osmanskej ríši iniciovanej ostrihomským arcibiskupom Tomášom Bakócom. V máji roku 1514 sa pri Budíne zhromaždilo asi 40 tisíc roľníkov, remeselníkov, chudobných obyvateľov miest, študentov, drobných zemanov a kňazov z celého Uhorska. Avšak vyššia uhorská šľachta neprejavila záujem o túto križiacku výpravu, a keď arcibiskup vydal nariadenie, aby sa nedostatočne vyzbrojené a vycvičené križiacke vojsko vydalo na pochod proti Osmanom, narazil na silný odpor. Križiaci boli presvedčení, že ich šľachta zradila a postavili sa proti nim. Povstalecké vojsko ovládlo väčšinu uhorskej nížiny a tiež časť Sedmohradska. Uhorská šľachta už 15. júla porazila väčšinu povstaleckého vojska v bitke pri Temešvári a povstanie bolo následne krvavo potlačené v celej krajine. Vodcu povstania Juraja Dóžu následne popravili mimoriadne krutým spôsobom. Posadili ho na rozžeravený železný trón a na hlavu mu nasadili rozžeravenú železnú korunu, čiže ho doslova zaživa upiekli. Aby toho nebolo málo, tak jeho najbližší spolubojovníci z neho museli ešte zaživa trhať zubami mäso. Desiatky tisíc povstalcov bolo obesených a pozabíjaných. Aj keď sa Dóžovo povstanie priamo nedotklo územia Slovenska, tak dôsledkom povstania pre všetkých poddaných v celom Uhorsku bolo ich znevoľnenie a pripútanie k pôde „na večné časy“. Poddaní sa už teda nemohli slobodne sťahovať z majetku jedného zemepána na majetok iného a dedične boli pripútaní k pôde, na ktorej dovtedy hospodárili. To bolo uzákonené 18. októbra 1514 a následne aj kodifikované v tzv. *Tripartite*, čo bol zákonník uhorského zvykového práva a s malými zmenami platil až do roku 1848. Jeho autorom bol Štefan Werbőczy.⁷² Následne sa začali zvyšovať aj feudálne dávky

70 BEL, Matej. *Zemplínska stolica*. Bratislava : Zemplínsky valal, 2000, s. 175. Preklad: SLANINKA, Martin. SIRMAJ, Anton zo Sirmy. *Historické, topografické a politické poznatky stolice Zemplínskej II. diel. dodatok § 175 – § 638*. ČURMOVÁ, Viera (zost.). Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2009, s. 171. Preklad: SLANINKA, Martin.

71 BOROVSZKY, Samu (szerk.). *Magyarország vármegyéi és városai – Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város*. Budapest : 1905, s. 101.

72 FRIMMOVÁ, Eva. *Rok 1515 v premenách času (na pozadí Bartoliniho diela Odeporicon)*. Bratislava : Post Scriptum – Historický ústav SAV – Libri historiae, 2015, s. 26, 40, 160-168; MARSINA, Richard. Vojenství na Slovensku v letech 1400 – 1526. In KLUČINA, Petr (zost.). *Vojenské dějiny Československa I. díl (do roku 1526)*. Praha : Naše Vojsko, 1985, s. 339-340; MARSINA, Richard – RATKOŠ, Peter – SOPKO, Július – VOZÁR, Jozef. Mocenské a triedne zápasy v 15. a na začiatku 16. storočia. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : VEDA, 1986, s. 418-423; MARSINA, Richard. Vojenstvo na Slovensku v rokoch 1400 – 1526. In KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard. *Vojenské dejiny Slovenska I. diel. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1993, s. 172; SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom*

a tiež robotné povinnosti poddaných voči zemepánom. Toto zvyšovanie feudálnej renty a pripútanie poddaných k pôde sa samozrejme týkalo aj obyvateľov Petroviec.

Od roku 1514 tak okrem dovtedajšieho zemepanského deviatku museli poddaní platiť svojmu zemepánovi každoročne jeden zlatý od sedliackej domácnosti. Túto peňažnú dávku poddaní splácali v dvoch termínoch na sviatok Juraja (24. apríl) a Michala (29. september) po 50 denárov. Zvýšili sa aj naturálne dávky a okrem dovtedy odovzdávaných naturálií boli poddaní povinní odvádzať zemepánovi ešte každý mesiac jednu sliepku, na Martina (11. november) a na Turíce jednu hus, a každých 10 sedliackych domácností malo spolu na Vianoce odovzdať jedno prasa. Zároveň ešte musel z každej domácnosti jeden človek povinne pracovať jeden deň v týždni (52 dní ročne) na zemepanskom poli, vinici alebo inde, už podľa potrieb zemepána.⁷³

Deň 29. august 1526 predstavuje základný chronologický medzník v našich dejinách, ktorým sa v modernej historickej vede oficiálne končí obdobie stredoveku a začína sa obdobie raného novoveku v Uhorsku, a teda aj na Slovensku. V tento deň sa pre Uhorsko odohrala tragická bitka pri Moháči, v ktorej bolo tureckým vojskom na hlavu porazené uhorské vojsko. V tejto bitke padlo na strane Uhorska okolo 15 000 mužov, 28 vysoko postavených šľachticov, obidvaja arcibiskupi, 5 biskupov a tesne po bitke zahynul na úteku aj uhorský kráľ Ľudovít II. Začala sa písať nová epocha v uhorských a tiež v slovenských dejinách. Veľké zmeny ukončujúce stredovek sa začali pomaly prejavovať už v druhej polovici 15. storočia. Medzi ne patrilo najmä postupné prenikanie a presadzovanie sa renesancie v umení a humanizmu v myslení. Od roku 1517 sa z nemeckých krajín začala rýchlo rozširovať reformácia, ktorej výsledkom neboli len veľké konfesijné zmeny v Uhorsku, ale značne ovplyvnila aj budúci politický vývoj krajiny. Veľké zmeny nastali na prelome 15. a 16. storočia aj z celosvetového hľadiska, na čom mali zásluhu v prvom rade veľké zemepisné objavy. Samozrejme, že vtedajší ľudia nevedeli a ani nemohli vedieť, že v budúcnosti bude bitka pri Moháči znamenať jeden z najdôležitejších historických medzníkov v našich národných dejinách. A aj keď niektorí súveční učitelia možno vnímali tieto udalosti ako počiatky novej epochy, tak obyčajný roľník žijúci v Petrovciach sa o nich možno tak skoro ani nedozvedel. A keď sa už o nich predsa len dozvedel, tak ho zrejme až tak veľmi ani nezaujímali, keďže pre jeho vnímanie išlo o príliš vzdialený svet a príliš vzdialené udalosti. On mal svoje vlastné starosti spojené najmä s každodenným prežitím.

na Slovensko. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 211-213; SEGEŠ, Vladimír. Prvé poltisícročie v Európe. Stredoveké Uhorsko 1000 – 1526. In KÓNYA, Peter (ed.). *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 159, 161-162; SEGEŠ, Vladimír. Búrliavý neskorý stredovek 1387 – 1526. In SEGEŠ, Vladimír (ed.). *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha – Bratislava : Ottovo nakladateľství – Vojenský historický ústav, 2015, s. 96-99; ULÍČNÝ, Ferdinand. Poľské vojenské vpády na Slovensko v druhej polovici 15. storočia. In *Historické štúdie XV*. Bratislava : SAV, 1970, s. 257-261.

73 RATKOŠ, Peter. O vývine feudálnej renty na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 9, 1961, č. 3, s. 372; ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 687-688.

Z ČINNOSTI NAJSTARŠIEHO ÚVERNÉHO DRUŽSTVA V PREŠOVE¹

Patrik DERFIŇÁK

Abstract: *Some remarks on activities of the oldest credit cooperative in Prešov.* Credit cooperatives formed an important part of the financial system during the second half of the 19th and the first half of the 20th century. Unlike large banks, they focused mainly on small loans or the collection of deposits between middle and less wealthy population. In spite of intense promotion, the importance of credit cooperatives in the towns and villages in Šariš rose after the First World War. The paper shall map business activities and the overall operation of the oldest credit cooperative in Prešov, which operated between 1887 and 1950. It captures the development of this type of business and the difficulties that its members had to deal with in the years after World War I, during the economic crises or the other world war.

Keywords: Prešov. Credit cooperative. 20th century. Šariš.

Každý z nás prežíva rôzne, lepšie i menej úspešné obdobia. Potreba vzájomne si vypomôcť v rôznych zložitých životných situáciách poskytovaním drobných finančných pôžičiek, tovarov, potravín alebo dočasných úľav má aj na východnom Slovensku stáročnú tradíciu. Kým vo vidieckom prostredí sa celkom prirodzene poskytovala susedská výpomoc a podpora v rámci blízkej či vzdialenej rodiny, mestské prostredie si vytváralo vlastné podporné mechanizmy. Vo väčších mestách i mestečkách východného Slovenska si napríklad obyvatelia vytvárali rôzne spolky, či inštitúcie, ktoré aj s pomocou mestskej samosprávy pomáhali tým, ktorí sa nemohli, alebo nevedeli postarať sami o seba.

S rozvojom a hospodárskymi i spoločenskými zmenami, ktoré nastali predovšetkým v priebehu 19. storočia však už prestávali tieto tradičné formy pomoci postačovať. Predovšetkým zmeny v ekonomickej oblasti nútili hľadať nové zdroje prostriedkov, kapitálu, potrebného nielen na rozvoj obchodu a podnikania, ale i na zabezpečenie každodenných potrieb obyvateľstva, ako napríklad bývanie, zariadenie domov a bytov, či štúdium, prípadne vytvorenie si rezerv na horšie časy. V stále väčšej miere sa preto objavujú rôzne typy finančných ústavov. Tie sa od polovice 19. do polovice 20. storočia stali dôležitou súčasťou hospodárskeho, ale i kultúrneho a spoločenského života. V regióne východného Slovenska, kde prvé finančné ústavy začali vznikať už v 40. rokoch 19. storočia, sa miestne špecifiká prejavovali veľmi výrazne. Košická sporiteľňa, založená už v roku 1844, rovnako ako Prešovská sporiteľňa, ktorá vznikla iba o rok neskôr, sa veľmi rýchlo stali významnou súčasťou každodenného života veľkej časti najmä mestského obyvateľstva.² Ich zakla-

1 Príspevok vznikol ako súčasť riešenia projektu APVV-15-0036 s názvom *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

2 DERFIŇÁK, Patrik. Prešovská sporiteľňa, účastinná spoločnosť (1845 – 1923). In *Annales historici Presovienses*. Vol 6/2006. Zost. Martin PEKÁR – Patrik DERFIŇÁK. Prešov : Universum, 2006, s. 171-175.

datelia museli dlho prekonávať nedôveru vkladateľov. Udalosti revolučných rokov 1848/1849 sa síce negatívne podpísali na ich činnosti, dokonca ohrozili samotnú ich existenciu. V oboch prípadoch však akcionári mobilizáciou zdrojov a často aj osobnou angažovanosťou prispeli k ich záchrane. Mohli tak, okrem zhodnotenia prostriedkov svojich vlastníkov, ďalej plniť pôvodné poslanie, predovšetkým zhromažďovať prostriedky obyvateľstva a následne ich prostredníctvom úverov s čo najnižšou úrokovou sadzbou poskytovať miestnym podnikateľom, remeselníkom a majiteľom poľnohospodárskych veľkostatkov. Aj takýmto spôsobom sa usilovali prispieť k hospodárskemu rozvoju celého regiónu. Vďaka tomu, že ich činnosť viedla aspoň k čiastočnému obmedzeniu výrazne rozšírenej úžery, získali si rýchlo značnú popularitu.

Vlastníctvo akcií týchto ústavov, prinášajúcich spravidla pravidelné výnosy v podobe dividend, sa pre väčšinu majiteľov stalo dlhodobou záležitosťou. Tieto cenné papiere sa často v rámci jednotlivých rodín dedili, tvorili súčasť vena, alebo záruku za poskytované pôžičky. Členstvo v správnych radách či dozorných výboroch týchto spoločností sa postupne stávalo tiež spoločensky prestížnou záležitosťou, najmä v prípade ľudí, ktorí sa k úspechu a majetku dopracovali vlastným úsilím. Úspech prvých finančných ústavov viedol k tomu, že postupne vznikali aj ďalšie súkromné akciové banky a sporiteľne. Ich počet na území dnešného Slovenska sa začal rýchlo zvyšovať najmä od 60. rokov 19. storočia.³

Oblasť Šariša v priebehu druhej polovice 19. storočia nedokázala v hospodárskej oblasti udržiavať krok s inými časťami monarchie. Najmä horšia dopravná dostupnosť, nedostatok nerastných surovín, prevaha málo výnosného poľnohospodárstva a chýbajúci kapitál na zakladanie priemyselných podnikov, predstavovali najdôležitejšie dôvody ekonomického zaostávania i v nasledujúcich desaťročiach. Práve snaha mobilizovať miestny kapitál a získať aj zdroje na rizikovejšie investície do rozvoja podnikania, rovnako ako úsilie profitovať z celkového rozmachu hospodárstva habsburskej monarchie a zakladateľskej horúčky, ktorá sa začala stupňovať v závere 60. rokov, sa prejavili i v najväčších šarišských centrách. V Prešove v roku 1869 vznikla Hornouhorská prvá priemyselná a úverná banka, ú. s. V rovnakom čase vznikla v Bardejove Bardejovská sporiteľňa, ú. s. O dva roky neskôr sa počet finančných ústavov v priestore Šariša zdvojnásobil, keď v roku 1871 v Prešove založili Prešovskú ľudovú banku, ú. s., a Prešovský sporivý a úverný spolok, ú. s.⁴ V tom istom roku založili finančný ústav aj v treťom slobodnom kráľovskom meste na Šariši, ktorý nazvali Sabinovská sporiteľňa, ú. s. Ako nadišlo posledná, pred vypuknutím krízy po krachu na viedenskej burze v roku 1873, vznikla v Prešove Severouhorská hypotéčna a priemyselná banka, ú. s.⁵

3 HORVÁTH, Štefan – VALACH, Ján. *Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918*. Bratislava : Alfa, 1978, s. 139- 140.

4 MADZINOVÁ, Renáta. Peňažníctvo prvej polovice 20. storočia v Prešove. In *Regionálne dejiny a dejiny regiónov. Ročenka Katedry dejín FHPV 2004*. Zost. Martin PEKÁR a Patrik DERFI-ŇÁK. Prešov : Universum, 2004, s. 188.

5 HORVÁTH, Štefan – VALACH, Ján. *Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918*. Bratislava : Alfa, 1978, s. 142- 143.

Napriek tomu, že počet finančných ústavov stúpал nedokázali vždy vyhovieť požiadavkám predovšetkým drobných klientov. Jedným z dôvodov bol nedostatok dlhodobých voľných zdrojov, ďalším administratívna náročnosť celého procesu. Problém predstavovalo tiež získanie dostatočne solventných ručiteľov, resp. prípadné súdne či pomerne zdĺhavé exekučné vymáhanie nesplácanej pôžičky. No nielen neochota akciových bánk a sporiteľní zaoberať sa drobnými, pritom administratívne pomerne náročnými pôžičkami obyvateľstvu, ale aj pomerne riedka pobočková sieť týchto ústavov a stále do istej miery pretrvávajúca nedôvera voči akciovým bankám, najmä po krachu na viedenskej burze v roku 1873, viedli postupne k intenzívnejšiemu zakladaniu menších úverných a sporiteľných družstiev, ktoré si priamo v regiónoch pôsobenia dokázali získať vďaka rýchlej reakcii na skutočné potreby svojich vkladateľov i žiadateľov o úver, dôveru a preukázali svoju spoľahlivosť a životaschopnosť.⁶

Rozvíjanie družstevných myšlienok malo v Uhorsku svoje tradície. Existovali rôzne typy organizácií pracujúcich na tomto princípe.⁷ Na prelome 70. a 80. rokov sa však opäť dostávala do popredia otázka ďalšieho rozvoja výroby a podnikania predovšetkým vo viacerých hospodársky menej rozvinutých oblastiach Uhorska. Už v roku 1886 prebiehala pomerne intenzívna kampaň, propagujúca zakladanie menších úverných družstiev, ktoré mali v prvom rade pokrývať finančné potreby menších roľníkov, remeselníkov a podnikateľov. Táto aktivita sa ukázala ako pomerne sľubná a v niektorých oblastiach sa prejavila vo vzniku nových finančných inštitúcií orientovaných na túto časť klientely. V iných regiónoch situácia nebola ani zďaleka taká optimistická, ako by sa po prezentácii výhod týchto finančných ústavov mohlo zdať. Žiaľ, ani v regióne Šariša, ktorý nesporne patril k tým ekonomicky menej rozvinutým častiam Uhorska, ani v samotnom Prešove nenašla nakoniec táto iniciatíva potrebnú podporu. Ako konštatovali viacerí miestni predstavitelia, zakladateľský proces sa nerozbehol, pretože počiatočný záujem sa, podobne ako to bolo aj v iných prípadoch, „ukázal byť obyčajnou horiacou slamou“.⁸

Situáciu neulahčoval ani postoj štátnej a miestnej správy. Uhorskí predstavitelia mali v situácii po rakúsko-uhorskom vyrovnaní celkom prirodzene záujem na rozvoji praktiky všetkých foriem podnikania, družstevníctvo nevynímajúc. Otázkou však zostávali konkrétne kroky, ktoré pri podpore tohto do istej miery špecifického druhu podnikania, bolo možné urobiť. Jedným z pokusov, ako pomôcť pri rozvoji najmä úverných družstiev, sa stalo vytvorenie samostatnej centrály. V roku 1872 v Budapešti vznikol spolu s prijatím nového živnostenského zákona VIII./1872 aj Ústredný živnostenský úverný ústav, ktorého úlohou sa malo okrem iného stať aj poskytovanie pomoci pri zakladaní nových úverných družstiev na území celého

6 DERFIŇÁK, Patrik. Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí v prvej polovici 20. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 74.

7 *150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstva a prehry*. Zost. Roman HOLEC. Bratislava : Družstevná únia Slovenskej republiky, 1995, s. 30.

8 Az „Eperjesi önszegélyző egyelet“ és még valami. In *Eperjesi Lapok*, 11, 1887, č. 2, s. 1.

Uhorska.⁹ Finančná kríza v roku 1873 však túto inštitúciu zlikvidovala, rovnako ako niekoľko družstiev, ktoré pod jej patronátom stihli ustanoviť.

Ďalším dôležitým krokom zo strany štátnych orgánov, ktorý mal naplniť deklarovanú podporu obchodu i finančného podnikania sa stal nový obchodný zákon, prijatý v roku 1875.¹⁰ V rámci neho došlo tiež k úprave právneho postavenia družstiev. Na centrálnej úrovni sa vytvorilo nevyhnutné základne legislatívne prostredie umožňujúce zakladať rôzne typy družstiev. Súčasne však táto nová právna norma prinášala aj niektoré obmedzenia a komplikácie pre ich činnosť, v dôsledku čoho ich rozvoj neprebíhal v pôvodne očakávanom rozsahu. I kvôli podmienkam, ktoré bolo potrebné pri zakladaní nových družstiev splniť, vznikali úverné družstvá v priebehu druhej polovice 70. rokov 19. storočia najmä v mestách a mestečkách, pričom ich členskú základu tvorili z väčšej časti príslušníci stredných vrstiev, úradníci, drobní podnikatelia, obchodníci, remeselníci či učitelia. Vidiecke obyvateľstvo, pre ktoré úverné družstvá mali predstavovať dôležitú podporu pri rozvoji poľnohospodárskej výroby i pri celkovej premene vidieka, vstupovali do vznikajúcich úverných družstiev iba v malej miere. Dôvodom bol jednak nedostatok potrebných voľných finančných prostriedkov, jednak kvôli nedostatku informácií a celkovej nedôvere k novým inštitúciám.

Rýchla strata počiatočného nadšenia medzi obyvateľstvom sa prejavovala aj v tom, že neprebíhali ani rozsiahlejšie verejné či odborné diskusie a len sporadicky sa objavovali aktivity „v záujme ľudu“, spravidla však nevzbudili väčší rozruch. K zakladaniu nových úverných družstiev neprispieval ani postoj miestnych bánk, ktoré v nich celkom logicky videli konkurenciu v zápase o získanie kapitálu i dlhodobějších úspor. Celková apatia voči prípadným hospodárskym či spoločenským zmenám mala však aj ďalší zaujímavý dôvod, keď miestna tlač prinášala názory, podľa ktorých „predsa všetko sa musí odohrávať tak, ako to zvrchu nadiktujú“.¹¹ V každom prípade však iniciatíva pri zakladaní úverných družstiev by práve v regióne Šariša mala značné opodstatnenie. Veľká časť miestneho obyvateľstva, najmä majitelia menších hospodárstiev, bola totiž silne zadlžená. U tých menších roľníkov išlo z veľkej časti o dôsledok budovania si vlastných hospodárstiev po zrušení poddanstva a rozdelení pôdy v jednotlivých chotároch medzi sedliakov a niekdajšie panstvo. Ešte stále navyše doznievali dôsledky finančnej katastrofy z roku 1873, no, žiaľ, i viacerých neúrodných rokov. Nehnutelnosti patriace k jednotlivým hospodárstvám boli často tak zaťažené staršími pôžičkami, že štandardný hypotekárny úver im miestne finančné ústavy už neboli ochotné poskytovať. A ak sa aj nejaký nový úver na prevádzku či ďalší rozvoj roľníkom či remeselníkom podarilo získať, úroky ktoré s tým boli spojené boli spravidla také vysoké, že ich dlžníci iba ťažko dokázali splácať. Pre finančné ústavy, ale ani súkromníkov poskytujúcich finančné pôžičky

9 150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry. Zost. Roman HOLEC. Bratislava : Družstevná únia Slovenskej republiky, 1995, s. 41. Práve spojenie nového živnostenského zákona, ktorý okrem iného prinášal definitívne zrušenie cechov, vyvážal tiež potrebné legislatívne podmienky, aby drobní výrobcovia sa v prípade záujmu a potreby mohli združovať do živnostenských spoločenstiev.

10 Išlo o zákon XXVII/1875, celkovo bola táto právna norma pripravená podľa nemeckého vzoru.

11 Az „Eperjesi önszegélyző egyet“ és még valami. In *Eperjesi Lapok*, 11, 1887, č. 2, s. 1.

však ani takáto situácia nepredstavovala zásadný problém. Starajúc sa o ochranu vlastných záujmov majetok dlžníka, ktorý nezvládal včas splácať poskytnutý úver poslali do dražby, aby sa čo najrýchlejšie dostali k svojim peniazom i s úrokmi. Že takýto stav mal celkovo veľmi negatívny dopad na hospodársky život v regióne i sociálnu situáciu množstva rodín niet pochyb.

Napriek tomu, že zatiaľ osobitne v priestore súčasného východného Slovenska je iba minimálny počet výskumov i relevantných textov venovaných tejto problematike, v zložitej situácii sa nachádzala aj veľká skupina úradníkov pracujúcich na rôznych stupňoch stoličnej správy, učiteľov a nižších dôstojníkov.¹² Aj drobní roľníci, remeselníci, ale tiež úradníci iba ťažko hľadali pomocnú ruku predovšetkým v podobe žiadaných výhodných úverov. I preto sa do aktivít umožňujúcich riešiť ich zložitú situáciu prostredníctvom zakladania úverných družstiev rozhodlo zapojiť aj viacero vplyvných osobností. Ani napriek tomu však nebolo možné očakávať, že by všetky problémy uvedených skupín obyvateľstva vyriešili nové úverné družstvá. Viacerí totiž poukázali na problémy s tým spojené. Okrem potreby vložiť najprv do družstiev vlastné finančné prostriedky v podobe nákupu podielov, čo v mnohých prípadoch predstavovalo značný problém, tu bola tiež otázka vhodných návykov pri práci s peniazmi, najmä schopnosť čast' prostriedkov v pravidelných intervaloch ušetriť. I preto sa stále častejšie objavovali myšlienky, že v niektorých oblastiach možno aj bez zakladania úverných družstiev prispieť poskytovaním drobných úverov k stabilizácii situácie menších producentov či zamestnancov. Práve v tomto bode sa názorne ukázal problém dostatočného pochopenia terminologických i praktických rozdielov medzi klasickým úverným družstvom a svojpomocným spolkom. Vzhľadom na malý ohlas, ktorý snaha propagovať a budovať klasické úverné družstvá v priestore Šariša priniesla, ako východisko zo vzniknutej situácie sa ukazovala možnosť zakladať radšej menej náročné svojpomocné spolky. „Ak je v obci svojpomocný spolok, tak jej len trochu schopní obyvatelia nie sú odkázaní na drahé úvery. Vďaka tomu, že si pravidelne ukladajú haliere, môžu od spolku získať úvery za 6, 5 či dokonca 4 percentá. Nemusia z miesta na miesto behať kvôli úverom, získajú ho doma.“¹³

Z obdobia, keď neskorší Prešovský úverný a pomocný spolok vznikal sa zachovalo veľmi málo informácií. Na základe preloženia termínu zakladajúceho valného zhromaždenia zo začiatku januára na začiatok februára, rovnako ako diskusie, ktorá prebiehala na stránkach miestnej tlače je však možné predpokladať, že sa o charaktere a výbere najvhodnejšej organizačnej formy vznikajúcej finančnej inštitúcie ešte i začiatkom roku 1887 intenzívne diskutovalo. Pre založenie klasického úverného družstva hovorila napríklad stabilnejšia členská i kapitálová základňa. Pre zriadenie svojpomocného spolku sa zase ako výhoda ukazovala možnosť ľahšie ho založiť i spravovať. Navyše aj keď členstvo v nich sa ukazovalo ako podstatne voľnejšie a celkovo menej stabilné, za nespornú výhodu sa považovala skutočnosť, že sa v prípade úspechu mohlo stať nasledovania hodným príkladom. Iba v priestore samotnej Šarišskej stolice zakladatelia totiž upozornili na stovku ďalších väčších

12 KOVAL, Peter. Belo Klein-Tesnoskalský: Šarišská kronika vojny a štátnej zmeny. In *Z dejín knižnej kultúry východného Slovenska IV*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013, s. 124.

13 Az „Eperjesi „Eperjesi önségélyző egylet“ és még valami. In *Eperjesi Lapok*, 11, 1887, č. 2, s. 1.

obcí, spomedzi ktorých každá platila v tom čase viac ako tisíc zlatých štátnej dane ročne a predstavovali vhodné miesto pre vznik ďalších svojpomocných spolkov.¹⁴

Prešovský úverný a pomocný spolok nakoniec založili 6. februára 1887, keď sa pod predsedníctvom podžupana Šarišskej stolice Žigmunda Pechyho uskutočnilo zakladajúce valné zhromaždenie. Po dlhších diskusiách sa podarilo schváliť dva hlavné ciele, ktoré sa prostredníctvom činnosti spolku mali naplňovať. Tým prvým bola podpora a propagovanie sporivosti. Druhým cieľom sa mala stať finančná pomoc poskytovaná členom spolku, keď sa im po splnení presne stanovených podmienok mali poskytovať krátkodobé trojmesačné pôžičky, prípadne aj na dlhší čas pridelené úvery. Prostriedky potrebné na svoju činnosť mal spolok získavať z pravidelných týždenných vkladov svojich členov, pričom najmenší týždenný vklad predstavoval v čase vzniku spolku 20 grajciarov.

Na zakladajúcom valnom zhromaždení boli prečítané a schválené stanovy spolku, ktoré prítomní prijali jednohlasne. Bez väčších ťažkostí tiež zvolili vedenie nového spolku. Napriek tomu, že počas založenia spolku a tesne po ňom záujemcovia upísali 398 podielov, resp. sporiacich účtov, išlo o malú začínajúcu finančnú inštitúciu. Na prvý pohľad je preto možno prekvapujúce, že do jeho vedenia zvolili celý rad významných osobností z Prešova i blízkeho okolia. Okrem propagácie spolku sa v tomto smere kládol dôraz na dôveryhodnosť celého podniku. Prvým predsedom sa stal šarišský podžupan Žigmund Pechy. Za dvoch riaditeľov zvolili prešovského farára a opáta Endre Pletényiho¹⁵ a dr. Mihályja Tahyho. Do vedenia, resp. správy spolku sa ďalej dostali: L. Dombay, E. Mandics, I. Lévy, H. Rosenberg, I. Sitányi, J. Hörk, J. Ghillány, A. Fuhrman, L. Sztankay, M. Kazinczy, S. Nádaskay a J. Podhraczký, dozorcami spolku, resp. členmi jeho dozornej rady sa stali F. Kósch, I. Füzy, J. Florián, A. Propper a M. Kovaliczky. Za spolok mohli oficiálne jednať a overovať listiny E. Pletényi, M. Tahy, E. Mandics a L. Dombay.¹⁶ Riaditeľstvo spolku bolo na zakladajúcom valnom zhromaždení poverené členmi, aby zabezpečilo obsadenie miesta pokladníka a začalo oficiálne obchodnú činnosť.¹⁷ V tomto úvodnom období činnosti sa mali predovšetkým zhromažďovať úspory, poskytovanie úverov obmedzili do výšky štyroch pätín vkladov, pričom úrokovú sadzbu v tomto prípade stanovili na 6 – 7 %.¹⁸

14 V tomto duchu koncipovaná výzva pomáhať pri zakladaní svojpomocných spolkov, ale tiež úverných družstiev smerovala k stoličným úradníkom, kňazom a statkárom pôsobiacim priamo medzi obyvateľstvom na vidieku.

15 Informácií o týchto miestnych predstaviteľoch máme pomerne málo, aj keď napríklad E. Pletényi bol v poslednej štvrtine 19. a na začiatku 20. storočia známou a vo viacerých smeroch veľmi aktívnou a rešpektovanou osobnosťou. Bližšie napr. DERFIŇÁK, Patrik. Posledná vôľa košického kanonika Ondreja Pletényiho. In *Historia Ecclesiastica : časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*, 2, 2011, č. 2, s. 393–402.

16 V prvej správe tak nachádzame mená dvoch prešovských starostov A. Fuhrmana a E. Mandicsa, zástupcov rímskokatolíckej, gréckokatolíckej i evanjelickej a. v. cirkvi, židovskej komunity, úradníkov miestnej správy i učiteľov rôznych prešovských stredných škôl.

17 Az Eperjesi önségélyző egylet. In *Eperjesi Lapok*, 11, 1887, č. 7, s. 2.

18 Pôžičky boli v tomto prípade kryté jednak vlastnými sporiacimi účtami, jednak zmenkami a v niektorých prípadoch tiež cennými predmetmi či papiermi.

Počiatky činnosti spolku sprevádzala pomerne priaznivá atmosféra. Na jednej strane sa nielen propagovali, ale tiež postupne aj reálne vznikali rôzne družstevné organizácie, okrem iných napríklad s podporou mesta založené spotrebné družstvo v Košiciach.¹⁹ Súčasne sa stále častejšie ozývali hlasy namierené proti väčším bankám. V tomto období však platí, že základná charakteristika nielen prešovského, ale družstiev všeobecne sa vyvíjala v závislosti od sociálno-ekonomických a politických podmienok, resp. funkcií, ktoré bolo potrebné zdôrazniť a v stanovenej hierarchii priorít postaviť na popredné miesto. Hlavným a charakteristickým princípom družstevníctva, zreteľným aj v sledovanom prípade bola tradičná vzájomnosť a svojpomoc. Pritom však družstvo okrem ekonomických a sociálnych úloh malo za cieľ plniť aj veľmi dôležité spoločenské, mravné a výchovnovzdelávacie funkcie.²⁰ Hlavným cieľom najstaršieho, prvého v Prešove, Prešovského úverného a pomocného spolku, v origináli *Eperjesi kölcsönös segélyző szövetkezet* založeného v roku 1887, sa v prvom rade stalo „*sporivosť medzi členmi vyvíňať spôsobom núteného vplatenia a vyhovieť úverovej potrebe členov skrze poskytnutie úverov*“.²¹ Malo sa tak diať bez ohľadu na stavovskú príslušnosť, náboženské vyznanie alebo majetkové pomery členov.

Pôvodné ambície zakladateľov boli pomerne veľké. Naznačujú to najmä dva možné druhy členstva, „štábne“ a účastinárske. Prvý typ členstva bol určený pre obyvateľstvo, jednotlivé osoby ochotné dlhodobo sporiť v presne stanovených cykloch, s presne určenými podmienkami. Za to mohli, aj pred ukončením celého cyklu, požiadať spolok o pridelenie pôžičky. Druhý typ členstva v spolku mal status „účastinárskeho obchodného člena“. Takýto člen mal svoj vstupný podiel splatiť jednorázovo, nákupom aspoň jednej stokorunovej účastiny. Z nej potom mohol dostať, pokiaľ spolok pracoval so ziskom, každoročnú dividendu. Súčasne na základe vlastníctva účastín mohol takýto člen požiadať aj o úver, ktorý bolo následne možné využiť aj pri podnikaní. Ako sa v nasledujúcich rokoch ukázalo, tento druhý typ členstva, z hľadiska stability vloženého kapitálu i možnosti budúcej premeny ústavu na štandardnú sporiteľňu či banku z pohľadu zakladateľov určite zaujímavejší, sa medzi členmi tešil iba malému záujmu.

Členstvo v spolku bolo pomerne voľné, prístupné širokej verejnosti, mužom i ženám. Podmienkou na vydanie sporiteľnej knižky bolo iba to, aby záujemca žil na území Šarišskej stolice, nebol trestaný, pričom sporiteľ musel byť plne svojprávný a slobodne disponujúci svojím majetkom, a nesmel sa venovať úžerníctvu.²²

Každý člen sa pri vstupe do spolku musel zaviazovať, že na minimálne jeden účet (mohol ich mať aj viac) bude každý týždeň vkladať 20 grajciarov. Neskôr, na prelome 19. a 20. storočia, v súvislosti s prechodom z uhorského zlatého forintu na koruny, zmenila sa aj minimálna suma, ktorú každý sporiteľ ukladal do spolkovej pokladnice z 20 grajciarov na 40 halierov týždenne. Sporiteľ si na každý zo svojich účtov

19 Eperjesi egylet. In *Eperjesi Lapok*, 11, 1887, č. 9, s. 3.

20 *150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry*. Zostavil Roman HOLEC. Bratislava : Družstevná únia Slovenskej republiky, 1995, s. 35-36.

21 Štátny archív (ŠA) Prešov, fond Krajský súd, firemné oddelenie. Sign. BI35, kr. 23, č. 922.

22 ŠA Prešov, fond Krajský súd, firemné oddelenie. Sign. BI35, kr. 23, *Stanovy Prešovského vzájomne podporujúceho spolku*.

v priebehu roka uložil 20 korún a 80 halierov, čo v tom čase nebola zanedbateľná, ale ani príliš vysoká suma.

V Prešovskom úvernom a pomocnom spolku sa vklady počas sporivého cyklu neúročili, no napriek tomu záujem členov spolku svedčí o tom, že sa im sporiť oplátiť. Každý člen získal z pravidelne ukladaných halierových príspevkov väčšiu sumu zvýšenú o každoročný podiel na čistom výnose spolku. Tento priebežne získavaný výnos sa mu po piatich rokoch vyplatil spolu s nasparenou sumou. Okrem toho každý pravidelne sporiaci člen mohol požiadať vedenie spolku o pridelenie pôžičky. Tie sa spravidla bez väčších ťažkostí poskytovali aj žiadateľom, ktorí nedisponovali väčším osobným majetkom až do výšky 90 % už nasporenej sumy.²³ Ak to bol človek, ktorý za poskytnuté prostriedky mohol ručiť svojím osobným majetkom, mohla mu správa prideliť aj pomerne značnú sumu. Podmienkou však bolo dostatočné krytie, spravidla záložným právom na nehnuteľnosť. Druhou možnosťou ručenia, ktorá však bola najmä v prvých rokoch existencie spolku využívaná iba minimálne, bolo založenie hodnotných a likvidných, najčastejšie štátnych cenných papierov.

Napriek počiatočnému nadšeniu sa nielen ani v regióne Šariša, ale ani v Prešove myšlienka rozvoja úverného družstevníctva výrazne nerozvinula. V prípade mesta je to do istej miery pochopiteľné, keďže veľký požiar v roku 1887 spôsobil, že obyvateľstvo mesta malo úplne iné starosti, keď sa v prvom rade usilovalo o obnovu zničeného mesta, odstránenie vzniknutých materiálnych škôd. V regióne zase chýbala tejto myšlienke širšia podpora, najmä medzi úradníkmi, statkármi a kňazmi. V polovici 90. rokov sa však v regióne Šariša opätovne rozprúdili diskusie o potrebe rozvoja úverného družstevníctva. Dôvodov bolo viac, okrem stále silnejúceho vysťahovalectva, ktoré výrazne obmedzovalo hospodársky život v regióne, to bola tiež narastajúca chudoba vidieckeho obyvateľstva. Myšlienka zabezpečiť vytváranie aspoň skromných úspor, resp. kapitálových prostriedkov, ktoré bolo možné ďalej vo forme lacných úverov poskytovať práve chudobnému vidieckemu či mestskému obyvateľstvu sa opäť stávala aktuálnou, ako súčasť celkového hospodárskeho rozvoja regiónu. Jednou z vážnych otázok, ktoré mali kompetentní rozhodnúť sa stalo nájdenie nasledovania hodných vzorov. Jednou z možností sa stalo čerpanie myšlienok z nemeckého prostredia, na ktoré nadviazal napríklad gróf I. Károlyi. Ten, ako uviedol dobový komentátor, sa natoľko angažoval pri zakladaní úverných družstiev v jednotlivých obciach, *„že už dnes - zajtra sotva bude v Peštianskej stolici obec, v ktorej by úverné družstvo neexistovalo“*.²⁴

Iným často prezentovaným príkladom bolo rozširovanie úverných družstiev prebiehajúce pod patronátom evanjelickej a. v. cirkvi. Jej predstavitelia, spolu s kráľovským obvodným notárom Gidófalvym, ktorý sa dôkladne oboznámil s činnosťou anglických úverných družstiev a ich pozitívnym vplyvom nielen na materiálne, ale tiež na morálne pomery obyvateľstva, sa v závere 19. storočia výrazne angažovali. Spoločne tieto poznatky šírili a vďaka tomu sa v polovici 90. rokov podarilo založiť úverné družstvá v približne 150 obciach, najmä v priestore Sedmohradska.

23 V tomto prípade sa peniaze poskytovali nie ako úver, ale ako „preddavok“, ktorý však musel dlžník splácať za presne dohodnutých podmienok.

24 A megyei kölcsönös szövetkezet. In *Eperjesi Lapok*, 1895, č. 22, s. 2.

Na podobných základoch pracovalo i prešovské úverné družstvo, ktorého členovia sa v tomto období zaväzovali sporiť tri roky po 20 grajciarov týždenne, pričom mohli mať nielen niekoľko sporiacich účtov súčasne, ale mohli celú sumu, ktorú by počas troch rokov našetrili vložiť aj jednorázovo. Podmienkou však bolo, aby takýto vklad, ktorý sa podľa stanovených podmienok ďalej úročil, počas celého obdobia nevybrali. Na základe toho mali právo na pôžičku, ktorá mohla byť úročená najviac 6 % ročne, čo malo výrazne obmedziť v regióne Šariša mimoriadne rozšírenú úžeru. Ako sa však ukázalo, ani deväť rokov úspešného podnikania tohto družstva však nedokázalo presvedčiť váhajúce a nedôverčivé obyvateľstvo, aké užitočné pri zápase s chudobou môžu byť podobné organizácie. Dobová tlač pritom konštatovala: „Nikde inde nie je tak často vidieť chudobu a súčasne sklon k ľahkomyselnému životu ako v Šarišskej stolici. Svoje obete si tu stále vyberá tajná úžera, pričom záľuba v pálenke už zničila nejedno hospodárstvo, ani nehovoriac o tom, aké zničujúce dôsledky majú v morálnej rovine.“²⁵

Čo možno považovať za zaujímavé, i napriek často sa objavujúcim výzvam, že ani vedúce kruhy Šarišskej stolice, ani miestni kňazi či inteligencia nedokázali v priebehu 90. rokov 19. storočia účinne spolupracovať pri zakladaní a rozširovaní úverných družstiev, podpore sporivosti a celkovom rozvoji vidieckych oblastí.²⁶ Sporadicky sa objavovali jednotlivci, ktorí sa pokúšali o zlepšenie situácie v najchudobnejších obciach, resp. oblastiach kde pôsobili.²⁷ V tomto smere ako jednu z mála výnimiek možno spomenúť pôsobenie družstva, ktoré vzniklo v závere 19. storočia v Pečovskej Novej Vsi.²⁸ Tieto akcie však neboli koordinované a až od začiatku 20. storočia možno sledovať, najmä počas pôsobenia baróna Imricha Ghillányho vo funkcii župana Šarišskej stolice, snahu o systematickejšie zlepšenie hospodárskej situácie najmä vidieckeho obyvateľstva.²⁹

Niektorí úradníci, politici či publicisti sa pri hľadaní receptu na zlepšenie hospodárskej situácie regiónu opierali o miestne banky. V tomto prípade sa však ich nádeje ukázali ako márne. Miestne banky a sporiteľne pre rozvoj družstevníctva neurobili nič. Ich záujmy i zameranie boli úplne iné, čo do veľkej miery vylučovalo aj ich prípadné partnerstvo. Dokladom toho je tiež úsilie Prešovskej bankovej jednoty od začiatku 20. storočia zakladať drobné akciové banky a sporiteľne v mestečkách na Šariši.³⁰

25 A megyei kölcsönös szövetkezet. In *Eperjesi Lapok*, 1895, č. 22, s. 2.

26 Spomenúť možno v tomto smere úsilie gréckokatolíckych kňazov M. Zimu a M. Daňka vo Vyšnom Svidníku a jeho okolí. DERFIŇÁK, Patrik – JURČIŠINOVÁ, Nadežda – ŠVORC, Peter. *Svidník v premenách času*. Sabinov : Dino, 2005, s. 27.

27 MARKOVIČ, Pavol. Ľudovýchovná a literárna činnosť Jána Andraščíka v kontexte literatúry slovenského národného obrozenia. In *Človek – spoločnosť a dejiny* [elektronický zdroj] : (osobnosti v dejinách). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2016, online, s. 11-12.

28 Bližšie: ŠA Prešov, fond Krajský súd Prešov, Firemné oddelenie. Inv. č. 527, B I 79, kr. 28. *Péchuifalu és Vidékének Gazdasági Fogyasztási és Hitelszövetkezet*.

29 DERFIŇÁK, Patrik. Barón Imrich Ghillány, šarišský župan v rokoch 1904 – 1905. In *Annales historici Presovienses*, 14, 2014, č. 1, s. 72-105.

30 V jednotlivých finančných ústavoch, ktoré pod jej patronátom vznikli v Giraltovcich, Svidníku a Lipanoch si udržala kontrolu nad akciovým kapitálom. Bližšie DERFIŇÁK, Patrik. Prešovská

Tí, čo vyzývali na zakladanie úverných družstiev sa v polovici 90. rokov 19. storočia usilovali o to, aby došlo k ich založeniu aspoň vo väčších obciach ako Veľký Šariš, Lipany, Hanušovce nad Topľou či Giraltovcie. Následne sa pre tieto nové družstvá malo to existujúce v Prešove stať sa akousi prirodzenou centrárou, ktorá by s nimi – bez ohľadu na v niektorých prípadoch rozdielne spoločenské postavenie zakladateľov – nielen vstupovala do bližšieho kontaktu a pomáhala im s administratívnymi záležitosťami, ale slúžila tiež ako finančná centrála, ktorá by mohla ich počiatky uľahčiť poskytnutím refinančného úveru, alebo naopak lepšie zhodnotiť ich prípadné prebytky.³¹

Ťažkosti, ktoré pri tom bolo potrebné prekonávať najlepšie dokumentoval práve osud už existujúceho prešovského úverného družstva. To po počiatočnom nadšení sa dostalo do útlmu, z ktorého sa práve v polovici 90. rokov pomaly dostávalo. Postupne sa opäť darilo zvyšovať počet členov, úroveň vkladov a v neposlednej miere tiež dosahovaného zisku. Kým v roku 1893 vykazovalo družstvo 305 členov, v priebehu roku 1894 ich už bolo 359. Súčasne sa aj stav úsporných vkladov podarilo zvýšiť z 35 802 zlatých a 99 grajciarov na 41 376 zlatých a 34 grajciarov. Rozvoj obchodnej činnosti sa odrazil i na zvýšení dosiahnutého zisku, ktorý v roku 1893 predstavoval 1813 zlatých, no v nasledujúcom roku už 1857 zlatých a 22 grajciarov. Samotné vedenie však muselo konštatovať, že takéto výsledky bolo možné dosiahnuť predovšetkým vďaka tomu, že vedenie družstva pracovalo bez nároku na akúkoľvek odmenu. Navyše ani samotné družstvo nezaujímal v živote mesta a jeho obyvateľov zďaleka také významné miesto, aké by si vzhľadom na povahu svojej činnosti zasluhovalo.³²

Drobné pôžičky kryté nehnuteľnosťami, termínované vklady a vkladné knižky v bankách a sporiteľniach, či nákup prevažne štátnych dlhopisov, kam vedenie spolku ukladalo prebytky hotovosti neprinášali veľké zisky. Na druhej strane išlo o veľmi bezpečné a celkovo stabilné investície. Práve to umožnilo úspešne prežiť aj hospodárske krízy a zmeny režimov, ktoré v nasledujúcich rokoch dokázali zlikvidovať aj podstatne väčšie a oveľa ambicióznejšie banky, poisťovne a sporiteľne. O rizikách spojených s investovaním do priemyselných podnikov sa napríklad presvedčili akcionári Ľudovej banky v Prešove. Jej vedenie sa rozhodlo prebudovať a výrazne rozšíriť dovtedy úspešný menší podnik na výrobu kachlí, ktorý kontrolovali. Prostriedky potrebné na rozsiahlu investíciu sa pokúsili získať prostredníctvom úverov i predajom akcií, keď kachľovú továreň premenili na akciovú spoločnosť. Tieto cenné papiere sa predávali vo finančných inštitúciách vo viacerých uhorských mestách. Celá akcia sa však začala tesne pred vypuknutím hospodárskej recesie, ktorá nielenže výrazne obmedzila záujem o kachle, ale aj o nákup cenných papierov. To v konečnom dôsledku viedlo k značným finančným ťažkostiam Ľudovej banky a jej likvidácii na začiatku 20. storočia.³³

banková jednota (1868 – 1924). In *Ročenka Katedry dejín FHPV PU 2003*. Prešov : Universum, 2003, s. 99-103.

31 A megyei kölcsönös szövetkezet. In *Eperjesi Lapok*, 1895, č. 22, s. 2.

32 Sporenie v družstve bolo pritom výhodné nielen vzhľadom na možnosť čerpania pomerne výhodného úveru, ale tiež na celkové pomerne slušné zhodnotenie vkladov vo výške až 5,25 % ročne.

33 *Dejiny Prešova 2*. Zostavil Imrich Sedlák. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 27.

Vedenie Prešovského úverného a pomocného spolku malo celkom prirodzený záujem o poskytovanie pôžičiek svojim členom. Tí totiž platili za poskytnuté prostriedky do pokladnice ústavu nielen vyššie úroky ako prinášali bankové vklady alebo štátne dlhopisy, ale uhrádzali aj rôzne poplatky za spracovanie a pridelenie úverov, ktoré predstavovali ďalšie, dodatočné, svojím objemom však dôležité príjmy ústavu. Ďalším tradičným a pomerne spoľahlivým príjmom do pokladnice ústavu boli úroky z vkladov či príjmy z cenných papierov, do ktorých vedenie spolku investovalo dočasne voľné prostriedky v obdobiach, keď bol o pôžičky medzi členmi menší záujem. Vďaka veľmi opatrnému investovaniu členmi nasporených prostriedkov i dôsledne požadovanému dostatočnému krytiu poskytnutých pôžičiek dochádzalo pri hospodárení spolku iba k minimálnym stratám a spolok každoročne vykazoval zisk. Ten síce vo väčšine prípadov nebol vysoký, napriek tomu však pri dodržiavaní stanoveného kľúča umožňoval síce pomalé, no každoročné posilňovanie vlastnej kapitálovej základne spolku. Zo zisku bol v prvom rade každoročne dotovaný riadny rezervný fond spoločnosti. Až následne, po schválení valným zhromaždením bol zvyšok zisku rozdelený medzi jednotlivé sporiace účty.

V tomto smere za typický pre začiatok 20. storočia z hľadiska obchodnej činnosti a celkovej aktivity Prešovského úverného a pomocného družstva možno považovať rok 1909. Podobne ako v niektorých predošliých rokoch i v tomto prípade vydalo vedenie družstva stručnú správu o celoročnej činnosti, v podobe samostatnej drobnej tlače.³⁴ Už v úvode bola konštatácia, že „obchodný rok 1909 prebehol hladko, bez rušivých momentov, nám zverené vklady sme svedomito spravovali, straty na odpisy neboli a iba v štyroch prípadoch bolo potrebné vymáhať pohľadávky súdnou cestou“.³⁵ Napriek toľto optimistickému konštatovaniu súčasne vedenie pripustilo, že pomerne dobré výsledky sa podarilo dosiahnuť iba vďaka dlhoročným skúsenostiam a opatrnosti, no ani tak nárast vkladov a obchodnej činnosti nebol celkom uspokojivý.

V závere roku 1909 družstvo vykazovalo celkovo už 606 členov, ktorí mali založených 2539 sporiacich účtov. V porovnaní s predošlým rokom došlo k miernemu nárastu počtu členov. Pribudlo ich 17, s 128 sporiacimi účtami. V priebehu roku 1909 pritom svoj sporiaci cyklus ukončilo a vklady zinkasovalo 132 členov s 577 sporiacimi účtami a celkovým objemom 51 917,02 K. Na druhej strane do družstva vstúpilo 152 nových záujemcov, ktorí si založili 1118 účtov, na ktorých dovtedy zhromaždili 23 331,20 K. Okrem týchto prirodzených vstupov a výstupov však každoročne dochádzalo tiež k nútenému vylučovaniu členov, ktorí si neplnili svoje povinnosti a pravidelne nesporeli. I v priebehu roku 1909 museli z toľto dôvodu vylúčiť šiestich členov s 15 vkladovými účtami, na ktorých mali dovtedy uložených 118,32 K. Rovnaký počet členov vylúčili aj v priebehu roku 1908, pričom zostatok ich vkladov vo výške 411,72 K im bol vrátený.

Keďže došlo k miernemu nárastu členskej základne, zvýšil sa aj obchodný obrat družstva. Celkovo sa však jeho stav a možnosti nezlepšili. V roku 1909 totiž končilo svoje sporenie pomerne veľa členov, pričom ich nasporené prostriedky im aj so ziskom z predošliých rokov družstvo vyplatilo. Kým v roku 1908 bol objem

34 *Az Eperjesi kölcsönös segélyző szövetkezet*. Eperjesen, 1910. s. 1.

35 *Az Eperjesi kölcsönös segélyző szövetkezet*. Eperjesen 1910 Az igazgatóság jelentése, s. 2.

vkladateľom vyplatených prostriedkov 17 005,72 K, v priebehu roku 1909 to už bolo 52 105,34 K. V priebehu roku 1909 navyše klesol aj objem poskytovaných úverov približne o 25 %.³⁶ O tom, že družstvo dokonca vo väčšej miere ako bolo obvyklé podnikalo veľmi opatrne a jeho vedenie kládlo dôraz na zabezpečenie dostatočnej likvidity svedčí tiež nárast bankových úložiek v miestnej Prešovskej bankovej jednote. Napriek vysokým výplatám, ktoré bolo v priebehu roka potrebné zabezpečiť sa ich stav zvýšil z 29 009,07 K na konci roku 1908 na 32 426,75 K na konci roku 1909. V konečnom dôsledku vlastný i spravovaný majetok spolku dosiahol v závere roku 1909 celkovo 213 157,44 K, čo však bolo pri porovnaní s predošlým rokom zvýšenie iba o 3 093,05 K. Tento fakt pripisovalo vedenie najmä vysokej výplate nasporených peňazí jednotlivým členom. O tom, že dôvody stagnácie boli aj v celkovom útlme hospodárskeho života svedčí nielen nižší objem poskytnutých pôžičiek, ale aj nižšie náklady na obchodnú činnosť či náklady spojené so správou sporiacich účtov a úverov.³⁷

V období tesne pred prvou svetovou sa vedenie spolku opätovne zaoberalo myšlienkou na zmenu, keďže „jeho doterajšej existencii sotva bolo možné prikladať väčší význam pre rôzne prekážky“.³⁸ Na svojom zasadnutí 30. decembra 1913 sa i vzhľadom na uplynulé ťažké hospodárske obdobie, kde sa Prešovský úverný a podporný spolok usiloval svojim členom pomáhať lacnými úvermi, predniesli zámer premeniť ústav na akciovú spoločnosť. Tak by ľahšie mohol svoju činnosť rozšíriť na celé územie Šarišskej stolice. Nešlo pritom iba o rozšírenie možností poskytovať dostupné úvery, ale predovšetkým o možnosť naučiť široké vrstvy obyvateľstva lepšie hospodáriť s peniazmi. Takáto premena spolku na akciovú spoločnosť by v skutočnosti navyše ani nepredstavovala zásadnejšiu konkurenciu pre existujúce finančné ústavy. Nezaoberal by sa totiž bankovými obchodmi v pravom zmysle, nezmenil by sa ani základný predmet záujmu a obchodnej činnosti. Zber vkladov a poskytovanie drobných úverov by sa iba realizovali vo väčšom rozsahu. Základným cieľom novej akciovej spoločnosti by stále zostalo v prvom rade vzdelávanie ľudí pri zaobchádzaní s peniazmi, pokiaľ možno čo najvýhodnejšie zhodnocovanie úspor vkladateľov a poskytovanie lacných zmenkových úverov a krytých pôžičiek, no iba v takom rozsahu, aby zostala zachovaná primeraná likvidita. Ako v poradí posledným, no svojim významom dôležitým cieľom sa stalo vytváranie možností na to, aby drobní roľníci vďaka vytvoreným úsporám ľahšie získavali poľnohospodársku pôdu na šarišskom vidieku.³⁹

36 Kým ku koncu roka 1908 bol vykazovaný stav pôžičiek 40 070 K, koncom roka 1909 to bolo už iba 30 175 K. Bližšie: *Az Eperjesi kölcsönös segélyző szövetkezet*. Eperjesen, 1910. Pénntáztárunk forgalma, s. 3.

37 Pokles síce nebol veľmi vysoký, z 2 322,55 K v roku 1908 na 2 307,75 K v roku 1909, pre rýchlejší rozvoj podnikania spolku bol však dôležitý. Pozitívne bolo naopak podstatne nižšie čerpanie prostriedkov z rezervného fondu spoločnosti. Kým v roku 1908 na krytie strát použili 932,52 K, v roku 1909 to bolo iba 116,46 K.

38 Néptakarékpenztár Eperjesen. In *Sáros. Politikai heti ujság*, 4, 1914, č. 1, s. 3.

39 Néptakarékpenztár Eperjesen. In *Sáros. Politikai heti ujság*, 4, 1914, č. 1, s. 3. Informácia o príprave vzniku „ľudovej sporiteľne“ bola prezentovaná vlastne už ako rozhodnutá záležitosť, ktorá mala byť realizovaná v priebehu niekoľkých mesiacov, predovšetkým s podporou vidieckej

Veľmi jasne sa dôvera veľkého množstva malých, no pravidelne sporiacich klientov prejavila napríklad v rokoch 1918 – 1923, keď väčšina finančných ústavov na území dnešného Slovenska zápasila o svoje prežitie. V Prešove v tom čase zanikli po fúziách, alebo sa po neúspešných pokusoch o záchranu dostali do likvidácie, aj pomerne veľké finančné ústavy úspešne pôsobiace v tomto regióne celé desaťročia. Z viacerých spomeňme aspoň Prešovskú sporiteľňu, alebo Prešovskú bankovú jednotu.⁴⁰

Aj vedenie Prešovského úverného a pomocného spolku v týchto rokoch zaznamenalo značné straty spojené s likvidáciou starých uhorských vojnových dlhopisov. Napriek tomu sa podarilo udržať hospodárenie stále v ziskovej rovine. Silnú stránku podnikateľskej stratégie spoločnosti v tom čase vcelku výstižne zhodnotil jeden z dobových pozorovateľov: „...malí dlžníci, ktorí tomuto spolku splácajú svoje záväzky a súčasne ďalej ukladajú hoci aj halierové položky, sa v tomto čase neistoty ukazujú oveľa spoľahlivejší ako väčšie podniky a podnikatelia, ktorí jednoducho vyhlásia úpadok a peniaze im požičané sú tak často úplne stratené.“⁴¹

Postupný nárast členskej základne, objemu úsporných vkladov i v rámci spolu poskytovaných pôžičiek, pritom skomplikovala už prvá svetová vojna.⁴² Mnohí z členov, dlhodobo sporiacich v rámci družstva narukovali, čo narušilo jeho činnosť. Očakávanú celkovú stabilizáciu však nepriniesli ani prvé roky po skončení vojny. Bolo to vcelku pochopiteľné. Dlhodobé sporenie v čase politickej a hospodárskej nestability sa stávalo málo zaujímavým, čo sa v konečnom dôsledku prejavilo nielen na poklese počtu členov, ale i počtu sporiacich účtov.⁴³

Ani definitívne upokojenie situácie v závere roku 1919 neprinieslo hneď väčší záujem sporiteľov o účasť v družstve.⁴⁴ Navyše značné množstvo sporiacich účtov, ktorým sa končil päťročný cyklus vyplatili ich majiteľom, čím došlo k ďalšiemu výraznému poklesu objemu vkladov. Významné pre celkový objem spravovaných prostriedkov bolo aj odpísanie časti hodnoty cenných papierov, ktoré družstvo vlastnilo. Odpísať bolo potrebné 17 879,50 Kč, aby mohli byť cenné papiere, pred-

inteligencie, vďaka čomu mal tento podnik získať väčšiu dôveru najmä roľníkov na vidieku. Vypuknutie prvej svetovej vojny však bolo nakoniec hlavným dôvodom, prečo k realizácii tejto myšlienky nedošlo.

40 Bližšie pozri napr. DERFIŇÁK, Patrik. Prešovská sporiteľňa, účastinná spoločnosť (1845 – 1923). In *Annales historici Presovienses*, 6, 2006, s. 193-196.

41 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo s r. o. v Prešove, kr. 23. *Správa správy z roku 1920*.

42 Bližšiu pozornosť tomuto družstvu sme venovali v texte Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí v prvej polovici 20. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 74-79. V štúdiu niektoré údaje uvádzame iba pre porovnanie so situáciou finančných ústavov v menších mestách.

43 Bližšie údaje v tomto smere poskytuje tabuľka č. 1. Súčasne však treba konštatovať, že jednotliví členovia mohli mať a často aj mali viac sporiacich účtov, na ktoré pravidelne ukladali malé sumy. Keďže nie vždy sú údaje o počte účtov dostupné, zostávame pri uvádzaní celkového počtu členov.

44 Družstvu v Pečovskej Novej Vsi reálne hrozil zánik, okrem iného preto, lebo si ponechalo maďarský názov a reálne ďalej pracovalo s klientmi v tomto jazyku.

všetkým uhorské vojnové dlhopisy bilancované v hodnote 75 % svojej pôvodnej, nominálnej hodnoty.⁴⁵

Tab. č. 1. Vybrané údaje o hospodárení Vzájomne podporujúceho a úsporného družstva, s r. o., v Prešove za roky 1918 – 1922

Rok	1918	1919	1920	1921	1922
Počet členov	837	805	798	751	725
Vklady	244 193,96	239 438,54	264 660,11	282 160,52	257 408,05
Úvery	-	111 937	170 988,84	175 597	140 334,30
Cenné papiere	98 400	73 800	73 800	73 800	65 000
Hotovosť	-	16 988,54	2 628,88	9 076,46	14 032,05
Bankové vklady	-	28 431	17 213	10 813	-
Rezervy	-	2 004,12	2 055,11	2 055,11	3 404,20
Zisk	-	1 178,42	2 646,60	7 062,90	5 670,70

(Zdroj: ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. i. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo, s r. o., v Prešove, kr. 23 – 24. Výročné správy, revízne správy.)

Ani rok 1920 nebol pre toto družstvo jednoduchý. Problémy v jeho hospodárení predstavitelia pripisovali celkovo slabému vývoju obchodu a výroby v Prešove i na jeho okolí. Značné ťažkosti však spôsobovalo okrem zlej hospodárskej situácie tiež neustále striedanie správcov ústavu. Už v priebehu roku 1919 sa zo zdravotných dôvodov vzdal riaditeľskej funkcie Ján Bulissa, ktorého nahradil Karol Oberländer. V priebehu nasledujúceho roka sa však vzdal tejto funkcie aj on. Ani jeho nástupca Jozef Greiger nevydržal v tomto úrade dlhšie a kvôli pracovným povinnostiam odstúpil, nahradil ho Július Rovó.⁴⁶

V priebehu roka 1921 stav členskej základne ďalej klesal, no vzhľadom na nastavenie sporiacich cyklov celkový objem vkladov stúpал. K vyššiemu zisku pomohol družstvu aj väčší objem poskytnutých úverov členom družstva, navyše sa postupne pokračovalo v odpisovaní strát spôsobených udalosťami spojenými s prvou svetovou vojnou. V roku 1921 z tohto dôvodu odpísali celkovo 2 125,95 Kč. K lepším výsledkom nepochybne napomohla tiež skutočnosť, že ústav získal aj stabilnejšieho vedúceho v osobe Žigmunda Lilliu. Celkovo však aj v roku 1921 stále klesal objem obchodov družstva. O zásadnejšom obrate v stagnujúcom podnikaní tohto ústavu však možno v konečnom dôsledku hovoriť až v polovici 20. rokov.⁴⁷

Svoju osobitú štruktúru a spôsob podnikania si pritom Prešovský úverný a pomocný spolok, pracujúci už pod názvom Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo,

45 Družstvo ich v nasledujúcich rokoch vykazovalo v objeme 73 800 K.

46 Otázna zostávala aj hodnota takto vytváraných úspor, najmä v období stále ešte nevyjasnených hospodárskych a politických podmienok, pretrvávajúcich ťažkostí v zásobovaní či odchodu viacerých miestnych obyvateľov, predovšetkým do Maďarska.

47 Bližšie: DERFIŇÁK, Patrik. Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 77.

s r. o., v Prešove, dokázal zachovať i v priebehu 20. rokov 20. storočia. Keďže stále nemal stabilný podielový kapitál a jednotliví členovia na pravidelne zvolávaných valných zhromaždeniach disponovali počtom hlasov v závislosti od počtu svojich sporiacich účtov, nie je možné celkom presne zmapovať jeho finančnú situáciu spôsobom bežným u väčšiny bežným spôsobom pracujúcich úverných družstiev.

Keďže družstvo nemalo významnejší vlastný kapitál, ako najväčší problém sa začiatkom 20. rokov ukazovalo obnovenie dôvery obyvateľov Prešova i celého Šariša v dlhodobé sporenie. Ďalším vážnym problémom, ktorý mal pre zachovanie či ďalší rozvoj ústavu zásadný význam, bolo vyrovnanie sa s pomerne veľkým objemom uhorských štátnych dlhopisov, vydávaných na financovanie vojnových potrieb v rokoch prvej svetovej vojny. Tieto cenné papiere totiž zaťažovali bilanciu družstva až do polovice 20. rokov 20. storočia. Až vtedy sa z dosiahnutých ziskov podarilo postupne odpísať posledné straty spôsobené poklesom hodnoty starých cenných papierov, ktoré vedenie spolku nakúpilo v rokoch vojny v hodnote približne 60 000 korún.⁴⁸

Vďaka postupnému doznievaniu povojnovej hospodárskej krízy, mohlo vedenie spolku na riadnom valnom zhromaždení hodnotiacom roku 1924 konštatovať, že po predošlom dlhšom zložitom období nastal konečne „rok pre obchodnú činnosť dosť prajný.“⁴⁹ Ako ukazuje tabuľka č. 2, v porovnaní s predošlými rokmi sa podarilo výraznejšie zvýšiť objem úsporných vkladov i poskytnutých úverov. Predseda správnej rady spolku, prešovský farár a prelát Belo Zaborovský⁵⁰ i jeho správca Žigmund Lillia, mohli na valnom zhromaždení informovať členov spolku o pravidelnom ukladaní vkladov, dobrom splácaní úverov i celkovo zlepšených výsledkoch hospodárenia spolku. V zlepšujúcej sa celkovej hospodárskej situácii a následnej stabilizácii spoločnosti jej vedenie predpokladalo ďalšie rozširovanie členskej základne i objemu vložených prostriedkov. Tento predpoklad sa podarilo naplniť.

Nasledujúce valné zhromaždenie, ktoré hodnotilo obchodný rok 1925 mohlo schváliť nielen výrazný nárast objemu obchodov, získaných vkladov i poskytnutých úverov, ale i štvornásobný nárast čistého zisku spoločnosti. Ten mohli podľa schválených zásad rozdeliť medzi jednotlivé fondy i na účty jednotlivých sporiteľov. Ešte úspešnejší bol nasledujúci, v poradí už tridsiaty obchodný rok Vzájomne podporujúceho a úsporného družstva, s r. o., v Prešove. Výročie vzniku spojili okrem iného s počtami pre predsedov správy spolku. Počas celého tohto obdobia sa v tejto funkcii vystriedali iba traja, pričom v dvoch prípadoch išlo o prešovských rímskokatolíckych duchovných. Medzi zakladateľov spolku patrili Endre Pletény, opát, prešovský dekan a neskorší košický kanonik. Neskôr po jeho odchode funkciu predsedu prevzal jeho nástupca prešovský farár a prelát Belo Zaborovský. Pritom sa z dlhodobejšieho hľadiska ukazovalo, že nielen samotný predseda, ale aj veľká

48 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úverné družstvo s r. o. v Prešove, kr. 23, č. 25. *Zápisnica z valného zhromaždenia uskutočneného 26. 7. 1925.*

49 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úverné družstvo s r. o. v Prešove, kr. 23, č. 25. *Zápisnica z valného zhromaždenia uskutočneného 26. 7. 1925.*

50 Bližšie DERFIŇÁK, Patrik. Prešovský farár Belo Zaborovský (1903 – 1937). In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska II*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013, s. 119-133.

Tab. č. 2. Prehľad hospodárskych výsledkov Vzájomne podporujúceho a úsporného družstva, s r. o., v Prešove v rokoch 1924 – 1930.

Rok	Vklady	Úvery	Zisk	Uložené prebytky
1924	286 102,10	153 747,87	1 058,56	37 079,69
1925	365 450,27	208 379,40	4 318,96	53 880,55
1926	439 275,78	291 459,40	13 285,15	45 107,34
1927	541 705,09	394 132,80	10 834,10	61 039,41
1928	683 236,79	551 069,07	20 479,10	84 680,40
1929	744 516,53	602 326,16	22 335,48	100 300,10
1930	888 065,20	775 156,86	41 054,65	101 055,65

(Zdroj: ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. i. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo, s r. o., v Prešove, kr. 23 – 24. Výročné správy, revízne správy.)

časť členskej základne spolku mala v priebehu 20. a 30. rokov 20. storočia už blízko k podnikateľským kruhom a politickým stranám s kresťanskou orientáciou.

Stále opatrná a celkovo veľmi konzervatívna obchodná činnosť tohto družstva realizovaná aj počas 20. rokov 20. storočia umožňovala na pravidelných, každoročne zvolávaných valných zhromaždeniach konštatovať, že „bez akéhokoľvek zmätku sme spravovali majetok spoločnosti a nemali sme strát ani odpisov“.⁵¹ Hospodárenie bez strát bolo zaujímavé svojím spôsobom nie celkom zvyčajné, i s ohľadom na skutočnosť, že už v roku 1927 dosiahol počet členov družstva 676 osôb. Pritom sa iba veľmi dôslednou kontrolou spoľahlivosti jednotlivých členov darilo minimalizovať počet problémových členov. Vedenie však celkom prirodzene malo záujem ďalej zvyšovať počet členov sporiacich v rámci družstva. Dokonca vzhľadom na skutočnosť, že družstvo nemalo plne splatené členské podiely a jeho vlastný kapitál tvorili predovšetkým rezervy postupne vytvárané v jednotlivých rokoch, na neustálom náraste počtu sporiteľov i poskytovaných úverov bol spolok priamo závislý. Navyše iba pri stálom náraste obchodnej činnosti dokázalo vedenie spolku pokrývať neustále stúpajúce prevádzkové náklady. Práve tie sa totiž stávali v priebehu druhej polovice 20. rokov 20. storočia vážnym problémom. Veď kým v roku 1926 tieto náklady predstavovali ročne zhruba 8 700 Kč, o tri roky neskôr narástli do výšky takmer 16 tisíc korún.⁵²

Zložitý vývoj hospodárskeho i politického života v priebehu 30. rokov 20. storočia postupne vyvolal v činnosti družstva viaceré dôležité zmeny. Zmenil sa názov družstva a došlo k viacerým úpravám stanov, ktoré v konečnom dôsledku umožnili okrem iného tiež ďalšie rozšírenie podnikateľských možností. Jednou z tých, ktoré mali pomôcť rýchlejšie a výraznejšie rozšíriť zvyšovanie vkladov, sa stala možnosť prijímať za účelom zhodnotenia aj jednorazové vklady od rôznych osôb. Tie mohli dokonca získať aj o niečo výhodnejšie úročenie. Kým pravidelne ukladané drobné

51 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo s r. o. v Prešove, kr. č. 23. Zápisnica z valného zhromaždenia za rok 1928.

52 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo s r. o. v Prešove, kr. č. 23. Zápisnica z valného zhromaždenia za rok 1929.

sumy sa zhodnocovali na základe dosahovaných celoročných výsledkov v priemere okolo 3 – 4 %, za väčšie sumy uložené jednorazovo bolo ochotné vedenie spolku ponúknuť v závislosti od viazanosti aj viac ako 4 % ročne. Zavádzanie nových produktov je pritom možné vnímať ako súčasť konkurenčného boja, ktorý medzi viacerými družstvami v Prešove počas 20. a 30. rokov prebiehal veľmi intenzívne. Novinky, ktoré umožnili postupné zmeny stanov, sa prejavili aj na rýchlejšom raste obchodov družstva. Kým v roku 1931 dosiahla výška vkladov už okolo jedného milióna korún, tak o štyri roky neskôr, i napriek dôsledkom hospodárskej krízy, to bolo viac ako dva milióny. Vzhľadom na miestne pomery nezvyčajne rýchly rozvoj spolku, jeho aktív i pasív a do istej miery tiež prevádzkových nákladov sa vedeniu podarilo celkovo úspešne zvládnuť. Pravidelná revízia uskutočnená na konci roku 1935 mohla v záverečnej správe konštatovať, že „stav družstva je veľmi dobrý a zasluhuje si dôvery, ktorú v širokých vrstvách užíva“.⁵³

Zaujímavým spôsobom sa situácia v spojení s týmto prešovským úverným družstvom vyvíjala v priebehu rokov druhej svetovej vojny. V rámci prebiehajúceho procesu koncentrácie, ktorý mal jednak znížiť stále rastúce náklady na prevádzku, obmedziť vzájomnú konkurenciu i zvýšenú koncentráciu úverných družstiev prejavujúcu sa najmä v mestskom prostredí, jednak prispieť k likvidácii židovských úverných družstiev, sa malo Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo v Prešove stať súčasťou miestneho Živnostenského úverného ústavu. Plánovanému spojeniu oboch ústavov sa nakoniec podarilo zabrániť iba vďaka malému pochybeniu v uvedenom názve preberaného ústavu, ktoré urobili ministerskí úradníci v Bratislave. Drobná chyba v názve umožnila právnikom zastupujúcim záujmy Vzájomne podporujúceho a úsporného družstva v Prešove úspešne celý proces zlučovania oddaľovať až do skončenia druhej svetovej vojny v roku 1945.⁵⁴

Druhá polovica 40. rokov 20. storočia patrila v obchodnej činnosti družstva k pomerne úspešným obdobiam. Stabilne vykazovalo už viac ako tisíc členov, pravidelných sporiteľov i vkladateľov, poskytovalo dlhodobé i menšie krátkodobé pôžičky. Opätovne prebiehajúci proces koncentrácie ľudového peňažníctva, oficiálne odšartovaný zákonom č. 181 zo dňa 20. júla 1948 o organizácii peňažníctva, však znamenal znovu vážne ohrozenie existencie tohto ústavu. Zámerom predkladateľov tohto zákona bolo totiž v nových podmienkach v prvom rade výrazne zjednodušiť organizáciu jednotlivých typov úverných družstiev, sprehľadniť ich štruktúru a vylúčiť, resp. aspoň obmedziť ich vzájomnú konkurenciu. Rovnako dôležité bolo z hľadiska predkladateľov i štátnych orgánov dostať pod úplnú kontrolu zber vkladov i poskytovanie najmä dlhodobých úverov.⁵⁵

53 ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. Inv. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo s r. o. v Prešove, kr. č. 23. *Správa z revízie za rok 1935*.

54 K tejto z právneho hľadiska pomerne komplikovanej problematike sa zachovalo v rámci ŠA Prešov, fond Krajský súd. Firemné oddelenie. i. č. 521, B I 35. Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo s r. o. v Prešove viacero viac či menej rozsiahlych dokumentov. Zamerané sú na úzko právnickú argumentáciu, pričom k samotnej činnosti družstva, resp. aktivitám jeho členom poskytujú iba minimálne množstvo využiteľných informácií.

55 HORVÁTH, Štefan – VALACH, Ján. *Peňažníctvo na Slovensku 1945 – 1950*. Bratislava : Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, Alfa, 1984, s. 139.

Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo sa stalo jedným z prvých, ktoré v rámci tohto procesu prestalo v Prešove vykonávať samostatnú podnikateľskú činnosť, keď sa začiatkom 50. rokov stalo súčasťou Okresnej sporiteľne a pokladnice.⁵⁶ Vzájomne podporujúce a úsporné družstvo v Prešove bolo v rámci celého Šariša najstarším, ale predmetom svojej činnosti i stabilnými výsledkami aj najdlhšie pôsobiacim ústavom pracujúcim na družstevnom princípe. Na jeho úspešnú tradíciu mohli neskôr priamo v meste nadviazať viaceré podobné organizácie vznikajúce na území mesta Prešov predovšetkým na začiatku 20. rokov minulého storočia.

56 Bližšie napríklad DERFIŇÁK, Patrik. Z histórie úverného družstevníctva v Prešove a jeho okolí v prvej polovici 20. storočia. In *Annales historici Presovienses*, 12, 2012, č. 2, s. 79.

L'UDIA A DOBA

Salzburg - socha W. A. Mozarta.

Foto: Jozef Jurčičin

◀ *Zakopanė - pešia zóna. Foto: Jozef Jurčičin*

JÁN NEPOMUK BOBULA (K OBČIANSKO-NÁRODNÝM POSTOJOM NA PÔDE NOVEJ ŠKOLY)

Libuša FRANKOVÁ

Abstract: *Ján Nepomuk Bobula. (The civic-national attitudes on the soil of Nová škola).* Among the important representatives of Nová škola slovenská (Slovak New School), the opposition group formed against the Old School was Jan Nepomuk Bobula, politician, editor, publicist, entrepreneur and first Slovak building contractor, not only a practicing but also a theoretical expert. The opposition memorandum group of youths began to form in the environment of Catholic priest Ján Palák, a pro-Hungarian politician on the platform of understanding and agreement with the Hungarian political circles. He also brought together his civic-national activities, Bobula, for the time being, in order to achieve national concessions from the Hungarian state power, which, in solving national equality, was based on a transnational, j. civilian principle. The solution of the Slovak political problems saw Bobula in alignment with the Hungarian political representation. In order to attract more followers of New School program, he was aware of the need to establish not only political newspapers but also new political methods of work on the organizational base. After the changes of Hungarian government policy in the 1970s against non-Hungarian nationalities, he lost his illusions about the national politics of the Hungarian ruling circles. Bobula's interest in further work on the Slovak soil was weakened. He became involved in communal politics in Budapest and began to pay attention to the development of the Hungarian industry, especially to its construction activities.

Keywords: Ján Nepomuk Bobula. Nová škola slovenská. Slovak National Movement. Hungarian government policy.

Po páde neoabsolutizmu v roku 1859 a najmä po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 začali predstavitelia slovenského národného života formulovať v zmenených spoločensko-politických pomeroch nové ideové a programové východiská národných snáh. Priniesli diferenciáciu slovenskej politickej scény, reprezentovanú v čase prijatia Memoranda národa slovenského 7. júna 1861 mladoslávami a staroslávami, ktorých po vyrovnaní už poznáme ako politické zoskupenia – Stará a Nová škola. Diferenciácia slovenskej inteligencie od začiatku 60. rokov 19. storočia vyplývala, slovami Marcela Martinkoviča, okrem iného aj z idey nadnárodného, t. j. občianskeho postupu pri realizácii myšlienky rovnoprávnosti, ktorá vychádzala nielen z liberálnych zásad Novej školy, ale aj z jej realistickej politickej koncepcie, zdôrazňujúcej osvetovú oblasť záujmu ako základnú ideu spoločenskej emancipácie, tiež sociálno-hospodársku a najmä politickú oblasť s účasťou na pôde snemu. Reprezentanti Starej školy vnímali politické aktivity Novej školy ako idealistické a kontraproduktívne.¹

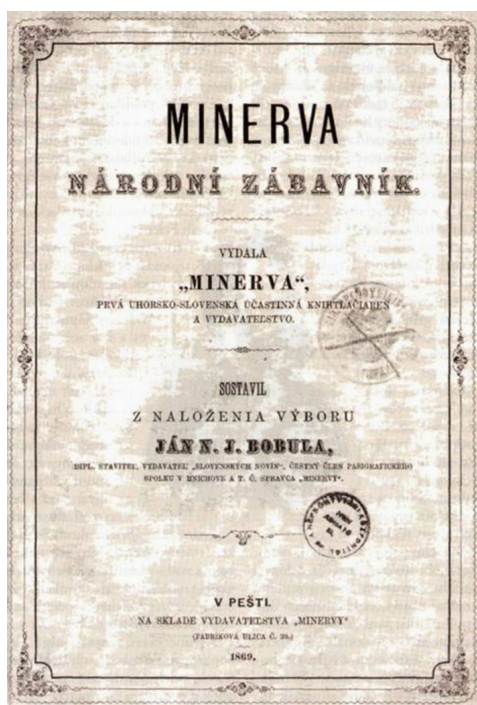
1 MARTINKOVIČ, Marcel. Ideové paralely a odlišné stratégie v slovenskom politickom myslení. In *Filozofia*, roč. 63, 2008, č. 10, s. 893-894 a Ideový prínos Novej školy slovenskej do národnostného myslenia. In *Filozofia*, roč. 59, 2004, č. 10, s. 769-770, 774.

Opozičné memorandové zoskupenie sa začalo formovať v prostredí katolíckeho kňaza Jána Palárika,² zástancu prouhorskej politiky na platforme dorozumenia a dohody s maďarskými politickými kruhmi. Aktivizovali sa v ňom napríklad profesor viedenského Pazmánea Ján Mallý-Dusarov,³ budapeštiansky podnikateľ Ján Nepomuk Bobula, pedagóg Ján Nemessányi. Palárik bol presvedčený, že Memorandum národa slovenského bude vládnuou mocou odmietnuté a že uhorský snem nebude v záujme zachovania integrity Uhorska súhlasiť s požiadavkou slovenského hornouhorskeho „Okolia“ – dištriktu. Predstavil umiernennejšie národné požiadavky, modifikujúc Daxnerom navrhovaný projekt „dištriktu“ pri zabezpečení najmä národnokultúrnych a jazykových práv podľa stolíc, prípadne pri požadovaní územnej úpravy stolíc podľa tu žijúcich etníc. Palárik sa stal ideovým predstaviteľom mladoslovákov a presadzovateľom slovenského jazyka do literatúry. Na martinskom memorandovom zhromaždení predstavil program riešenia slovensko-maďarskej otázky, predvídajúc rozpad monarchie a usilujúc sa

Ján Nepomuk Bobula

- 2 Ján Palárik (27. 4. 1822 Raková, okr. Čadca – 7. 12. 1870, Majcichov, okr. Trnava). Katolícky kňaz, národný dejateľ, politik, novinár, dramatik, organizátor národného života v politickej, kultúrnej aj náboženskej oblasti, zakladateľ týždenníka *Cyrill a Method* v roku 1850. Vytvoril koncepciu federalistického spojenia slovanských národov v Uhorsku, pokladajúc za nevyhnutnú reálnu dohodu s Maďarmi. Napriek nedorozumeniam so štúrovcami kvôli uvedeným postojom zúčastnil sa memorandového zhromaždenia v Turčianskom Sv. Martine v roku 1861, založenia Pešťbudínskych vedomostí v roku 1861, Matice slovenskej v roku 1863, podporoval katolícke gymnáziá v Banskej Bystrici, v Kláštore pod Znievom atď. Spoluorganizoval založenie politickej strany – tzv. Novej školy. GAŠPARÍK, Mikuláš. Ján Palárik a jeho boj za demokratizáciu slovenského národného života. Bratislava : Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení, 1952, s. 9-11; MAŤOVČÍK, Augustín, zodp. red. *Slovenský biografický slovník*. Martin : Matica slovenská 1990, s. 372.
- 3 Ján Mallý-Dusarov (26. 8. 1829 Skalica, okr. Senica – 19. 9. 1902 Esztergom, Maďarsko). Národnokultúrny dejateľ, novinár, vydavateľ, vysokoškolský učiteľ, cirkevný hodnostár, katolícky kňaz. V rokoch 1864 – 1865 ako dlhoročný prispievateľ Pešťbudínskych vedomostí apeloval na Slovákov, aby aktívnejšie vystupovali za svoje národné práva v zmysle „nielen prosieť, ale aj konať“ a v jeho ponímaní ešte „horlivejšie sa približovať k maďarskému politickému životu“. Malého názory, návrhy na metódy uplatňovania požiadaviek slovenských politických elít priniesli kritiku zo strany memorandistov, ktorá znamenala aj ukončenie jeho publicistickej činnosti v Pešťbudínskych vedomostiach. Stal sa stúpencom Palárikových mladoslovákov a neskôr Bobulovej Novej školy. Zástanca štátoprávnej jednoty monarchie a integrity Uhorska, jednoznačne však odmietal ideu jednotného maďarského politického národa. Po Bobulovi prevzal koncom roka 1872 vedenie Slovenskej strany vyrovnania a funkciu šéfredaktora Slovenských novín, po ňom ich redigovali Ján Čajda a Koloman Banšiel. V roku 1875 bol spoluorganizátorom zlúčenia strany so Slovenskou národnou stranou. Potom sa z politického života stiahol natrvalo. Neprestal sa však zaujímať o národný život, najmä v cirkevnej oblasti. MAŤOVČÍK, Augustín – ĎURIŠKA, Zdenko, ed. *Biografický lexikón Slovenska* 6. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2017, s. 127-129.

Almanach Minerva

ní sa angažovala tiež slovenská intelligencia Ľudovít Kubáni, Jonáš Záborský, Jozef Karol Viktorin, Lukáš Mácsai a Ján Nemessányi. Cieľom Novej školy bolo začleniť slovenskú politiku do uhorskej a dohodnúť sa s maďarskými vládnymi predstaviteľmi na postavení Slovákov v spoločnom štáte, obmedzujúc sa na kultúrne a jazykové požiadavky. Politické požiadavky mohli byť podľa Palárika reálne až po upevnení postavenia slovenského národa v Uhorsku. Na rozdiel od Starej školy, ktorá zastávala politické stanovisko jednoty Rakúska, Palárik nevidel možnosť získania politickej a národnej slobody Slovákov v Rakúsko-Uhorsku: „*Mojím zdaním to Austria sotva urobí, iba až potom, keď už bude pozde.*“⁵ Úsilie o slovensko-maďarské zblíženie nebolo u neho postavené na kompromisoch a v prípade zistenia krívd zo strany maďarských vládnych kruhov na ne poukazoval a žiadal ich odstránenie. Využíval k tomu svoje príspevky v periodikách Cyrill a Method, Sokol, Obzor či Pešťbudínske vedomosti.

presadiť v sledovanom období v národnej politike vyrovnanie medzi Slovákmi a Maďarmi. S Palárikom spojil na istý čas svoje občiansko-národné aktivity aj Ján Nepomuk Bobula.⁴

Palárikova skupina sa postavila nielen za zakotvenie slovenskej národnej politiky na uhorskej štátoprávnej a ústavnej základni, ale aj za prispôsobenie slovenského štátoprávneho programu tejto línii. Stala sa propagátorom alternatívneho prístupu k riešeniu slovenskej otázky na pôde politického zoskupenia – Novej školy. Uvedený oficiálny názov prijala koncom roka 1868. Sídлом politického vedenia sa stala Pešť a tlačovým orgánom Slovenské noviny, vychádzajúce v rokoch 1868 – 1874. Podporu a spoluprácu nachádzala medzi podnikateľskými kruhmi, napríklad u Jozefa Pozdech a Jozefa Zarzeckého, u statkárov a zemanov Zoltána Zmeškára z Oravy a Adolfa a Martina Szentiványiovcov z Liptova. V politickom zoskupu-

- 4 GAŠPARÍK, Mikuláš. *Ján Palárik a jeho boj o demokratizáciu slovenského národného života*. Bratislava : Nakladateľstvo slovenskej akadémie vied a umení, 1952, s. 36-42; VAVROVIČ, Jozef. *Ján Palárik: jeho ekumenizmus a panslavizmus*. Martin : Matica slovenská, 1993, s. 7-11; BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 302, 312.
- 5 Keď sa príslušníci Novej školy Ján Nepomuk Bobula, Jozef Pozdech a Jozef Zarzetsky začali prikláňať k promaďarskej politike, prestal sa Palárik verejne angažovať. Naďalej však ostal na pozíciách spolupráce národov a národností Uhorska. GAŠPARÍK, Mikuláš. *Ján Palárik a jeho boj o demokratizáciu slovenského národného života*. Bratislava : Nakladateľstvo slovenskej akadémie vied a umení, 1952, s. 32-33, 39.

V príspevku *Slovo na čase ku nastávajúcim voľbám na snem krajský*,⁶ uverejnenom v *Priateľovi ľudu* 26. februára 1861, požadoval zmenu zákona týkajúceho sa rokovacieho jazyka v stoličných orgánoch a zápisov Slovákov vo voličských zoznamoch. Okrem iného uviedol: „*Prvá a hlavná spravodlivá žiadosť a potreba národa slovenského je, aby sa on slobôd a práv občianskych v konštitučnom živote, snemovými zákonmi v roku 1848 jemu udelených, skutočne účastným stať sa mohol a nasledovne, aby sa na obecných a stoličných zhromaždeniach, vo výborových zasadnutiach a v súdoch v slovenských vidiekoch, mestách a stoliciach jeho materinským, prirodzeným, národným jazykom, to jest slovenským, týmto všeobecným spojivom všetkých stavov a tried obyvateľských, rokovalo, jednalo a uzavieralo, jedným slovom aby sa mimo občianskej a náboženskej slobody a rovnosti aj sloboda a rovnoprávnosť národná vyslovila a do života uviedla.*“⁷ Začiatky formovania dvoch slovenských politických zoskupení priblížil v práci *Za reč a práva ľudu*.⁸

Podobne ako Palárik aj predstaviteľ evanjelickej slovenskej inteligencie Ján Nemessányi, ktorému vzhľadom na jeho neskoršiu maďarskú orientáciu bol zverený úrad škôldozorcu a dlhé roky ho zastával v maďarskom prostredí, požadoval v úvahe *Naše nároky na základe spravodlivosti a rovnoprávnosti a náš program*, uverejnenej v časopise *Priateľ školy a literatúry* 17. februára 1861, zmenu zákona o stoličnom zriadení v jazykovej oblasti, aby sa mohla v stoličných zastupiteľstvách a výboroch prevažne alebo výlučne slovenských používať slovenčina a kde žilo aj obyvateľstvo maďarskej národnosti slovenčina s maďarčinou. Z hľadiska organizácie školstva žiadal zriadiť na slovenskom území školy s vyučovacím jazykom slovenským. Od poslancov uhorského snemu očakával, že budú reprezentovať záujmy jednotlivých národov uhorského spoločenstva. V rozprave *Naše časy a naša úloha* z 30. apríla 1861 v *Priateľovi školy a literatúry* zhodnotil obdobie neoabsolutizmu, jeho dopad aj na rozvoj národného vedomia Slovákov, s dôrazom na upevňovanie ich vzťahu k „uhorskej zemi, uhorskej vlasti“ a na obranu ústavných zákonov z roku 1848, najmä stoličného zriadenia. Zároveň sa pozitívne vyjadril „k udeleniu práv slovenskej národnosti“ zo strany štátnej moci a k potrebe získať slovenskú šľachtu k ich podpore: „*Možno, že kladúc za úlohu Slovákov milovanie vlasti, mnohých synov Slovenska tým odradím, lebo cit odporný tomuto nikdy v prsiach svojich nepocítili, nič menej ale naschvál kladiem túto požiadavku nie tak pre nás, ako pre odporcov našich, ktorí nás obviňovali a hádam tu i tam ešte i obviňujú, že my láskou k otčine neveľmi ovplyvame; ku týmto teda chcem prehovoriť a keď im poviem, aké zväzky nás s otčinou našou spoja, dúfam ich o bludnom ich domnení presvedčiť.*“⁹

Idea uhorského vlastenectva sa stala v Palárikovom národnom programe ústrednou myšlienkou. Politickú činnosť Novej školy, opierajúc ju o princíp občianskej

6 PALÁRIK, Ján. „Slovo na čase ku nastávajúcim voľbám na snem krajský. In *Priateľ ľudu*, roč. 1, 1861, č. 2, s. 2.

7 BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1962, s. 250.

8 PALÁRIK, Ján: *Za reč a práva ľudu*. In *Zlatý fond*. /on-line/. 2014. Dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1756/Palarik_Za-rec-a-prava-ludu/9.

9 BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 268.

Prešovské evanjelické kolégium

že sa potvrdili jeho počiatočné obavy z reakcie maďarskej strany. Predstavil svoj názor na existenciu samostatnosti slovenského národa, opätovne zdôrazňujúc, že je potrebné „oživovať a brániť ju, so všetkými možnými, ústavou dovolenými predstavami do života uvádzať práva národnosti našej slovenskej, ale pritom pevne držať s uhorskou stranou oproti centralistickej nemeckej, so zadržaním si práva, napokon, čo nám ešte chýba je solidárne so všetkými uhorskými a rakúskymi Slovanmi ju vymáhať“.¹¹ Stanovisko zaujal k slovanskej vzájomnosti, ktoré prezentoval aj na pôde Novej školy. Vnímal ju vo federalizačnej podobe, v slobodnom spájaní slovanských národov, odmietajúc však centralizáciu, t. j. spájanie slovanských národov pod nadvládou jedného národa, aj keď išlo o najväčšie slovanské národy – Poliakov a Rusov.¹²

Jeho ideovým prínosom do slovenskej politiky bolo zdôrazňovanie národnej osobitosti – „kmeňovitosti“, ako podstaty slovanskej vzájomnosti, kultúrnej rôznorodosti Slovanov a najmä ako zásadného prostriedku na dosiahnutie národnej slobody. Palárik s Jozefom Viktorínom priniesli na pôdu Novej školy tiež myšlienky česko-slovenskej jednoty v rakúskom aj uhorskom kontexte, najmä v literárnom zmysle. Používanie slovenčiny v literatúre považovali za zbytočné trieštenie síl v národnom živote Slovákov, žiadajúc spisovateľov, aby opäť začali používať český jazyk. Kultúrny, sociálny a ekonomický rozmer uvedenej jednoty bol pre nich bezhraničný, ale jej politický význam bol vymedzený uhorským patriotizmom, so zdôrazňovaním slobodnej politicko-kultúrnej spolupráce Slovanov v monarchii, ale pri zachovaní osobitého charakteru jednotlivých národných spoločenstiev.¹³

rovnoprávnosti, orientoval na obhajobu legitimity uhorského národného štátu, ktorý bude rešpektovať kultúrnu a národnú pluralitu uhorskej spoločnosti.¹⁰ V príspevku uverejnenom 31. augusta 1861 v Priateľovi školy a literatúry pod názvom *Na dorozumenie* zdôraznil v súvislosti s protestnými akciami maďarskej spoločnosti proti Memorandu národa slovenského,

10 MARTINKOVIČ, Marcel. Idea slovanskej vzájomnosti v interpretácii predstaviteľov Novej školy. In *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 10, s. 806-807.

11 BOKES, František. *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 331.

12 GAŠPARÍK, Mikuláš. *Ján Palárik a jeho boj o demokratizáciu slovenského národného života*. Bratislava : Nakladateľstvo slovenskej akadémie vied a umení 1952, s. 33-35.

13 MARTINKOVIČ, Marcel. Idea slovanskej vzájomnosti v interpretácii predstaviteľov Novej školy. In *Filozofia*, roč. 60, 2005, č. 10, s. 809-810, 814, 816.

Koncom 60. rokov 19. storočia sa predstavitelia Novej školy snažili dosiahnuť národné ústupky zo strany uhorskej štátnej moci, vychádzajúcej zo spomínaného nadnárodného, t. j. občianskeho princípu pri riešení národnej rovnoprávnosti podporovaním politiky maďarskej krajnej snemovej ľavice Virgila Szilágyiho a Ladislava Böszörményiho, s ktorou spolupracoval aj Lajos Kossuth.¹⁴ V nasledujúcom období hľadali politického spojenca u Tiszovej strany ľavého streda a po prijatí národnostného zákona v roku 1868 sa orientovali aj za cenu ústupkov na vládnú pravicovú Deákovu Stranu vyrovnania. Nová škola programovo naďalej zotrvala na požiadavkách dvoch reálnych slovenských gymnázií, zastúpenia Slovákov v štátnej službe a štátnej podpory Matici slovenskej. Maďarské politické kruhy napriek uvedeným skutočnostiam Novú školu nerešpektovali ako rovnocenného partnera a odmietali jej požiadavky.¹⁵

K významným predstaviteľom Novej školy patrili popri uvedených osobnostiach už spomínaný J. N. Bobula,¹⁶ ktorý sa do politických snáh mladých Slovákov zapojil v Pešti v polovici 60. rokov 19. storočia. Morálnu a materiálnu podporu našiel u predstaviteľov mladšej národnokultúrnej reprezentácie – Štefana Moyzesa, Jána Mallého-Dusarova, Jána Francisciho, Viliama Pauliny-Tótha, a tiež u ukrajinských

14 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 35.

15 Nasledujúca vnútorná kríza v Novej škole priniesla v januári 1875 zánik Slovenských novín a zoskupenie Novej školy sa postupne strácalo z politickej scény. Časť z neho, reprezentované najmä príslušníkmi z radov inteligencie a podnikateľských vrstiev prestala politicky pôsobiť a mladšia generácia nadviazala spoluprácu so Slovenskou národnou stranou. KAČÍREK, Ľuboš. *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875*. Budapest : Croatica, 2016, s. 321-322; FRANKOVÁ, Libuša, JURČÍŠINOVÁ, Nadežda. *Slovenské národné hnutie 1780 – 1918 (Kapitoly zo spoločensko-politického a národného života)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2008, s. 112.

16 Ján Nepomuk Bobula (15. 3. 1844 Liptovský Hrádok – Dovalovo, okr. Liptovský Mikuláš – 15. 11. 1903 Budapešť, Maďarsko). Politik, redaktor, publicista, podnikateľ a stavitel'. Základné vzdelanie získal v rodičovskom dome. V štúdiu pokračoval na gymnáziu v Komárne, ktoré nedokončil. Krátko pôsobil ako rysovač a pomocný robotník u Františka Mikšu v Rimavskej Sobotě. Gymnázium dokončil po roku 1861 v Pešti, kde sa vyučil za murára v čase, keď tu žilo veľa Slovákov, väčšinou stavební robotníci. Na krátky čas sa odsťahoval do Lučenca, kde pôsobil ako stavbyvedúci, ale v roku 1863 sa vrátil do Pešti, kde absolvoval technickú univerzitu, ukončiac ju skúškami z architektúry, dekoratívnej architektúry, inžinierskych vied a účtovníctva. Staviteľský diplom získal v roku 1863 v Liptovskom Sv. Mikuláši. Nasledovne vo Francúzsku a Nemecku si doplnil teoretické vedomosti praktickými skúsenosťami, pôsobiac po návrate ako samostatný stavebný podnikateľ, majiteľ stavebnej a projektovej kancelárie. Uznal rakúsko-uhorské vyrovnanie a postupne svoj politický program obmedzil na skromné školské a kultúrne požiadavky pre Slovákov. Po likvidácii Matice slovenskej a slovenských patronátnych gymnázií v polovici 70. rokov 19. storočia uprednostnil vlastné podnikateľské záujmy. vzdal sa účasti na politickom dianí, ale až do konca života udržiaval kontakty s národnými dejateľmi, napríklad s Andrejom Kmeťom a Františkom Slámom. KAČÍREK, Ľuboš. *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875*. Budapest : Croatica, 2016, s. 318; MAŤOVČÍK, Augustín, ed. *Bibliografický lexikón Slovenska 1*. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2002, s. 457-458.

národných dejateľov, najmä Adolfa Dobrianskeho. Pritom publicisticky začal pôsobiť už od roku 1861 v slovenskej tlači, v časopisoch Cyrill a Method, Vojtech, Sokol, Obzor a v Pešťbudínskych vedomostiach. Uverejňoval v nich správy, literárne útvary, náboženské úvahy a tiež odborné články. Pokúšal sa písať poviedky a prekladal aj vystupoval s návrhmi na vydávanie kalendárov. V rokoch 1865 – 1866 vydával a redigoval svoje prvé noviny – zábavný magazín Junoš, zameraný na podchytenie pracujúcej a študujúcej slovenskej mládeže v Pešti, kde vyvíjal aj aktívnu činnosť v rôznych spolkoch a kde sa v roku 1863 zoznámil s podnikateľom Jozefom Pozdechom, budúcim svokrom aj mecenášom.¹⁷

Od druhej polovice 60. rokov sa Bobula stále viac orientoval na opozičné sily v slovenskom politickom tábore pod vedením Jána Mallého-Dusarova a Jána Palárika, prehlbujúc svoje kontakty s predstaviteľmi slovenských podnikateľských kruhov v Pešti, najmä s Jozefom Zarzetszkym a Jozefom Pozdechom. Do popredia snáh Novej školy o riešenie slovenskej otázky v kultúrno-jazykovom zmysle sa dostal za podpory Jána Palárika a Jána Mallého-Dusarova. Rozhodol sa založiť politické zoskupenie alebo stranu, s politickou orientáciou na maďarské vládnuce kruhy. V roku 1867 založil podľa vzoru Peštianskeho demokratického spolku maďarskej snemovej krajnej ľavice Slovenský spolok v Pešti a po nenaplnení politických očakávaní došlo z jeho iniciatívy 25. marca 1868 k založeniu Slovenského národnodemokratického spolku.¹⁸ Nová škola sa doformovala v súvislosti so začatím vydávania tlačového orgánu, založeného Bobulom pod názvom Slovenské noviny 2. januára 1868, do roku 1875.¹⁹ S prestávkami bol ich vydavateľom a redaktorom. Za prvoradú úlohu pri zakladaní novín považoval získanie čitateľskej verejnosti, čomu venoval pozornosť v listoch priateľom, informujúc ich o príprave vydávania politického periodika s pôvodným názvom Národný Slovák. Neskôr spolu s Matúšom Dulom-Hohošom rozposlal 7. decembra 1867 program Slovenských novín. Podporu novinám hľadal aj medzi maďarskou verejnosťou a ich popularizácie sa ujal predstaviteľ snemovej krajnej ľavice, nazývanej aj Stranou roku 1848, Ladislav Böszörményi.²⁰

Riešenie slovenských politických problémov videl vo vyrovnaní s maďarskou politickou reprezentáciou, čo sa odrazilo v jeho novinových príspevkoch, zameraných proti panslavizmu a za zachovanie územnej jednoty Uhorska. Politické zameranie novín privítali aj Lajos Kossuth a Ferenc Deák.²¹ Jednou z úloh národnopolitického programu Novej školy bola spolupráca s uhorskou vládou v snahe získať úradnícke pozície pre Slovákov v štátnej správe, jej poslovenčenie na miestnej, okresnej a žup-

17 Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetiseget/..., s. 2.

18 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 22, 57.

19 ZAPLETAL, Vladislav. Vznik Bobulových Slovenských novín. In *Historický časopis*, roč. 3, 1955, č. 4, s. 489-529.

20 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 18-19.

21 Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetiseget/..., s. 3.

nej úrovni a zakladať slovenské ľudové a stredné školy. Vymedzenie slovenského etnického územia bolo ponechané na neskoršie obdobie.²²

V období pokusov o prímerie medzi politickými zoskupeniami – Starou a Novou školou uzavrel Viliam Paulíny-Tóth s Jánom Bobulom 7. novembra 1871 dohodu s cieľom spoločne postupovať v budúcich voľbách do uhorského snemu. Na vzájomné politické intrigy reagoval Bobula už v roku 1870 v liste Jánovi Franciscimu slovami: „Podľa Vami vyslovenej rady aby sa porady alebo prehovory všetky na viac miestach konali, z našej strany sa za dosť urobiť nemohlo. Ja s pánom Paulíny, čo človekom bez rázu, čo s človekom čo slovo nedrží – som prehovoriť ísť nemohol, lebo ved’ to by nebolo k ničomu viedlo, Palárik ani s Kutlíkom hovoriť nechcel...lebo sa hovoriť nedá, s Mudroňom sme vyjednávateľ nemohli, čo s odpadlíkom z našej strany. Zostalo nám teda s Vami hovoriť, čo uznávam, s ktorým hovoriť možno.“²³

Vydavateľ politicko-satirického pamfletu Jánošík (1862 – 1863) Bobula, ktorého autorom a nakladateľom bol Viliam Paulíny-Tóth, mu prepožičal svoje meno. Ján Pravoslav Bella v pamätiach uviedol, že Paulíny nechcel vydať pamflet pod svojím menom, pretože v tom čase jeho plánované politické zámery mohli byť zmarené odozvami na uvedenú prácu. Za tzv. protišľachtické zameranie Jánošíka bol Bobula spolu s Paulíny krátko väznený a vláda zakázala vydanie ďalšieho zväzku. Venovať pozornosť uvedenej politickej brožúry, okolnostiam jej vydania a následným odozvám je nutné preto, aby sa dali pochopiť Bobulove postoje k politickému životu v uhorskej spoločnosti, keďže viaceré politicky činné osobnosti ho považovali za človeka obávajúceho sa súdu a väzenia. Slovom Bohuša Kostického „Bobula bol typickým typom podnikavého kapitalistu, ktorému zisk a kariéra boli dvoma stránkami tej istej mince. Priam chorobná túžba po vyniknutí a popularite bola tou stránkou jeho nepravého charakteru, ktorá mu velila bojovať nie za zásady, ale za osobný prospech“.²⁴

V snahe získať väčší počet prívržencov pre program Novej školy si Bobula uvedomoval potrebu nielen politických novín, ale aj nových politických metód práce. Jednou z nich sa stala potreba rozvíjať osvetovú činnosť a vzdelanosť propagovaním a zakladaním čitateľských a vzdelávacích spolkov, ktorých činnosť mala odrážať program Slovenských novín, s dôrazom aj na roľnícku otázku. Ich vzorom sa stali demokratické spolky zakladané maďarskou krajinou ľavicou. Uvedené aktivity začal realizovať na pôde spomínaného Slovenského národnodemokratického spolku, ktorého predsedom sa stal Jozef Zarzetsky, podpredsedami Jozef Pozdech a J. N. Bobula.²⁵ Bobula ako hlavný organizátor založenia spolku sa snažil v záujme svojich politických zámerov získať k spolupráci aj Prvý československý robotnícky spolok, založený v roku 1869 v Pešti. Od roku 1871 začali Slovenské noviny zameriavať

22 KAČÍREK, Ľuboš. Zápas o slovenský politický program do roku 1875. In DVOŘÁK, Pavel. ed. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2009, s. 194-198.

23 Literárny archív (LA) Slovenská národná knižnica (SNK) Martin, sign. J 438. *List J. N. Bobulu J. Franciscimu* z 20. 6. 1870.

24 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 23.

25 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 57.

pravidelnú pozornosť na sociálno-ekonomické aktivity tohto robotníckeho spolku, v snahe získať ho pre národné záujmy Novej školy. Slovenský národnodemokratický spolok mal byť vzorom pre zakladanie podobných spolkov aj na území obývanom Slovákami. Organizoval prednášky na rôzne aktuálne politické témy, zábavy a zriadil čítareň kníh a časopisov. Propagoval a podporoval zakladanie Vzájomných pokladníc – vzájomných svojpomocných fondov, dôležitého prostriedku posilňovania slovenských podnikateľských záujmov. Postupne sa tak vzdŕaloval predstavám vyriešenia slovenskej otázky v rámci územnej autonómie, vidiac jej riešenie v hospodársky vyspelom a jednotnom Uhorsku.²⁶

J. N. Bobula viazaný na Budapešť podnikateľskými záujmami a rodinnými vzťahmi začal presadzovať v politike Novej školy ideu slovensko-maďarského vyrovnanania a vybudovania hlavného slovenského politického centra v Budapešti. Veril, že si prouhorským politickým zameraním a spojenectvom s maďarskými politickými kruhmi zabezpečí kariérny postup a získa aj ústupky v prospech Slovákov. Spočiatku, s predstavami o demokratických, politických aj spoločenských premenách v uhorskej spoločnosti, hľadal spojenectvo s krajne ľavicovými silami maďarských podnikateľských vrstiev vedenými Ladislavom Böszörményim a Lajosom Kosuthom, ktorý v tom čase pôsobil v emigrácii. Veriac v podporu národným elitám zo strany šľachty a zemianstva zorganizoval s ďalšími predstaviteľmi Novej školy stretnutie so zemanmi 7. septembra 1868 v liptovských kúpeľoch Lúčky, s cieľom prerokovať riešenie slovenskej otázky najmä v jazykovej oblasti na úrovni žúp, nižších inštitúcií a gymnázií, aj s návrhom založenia odboru pre národnosti pri uhorskej vláde a odberu Slovenských novín v šľachtických kruhoch. Za vhodnú osobu, ktorá mala prerokovávať slovenské požiadavky s poslancami uhorského snemu považoval Bobula Adolfa Szentiványiho, argumentujúc: *„My budeme účinkovať na ďalšom priateľskom pomere s našou slovenskou šľachtou, a nechajúc nateraz bokom politickú stranickosť, budeme sa vynasnažovať najprv dorozumieť sa doma v našom národe.... novozvolený p. Adolf Szentiványi, nielen že sa tomuto v cestu stavať nebude ale že nás tak ako doposiaľ v tomto počínaní podporovať nezamešká... My ani najmenej nepochybujeme, že naša šľachta stane sa tou starou slovenskou rodinou.“*²⁷

Po mnohých neúspešných rokovaníach s maďarskými politickými kruhmi a so slovenskou šľachtou sa Nová škola ocitla v kríze, ktorú tiež prehlboval ideologický spor v nazeraní na existenciu a zameranie jej činnosti medzi vedúcimi osobnosťami Jánom Mallým-Dusarovom a Jánom Bobulom.

Vo voľbách do uhorského snemu v roku 1872 Bobula neúspešne kandidoval za poslanca v žilinsko-rajeckom volebnom obvode s programom, v ktorom uznal vyrovnanie v zmysle jeho perspektívy. Vo vzťahu k Rakúsku požadoval personálnu úniu, v Uhorsku zriadenie samostatnej uhorskej banky, zrušenie niektorých daní, robôt, reformy školského vzdelávania, volebného práva, nezávislých sudcov, slobody náboženstva s ponechaním cirkevných majetkov a nové prerokovanie ná-

26 Mal mať funkciu v akejsi opozičnej politickej strany s tlačovým orgánom Slovenské noviny, čo sa podarilo zrealizovať len čiastočne, založením Liptovského demokratického spolku 24. 3. 1868 vo Vrbici. KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 58-59, 103-105.

27 Bobula, J. N. Liptov. In *Slovenské noviny*, roč. 2, 1868, č. 30, s. 1.

rodnostného zákona. Pre slovenský národný život v okrese požadoval povýšenie gymnázia v Žiline na osemtriedne, zníženie ceny soli a postavenie vojenských kasární.²⁸

Uvedomujúc si minimálne politické možnosti opozičnej ľavice v Uhorsku Bobula postupne opúšťal jej program a začal sa po voľbách prikláňať k slovenskej šľachte a vládnej konzervatívnej Deákovej Strane vyrovnania. Uznal status quo rakúsko-uhorského vyrovnania z roku 1867, národnostný zákon z roku 1868, zo svojho národného programu vypustil memorandovú požiadavku slovenského hornouhorského „Okolia“ a skromné školské a kultúrne požiadavky. V sledovanom období sa výrazne aktivizoval v národnokultúrnom a spoločenskom živote ako zakladateľ a riaditeľ akciovej tlačiarne a vydavateľstva Minerva, pôsobiacej v rokoch 1869 – 1872,²⁹ ktorej akcionármi boli významní maďarskí politici, napríklad František Deák a Július Andrassy. Zámerom vydavateľstva bola podpora maďarsko-slovenských tlačových produktov, ale o tlačenie maďarskej tlače nebol záujem z maďarskej strany a tlačenie slovenských publikácií bolo zväčša finančne nerentabilné a tak jej činnosť najmä pre nedostatok financií zanikla koncom roka 1872.³⁰ Vnútorne spory v Novej škole a neúspešné pokusy o spoluprácu so snemovou pravcou priviedli Bobulu k výmene názorov s predstaviteľmi Starej školy o možnej spolupráci, najmä s Jánom Franciscim, reagujúc formou korešpondencie na vedenie a ideológiu Novej školy slovami: „Odtisol som čo najrozhodnejšie bokom všetky akékoľvek možné antipatie a bránil som sa použiť i len slovo, ktoré by mohlo dávať príležitosť k nevere, v tej nádeji, že sa to i z protivej strany tak učiní a v tom pevnom presvedčení že len tak, keď bokom odložíme snád' nepriateľstvá, menovite medzi mnou a vami myslím, že ani Vám ale ani mnou nezapríčinené antipatie a zášť, môžeme dačo dobrí vykonať pre našu slovenskú verejnosť.“³¹ Konkrétny plán spolupráce Starej a Novej školy bol prerokovaný na porade u Jána Palárika v Majcichove 22. – 24. mája 1870. V auguste 1870 informoval Bobula Francisciho o svojom návrhu reorganizovať Maticu slovenskú a v septembri o nových spolkových programových dodatkoch.³² Program Novej školy z júla 1872 sa dotýkal štátoprávnej otázky, prezentovanej Starou a Novou školou,³³ týkajúcej sa postavenia Uhorska a v jeho rámci národnostného postavenia Slovákov, s dôrazom na jazykovú otázku.

28 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 114-115.

29 V roku 1869 zostavil aj almanach Minerva. Na pôde Minervy sa tiež prejavili rozpory medzi Mallým a Bobulom. Dva mesiace po jej otvorení riaditeľ spoločnosti Ladislav Jesenský, významný ideológ Novej školy, sa dištancoval od Slovenských novín. KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 89.

30 S existenciou Minervy súviselo aj vydávanie Slovenských novín. V prípade likvidácie Minervy mala byť odpredaná jej časť Slovenským novinám. Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/..., s. 4-5.

31 LA SNK Martin, sign. J 438. *List J. N. Bobulu J. Franciscimu* zo 7. 5. 1870.

32 LA SNK Martin, sign. J 438. *List J. N. Bobulu J. Franciscimu* z 19. 8. 1870 a zo septembra 1870.

33 KAČÍREK, Ľuboš. *Pokusy Novej školy (1868 – 1875) o získanie šľachty pre národné hnutie*. In *Zemianstvo na Slovensku v novoveku*. Bratislava : Slovenská národná knižnica, 2009, s. 234.

O ďalšej politickej orientácii Slovenských novín rozhodla konferencia Novej školy, ktorá sa konala 23. októbra 1872 v Pešti. Súčasne zasadalo aj valné zhromaždenie Minervy. Konferencia mala rozhodnúť o vzťahu Novej školy, ktorá prijala názov Slovenská strana vyrovnania,³⁴ buď k maďarským vládnym silám, alebo k Starej škole. Bobula zaujatý staviteľskou činnosťou a prácou v zastupiteľstve banky Slovénia sa vzdal redigovania Slovenských novín, ktoré od 23. decembra 1872 redigoval Ján Mallý s provládnu orientáciou.³⁵ Po zostrení uhorskej vládnej politiky v 70. rokoch 19. storočia proti nemaďarským národnostiam a postupnej likvidácii Matice slovenskej a patronátnych gymnázií stratil Bobula ilúzie o národnostnej politike maďarských vládnucich kruhov aj samotného Františka Deáka. Záujem o ďalšiu činnosť v Slovenskej strane vyrovnania oslabili aj dôsledky hospodárskej krízy z roku 1873, ktoré negatívne ovplyvnili podporovanie Slovenských novín jej mecénmi, najmä Zarzetským. Bobula sa zameral na svoje podnikateľské záujmy. Opustil stranu aj slovenskú príslušnosť a angažovanosť v slovenskom národnom živote oficiálne prezentoval ako snahu uvedomelého Maďara odhaliť protivlastenecké panslavisťské aktivity predstaviteľov Starej školy slovenskej, vymaniť slovenský ľud spod ich vplyvu a upevniť v ňom vernosť uhorským štátnym ideám. Posledné dvanásť číslo Slovenských novín vyšlo v roku 1875 a s ním skončila aj činnosť Novej školy. Jedna časť jej stúpcov odišla do ústrania – Ján Mallý, Pavol Blaho, Andrej Trenkuš, Štefan Klempa a ďalší, politicky sa neangažovali a ak, tak len na cirkevnom poli. Druhá časť z mladších radov – menej skompromitovaných politikov, sa pridala k Slovenskej národnej strane, napríklad Andrej Kmeť a Juraj Čajda, ktorý prijal funkciu redaktora Slovenských národných novín. Tretia časť príslušníkov Novej školy – podnikatelia a príslušníci inteligencie, pôsobiaci najmä v Budapešti, hľadala kontakty s vládnymi silami, a medzi nimi aj samotný Bobula na ceste k úspešnej politickej a podnikateľskej kariére.³⁶

V období po zániku Novej školy sa Bobula v Budapešti zapojil do komunálnej politiky ako príslušník maďarskej vládnucej Liberálnej strany. V mestskej časti Terezín, kde býval, založil a predsedal Spoločenskému klubu v šiestom obvode (Terezzváros), s cieľom združovať živnostenské a podnikateľské vrstvy a zameriavať ich aktivity aj na spoločenskú angažovanosť vo verejných záležitostiach. V roku 1876 bol v Terezíne zvolený za poslanca do snemu a v roku 1878 mu bolo ponúknuté zastúpenie obvodu v snemovni, ktoré odmietol. V tom čase sa uchádzal o poslanecký mandát za mesto Žilina a jeho okolie, ale neúspešne. V roku 1887 prijal kandidatúru na poslanca za obvod Terezín, ale už nezískal dôveru jeho občanov. Nakoniec v rokoch 1892 – 1897 získal poslanecký mandát za Starú Lubovňu, pričom však nezabúdala ani na tereziánsky obvod. Mnoho rokov bol tiež členom budapešťan-

34 Členmi výboru sa stali Štefan Klempa, Ján N. Bobula, P. Mičinay, A. Szentiványi, Ján Mallý, Juraj Slota, J. Sladoň, Jozef Kmeť, Martin Čulen, J. Risák, P. Miko a Jozef Boor. KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 120-121.

35 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 122-124.

36 KOSTICKÝ, Bohuš. *Nová škola*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1959, s. 131-133.

skeho zastupiteľstva, kde pôsobil v stavebnom, dláždičskom, kanalizačnom výbore, vo výbore na stavbu kasární atď.³⁷ Poverený bol vypracovaním prvých uhorských priemyselných zákonov, venujúc sa publicisticky najmä národnému hospodárstvu. V rozsiahlej práci o uhorskom priemysle prezentoval vlastnú koncepciu hospodárskej politiky štátu a štátneho protekcionizmu z hľadiska emancipácie drobných a stredných podnikateľov, aj integrácie uhorských národností a prosperity veľkého Uhorska. Z Bobulovej iniciatívy bol v roku 1892 založený prvý staveľský odborný časopis, staveľská revue *Építészeti Szemle*, ktorý do roku 1898 redigoval a do ktorého aj prispieval. V roku 1892 založil stavebno-priemyselné noviny *Építési Ipar* a neskôr v záujme udržania živnostníckeho podnikania založil *Vestník uhorského priemyslu a obchodu*. Poslednú prácu vydal v roku 1897 pod názvom *25 rokov v službe uhorského priemyslu*, ktorú venoval podpredsedovi priemyselnej komory Károlyovi Ráthovi.³⁸

Prvý slovenský diplomovaný staveľ, nielen praktizujúci ale aj teoretický odborník, založil v čase prebiehajúcej veľkej výstavby budov v Budapešti Sprostredkovateľskú kanceláriu, zabezpečujúc jej prostredníctvom potrebnú stabilnú pracovnú silu aj zo slovenského územia pre vlastné stavebné aktivity, ale aj pre iných staveľov. Inicioval založenie staveľských komôr a bol poverený vypracovaním pravidiel Komory staveľov, ktorá pôsobí dodnes. V rokoch 1869 – 1875 postavili podľa jeho projektov v Budapešti viacero súkromných aj verejných budov, napríklad prístavbu Opery, zúčastnil sa stavby takmer všetkých palácov na Andrásyho bulvári, robotníckej kolónie tehelne v Kispest – v Malej Pešti, výstavby hlavného gymnázia na Trefortovej ulici, vzorového gymnázia na Barcsayho ulici, či stavieb úradníckej kolónie Tisztviselőtelep v ôsmom obvode. Projektoval prvú budovu Matice slovenskej v Martine, ktorej začiatky výstavby v novorenesančnom slohu sa začali v roku 1864. Ujal sa organizovania celoštátnej jesennej výstavy v roku 1885 v Budapešti a počas dvoch rokov plánoval a organizoval pavilóny bez finančnej odmeny. Ako odmenu dostal od panovníka Rytiersky rád Jozefa Františka II. Na sklonku života bol v rokoch 1892 – 1897 stavbyvedúcim a neskôr hlavným inšpektorom výstavby budovy uhorského parlamentu v Budapešti.³⁹ Znáмым sa stal ako politik a verejný činiteľ, ktorý po zatvorení Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií v rokoch 1874 – 1875 stratil ilúzie o maďarskej národnostnej politike a pozornosť začal venovať svojim staveľským aktivitám a rozvoju uhorského priemyslu. Majetkový stav Bobulu sa začiatkom 90. rokov zhoršil, v roku 1895 skrachoval a jeho postavenie sa destabilizovalo aj z politického hľadiska, keďže ho Slováci obviňovali z pseudomaďarstva a Maďari z panslavizmu.

37 V rokoch 1892 – 1897 bol poslancom uhorského snemu za volebný obvod Stará Ľubovňa. Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/..., s. 5-6.

38 Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/..., s. 6-7.

39 Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903). Život a dielo. Dostupné na internete: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/..., s. 8-13.

Michal ZABEJDA-SUMICKÝ – MUŽ, KTORÝ POKORIL SVET SPEVOM¹

Luciána HOPTOVÁ

Abstract: *Michal Zabejda-Sumický – a man who conquered the world by singing.* Michal Zabejda-Sumický – a Belarusian opera singer who started his career in Charbin and continued in Milan, Poznan and Warsaw. Since 1940, his life has merged with Prague, which become his second home. With his performances, especially with Belarusian national songs, Michal Zabejda-Sumický achieved unprecedented successes throughout Europe.

Keywords: Michal Zabejda-Sumický. Opera singer. Belarusian national songs.

Bieloruská emigrácia, ktorá našla svoj druhý domov v Československej republike (ďalej ČSR), vyvíjala aktivity na poli vedy, politiky i kultúry. K významným predstaviteľom bieloruskej emigrácie, ktorí sa nezameniteľným spôsobom zapísali ako do bieloruských, tak aj do československých dejín, patrila operný spevák Michal Zabejda-Sumický.

Michal Zabejda-Sumický² sa narodil 14. júna 1900 v bieloruskej obci Nestoroviči v mnohopočetnej chudobnej roľníckej rodine. Dvojité priezvisko mal po otcovi Ivanovi Zabejdovi a matke Alexandre Sumickej. Po absolvovaní základnej školy pokračoval Michal od roku 1914 v štúdiu na učiteľskom ústave v Molodečne. Štúdium ukončil v roku 1918 v Smolensku, kam bol ústav počas prvej svetovej vojny evakuovaný. Po skončení štúdia odišiel Michal Zabejda-Sumický na Sibír, kde sa stretol so svojou matkou, ktorá tu bola evakuovaná. Michal pracoval ako učiteľ v obci Usť-Kalmanskoje, neďaleko mesta Barnaul. V obci založil kultúrno-osvetový spolok, ktorý organizoval vzdelávacie i hudobné večery.³ Pod vplyvom nepokojnej vnútropolitckej situácie, keď sa občianska vojna dotkla aj Sibíri, sa Michal Zabejda-Sumický rozhodol odísť do mesta Charbin⁴ v Mandžusku (dnešné územie Číny), kde začala od roku 1922 nová etapa jeho života.

-
- 1 Štúdia je výstupom z projektu VEGA 1/0672/16 – *Život emigrantov z Ruska na území Protektorátu Čechy a Morava a v Slovenskej republike (1939 – 1945)*.
 - 2 V archívnych materiáloch a literatúre je možné nájsť aj varianty Michajl/ Michas Zabejda-Sumicki/ Sumickij.
 - 3 МЕШЕЧКО, Е. Н. Путешествие по Беларуси. В краю Немана, Западного Буга и Припяти: учебное пособие. Брест : Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина, 2011, с. 233.
 - 4 V rokoch prvej svetovej vojny sa na území Mandžuska sformovala veľká komunita emigrantov prichádzajúca z územia Ruska. Najdôležitejším centrom sa stalo mesto Charbin, v ktorom existovalo viacero organizácií a spolkov, ktoré zabezpečovali starostlivosť pre emigrantov a pomáhali im adaptovať sa. Bližšie o Charbine pozri: HARBULOVÁ, Ľubica. *Ruská porevolučná emigrácia v Európe a vo svete. Centrá a činnosť poaktóbrovej politickej emigrácie z Ruska v rokoch 1918 – 1945*. Prešov : Metodické centrum, 1999, s. 36-37.

V Charbine pokračoval Michal Zabejda-Sumický v štúdiu⁵ na miestnej právnickej fakulte (hospodársky odbor), ktorú ukončil v roku 1929.⁶ Začal sa tu však zaoberať aj štúdiom spevu, ktorému dovtedy nevenoval špeciálnu pozornosť. Hudobný talent vraj zdedil po ocovi, ktorý mu zomrel ešte v ranom detstve, a lásku k hudbe, predovšetkým k bieloruským národným piesňam, v ňom pestovala matka, ktorá mu často v detstve spievala bieloruské uspávanky. Učiteľkou operného spevu Michalovi Zabejdovi-Sumickému v Charbine bola Julia Konstantinovna Plotnickaja, spolupracovníčka jedného z najvýznamnejších operných spevákov prvej polovice 20. storočia, Fiodora Ivanoviča Šaľapina.

Prvýkrát vystúpil Michal Zabejda-Sumický v Charbine ako sólista v Čajkovského opere *Eugen Onegin*, konkrétne v úlohe Lenského. Neskôr sa predstavil aj v operách ruských hudobných skladateľov Alexandra Sergejeviča Dargomyžského *Rusalka* či Nikolaja Andrejeviča Rimskeho-Korsakova *Snehulienka*.⁷ Do roku 1932 vystúpil Michal Zabejda-Sumický v 15 rolách. Za svoje vystúpenia žal veľké úspechy nielen od publika, ale aj od miestnych hudobných kritikov. „*Kritika ocenila veľmi priaznivo vystúpenia Zabejdu-Sumického v spomenutých operách. Už vtedy poznamenala, že vnímavý, hudobne nadaný spevák sa snaží premyslieť si svoju úlohu v najpodrobnejších detailoch a podľa možnosti sa vžiť do nej počas vystúpenia.*“⁸

V roku 1932 odišiel Michal Zabejda-Sumický na ďalšie štúdiá operného spevu do Talianska. Pravdepodobne aj vďaka odporúčaniu Julii Konstantinovny Plotnickej sa ho v Miláne ujal známy operný spevák a profesor hudby Fernando Carpi. Veľký vplyv však na ňom zanechali aj vystúpenia Fiodora Ivanoviča Šaľapina v milánskej opere. Vďaka svojej usilovnosti a odporúčaniu Fernanda Carpiho začal čoskoro v La Scale koncertovať aj samotný Michal Zabejda-Sumický. Okrem vystúpení pred milánskym obecnstvom, absolvoval aj koncertné turné v iných talianskych mestách. Tamojšie publikum ho milovalo. Vysoko speváka oceňovali aj hudobní kritici, ktorí ho prirovnávali k talianskemu tenorovi Titovi Skipovi či ruskému opernému spevákovi Leonidovi Vitalievičovi Sobinovi.⁹ V talianskej tlači o ňom písali ako o spevákovi „*s citlivou dušou básnika*“, či „*spevákovi s okúzľujúcim hlasom, dokonalým nástrojom, ktorý dobýja a dokáže okúzliť duše poslucháčov*“.¹⁰ Turné po Taliansku bolo natoľko úspešné, že Michal Zabejda-Sumický dostal dokonca ponuku odísť pracovať do Moskvy. Ponuku ale odmietol, oficiálne zo zdravotných dôvodov, ktoré ho v tom čase postihli. Po zotavení sa zažil bieloruský operný spevák v Miláne nevída-

5 Na štúdium sa Michal Zabejda-Sumický prihlásil v roku 1925.

6 СТАНКЕВІЧ, Адам. *Міхал Забэйдзі-Суміцкі і беларуская народная песня*. Вільня : Кальосься, Бел. Друкарня ім. Фр. Скарыны, 1938, с. 7.

7 СТАНКЕВІЧ, Адам. *Міхал Забэйдзі-Суміцкі і беларуская народная песня*. Вільня : Кальосься, Бел. Друкарня ім. Фр. Скарыны, 1938, с. 8.

8 БАКАЧ, Р. – LISEC, J. *Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov*. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 6.

9 СТАНКЕВІЧ, Адам. *Міхал Забэйдзі-Суміцкі і беларуская народная песня*. Вільня : Кальосься, Бел. Друкарня ім. Фр. Скарыны, 1938, с. 7.

10 БАКАЧ, Р. – LISEC, J. *Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov*. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 7.

ný úspech, a to aj vďaka tomu, že spieval v 16 jazykoch.¹¹ Pred Michalom bola veľká operná kariéra. Táto perspektíva sa však skončila, keď sa dozvedel, že sa jeho matka Alexandra Sumicka vrátila do svojej rodnej obce vo veľmi zlom zdravotnom stave a veľmi túži vidieť svojho syna.¹²

V roku 1935 sa tak Michal Zabejda-Sumický vrátil na územie Bieloruska, ktorého západná časť bola od roku 1921 súčasťou Poľska. Po návrate na rodnú zem sa však Michal rozhodol nezanedbať svoj talent a pokračoval v opernej kariére. Prvé operné predstavenie absolvoval v meste Ružany, kam sa na neho prišla osobne pozrieť aj jeho matka, s ktorou bol počas svojich štúdií v zahraničí v neustálom písomnom kontakte.¹³ Po absolvovaní koncertov v ďalších bieloruských obciach a mestách (Slonim, Baranoviči, Brest, Volkovysk a iné) získal spevák angažmán v Poznaňskom opernom divadle. Tu vystupoval Michal Zabejda-Sumický ako sólista v niekoľkých hrách, medzi nimi i v známych operách ako *Rigoletto*, *Faust*, či poľskej opere *Halka*.¹⁴

Po uplynutí kontraktu s miestnou operou odišiel pracovať Michal Zabejda-Sumický do Varšavy, kde začal spolupracovať aj s poľským rozhlasom. Spevák dosahoval nové a nevídané úspechy, a to aj napriek tomu, že ako Bielorus to nemal ľahké, nakoľko sa stretával s viacerými prekážkami a neraz aj s nedocenením svojho talentu. Jeho spev bol veľmi prísne kritizovaný, a to predovšetkým z dôvodu, „že sa všade otvorene a nebojácne prehlasoval synom bieloruského národa, a že sa vždy snažil vystupovať s repertoárom nielen poľských, ruských, talianskych, nemeckých hudobných skladieb a piesní, ale taktiež aj s bieloruskou národnou piesňou“.¹⁵ Aj napriek tomu všetkému si Michal Zabejda-Sumický postupne získaval priazeň nielen varšavského obecnstva, ale aj poľských hudobných kritikov. V tlači sa tak v spojení s jeho osobou objavovali slová ako „spevák veľkého talentu“, „disponuje pekným hlasom“, „výrazná interpretácia skladieb“, „predstaviteľ národnej duše“, „lyrický tenoristický hlas“, „spevácka kultúra“, a pod.¹⁶

Okrem vystúpení vo Varšave absolvoval bieloruský rodák v rokoch 1936 – 1938 aj koncerty vo Vilne, konané najmä pri príležitosti osláv Dňa bieloruskej kultúry, či koncerty, na ktoré bol pozvaný Bieloruským zväzom študentov.¹⁷ Okrem toho

11 МЕШЕЧКО, Е. Н. Путешествие по Беларуси. В краю Немана, Западного Буга и Припяти: учебное пособие. Брест : Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина, 2011, с. 233.

12 ГОРБАЧ, Алесь. Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйдзі-Суміцкі. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 27.

13 ГОРБАЧ, Алесь. Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйдзі-Суміцкі. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 28.

14 БАКАЧ, Р. – LISEC, J. Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 7.

15 БАКАЧ, Р. – LISEC, J. Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 7.

16 СТАНКЕВІЧ, Адам. Міхал Забэйдзі-Суміцкі і беларуская народная песня. Вільня : Кальосья, Бел. Друкарня ім. Фр. Скарыны, 1938, с. 10-11.

17 СТАНКЕВІЧ, Адам. Міхал Забэйдзі-Суміцкі і беларуская народная песня. Вільня : Кальосья, Бел. Друкарня ім. Фр. Скарыны, 1938, с. 10.

spevák vystúpil aj s niekoľkými koncertmi v Talline a Rige, kde už tradične zožal veľké úspechy.¹⁸

Od roku 1940 sa však jeho život spojil na dlhé desaťročia s Prahou. Do Prahy, ktorá sa v tom čase nachádzala pod kontrolou nacistického Nemecka, pricestoval Michal Zabejda-Sumický 9. mája 1940.¹⁹ Prvýkrát vystúpil ako hosť Národného divadla v Prahe v predstavení *Eugen Onegin* v úlohe Lenského 18. júna 1940.²⁰ Svojím debutovým vystúpením v Protektoráte Čechy a Morava si získal pražské publikum, čo potvrdzujú aj pozitívne hodnotenia vtedajšej tlače, v ktorej „tenoristu z bieloruských pralesov“ odborná česká hudobná kritika vychválila do nebies.²¹

Príchod Michala Zabejdu-Sumického do Prahy nebol pravdepodobne náhodný. Od roku 1923 sa tu nachádzala v exile Rada Bieloruskej národnej republiky. Okrem toho existujú domnienky, že zásluhu na jeho odchode z Poľska mali zrejme aj varšavská a pražská pobočka Bieloruského výboru svojpomoci, ktorý bol sformovaný začiatkom roka 1940 v Berlíne.²²

Spevák našiel v Prahe ľudí, ktorí mu boli blízki nielen krvou, ale i dušou. V Prahe sa spoznal s predsedom Rady Bieloruskej národnej republiky a predsedom spolku Bieloruskej rady v Prahe Vasilom Zacharkom, či bieloruskou poetkou Larysou Henijuš a jej manželom. Od roku 1940 sa tak Praha stala jeho druhým domovom a ako ukázal časom život, aj posledným.

Dňa 12. októbra 1940 mal Michal Zabejda-Sumický v Smetanovej sále svoj prvý sólový koncert, na ktorom bolo viac ako tisíc divákov. Repertoár jeho koncertu tvorili diela takých známych hudobných skladateľov ako Giulia Cacciniho, Giacoma Carissima, Wolfganga Amadea Mozarta, Franza Schuberta, Piotra Iljiča Čajkovského, Bedřicha Smetanu či Antonína Dvořáka. Úspech však dosiahol najmä vďaka interpretácii národných bieloruských a ukrajinských piesní.

18 BAKAČ, P. – LISEC, J. *Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov*. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 7.

19 Národní archiv (NA) Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

20 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

21 BAKAČ, P. – LISEC, J. *Běloruský zpěvák. Michal Zabejda-Sumický a jeho domov*. Praha : Běloruský kulturní spolek, 1940, s. 10 – 11.

22 Cieľom Bieloruského výboru svojpomoci malo byť nielen poskytovanie starostlivosti bieloruskému obyvateľstvu nachádzajúcemu sa na územiach v nemeckej sfére vplyvu, ale aj kultúrno-osvetová činnosť. Na čele organizácie, ktorá formálne predstavovala nezávislú inštitúciu, no v skutočnosti bola pod kontrolou ministerstva vnútra, stál bývalý konzul Bieloruskej národnej republiky v Berlíne A. Borovskij. Svoje pobočky mal výbor napríklad v Poznani, Gdaňsku, Lodži, Lipsku, Mníchove, Toruni, Varšave, a od 1. apríla 1940 aj v Prahe. Na čele pražskej pobočky stál Jan Jermačenka. Bližšie o aktivitách Bieloruského výboru svojpomoci pozri napr.: РОМАНЬКО, Олег Валентинович. *Белорусские коллаборационисты. Сотрудничество с оккупантами на территории Белоруссии. 1941 – 1945*. Москва : Центрполиграф, 2013. 479 s.; РОМАНЬКО, Олег Валентинович. *Легион под знаком Погони. Белорусские коллаборационистские формирования в силовых структурах нацистской Германии (1941 – 1945)*. Симферополь : Антикава, 2008. 304 s.; ГЕНИЮШ, Ларыса. *Сповідзь* [online]. Мінск : Мастацкая літаратура, 1993. 262 c. Dostupné na internete: <<http://kamunikat.org/audyoknihi.html?pubid=13530>>.

Prvé sólové vystúpenie bieloruského speváka veľmi pozitívne ocenilo nielen pražské obecnstvo, ale veľký ohlas malo i v domácej tlači. *Národní politika* napríklad vo vydaní z 13. októbra 1940 napísala: „*Sympatický spevák zaujal hned' od začiatku vystúpenia znamenitým, príjemne zafarbeným hlasovým fondom, ktorý znie vo všetkých polohách veľmi sýto a vyrovnané; vyspelá technika, ktorou Zabejda veľmi ľahko ovláda svoj jasne znejúci hlas, mu umožňuje uplatniť v rovnakom ušľachtilom zvuku jemne tvorenú kantilénu ako na druhej strane dynamicky vypätú frázu, najlepšie sa však spevákovi darí v piesňach a áriách prevažne lyrických, kde i jeho prednes má najväčšie kúzlo.*“²³

V podobnom, pozitívnom duchu boli publikované aj ďalšie články. Napríklad 15. októbra 1940 *Národní práce* napísala: „*Michal Zabejda, bieloruský tenorista, získal si v sobotu sympatie početného obecnstva v Smetanovej sále krásnym tenorom a dokonalou technikou.*“²⁴

Dňa 16. októbra 1940 bolo zase vo *Vlajke* uverejnené: „*Večne usmievavý, slovanského typu, pôsobil sympaticky už svojím zjavom... Búrlivý úspech zožal pri interpretácii Smetanovej piesne „Kdo v zlaté struny zahrát zná.“, ktorú spieval v origináli – česky.*“²⁵

Kým pražské publikum a hudobní kritici boli z vystúpení Michala Zabejdu-Sumického nadšení, tak pre okupačný režim začal byť spevák problémom. Vtedajší okupační predstavitelia ho obviňovali z propagandy slovanstva. Speváka však v tom čase zachránilo to, že vtedajšia cenzúra mu jeho prvý sólový koncert dovolila.²⁶ Situácia sa ale skomplikovala po útoku Nemecka na Sovietsky zväz v júni 1941. Krátko po útoku bol Michal Zabejda-Sumický predvedený do nacistického Nemecka, kde mu bolo niekoľkokrát navrhnuté, aby viedol vysielanie bieloruských rozhlasových staníc z Berlína, čo odmietol.

Po návrate do Prahy však čakali speváka ďalšie nepríjemnosti. Okupačné orgány na neho naliehali, aby sa aktívne podieľal na nemeckej propagande. Zároveň bol aj upozornený na to, že ak chce naďalej vystupovať na „doskách, ktoré znamenajú svet“, jeho vystúpenia musia mať politický charakter.²⁷ Aj túto spoluprácu bieloruský rodák odmietol, oficiálne z dôvodu zlého zdravotného stavu. V dôsledku týchto skutočností bol Michal Zabejda-Sumický nútený opustiť Národné divadlo v Prahe a od tohto okamihu začal spevák jazdiť len na pozvané koncertné vystúpenia.

Aj napriek tomu, že Michal Zabejda-Sumický spoluprácu odmietol a musel opustiť divadlo, v priebehu druhej svetovej vojny bol nemeckými úradmi vyslaný na koncertné turné na územie okupovaného Bieloruska, dokonca trikrát vystúpil aj

23 NA Praha, fond Ukrajinské muzeum, kar. 27, sign. Bělorusové.

24 NA Praha, fond Ukrajinské muzeum, kar. 27, sign. Bělorusové.

25 NA Praha, fond Ukrajinské muzeum, kar. 27, sign. Bělorusové.

26 Koncertné riaditeľstvo Národného divadla v Prahe v mene Borisa Tichanoviča podalo 24. septembra 1940 na Zemský úrad v Prahe žiadosť o zamestnanie cudzieho štátneho príslušníka Michala Zabejdu-Sumického, ale aj žiadosť o povolenie jeho koncertu, pripravovaného na 12. októbra 1940. In NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

27 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйдзі-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 38.

v samotnom Minsku. Okrem toho vystupoval v roku 1944 aj vo Vilne²⁸, Volkovyskove či Białystoku²⁹. 13. januára 1945 mal dokonca veľký koncert aj v Berlíne.³⁰

Svojimi vystúpeniami, ako neskôr uvádzal samotný spevák, ktoré nemohol v tom čase odmietnuť, nechcel podporovať nacistický režim, ale práve naopak. Michal Zabejda-Sumický bol presvedčený, že piesňou vyvolával u ľudí vôľu bojovať za vyslobodenie sa od nemeckých okupantov.³¹ Okrem tvrdení samotného speváka sa zachovali aj svedectvá, ktoré vyvracajú podozrenie zo spolupráce s nemeckými okupačnými orgánmi. Napríklad počas svojho koncertu vo Volkovyskove, kde sa spevák stretol aj so svojou matkou, vraj odovzdal partizánom zarobené peniaze z koncertu, potrebné najmä na nákup liekov.³²

Nie je preto ľahké jednoznačne konštatovať, ako to v skutočnosti bolo so spoluprácou Zabejdu-Sumického s nacistickým Nemeckom. Nepochybne ťažké je aj objektívne charakterizovať vzťah nemeckých okupačných orgánov ku spevákovi, keď ho na jednej strane vysielali na koncertné turné na územie okupovaného Bieloruska, no na strane druhej bol pod ich neustálou kontrolou, a dokonca v roku 1944 ho zatkli a väznili.³³ Isté však je, že Michal Zabejda-Sumický v čase vojny udržiaval kontakty s Radou Bieloruskej národnej republiky a bol aktívne zapojený do činnosti pražskej pobočky Bieloruského výboru svojpomoci. Svedectvom toho je aj fakt, že 19. júna 1941 vystupoval v pražskej mestskej knižnici na koncerte, ktorého organizátorom bola práve pobočka Bieloruského výboru svojpomoci v Prahe.³⁴

V prvých povojnových rokoch mal Michal Zabejda-Sumický problémy s novou československou vládou. Veľmi ťažko sa mu vysvetľovalo, že bojoval s nemeckým nepriateľom práve prostredníctvom bieloruských piesní. Osobitne však bolo potrebné vysvetľovať najmä kontakty s Radou Bieloruskej národnej republiky a pražskou pobočkou Bieloruského výboru svojpomoci, ktorá zaslala Adolfovi Hitlerovi 27. júna 1941 telegram,³⁵ v ktorom bola vyjadrená podpora nacistickému Nemecku „od Bielorusov Protektorátu Čechy a Morava“, a na ktorom sa nachádzal aj podpis speváka.

Kým tieto dôvody boli v prípade iných Bielorusov postačujúce na vyhostenie z územia Československa a následné súdne procesy v Minsku, Michalov osud bol

28 Dňa 21. mája 1944 sa vo Vilne v sále Veľkého mestského divadla uskutočnil jubilejný koncert, ktorý bol venovaný 15. výročiu začiatku spevákovej kariéry Michala Zabejdu-Sumického.

29 V roku 1944 mal spevák v Białystoku dva koncerty, pričom jeden koncert bol výhradne pre nemeckú verejnosť.

30 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйда-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 40.

31 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйда-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 39.

32 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйда-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 39.

33 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйда-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 39-40.

34 NA Praha, fond Ukrajinské muzeum, kar. 27, sign. Bělorusové.

35 ЛІЦКЕВІЧ, Алег. Война против мифов. Была ли Великая Отечественная для белорусов «гражданской» войной? In *Беларуская думка*, 2009, № 1, с. 63.

iný. Pred vyhostením a väzením ho pravdepodobne zachránila skutočnosť, že bol známym operným spevákom v celej Európe, a preto by jeho zatknutie mohlo vyvolať veľký ohlas. Sprvu bol spevák síce obvinený zo spolupráce s nacistickým Nemeckom, začo mu bola aj vymeraná pokuta vo výške 50 000 korún.³⁶ V tom čase išlo o značnú sumu, nakoľko priemerný plat Michala Zabejdu-Sumického bol v rokoch vojny 2 000 – 2 500 korún.³⁷ Po dlhom vyšetrovaní bolo však 23. marca 1950 obvinenie, ako aj uložená pokuta, anulované na základe rozhodnutia Ministerstva vnútra ČSR.³⁸

Po vojne požiadal Michal Zabejda-Sumický o československé občianstvo, nakoľko v rokoch druhej svetovej vojny nedisponoval žiadnym.³⁹ Dňa 9. júna 1949 bola Ústredným národným výborom v Prahe vydaná naturalizačná listina, v ktorej bolo uvedené, že Michalovi Zabejdovi-Sumickému bolo udelené československé štátne občianstvo. Štátoobčiansku prísahu zložil spevák 27. augusta 1949.⁴⁰

Po skončení vojny pokračoval Michal Zabejda-Sumický v opernej kariére v Československu, spieval bieloruské, ruské, poľské, české i slovenské piesne a vystupoval aj v Československom rozhlase. V roku 1959 získal aj povolenie na súkromnú výučbu spevu, pričom aj tu učil svojich žiakov k láske k bieloruským piesňam.⁴¹ Spevák počas svojej kariéry získal aj viaceré ocenenia, napríklad od Zväzu československo-sovietskeho priateľstva, ministerstva školstva a kultúry, ale bol aj víťazom viacerých domácich a medzinárodných súťaží.

Kým v Československu žal úspechy, v domovine o ňom nebolo počuť. A to aj napriek tomu, že svojou prácou popularizoval bieloruské národné piesne po celej Európe. Spojenie s domovinou však spevák nikdy neprerušil. Dvere jeho pražského bytu na Poľskej ulici č. 12⁴² boli vždy otvorené krajanom, ktorí ho často navštevovali. Okrem osobného kontaktu udržiaval spevák aj písomný kontakt s priateľmi vo vlasti. K takýmto priateľom patrili napríklad spisovatelia Maxim Tank, Janka Bryl, Vladimír Karatkievič a iní.

Situácia sa však zmenila začiatkom 60. rokov 20. storočia, hlavne pod vplyvom vnútropolitckej situácie v Sovietskom zväze. V roku 1961 sa v bieloruskom rozhlase objavilo niekoľko programov s piesňami, ktoré spieval Michal Zabejda-Sumický. Akonáhle prestal byť Michal Zabejda-Sumický tabu v Bielorusku, znásobili sa mu nielen listy z domoviny, ale začalo sa uvažovať aj nad jeho koncertným turné po

36 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 42.

37 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

38 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 38.

39 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

40 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

41 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 46.

42 NA Praha, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941 – 1950, kar. 12877, sign. Z 1/2.

krajine.⁴³ To sa nakoniec uskutočnilo v druhej polovici roku 1963. Počas turné po Bielorusku absolvoval spevák 11 koncertov. Prvé hudobné večery sa konali v Minsku v priestoroch Zväzu skladateľov Bieloruskej sovietskej socialistickej republiky a Bieloruského štátneho konzervatória pre skladateľov, spisovateľov, pracovníkov kultúry a umenia. Neskôr nasledovali naplánované vystúpenia v ďalších mestách – Vitebsk, Gomel, Pinsk, Brest, Baranoviči, Grodno a Lida.

Na jednej strane bol spevák veľmi nadšený, že môže vystúpiť na domácej pôde, avšak na strane druhej bol veľmi sklamaný, že všetky plagáty a brožúry boli v ruskom a nie bieloruskom jazyku. Taktiež sa mu nepáčilo, že neboli vypredané koncertné sály, začo pravdepodobne mohli aj miestne inštitúcie, nakoľko pre niektoré z nich bol spevák stále „nevítaným človekom“.⁴⁴ Spevákovi, ako neskôr uviedol, bolo ľúto aj to, že z týchto koncertov nebol zhotovený žiaden záznam. V jednom liste Maximovi Tankovi napísal: „Škoda, že Minsk nevyužil moju cestu v roku 1963 po domovine a nenahrал žiadne gramofónové platne. Asi zabudli, že človek nežije večne...“⁴⁵

Po koncertnom turné v roku 1963 sa Michal Zabejda-Sumický vrátil do Prahy. Aj napriek všetkému, čo sa udialo na koncertoch po domovine, spevák predsa len uvažoval nad tým, že ešte aspoň raz vystúpi v Bieloruskej sovietskej socialistickej republike. Dokonca si pripravil aj nový repertoár, s ktorým chcel očariť domáce publikum na jar roku 1964. O svojich zámeroch písal aj v listoch Maximovi Tankovi. No aj napriek vynaloženému úsiliu sa už ďalšie turné nepodarilo zrealizovať. Dôvod bol ten, že v druhej polovici 60. rokov 20. storočia síce nikto koncerty Michal Zabejdu-Sumického nezakazoval, ale ani ich nikto nepovolil.⁴⁶

V roku 1965 bol však Michal Zabejda-Sumický pozvaný na turné do Poľska. Hoci v tom čase mal už značne podlomené zdravie a lekári mu ďalšie vystúpenia neodporúčali, Michal sa rozhodol predsa len spievať. Najviac ho tešilo to, že turné sa malo uskutočniť na miestach, na ktorých sa len nedávno vysmievali z bieloruských piesní, či bolo dokonca zakázané ich spievať. Pre bieloruského speváka to bolo veľké morálne víťazstvo. Počas svojho turné po Poľsku vystúpil operný maestro aj pred obecenstvom hlavného mesta a v spolupráci s Varšavskou filharmóniou dokonca nahrал aj platňu s 11 bieloruskými národnými piesňami.⁴⁷

Po návrate z turné v Poľsku bol Michal Zabejda-Sumický v Československu obviňovaný, že je príliš „prosovietsky orientovaný“. Následkom toho boli všetky jeho práce z čias pôsobenia v Prahe zničené. Išlo o množstvo piesní rôznych národov i skladateľov, ale aj o skladby uložené v pražskom rozhlase.⁴⁸ Spevák bol z tohto počínu veľmi sklamaný a zarmútený. Táto skutočnosť ho však neodradila od ďalšej

43 V tom čase sa dokonca uvažovalo aj o vydaní knihy opisujúcej život a tvorbu speváka.

44 Napríklad pri kúpe lístkov na koncerty bolo záujemcom povedané, že koncerty sú už vypredané.

45 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 55.

46 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 51 – 52.

47 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйд-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 52 – 53.

48 Nie všetky skladby sa neskôr podarilo obnoviť.

práce, dôkazom čoho je aj fakt, že v roku 1968 sa mu podarilo vydať novú a zároveň poslednú platňu *Běloruské písně a romance*, ktorá obsahovala 17 piesní bieloruských hudobných skladateľov.⁴⁹

Michal Zabejda-Sumický,⁵⁰ ktorý bol v rokoch druhej svetovej vojny obviňovaný zo spolupráce s nacistickým Nemeckom, po vojne zase obviňovaný zo spolupráce so Sovietskym zväzom a stále pritom čakajúci na pozvanie na koncertné turné po Bielorusku, zomrel 21. decembra 1981 v Prahe. Pochovaný bol na Olšanských cintorínoch v Prahe, kde spočinul vedľa hláv Bieloruskej národnej republiky Piotra Krečevského a Vasiľa Zacharku.⁵¹

49 ГОРБАЧ, Алесь. *Песняй даваў людзям радасць: Міхась Забэйдэ-Суміцкі*. Мінск : Тэхналогія, 2007, с. 55.

50 Archív Michala Zabejdu-Sumického je uložený v Bieloruskom štátnom archíve literatúry a umenia v Minsku. Veľká zbierka platní a magnetofónových nahrávok sa však nachádza aj vo fondoch Štátneho archívu Bieloruskej republiky v Minsku.

51 Na náhrobku je meno speváka uvedené v českom i bieloruskom jazyku.

ROZHOVORY

Budapešť. Foto: Peter Švorc

„ABY BOLO ČO POVEDAŤ, MUSÍ TO BYŤ PODLOŽENÉ POZNANÍM A VÝSKUMOM“

Rozhovor s prof. PaedDr. Štefanom Šutajom, DrSc.

prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Maroš Melichárek: Naša debata sa bude vyvíjať v dvoch smeroch (bez doplnenia vzhľadom na súčasnú politickú situáciu...). Jedným bude stredoeurópska história, jej možnosti a perspektívy, druhá súčasný stav vzdelávania študentov v historickej vede a možnosti ich uplatnenia. Aká kniha z dejín strednej Európy pre vás bola v poslednej dobe najviac inšpiratívna, v čom? Teoreticky by to mohol byť i film, či dokument...

Štefan Šutaj: - Nebudem sa venovať tým knihám, ktoré ma inšpirovali tým, že sa mi nepáčia. Aj ony totiž tvoria dôležitú inšpiračnú líniu, lebo ma iritujú. Z autorov, ktorí ma najviac zaujali v poslednom období by som spomenul aspoň troch. Paul Lendvai a jeho osobitný, zaujímavý a európsky pohľad na Maďarsko, Philipp Ther a jeho inšpira-

tívny pohľad na etnické čistky v modernej Európe a Roman Holec a jeho až rečnícky zaujímavo spracovaný pohľad na environmentálne problémy v 19. a na začiatku 20. storočia. V tomto „osmičkovom“ roku sa pretrhlo vrece aj v našom regióne s dokumentárnymi filmami, ale zaujímavým spôsobom bol pripravený cyklus českej televízie *Třetí republika* a z predchádzajúcich rokov snád' spomeniem zaujímavým spôsobom spracovanú „výpoveď“ o vnímaní jedného úseku našich dejín *Felvidék – Horná zem*.

Maroš Melichárek: Kde sa v našom stredoeurópskom regióne cítite najlepšie a prečo?

Štefan Šutaj: - Jednoznačne sa najlepšie cítim na Slovensku, tu rozumiem tomu, čo sa tu hovorí, aj keď občas nerozumiem tomu, čo sa deje. Ideálny priestor pre pobyt sa pre mňa spája s mojimi pracovnými kontaktmi a záujmami a najmä preto sa najlepšie cítim v mestách v Českej republike, predovšetkým je to vždy krásna a inšpiratívna Praha a od skorej pracovnej mladosti „družobné“ mesto Opava. Vždy sa mesto a jeho krása snúbi s ľuďmi a priateľmi, a preto tieto mestá nemôžu chýbať medzi mojimi obľúbenými. Opava je navyše zaujímavá aj svojou architektúrou a umiestnením fakúlt Slezskej univerzity. Úplne z iného dôvodu patrí k mojim najobľúbenejším mestám Békešská Čaba. Mladosť som strávil v Michalovciach a zemplínske roviny sú zmenšenou verziou dolnozemsých púšť a Békešská Čaba zväčšenou verziou Michaloviec. Charakter mesta (aj keď Michalovce veľmi utrpeli socialistickou „modernizáciou“), kvitnúce lipy v máji a nádherné platany po celý rok mi pripomínajú mladosť a tridsať rokov príjemných pobytov a stretnutí s milými ľuďmi.

Maroš Melichárek: Ako by ste definovali koncept strednej Európy (východná, Balkán atď.) v prípade potreby objasniť ho napríklad hosťom z USA, Kanady,

resp. inej pre nás vzdialenej krajiny (existuje spolupráca i s japonskými kolegami) s odlišnou historickou skúsenosťou?

Štefan Šutaj: - Existuje viacero konceptov strednej Európy a v tomto rozhovore by snaha o vedecké vymedzenie regiónu nemohla byť úplná ani dôsledná, tobôž by nemohla obsahovať bibliografické odkazy na vedeckú a odbornú literatúru. Napriek tomu, že môj vzťah k Balkánu a napr. Čiernej Hore sa výrazne vylepšil s príchodom mojej novej doktorandky Jovany, najviac sa mi pozdávajú dve verzie interpretácie strednej Európy. V prvej má dôležitú úlohu historické vymedzenie viažuce sa na vyšehradskú dohodu zo 14. storočia (toto vymedzenie by však nemuselo byť viazané na súčasné štáty). V druhej verzii, „vyšehradská“ stredná Európa rozšírená o časti Rakúska a Nemecka, ktoré boli súčasťou historického prepojenia obchodných ciest, školských systémov, kultúrnych vzťahov. Stredoeurópsky región považujem skôr za záležitosť mentálnu a nie geograficko-politickú. Pokiaľ ide o mojich japonských spolupracovníkov, v tomto teréne nie sú žiadnymi nováčikmi a celkom jasne chápu kultúrne a historické súvislosti, v ktorých funguje Slovensko, ba aj so špecifikami východného Slovenska.

Maroš Melichárek: Ktorá osobnosť podľa vás buduje pozitívny obraz strednej Európy u nás a vo svete? Čím?

Štefan Šutaj: - V prvom rade by sme si mali položiť otázku, prečo by mal niekto v súčasnosti budovať akýkoľvek obraz strednej Európy, vrátane pozitívneho. Stred-

*Štefan Šutaj v rozhovore s riaditeľkou Inštitútu histórie FF PU Lubicou Harbulovou a podpredsedom SHS pri SAV v Bratislave Petrom Švorcom na XIV. zjazde SHS v Prešove (2011).
Foto Martin Ďurišin*

ná Európa nie je geografický ani politický vymedzený administratívny celok a lídri štátnych útvarov, ktoré by sme mohli považovať za súčasť strednej Európy sa snažia budovať skôr obraz svojej krajiny. Aj Vyšehradská štvorka je skôr pragmatickým geograficko-politickým konštruktom, ktorý spájajú dočasné politické ciele. Nie je pevným zoskupením, ktoré by mohlo vyjadrovať spoločnú mentalitu a hospodárske, strategicko-politické záujmy toho, čo považujeme za strednú Európu, ba ani krajín, ktoré sú jej súčasťou. Navyše, Slovensko po vzniku samostatnej republiky z obavy pred maďarskou revizionistickou politikou nevyužilo niektoré možnosti (napr. Karpatký euroregión), ktoré sa vtedy vytvárali a nezískalo európsku podporu pre budovanie siete vedecko-výskumných a pedagogických inštitúcií, ktoré mohli pomôcť v pozdvihnutí Košíc na centrum stredoeurópskeho školstva a kultúry.

Maroš Melichárek: Ktorú osobnosť z dejín Československa, resp. stredoeurópskeho priestoru by ste rád pozval na kávu alebo pivo a prečo?

Štefan Šutaj: - Slovensko trpí na nedostatok „hrdinov“, ktorých by celá populácia mohla akceptovať ako nespochybniteľné osobnosti. Preto je slovenský „Pantheon“ taký chudobný. Uhorských panovníkov na piedestál nepovýšime, lebo boli „maďarskí“ (v historickej pamäti, ako sa u nás vytvorila, vrátane anjouvcov), habsburgovci boli „nemeckí“, slovenskí národovci 19. storočia málo európski (ešte s problematickým vzťahom k Židom) a jedni boli katolíci a tí druhí evanjelici, Šrobár a Hodža čechoslovakistickí, Hlinka a Tiso ľudáci, Husák a Dubček komunisti. Vzájomné animozity a stereotypy fungujúce v slovenskej spoločnosti znemožňujú ich akceptovanie v spoločnosti ako nespochybniteľných osobností. Ako tak, sa nám na piedestáli dejín zachránil M. R. Štefánik, aj keď u časti politických elít len preto, že zomrel veľmi mladý, a tak si ho mohli politické elity v historickej pamäti modelovať podľa svojej predstavy, aj keď neraz toto „ohýbanie“ dejín vyznievalo dosť problémovo. Nuž a Jurko Jánošík bol síce hrdina, ale zbojník a Matej Bel bol síce Slováčok, ale Uhor. Nikto nám nie je dobrý. Z toho vyplýva, že slovenským hrdinom môže byť iba mladý človek (nestačil sa skompromitovať svojou reálnou politickou činnosťou), ktorý zahynie hrdinskou smrťou. A o týchto je núdza. Preto, ak by som teraz potreboval dostať niekoho na pivo či kávu, tak to nebudú hrdinovia slovenských dejín, ale osobnosti slovenskej povojnovej demokratickej politiky, o ktorých sa teraz snažím zhromaždiť čo najviac materiálov, aby som napísal ich biografie. Veľmi vážne by som sa teda potreboval porozprávať s Jozefom Stykom, Emanuelom Böhmom, Emilom Ruskom, Andrejom Búzom a ďalšími, aby mi vysvetlili niektoré nevysvetliteľné detaily zo svojej politickej činnosti, na ktoré som pri výskume narazil. Určite by to bola lepšia investícia, ako platenie poplatku 14 € za fotografovanie denne v slovenských archívoch.

Maroš Melichárek: Ako vnímate súčasnú generáciu mladých slovenských historikov a v čom vidíte možný rozdiel oproti tendenciám spred 20 – 30 rokov? V čom sú výhody respektíve nevýhody spomínanej generácie?

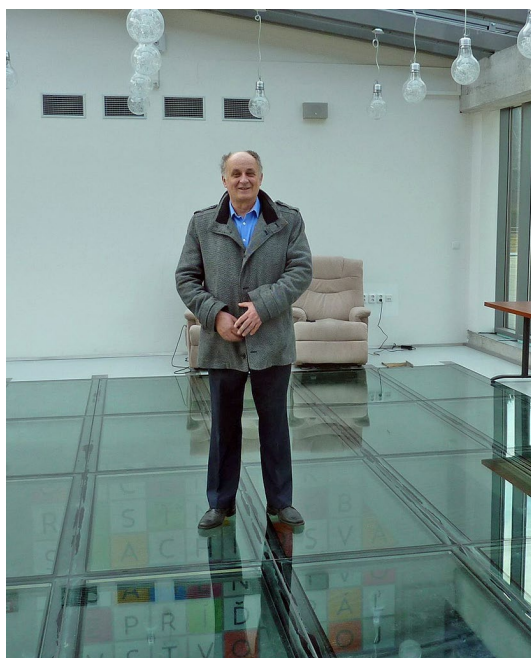
Štefan Šutaj: - Pre nás, čo sa nachádzame v staršom strednom veku, je vek iba číslo a napriek tomu občas s hrôzou zistíme, že to, že sa cítime byť „mladí“ neznamena, že sme naozaj mladí. Vždy však existovali mladí starci a starí mladíci, aj keď aj interpretácia tohto výroku nie je taká jednoduchá, ako sa na prvý pohľad zdá. Mám

prof. Dr. Štefan Šutaj na Veľvyslanectve Slovenskej republiky v Budapešti, vpravo od neho veľvyslanec SR v Maďarsku Peter Weiss, prof. Dr. Ivan Halász, prof. Dr. László Szárka, vľavo prof. Dr. Peter Švorc

šťastie, že okolo mňa na „mojej“ katedre histórie, aj v Spoločenskovednom ústave SAV je množstvo mladých šikovných ľudí, ktorí ma napriek tomu, že som onálepkovaný nejakými titulmi a som „mierne“ starší, vnímajú (aspoň niektorí a aspoň si to myslím), skoro ako rovesníka. Rozdiel medzi časom mojej mladosti a súčasnosťou je predovšetkým v prežívaní novej doby. Prevratné zmeny v technike, spôsobe prežívania „každodennosti“. Terajšia mladá generácia má neuveriteľné možnosti pre svoju realizáciu, stáže, výskumné pobyty v zahraničí, môže nasávať priamo cudzie jazyky v cudzine, ale aj cez médiá (Hlas Ameriky sa na tranzistore počúval naozaj veľmi ťažko), to je popri slobode vyjadrovať svoje myšlienky, podľa môjho názoru, najväčšia vymoženosť, ktorú mladá generácia dostala po revolúcii v roku 1989. Spoločenský vedec do tohto obdobia mal svoje ideológiu vytvorené limity a aj pri cestovaní som sa nedostal ďalej ako po Kyjev, Budapešť a Krakov. V michalovskej knižnici v 70. rokoch mali vo francúzštine len spisy Juraja Dimitrova a nejaké verneovky s komentárom v ruštine. Čo je z toho plynúca nevýhoda? Asi to, že to časť mladých považuje za samozrejmosť, z toho plynúca pohodlnosť a zníženie nárokov na seba. Jedna vec je, že vieme, čo povedať, ba dokonca, že to vieme povedať aj v cudzom jazyku, druhá vec je, aby bolo čo povedať, musí to byť podložené poznaním a výskumom.

Maroš Melichárek: Ako hodnotíte súčasný systém fungovania, vedenia a odmeňovania doktorandov na Slovensku, v čom vidíte rozdiel medzi SAV a univerzitami?

*Prof. Dr. Štefan Šutaj v Univerzitnej knižnici
Katolíckej univerzity v Ružomberku.
Výjazdové zasadnutie výboru SHS (2017)*

Štefan Šutaj: - Prepojený systém doktorandského štúdia vzhľadom k tomu, že SAV stratila práva vykonávať samostatne vedeckú výchovu a musí fungovať ako externá vzdelávacia inštitúcia, je pre niektoré odbory alebo pracoviská výhoda, pre iné nevýhoda. Tým sa znížila možnosť variability a zdravej súťaže medzi Akadémiou a vysokými školami. Na druhej strane sa vytvorili možnosti prepojenia na výskumné úlohy Akadémie a na vysokoškolské vzdelávanie na univerzitách pre doktorandov pôsobiacich na ústavoch SAV. Otázne je, či sa tieto prepojenia dostatočne využívajú. To, že sa už v oboch inštitúciách vyčleňujú finančné prostriedky na doktorandské štúdium z rozpočtov inštitúcií, vyrovnalo podmienky medzi nimi. Za zaujímavé a inšpiratívne pre vysoké školy považujem to, že v Akadémii má doktorand vyčle-

nené v rozpočte „vlastné“ prostriedky, ktoré môže použiť na svoj profesionálny rozvoj (štúdium, cesty, výskum). Rozdiely sa v súčasnosti vytvárajú skôr v nárokoch, ktoré školiace pracoviská (vysoké školy) vytvárajú pre svojich študentov. Vzhľadom k tomu, že som členom viacerých odborových komisií na rôznych vysokých školách a na ďalších sa ako oponent zúčastňujem na obhajobách dizertačných prác, musím konštatovať, že ide naozaj o výrazné rozdiely a študenti by mali naozaj zvažovať, na ktorej škole a u akého školiteľa svoje doktorandské štúdium absolvujú. Za negatívny dôsledok súčasného systému považujem, že posilňovanie formálnej stránky štúdia v treťom stupni nevedie k zvyšovaniu jeho úrovne, ale k tomu, že pre prax nie je získanie titulu PhD. znakom, že ide o vyzretého absolventa vedeckého odboru, ale v niektorých (mnohých) prípadoch iba to, že študent ukončil tretí stupeň vysokoškolského vzdelávania.

Maroš Melichárek: Je možné efektívnejšie nastaviť bakalárske, magisterské či doktorandské štúdium, aby boli jeho absolventi „použiteľní“ v širšom profesionálnom svete na Slovensku alebo v zahraničí?

Štefan Šutaj: - Za najproblematickejšie považujem nastavenie učiteľských študijných programov. Päťročné štúdium rozdelené na bakalársky a magisterský stupeň napriek tomu, že sa zvyrazňuje potreba asistentov učiteľa, kde by sa mohli uplatniť bakalári, je neefektívne. Ba v košických podmienkach je ešte aj tento faktor negovaný špecifikom, že na bakalárskom stupni sa uskutočňuje medziodborové štúdium a až magisterský stupeň sa študuje ako učiteľský smer. Tento košický model považujem za neefektívny, nekompatibilný s ostatnými univerzitami na Slovensku a sťažujú-

ci „prieupustnosť“ a migráciu študentov tohto typu štúdia medzi UPJŠ a ostatnými univerzitami. Štvorročné nedelené štúdium učiteľstva, v ktorom by študent dostal základné poznatky zo študovaných odborov, pedagogiky, psychológie a odborovej didaktiky, vrátane kurzov moderných foriem vyučovania a využívania technických vymožeností, ktoré existujú v dnešnom svete, by boli podľa môjho názoru oveľa praktickejšie, ako to, čo existuje v súčasnosti. V dnešnej prebyrokratizovanej dobe je však ľahšie slovenskému školstvu vybaviť pohreb, ako cez všetky stupne výberových konaní a posudzovaní dosiahnuť zmenu systému, ktorý sa kritizuje už najmenej desať rokov.

Maroš Melichárek: Čo môžeme urobiť aby sme zabránili „masovému“ odlivu študentov najmä do ČR (v Brne je slovenčina skoro hlavným jazykom)?

Štefan Šutaj: - Pohyb študentov po Európe nie je nič nové. Veď vandrovky slovenských študentov patrili medzi slávne príbehy našich dejín, slovenskí študenti študovali na európskych univerzitách, v Bologni, na Sorbone, v Jene, Halle, Prahe a v Budapešti. K mladosti patrí snaha o poznávanie iných krajín, kultúr. Ak by som bol v tejto chvíli po maturite, pri všetkej úcte k svojim prešovským vysokoškolským pedagógom, by som sa usiloval dostať aj na trochu vzdialenejšiu školu, ako je tá v Brne. To je však len jedna stránka. Ako získať študentov na školu, v tomto je asi Prešovská univerzita vpredu pred ostatnými univerzitami, lebo jej vedenie pochopilo, že aj študenti zo zahraničia majú migrovanie v povahe a pre študentov z Ukrajiny, Rumunska, štátov bývalej Juhoslávie je Slovensko zaujímavý priestor. Podmienkou však musí byť, že dokážeme vytvoriť podmienky pre ich štúdium. Určite však cieľom našej vysokoškolskej politiky nemôže byť poskytovanie štúdia pre cudzincov. Ale tak pre nich, ako aj pre študentov zo Slovenska, môže byť zaujímavé, ak by mohli povedať, že študovali u významného profesora, stali sa súčasťou jeho „školy“, lebo je to človek známy v Európe, vo svete a je zárukou budúceho kariérneho postupu. Svet je v súčasnosti otvorený a Slovensko je jeho súčasťou. Pre mladšiu strednú generáciu (pri mnou vytvorenej klasifikácii, podľa ktorej som ja staršia stredná generácia) to nie je cieľ nereálny, ale bude potrebné veľa úsilia, aby ho bolo možné dosiahnuť. S tým súvisí aj akceptovanie, že žijeme vo svete, v ktorom „sa dobro chváli samo“, médiá na počkanie tvoria nepriateľov, hrdinov, osobnosti s „charizmou“ a dokážu spropagovať veci, ktorých propagácia vo vedeckom svete trvala desaťročia. Či je toto tá správna cesta, nie som presvedčený, ale svet je každý deň iný.

Maroš Melichárek: Na čom práve teraz pracujete, čomu sa momentálne venujete? Aké máte vyhliadky do budúcnosti? Sú ešte témy ktoré vás vyslovene lákajú?

Štefan Šutaj: - Ako vždy, aj v súčasnosti mám rozpracovaných viacero projektov. Na CSPV SAV mám rozpracované publikačné výstupy o etnicite s ambíciou pripraviť monografiu o národnostnej politike na Slovensku na začiatku 21. storočia. Na katedre histórie je to dokončenie projektu o osobnostiach slovenskej demokratickej politiky po druhej svetovej vojne, ktoré súviseli s Košicami. Dosť času mi zaberajú priame (doktorandka), či nepriame (doháňanie restov v anglickom jazyku) aktivity, súvisiace s projektom Horizont 2020, ktorý pre Katedru histórie FF UPJŠ získal kolega Martin Pekár a na ktorom sa „musím“ s radosťou podieľať. Vyhliadky do

budúcnosti – to závisí od uhla pohľadu. Ak by sme na pozreli cez čierny humor, tak minulý týždeň som vyradil zo svojho adresára v mobile asi 30 priateľov a spolupracovníkov, ktorí sa v posledných piatich rokoch odobrali na druhý svet. Pretože ja som aktívny „prdôch“ (pracujúci dôchodca), moje plány nemajú konca kraja. Najaktuálnejší bude, ak prejde cez posudzovanie komisie VEGA, projekt týkajúci sa výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Podarilo sa mi dať dokopy veľmi pekný výskumný kolektív (intelektuálne aj fyzicky – šesť žien a ja), ktorého cieľom je pripraviť niekoľko zaujímavých výstupov vrátane výslednej synteticko-analytickej monografie. V mojom zozname je ďalších cca 70 výskumných nápadov týkajúcich sa slovenských, európskych aj regionálnych dejín a biografii osobností demokratickej politiky po druhej svetovej vojne, ktoré by mali skončiť vedeckými štúdiami a niektoré aj monografiami. Na to, aby som ich dotiahol do konca, však budem potrebovať ešte veľa, veľa rokov práce a tak dúfam, že spomínaní priatelia na mňa ešte „trošku“ počkajú a mne sa podarí pripraviť práce, ktoré budú mať zmysel.

Pán profesor, v mene redakcie internetového časopisu Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove – DEJINY Vám ďakujem za rozhovor.

S prof. PaedDr. Štefanom Šutajom, DrSc., sa zhováral Maroš Melichárek.

PREDSTAVUJEME

Gaboltov. Foto: Jozef Jurčičin

FAKULTA HISTÓRIE NÁRODNEJ UNIVERZITY IVANA OHIJENKA V KAMENCI-PODOLSKOM

Serhij KOPYLOV – Alexander ZAVALŇUK

Všeobecné informácie

Adresa: 32300, Ukrajina, Chmeľnycka oblasť, mesto Kamenec-Podoľsk, ul. Tatarska, 14. Telefón: (03849) 2-50-57. E-mail: dec_history@kpnu.edu.ua. Webová stránka: <http://history.kpnu.edu.ua/>

Fakulta sa nachádza v univerzitnej budove číslo 2, ktorá je umiestnená v srdci malebného starého mesta (so statusom Národnej historicko-architektonickej rezervácie). Je to stará trojposchodová budova v štýle klasicizmu, postavená pre potreby fungovania mužského gymnázia, otvoreného ruskou ríšskou vládou v roku 1841.

Fakulta pripravuje odborníkov vzdelávacieho stupňa bakalár v špecializáciách Stredoškolské vzdelávanie (História), Stredoškolské vzdelávanie (História a súdnictvo (legislatíva), História a archeológia, Politológia a vzdelávacieho stupňa magister v špecializáciách Stredoškolské vzdelávanie (História), História a archeológia (História), História a archeológia (Archívnictvo), Politológia.

Dekan fakulty: kandidát historických vied, docent Volodymyr Dubinsky, zástupkyňa vo veciach vyučovacieho procesu: kandidát filozofických vied, docent Tetana Suľatycka, zástupca vo veciach vedeckej činnosti: kandidát historických vied, docent Volodymyr Hazin, zástupkyňa pre výchovu: kandidát sociologických vied, docent Tetana Bilecka. Vedúci metodické rady fakulty: doktor historických vied, profesor Valerij Stepankov. Tajomník dekana: magister histórie Jana Slupska. Tajomník vedeckej rady fakulty: kandidát historických vied Olexander Juha.

V štruktúre fakulty sú: dve laboratóriá výpočtovej techniky; oddelenie zvláštnych vydaní s knihami a periodikami 19. storočia; knižnica a čítareň.

Vyučovaco-metodická činnosť

Vzdelávací proces na fakulte uskutočňujú vysokoškolskí učitelia (56 osôb), združených na piatich katedrách: katedra svetových dejín (vedúci – doktor historických vied, profesor Valéria Stepankov); katedra dejín Ukrajiny (doktor historických vied, profesor Anatolij Filiňuk); katedra archívnictva, špeciálnych historických a právnických disciplín (doktor historických vied, profesor Alexander Fed'kov); katedra politológie a sociológie (doktor politických vied, docent Serhij Vonsovyč); katedra filozofických disciplín (kandidát filozofických vied, docent Anton Najčuk). Dovedna 95 % pedagogických zamestnancov fakulty má vedecké aj akademické hodnosti.

Pracovníkmi fakulty na čiastočnom úväzku sú: doktor historických vied, profesor, Vitalij Lozovyj (Národný ústav strategického výskumu pri prezidentovi Ukrajiny); doktor historických vied, akademik Národnej akadémie vied Ukrajiny, profesor Valerij Smolij (riaditeľ Ústavu dejín Ukrajiny Národnej akadémie vied Ukrajiny); doktor historických vied, profesor Olexandr Lysenko (vedúci oddelenia dejín Ukrajiny obdobia druhej svetovej vojny Ústavu dejín Ukrajiny Národnej akadémie

vied Ukrajiny); doktor historických vied, profesor Alexander Holovko; doktor historických vied, profesor Victor Brechunenko (Ústav ukrajinskej archeografie a pramenného výskumu Mychajla Hruševského).

V novembri a decembri 2010 kanadský historik Stepan Velyčenko (Toronto) viedol študentsky selektívny kurz *Aktuálne problémy moderných dejín strednej a východnej Európy*. Navrhol prax písania historických esejí, a taktiež prezentoval západné hodnotenie (výrazne sa odlišuje od postsovietskeho) jednotlivých problémov dejín Ukrajiny. Od septembra 2016 čestným profesorom na univerzite je americký a kanadský historik, profesor univerzity v Toronto, Pavlo Robert Magočij.

Vysokoškolskí učitelia aktívne pracujú v oblasti metodickej podpory vyučovacích disciplín. V novembri 2010 vyšlo nové vydanie učebnice *Najnovšie dejiny štátov Európy a Ameriky* od profesorov Volodymyra Hazina a Serhija Kopylova. 1918-1945 (Kyjev, 2008) bolo predstavené na XIII. medzinárodnom knižnom veľtrhu v Kyjeve Knižná záhrada – 2010. Učebnica získala druhé miesto v kategórii Najlepšia učebnica v humanitných a sociálnych vedách.

V priebehu rokov 2008 – 2017 pedagógovia fakulty pripravili rôzne metodické príručky, išlo približne o 75 titulov. Okrem iných: Krajiny Spoločenstva nezávislých štátov a Pobaltsko v postsovietskom období, Archívniectvo a normatívna právna základňa činnosti archívov (autor – Rybak), Tvorba ukrajinského národa (od konca XVIII. do začiatku XXI. storočia) (Zavodovskij), Archeológia (Jakubovskij), Právny základ činnosti vysokej školy (Filiňuk, Adamovskij), Ukrajina a svet (Hazin), Základy výskumu miestnych dejín (Baženov ako člen kolektívu autorov), Najnovšie dejiny krajín Európy a Ameriky na začiatku XXI. storočia (Hazin, Kopylov), Stredoškolský výskum miestnych dejín (Prokopčuk), Dejiny Ruska XVII. stor. (Chopťar), Kamenec-Podoľská ukrajinská štátna univerzita (1918 – 1921). Dokumenty a materiály (Zavalňuk), Dejiny starovekej spoločnosti (Baženov), Kamenec-Podoľsk počas ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1920 (Zavalňuk, Komarnickýj), Diplomacia na pokraji sveta: medzinárodné vzťahy a zahraničná politika ukrajinského štátu (XVII. storočie – rok 1750) (Smolij, Stepankov), Historická geografia: od počiatkov až do súčasnosti (Trubčaninov), Dejiny Ukrajiny (Zadorožňuk), Dejiny ukrajinskej kultúry (Filiňuk), Archívniectvo, Podoľsko a juhovýchodná Volyň počas obdobia Ústrednej rady (Olijnyk), Kresťanská cirkev a súčasné politické procesy (Oprja), Dejiny Latinskej Ameriky (Oprja), Dejiny starovekého Grécka a starovekého Ríma (Baženov, Žmurko), Najnovšie dejiny Európy a Ameriky (1945 – 2012) (Hazin, Juha), Novšie dejiny Európy a Ameriky v rokoch 1870 – 1918, Medzinárodné vzťahy (Borovec), Výskum prameňov novších a najnovších dejín Európy a Ameriky (Kopylov), Svetová historiografia moderného obdobia (Kopylov, Versfuk), Základy ukrajinskej filozofie (Kozak), Filozofia histórie (Predborska, Hanaba), Dejiny Ukrajiny v polovici XVI. – XVII. storočí (Hazin), Politická analýza a prognóza (Vonsovyč), Globalistika a moderné problémy súčasnosti (Ihnaťjeva, Vinnyčuk), Geopolitika Ukrajiny v kategóriách a pojmoch: minulosť a súčasnosť (Ihnaťjeva), Dejiny vedy a techniky (Kliščynskij), Ukrajinská etnológia (Sydoruk), Politológia (Kobyľnyk), Faktory úspešného odborného zamestnania (Suľatycka), Politická etika (Plachtij), Filozofia (Plachtij, Suľatycka), Politická teória štátu, Sociológia telovýchovy a športu (Najčuk), Politika a ekonomika (Ihnaťjeva, Najčuk), Politická psychológia (Bilecka).

Od akademického roku 2005/2006 v procese prechodu na bolonský systém študenti IV. a VI. kurzov začali vykonávať bakalárske a magisterské práce. V rokoch 2008 a 2009 fakulta začala organizáciu vzdelávacieho procesu podľa kreditného a modálneho princípu (ECTS). Dekanát hodnotí najlepších študentov fakulty, ktorých vyznamenáva a ich fotografie sú umiestnené na špeciálnej nástenke. Študenti sa neustále zapájajú a často sa stávajú víťazmi v súťaži pre talentovanú mládež Zjtra UA. Pripravili tiež sériu článkov pre ukrajinskú Wikipédiu.

Významnú úlohu pri povzbudzovaní mladých ľudí k štúdiu staroveku zohrala súťaž, venovaná problémom zachovania a ochrany historických a kultúrnych pamiatok v starom meste, organizovaná z iniciatívy Olgy Komarovovej (šéfredaktorka internetovej stránky Kamenec historický). Dekanát organizuje účasť študentov na konferenciách vzdelávacích inštitúcií v iných mestách. Najlepší z nich sa pravidelne zúčastňujú súťaží a olympiád v celoštátnom meradle. Medzinárodná spolupráca sa odráža v účasti študentov na letnom vedeckom pobyte, usporiadanom Štúdiami východoeurópskych výskumov na Varšavskej univerzite na vzdelávaní študentov politológie v Study tours to Poland.

Dobre organizovaná spolupráca je so žiakmi stredných škôl v rámci Malej akadémie vied. Vysokoškolskí učitelia sú pravidelne zapojení do mestských, okresných a regionálnych súťaží Malej akadémie vied a rôznych olympiád ako členovia poroty. Fakulta organizuje predmetovú olympiádu z dejín Ukrajiny pre žiakov stredných škôl v meste, robí školenie žiakov, ktorí vyhrali regionálny stupeň a pripravujú sa na celoštátnu olympiádu. V spolupráci s pedagógmi stredných škôl v budove fakulty sa organizujú pravidelné vzdelávacie a metodické semináre. Významným úspechom sa skončila príprava učebnice dejín Ukrajiny pre 7. ročník strednej školy (Valerij Smolij a Valerij Štěpankov), ktorá bola viackrát doplnená a opätovne vydaná (2000, 2007, 2011, 2016) a dostala pozitívne recenzie stredoškolských učiteľov.

Vedecký výskum

Významným obohatením vedeckej a metodickej práce je od roku 2008 pôsobenie výskumného laboratória didaktiky dejín (vedúci – S. Kopylov) a výskumného centra dejín štátov strednej a východnej Európy (vedúci – V. Štěpankov).

V novembri 2009 začala svoju činnosť Špecializovaná akademická vedecká rada K 71.053.01, ktorá organizuje obhajobu kandidátskych prác v špecializácii 07. 00. 01 – Dejiny Ukrajiny. Vo februári 2017 bola opätovne certifikovaná a získala rozšírený status na obhajobu vedeckej hodnosti kandidáta aj doktora historických vied.

Na fakulte pôsobia nasledujúce vedecké odbory: agrárne dejiny Ukrajiny (zakladatelia Ivan Rybak, Vitalij Nečytajlo); archeológia Podolia a juhovýchodnej Volyne (Vasyľ Jakubovskij, Anatolij Hucal); štúdium miestnych dejín a regionálny výskum pravobrežnej Ukrajiny (Lev Baženov); dejiny ukrajinskej revolúcie v rokoch 1648 – 1676 a heľmanatu (druhá polovica XVII. – XVIII. storočia) (V. Smolij, V. Štěpankov); Ukrajina od konca XIX. storočia do rokov 1930-tých (Alexander Zavalňuk).

Členovia kolektívu fakulty sú autormi renomovaných vedeckých prác, vrátane individuálnych a kolektívnych monografií. Medzi publikáciami posledného desaťročia sú: Rozviedka a kontrarozviedka Bohdana Chmeľnyckoho (1648 – 1657)

(Stepankov), Ukrajinská národná revolúcia v XVII. storočí (1648 – 1676) (Smolij, Stepankov); Filozoficko-pedagogická myšlienka o dynamike v civilizačnom meradle (Najčuk); Pravoslávne duchovenstvo v reformačnom a národnooslobodzovacom hnutí Ukrajiny (1900 – 1917) (Oprja); Život venovaný práci: pracovná, verejná a vedecko-pedagogická činnosť Ivana Stepanovyča Zeleňuka (Filiňuk); Diškurz totalitarizmu (politický aspekt) (Vonsovyč); Aktuálne problémy súčasnosti: história, svetová politika (Hazin); Volodymyr Sičynskij (1894 – 1962): život, činnosť, tvorba, venované Ukrajine (Baženov, Lohvina); Agrárna revolúcia v Ukrajine pod nadvládou Ruska: postoj roľníkov k moci v období Ústrednej Rady (marec 1917 – apríl 1918) (Lozovyj); Dejiny a kultúra stredného Podnesterska (IX. – XIII. storočie) (Baženov); Ukrajinská otázka v zrkadle novín vlasteneckej sociálnej demokracie (koniec XIX. – začiatok XX. storočia) (Zavodovskij); Zemstva Podol'ska v období ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1920 (Zavalňuk, Stecjuk); Pravobrežná Ukrajina od konca XVIII. do začiatku XIX. storočia: trendy vývoja a sociálne transformácie (Filiňuk); Stav a aktivity neskorých protestantských spoločenstiev pravobrežnej Ukrajiny (1900 – 1917) (Oprja); Historické vzdelávanie v metodologickom fókuse intersubjektivnosti (Hanaba); Roľnícke hnutie na ľavobrežnej Ukrajine (marec 1917 – január 1918) (Chopfar); Podolské pečiatky od konca XVIII. do polovice XIX. storočia (na základe materiálov sfragistickej zbierky múzea Šeremetjevovcov) (Zadorožňuk); Ziňkiv od staroveku až po súčasnosť (Rybak); Dve cesty – dve voľby. Výskum sociálno-ekonomických zmien v agrárnom sektore Ukrajiny v 20. rokoch XX. storočia. (Lubčynskij); Nenásilie ako duchovný faktor v sociokultúrnom rozvoji ľudstva: sociálno-filozofická analýza (Dudčenko); Demokracia v provincii: voľby a činnosť poslancov Podolskej gubernie v štátnych radách Ruskej ríše (Hluškovéckij); Ukrajinská sociológia. Tradície, faktory, vývojové referenčné body (sovietskeho a postsovietskeho obdobia) (Rybščun); Sociálno-politický konflikt v ukrajinskej spoločnosti. Faktory vzniku a osobitosti prejavu v podmienkach transformačných zmien (Bilecka); Petro Dorošenko. Politický portrét (Smolij, Stepankov); Vznik a činnosť štátnych ukrajinských univerzít (1917 – 1921) (Zavalňuk); Diecézne kongresy pravoslávneho duchovenstva a farníkov Ukrajiny v roku 1917 (Oprja); Právne povedomie roľníctva v období ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1920: historický aspekt (Lozovyj); Roľníctvu – moc a pôdu!: Celoruská roľnícka únia v Ukrajine v rokoch 1905 – 1907 (Fed'kov, Mahas); Opis Podolskej gubernie od konca XVIII. do začiatku XIX. storočia (Kopylov, Zadorožňuk); Mesto Kamenec-Podol'sk od 30. rokov XV. do XVIII. storočia: problémy sociálno-ekonomického, demografického, etnického, historického a topografického vývoja. Mestský a hradný úrad (Petrov); Nacistický okupačný režim v generálnom okrese Volyň-Podol'ska v rokoch 1941 – 1944 (Zavalňuk, Olijnyk); Agrárna otázka v politických koncepciách ukrajinských strán a verejných organizácií Ukrajiny pod nadvládou Ruska na konci XIX. a začiatkom XX. storočia (Dubinskij, Fed'kov); Slovenský štát 1939 – 1945: historická genéza a osobitosti vývoja (Borovec); Pavlo Teterja (Hazin); Ukrajinská haličská armáda v Podol'sku (Zavalňuk, Olijnyk); Historicko-geografický výskum (Trubčaninov); Poľnohospodárska výroba v Podol'sku a juhovýchodnej Volyne v období agrárneho prechodu do NEP-u: stav, ťažkosti a vývojové problémy (1921 – 1929) (Rybak, Sviderska); Politická tranzitológia: história, metodológia (Vonsovyč); Politické riziká v podmienkach demokratickej transformácie spoločnosti: teoretická

a praktická analýza (Vinnyčuk); Interkultúrna interakcia v informačnej spoločnosti: komunikačný aspekt (Sulatycka); Ivan Ogienko – organizátor, hlava a obranca Kamenec-Podoľskej štátnej ukrajinskej univerzity (1918 – 1920): Dokumenty. Materiály. Fotografie. Kronika činnosti (Kopylov, Zavalňuk); Regionálne štúdie v Podolsku: minulosť a súčasnosť (Prokopčuk); Deportácie obyvateľstva Ukrajiny v prvej polovici XX. storočia (Adamovskij); Didaktická filozofia: kontext, stratégia, prax (Hanaba); Podoľská dedina pod nadvládou komunisticko-straníckej nomenklatury: sídelné siete, obyvateľstvo, výrobná a sociálna sféra (1961 – 1991) (Rybak, Skvorcova); Miestne orgány heľmanatu na pravobrežnej Ukrajine (apríl až december 1918) (Lozovyj, Halatyr); Rukovanie regrútov na pravobrežnej Ukrajine v rokoch 1794 – 1874: sociálno-politický, sociálno-triedny a demografický aspekt: súčasný diskurz (Filiňuk, Sydoruk); Podoľskí vedci a pedagógovia: úspechy, venované nezávislej Ukrajine. Osobná dimenzia (Zavalňuk); Ukrajinský sociálnodemokratický spolok na začiatku XX. storočia: hľadanie ideologickej a politickej identity (Fed'kov); Činnosť Strany socialistov-revolucionárov na pravobrežnej Ukrajine v rokoch 1896 – 1907 (Chopfar); Politická inštrumentalizácia postavy a tvorby Tarasa Ševčenko ako faktor národného obrodzenia na Ukrajine pod nadvládou Ruska (1917 – 1920) (Maštalič, Lozovyj); Poľnohospodárstvo, priemysel a obchod pravobrežnej Ukrajiny v trhových podmienkach rokov 1861 – 1914 (Baženov, Mychajlyk); Haličské knieža Mstyslav Mstyslavovyč Udatny (Holovko); Študenti-pedagógovia v modernizácii vysokoškolského vzdelávania sovietskej Ukrajiny v rokoch 1920 – 1930 (Komarnický).

Fakulta publikuje sedem periodických vedeckých zborníkov: Vedecké práce Kamenec-Podoľskej národnej univerzity Ivana Ohienka. Historické vedy (od apríla 2014 registrovaná vo vedecko-metrickom systéme Index Copernicus a demonštruje neustály rast ratingového indexu); Ivan Ogienko a moderná veda a vzdelanie. Historické série (od roku 2018 tiež zahrnutá do indexu Copernicus); Vzdelávanie, veda a kultúra na Podolsku; Bulletin Kamenec-Podoľskej národnej univerzity Ivana Ohienka. Historické vedy; Problémy historickej didaktiky; Problémy dejín štátov strednej a východnej Európy, Politické štúdie.

Medzinárodné dohody sa podpísali s fakultou histórie Univerzity Mikuláša Kopernika v Toruni (Poľsko), s fakultou histórie Sankt-Petersburgskej štátnej univerzity (Ruská federácia). Rozvíja sa aktívna spolupráca s katedrou dejín Ukrajiny a Ústavom dejín Litvy Akadémie vied Litovskej republiky. Vypracovaný bol vedecký projekt Vytvorenie impéria: štúdia pre synchronizáciu sociokultúrnych procesov na základe grantu Európskej únie v rokoch 2017 – 2021. Katedra filozofických disciplín komunikuje s Komratskou štátnou univerzitou (Moldavská republika) a Univerzitou Jana Kochanowského v meste Kielce (Poľsko), podieľa sa na medzinárodnom integračnom projekte Škola otvorenej mysle. V máji až júni 2017 v spolupráci s národnou univerzitou Lvovská polytechnická fakulta pripravila dohodu o spolupráci v rámci programu Erasmus s poprednými univerzitami v Taliansku, ktorá predpokladá výmenu študentov a učiteľov. Spolu s Katolíckou univerzitou Jána Pavla II. v Lubline usporiadala v máji 2017 vedecký seminár Sociálne problémy v štátoch strednej a východnej Európy.

Fakulta je základňou pre organizáciu rôznych medzinárodných, celoukrajinských a regionálnych vedeckých konferencií, okrúhlych stolov, metodických a praktických seminárov. V období rokov 2008 – 2017 sa uskutočnilo viac ako 80 takýchto podujatí.

Pravidelne sa organizujú medzinárodné fóra: Kamenec-Podoľsk v kontexte ukrajinsko-európskych vzťahov, Ukrajina a Litovské veľkokniežatstvo v XIV. – XVIII. storočí: politické, hospodárske, medzietnické a sociokultúrne vzťahy v európskom meradle (v roku 2017 sa konala už piata taká konferencia), Východ – Západ. V októbri 2017 sa po prvýkrát na domácej pôde uskutočnila konferencia Osmanská ríša, Ukrajina a Krym vo východoeurópskej geopolitike, na ktorej zúčastnilo desať tureckých historikov. V novembri 2017 prišli do Kamenec-Podoľska účastníci 15. stretnutia Podoľská vedecká historická konferencia miestnych dejín. Upevnila sa tradícia organizovania výročnej reportážnej konferencie univerzitných vysokoškolských učiteľov, doktorandov a aspirantov o výsledkoch ich vedecko-výskumnej práce a konferencie mladých vedcov.

Dekanát neustále iniciuje sériu tematických podujatí, venovaných naliehavým historickým problémom, osobnostiam, sociálno-politickým udalostiam minulosti a súčasnosti, ktorých referáty sa obyčajne zverejňujú v špeciálnom zborníku. Medzi najvýznamnejšie patria: Ivan Mazepa: osoba, politik, verejná osobnosť, Hladomor v rokoch 1932 – 1933 – tragická stránka dejín Ukrajiny (2008, 2011); Oranžová revolúcia: poučenie a historický význam, Ukrajinský štát v polovici XVII. storočia: problém formovania a rozvoja, Druhá svetová vojna a Ukrajina: vedecké bádania a výskumné perspektívy (2009); Heľman Pavlo Polubotok: muž a politik (k 360. výročiu jeho narodenia) (2010); Bitka o Chotyň v roku 1621: mýty a realita (390. výročie tejto udalosti), Pokrova – sviatok ukrajinského víťazstva, Činnosť UPA v Podoľsku, Nezavislosť Ukrajiny: problémy, vývoj a perspektívy (2011); Štáty strednej a východnej Európy v podmienkach postsocialistickej demokratickej transformácie, Moderné spôsoby zachovania dokumentov a nové metodické prístupy k vedeckému výskumu a používaniu dokumentov národného archívneho fondu Ukrajiny, Študenti v meradle dejín každodenného života, Vojenské operácie v Podoľsku v polovici XVII. storočia (360. výročie bitky pod Batohom), Rozhodujúce udalosti vojenských dejín Ukrajiny v druhej polovici XVII. storočia (2012); Interetnické a interkonfesionálne vzťahy na pravobrežnej Ukrajine, Vysokoškolské vzdelávanie v Podoľsku, Vjačeslav Lypynskij: človek, postava, osobnosť verejného života, Kresťanstvo v historickom osude Ukrajiny (1025. výročie pokrstenia Rusi – Ukrajiny), Udalosti ukrajinskej revolúcie XVII. storočia: hodnotenia a interpretácie (365. výročie od začiatku), Ukrajinizácia: príroda, dôsledky a úroky, Národnostné menšiny, interetnická harmónia a porozumenie, Osveta: minulosť a súčasnosť, Podoľska v období ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1920 (2013); Miestna samospráva v Kamenec-Podoľsku: história a súčasnosť, Perejaslav XVII. storočia: v epicentre medzinárodnej politiky vlády kozáckej Ukrajiny, Problémy federalizácie Ukrajiny: historický aspekt, Spoločné hranice – spoločné dedičstvo. Nové pohľady na poľské a turecké hrady na Dnestru, Valentyn Ferdynandovyč Asmus – osobnosť, vedec, mysliteľ, Vojenské aspekty dejín Podoľska v XX. – XXI. storočí, Od Perejaslava do Poltav: politika Moskvy smerujúca k zničeniu ukrajinského štátu, Zdokonalenie obsahu výučby dejepisu na strednej škole, Taras Ševčenko a Podoľsko (2014), Skoro moderná Ukrajina: problematika terminológie a štandardizácie koncepčného aparátu, Politické únie Zaporožského vojska a Krymského chanátu: genéza, realizácia, dôsledky, Vytváranie občianskej spoločnosti: európske skúsenosti a ukrajinská realita, Výročie revolúcie dôstojnosti: výsledky a perspektívy (2014,

2015, 2016), Osobnosť na pozadí doby: úloha osobnosti v domácich dejinách, Filozofická metodológia v modernom vzdelávaní, Aktuálne otázky druhej svetovej vojny v školských kurzoch dejín Ukrajiny, Podstata a jav ako metodické funkcie vo vedeckom poznaní (k 200. výročiu narodenia Charlesa Renouvea), Vojenské umenie ukrajinských kozákov od Bohdana Veľkého po Petra Dorošenka, Formovanie a činnosť miestnych štátnych úradov a samosprávy v období ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1920 (2015); Knižná akcia v Podolísku: minulosť a súčasnosť, Kosť Solucha – človek, vzdelávacia a verejná osobnosť, Ukrajinská štátnosť v XVII. – XVIII. storočí: Pravobrežný heľmanát Petra Dorošenka (2016); Politické represie v Podolísku: príčiny, podstata a dôsledky (2017).

Dôležitou črtou práce fakulty je pozornosť a rešpekt voči každému členovi kolektívu. Spomienka na zomrelých vysokoškolských učiteľov sa umocňuje organizáciou spomienkových konferencií s uverejnením príslušného zborníka. Napríklad v roku 2008 bola zverejnená monografia o vedeckej tvorbe a pedagogickej činnosti Leonida Kovalenka. Dvakrát (2011, 2016) bola zorganizovaná spomienková konferencia, venovaná Anatolijovi Kopylovovi. V roku 2012 sa uskutočnila vedecká konferencia na pamiatku Petra Laptina. V marci roku 2018 sa uskutočnila konferencia pri príležitosti výročia Mykoly Kukurudziaka. Príspevok učiteľov, pracujúcich v súčasnosti, sa zvyčajne pripomína pri príležitosti ich významných životných jubileí.

Od roku 2007 na pôde fakulty pravidelne prebieha medzinárodná študentská archeologická konferencia Archeologický výskum v Ukrajine: úspechy a perspektívy. Výročné vedecké konferencie študentských aktivistov sa konajú každoročne v apríli s uverejnením príslušného čísla Vedeckých prác študentov a magistrov fakulty histórie. Samostatne sa vydáva zborník študentov politológie Politija. Od roku 2015 bol spustený podobný projekt zborníka študentských prác Filosof-aj-Ja. V spolupráci dekanátu s mestským oddelením ministerstva školstva sa vydáva zborník Vedecký výskum žiakov starších tried: zbierka vedeckých referátov na základe výsledkov činnosti Kamenec-Podolískej pobočky Malej akadémie vied.

Výchovná práca

Na fakulte pôsobí Rada študentskej samosprávy. Od septembra 2002 vychádzajú fakultné noviny *Klio*, teraz sa publikujú v elektronickom formáte. Študenti politológie majú noviny *Politolog Post*.

Na pôde fakulty sa z iniciatívy verejnej organizácie Kreatívne združenie spisovateľov a umelcov každoročne koná celoukrajinské kultúrne fórum Stone Island. Fakulta sa zapojila do projektu medzinárodného stážového programu AIESEC. Študenti sa zúčastnili klubu Speak Out.

Významné miesto v systéme pedagogickej práce patrí formovaniu národnej identity a občianskych postojov. Podujatia sa pravidelne organizujú pri príležitosti Dňa obrancov Ukrajiny, Sviatku Pokrovy Presviatej Bohorodyce a Dňa ukrajinského kozáctva, Dňa pamäti obetí hladomoru – genocídy, Dňa dôstojnosti a pamäti hrdinov Nebeskej stotiny. Každoročne sa 14. októbra v kaplnke chrámu Rizdva Christovho, ktorá sa nachádza na území fakulty, konajú slávnostné bohoslužby pri príležitosti sviatku Pokrovy a potom predstavitelia fakulty navštevujú hrob a položia kvety

k pamätníku posledného veliteľa UPА (Ukrajinská povstalecká armáda) generála Romana Šuchevyča. Vyrobené sú a obnovujú sa nástenky o študentoch – účastníkoch АТО (antiteroristická operácia ukrajinskej armády na východe Ukrajiny). Konajú sa večery ukrajinského filmu.

V novembri 2016 bolo organizované už nie po prvýkrát stretnutie s riaditeľom Ústavu pamäti národa, historikom Volodymyrom Vjatrovyčom, ktorý predstavil svoju knihu *Za závojmí Volyňe '43: Neznáma poľsko-ukrajinská vojna*. V akademickom roku 2016/2017 sa 12 študentov zúčastnilo na celoukrajinskom projekte Pamäť kvôli budúcnosti, ktorý bol organizovaný Inštitútom pre politické vzdelávanie a Nadáciou Konrada Adenauera na Ukrajine.

Organizujú sa aj zábavné podujatia napríklad: uvítanie prvákov, organizovanie slávnostných koncertov na Nový rok, sv. Valentína, 8. marca, sviatok Last Bell, diskotéky, súťaž pre dievčatá Kňazná fakulty. Väčšina zábavných podujatí v dôsledku aktuálnych vojenských akcií je však od roku 2014 pozastavená.

Na fakulte existuje dobrovoľnícka organizácia. Medzi jej pravidelné akcie patrí: získavanie finančných prostriedkov pre spoločnosť zdravotne postihnutých detí *Náš osud*; účasť na celoukrajinskej charitatívnej akcii *Počúvajte všetci* organizovanej Nadáciou *Heart to Heart* na podporu detí so zrakovým postihnutím; zber hračiek pre siroty, ako aj získavanie finančných prostriedkov pre deti z rodín s nízkymi príjmami; účasť na dňoch donora; zber prostriedkov pre fond Červeného kríža. Na konte dobrovoľníkov fakulty sú taktiež podujatia ako *Let's become a Santa Claus*, *Zastavíme fajčenie*. V septembri 2014 študenti podporili akciu *Ice Bucket Challenge* a získali finančné prostriedky pre vojakov účastníkov АТО. Vysokoškolskí učitelia a študenti tiež prispievajú do fondu na obnovu boľševickým režimom zničeného chrámu *Rizdva Chrystovoho* (katedrálny sobor Kazaňskej Bohomateri), ktorého zrúcaniny sa nachádzajú v areáli fakulty.

(Z ukrajinčiny preložil Ivan Borovec)

PRIPOMÍNÁME SI

Stropkov - sanktuarium. Foto: Jozef Jurčišin

◀ *Lutina - Bazilika zosnutia presvätej Bohorodičky. Foto: Jozef Jurčišin*

ŠARIŠ NA STRÁNKACH ŠTÚROVÝCH SLOVENSKÝCH NÁRODNÝCH NOVÍN PRED 170 ROKMI¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Dňa 9. júna 1848 vyšlo posledné číslo Slovenských národných novín, ktorých vydávanie znamenalo novú etapu vo vývoji počiatkov formovania moderného slovenského národa. Ľudovít Štúr musel vynaložiť mimoriadne úsilie, aby získal príslušné povolenie na ich vydávanie. Začali vychádzať 1. augusta 1845 v Prešporku. Ich vydavateľom a hlavným redaktorom bol Ľudovít Štúr, redaktormi Peter Kellner-Hostinský, Bohuslav Nosák a Móric Jurecký, v roku 1848 aj Ľudovít Dohnány a Janko Štúr. Vychádzali dva razy do týždňa v náklade 400 kusov. Za necelé tri roky vyšlo 292 čísel na 1 168 stranách. Dvojtýždňovou prílohou novín bol *Orol tatránski*, ktorý sa venoval najmä umeleckej literatúre, estetike, národopisu, histórii, vlastivede, hospodárstvu.

Slovenskje národňje novini boli prvými slovenskými politickými novinami. Reagovali na pálčivé problémy doby a výrazne skvalitnili pôsobenie a dosah národného hnutia v duchu idey rovnoprávnosti ľudí a národov. Vďaka novinám prenikol nový spisovný štúrovcami kodifikovaný jazyk na verejnosť, významne sa zvýšila a prehĺbila informovanosť o národnom hnutí, o živote v rôznych regiónoch, o diani v Uhorsku, v monarchii i v zahraničí. Mali dobre organizovanú spravodajskú sieť dopisovateľov, ktorí ich spájali so všetkými regiónmi Slovenska. Prekonali tak bariéry regionálnej uzavretosti na Slovensku, posilňovali ľudskú solidaritu, národnú spolupatričnosť a občianske sebavedomie.

Necelý mesiac pred dňom, keď z finančných dôvodov prestali Slovenskje národňje novini vychádzať, keďže nebolo v silách redakcie získať potrebné financie na vyplatenie zákonom zvýšenej kaucie, vyšiel 19. mája 1848 v čísle 286 zaujímavý a obsiahly článok pod názvom *Slovo bratskej láski k Šarišanom*, od štúrovca Jozefa Jenču, ktorý ho publikoval pod pseudonymom J. J. Poukázal v ňom na význam Slovenských národných novín pre Slovákov, ktoré boli pre nich „opravdovým slnkom i telo i ducha zahrievajúcim“, pretože sa v nich čitatelia mohli dozvedieť o záležitostiach národného života a ponúkali skutočný obraz o živote Slovákov. Informácie v nich prichádzali z rôznych kútov Slovenska, dávajúc vedieť, že aj tu bol národný život. Neplatilo to však podľa autora o Šariši: „*Len Šariš, jediní Šariš sa z toho viňau, a všetko toto urobiť zabúdať – zašjeu. Keď sa tak vysloviť smjem, ako mesjaček pred bleskom slnca.*“ Následne však optimistickejšie konštatoval, že situácia nie je až taká zlá, že by to bol región národne vymretý, alebo, že by sa nedal vzkriesiť a „osvietiť“. Nedomnieval sa, že by na Šariši nebol žiaden slovenský rodolub, pretože osobne poznal niekoľkých tu pôsobiacich národovcov počas pobytu u brata Andreja v Prešove v rokoch 1842 – 1844. Nepovažoval Šariš za „pohltený a nasiaknutý cudzím živlom“, ktorý by prešiel do neslovenskosti. Videl možnosti oživenia tohto regiónu. Dovoľával sa toho, aby aj tu žijúci slovenský ľud sa národne pozdvihol, pretože bol presvedčený, že Šariš nebol

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

jedinou nešťastnou oblasťou, ktorá by nemala žiadnych vodcov i „pastierov“ a že by sa tunajší Slováci odlúčili od ostatných Slovákov, čo by ich podľa mienky autora článku pochovalo. Naopak J. Jenčo zdôrazňoval, že na Šariši žili a žijú „mužovia slovenskí“, ktorí sú ochotní z celého srdca zaň bojovať, „*vid'jac, aká poroba a pohroma na nevinní ľud tento a jeho dar Boží – reč a národnosť sa zvalila*“. Príčinu toho, že sa o Šarišanoch v Slovenských národných novinách málo písalo a nedávali o svojom živote vedieť, videl v uzavretosti tohto ľudu, ktorý sa len v súkromí zamýšľal nad svojím biednym postavením. Bol si vedomý toho, že ťažký život a poroba zlomili životný elán tu žijúcich ľudí. Vyzýval ich, aby sa z tohto stavu prebudili a vymanili z osobnej i spoločenskej pasivity a zabojovali o svoju budúcnosť: „*Šariš môj, ty kraj čarovný! Ty kraj rajskej okúzlený krásou! Šarišský ľud slovenský! Či znáš, že Ti už opadli farchy z chrbta...*“ Zvlášť apeloval na národovcov žijúcich na Šariši, aby pozdvihli svoj hlas v mene tunajšieho ľudu a dávali vedieť o jeho pôsobení aj na stránkach Slovenských národných novín.

J. Jenčovi sa v uvedenom článku podarilo výstižne zhodnotiť situáciu na Šariši, čo sa potvrdilo v ďalšom priebehu revolúcie 1848 – 1849. Aj napriek tomu, že tu bolo slovenské obyvateľstvo vo veľkej prevahe, počas revolúcie zostalo k národnému hnutiu a národným problémom ľahostajné. Jediným skutočným prívržencom slovenskej národnej politiky bol evanjelický farár v Sabinove Bohumil Teofil Tertulián Nosák, ktorý tu pôsobil v rokoch 1847 až 1877. Medzi obyvateľmi východného Slovenska šírili prvý politický program Slovákov Žiadosti slovenského národa z 10. mája 1848 a proklamáciu Bratia Slováci! Svojimi slovenskými vojensko-politickými aktivitami na strane Viedne bol stíhaný uhorskými úradmi. V novembri 1848 bol zatknutý, stoliční úradníci mu skonfiškovali všetky písomnosti a 16. novembra 1848 ho prísne stráženého odviezli do Prešova, kde bol väznený a odovzdaný štatariálnemu súdu a ten ho 17. novembra 1848 odsúdil na trest smrti. Po odsúdení bol poslaný do väzenia v Pešti, odtiaľ sa dostal po obsadení Pešti cisárskym rakúskym vojskom a bol prepustený. Okrem neho si aktívne počínal aj Jonáš Záborský v Župčanoch pri Prešove, ktorý 2. mája 1848 uverejnil v Slovenských národných novinách návrh petície s požiadavkami Slovákov a uverejnená bola pod názvom Žiadosti slovenského národa. Jeho zámer s petíciou mu však nevyšiel.

Použitá literatúra:

Slovenskje narodnje novini z roku 1848

SEDLÁK, Imrich. *V Čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 18 – 19. ISBN 80-7090-593-X.

Dejiny Sabinova. Zost. Peter KÓNYA. Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000, s. 221. ISBN 80-968348-6-X.

Dejiny Bardejova. Zost. KOKUĽA, Andrej – LUKÁČ, Andrej – TAJTÁK, Ladislav. Bardejov : Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Šarišské múzeum v Bardejove, 1975.

PRED 120 ROKMI ZAČALI V PREŠOVE HRAŤ FUTBAL...¹

Patrik DERFIŇÁK

Medzi významnými výročiami, ktoré sa v roku 2018 stali, prípadne ešte stanú predmetom skúmania a analýz historikov, politológov, literátov i odborníkov z ďalších oblastí, ako by trochu zanikali iné zaujímavé udalosti. Jednou z tých pomerne dôležitých, úzko spojených nielen s prešovským, ale tiež slovenským športom, je napríklad založenie v súčasnosti najstaršieho extraligového futbalového klubu. Počiatky dnešného Tatranu Prešov siahajú totiž do 29. mája 1898, teda do obdobia pred 120 rokmi. Pri bližšom pohľade na tento dátum sa však môže objaviť viacero nejasností. Staršia literatúra venovaná tejto problematike totiž uvádza aj iné možné dni, najčastejšie 25. máj toho istého roku. V niektorých odborných publikáciách sa objavuje aj ďalší dátum, konkrétne 30. máj 1898. Nie je zatiaľ celkom jasné, kde došlo prvýkrát k uvedeniu tohto nepresných dátumov. V každom prípade dobové dokumenty popisujú celú záležitosť okolo oficiálne prvého futbalového stretnutia v Prešove, po ktorom malo dôjsť aj k založeniu miestneho futbalového odboru, pomerne jednoznačne. Niekoľko stručných zmienok sa dokonca zachovalo aj v miestnej tlači z tohto obdobia.

V uvedený deň, konkrétne 29. mája 1898 sa totiž končilo jedno z prvých veľkých športových podujatí, oblastné preteky, ktoré organizoval miestny ETVE (Eperjesi Torna és Vívó Egyesület). Ich súčasťou sa stali spoločné cvičenia skupín i jednotlivcov, ale tiež rôzne atletické disciplíny. Tejto akcie, ktorá sa v Prešove uskutočnila v dňoch 28. – 29. mája 1898 sa okrem viacerých budapeštianskych klubov zúčastnili aj športovci z Maramaróskej Sihoti, Bratislavy, Košíc či Levoče. Dvojdnové preteky odohrávajúce sa na pripravenej trávnej ploche vedľa rieky Torysy slávnostne otvoril dr. Albert Berzeviczy, poslanec, predseda celouhorského združenia športových klubov, neskôr aj minister školstva a dlhoročný predseda Uhorskej akadémie vied. Patronát nad týmto podujatím prevzal okrem iných významných osobností aj župan Šarišskej stolice I. Szinyei-Merse.

Dňa 29. mája 1898 sa v Prešove oficiálne uskutočnil prvý futbalový zápas, ktorý celé toto športové celé podujatie uzavrel. Miestni obyvatelia i záujemcovia o tento v tom čase stále nový šport zatiaľ iba ako diváci sledovali hru reprezentantov dvoch budapeštianskych klubov. Tie do Prešova pricestovali na pozvanie profesora tunajšieho kráľovského katolíckeho vyššieho gymnázia F. Petheho. Budapešti torna – club (BTC) patrili nielen medzi najsilnejšie a najväčšie športové kluby na území celej monarchie, ale súčasne tiež k priekopníkom futbalu. Iba niekoľko týždňov pred vystúpením v Prešove sa tento výber stretol vo vzájomnom zápase s viedenským Wiener AC. S favoritom a na jeho ihrisku síce BTC prehral 1:4, napriek tomu si v ďalších zápasoch dokázal udržať postavenie najsilnejšieho klubu v celom Uhorsku. V Prešove sa jeho súperom stalo družstvo Ó-budy, tiež jednej z dnešných mestských častí Bu-

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

dapešti. Hráči favorizovaného BTC porazili nakoniec svojho súpera 2:0. Predvedená hra však mala medzi miestnym obyvateľstvom značný ohlas. Vďaka tomu ešte v ten istý deň došlo k založeniu futbalového oddielu v rámci telovýchovnej organizácie ETVE. Vďaka tomuto kroku sa Prešov stal napríklad aj prvým reprezentantom „východu“, keď na jar roku 1899 iba tesne, v pomere 1:2, podľahol PTE Bratislava na ihrisku v dnešnej Petržalke. Prešovčania pritom boli lepším a aktívnejším družstvom. O konečnom výsledku však do veľkej miery rozhodol vlastný gól, ktorí si hostia strelili už v prvom polčase.

Z Prešova sa stalo v úplnom závere 19. a na začiatku 20. storočia dôležité centrum futbalového diania. Záujemcovia o túto hru prichádzali z rôznych okolitých miest ako napríklad Košice, Bardejov, Sabinov či Veľký Šariš, aby sa zoznámili so základmi novej a stále populárnejšej hry. Táto počiatočná fáza prešovského futbalového života patrí zatiaľ k stále málo preskúmaným obdobiam. Osobitne citeľné je to okrem presného určenia dátumu prvého futbalového zápasu v meste aj v prípade špecifickej hry – futbalu hraného s tzv. ušiakovou loptou. V nej Prešovčania získali niekoľko prvenstiev v rámci Uhorska nielen medzi dospelými, ale tiež v kategórii dorastencov.

Použitá literatúra:

- DÉNES, Tamás – SÁNDOR, Mihály – B. BÁBA, Éva. *A magyar labdrúgás története I. Amatőrök és álamatőrök (1897 – 1926)*. Debrecen : CAMPUS KIADÓ, 2013. 592 s. ISBN 978-963-9822-11-5.
- Kerületi tornaverseny. In *Eperjesi Lapok*. 23, 1898, č. 22, s. 2 – 3.
- SABOL, Tibor. *Prešov – futbal*. Humenné : Garmond, 1995. 198 s. ISBN 80-967312-0-3.

120 ROKOV VEREJNEJ NEMOCNICE V BARDEJOVE (K BARDEJOVSKÉMU ZDRAVOTNÍCTVU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ)¹

Peter KOVAL

Východoslovenské mesto Bardejov patrí medzi slovenské mestá, ktoré sa môžu popýšiť bohatou históriou. Medzi laickou verejnosťou, ale aj záujemcami o dejiny či amatérskymi historikmi je známe hlavne pre svoje architektonické skvosty a zapísanie historického centra a židovského suburbia do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO Bardejov prešiel typickým dejinným vývojom odzrkadľujúcim sa v jeho politickom, hospodárskom či kultúrno-spoločenskom živote. V sociálno-zdravotníckej sfére sa naplno prejavili viaceré faktory. Medzi tie najmarkantnejšie patrila geografická poloha mesta.

Bardejovská nemocnica bola periférnym zdravotníckym zariadením na severovýchode Slovenska. Od jej vzniku do konca medzivojnového obdobia v nej pôsobili len traja lekári, no tí vykonávali svoju prax k spokojnosti pacientov, a tak bola mestská nemocnica v Bardejove v prvej polovici 20. storočia medzi miestnym obyvateľstvom veľmi obľúbená, resp. dôveryhodná.

Mestská nemocnica v Bardejove bola daná do užívania v roku 1895. V roku 1898 bolo nemocnici udelené právo verejnosti a schválené stanovy. Majiteľom, resp. správcom nemocnice bolo Slobodné kráľovské mesto Bardejov a nemocničnú komisiu tvorili členovia bardejovského mestského senátu. Budova nemocnice bola postavená v juhozápadnej časti mesta v blízkosti kláštorného areálu za priekopou. Pôvodný vzhľad sa postupne menil a viacerými stavebnými úpravami sa dostal do podoby, ako objekt poznáme dnes. V roku 1919 ho vtedajší riaditeľ MUDr. Rudolf Mankovič opísal takto: „*Tehelná budova, šindlom krytá, štukatorovým plafónom, betónová a keramitová dlážka. Dva pavilóny, v jednom je nemocnica, v druhom byt mniškov, služobníctva, atd. Spolu 10 dvorány.*“ Na začiatku činnosti mala nemocnica dvanásť, neskôr 24 postelí. V pomerne krátkom čase sa navýšila jej kapacita na 36 lôžok a v roku 1909 už na 42. V tom roku bolo v nemocnici hospitalizovaných 204 pacientov.

Po vyhlásení Československej republiky (ČSR) až do začiatku roka 1919 prebiehala správa mesta Bardejova ešte v starom režime, zapisnice sa písali maďarsky, vedenie mesta sa nechcelo zmieriť s novými pomermi. Po tom, čo do mesta prišlo československé vojsko, novovymenovaný župan Šarišskej župy dr. Pavel Fábry 9. januára 1919 rozpustil staré maďarské úrady. Dňa 2. februára 1919 slávnostne prevzal Bardejov hlavný slúžny Štefan Velgos. Za mešťanostu bol potvrdený dr. Jozef Gmitter a za policajného kapitána mesta Ľudovít Koreň. Mestské zastupiteľstvo bolo rekonštruované a úradníci zostávajúci pracovať v aparáte mesta boli povinní zložiť sľub vernosti ČSR. Bardejov v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia bol z hľadiska celkového vzhľadu veľmi neusporiadaný. Uliciam chýbala dlažba, mesto nemalo

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

svoj vodovod a kanalizáciu. Všetky tieto nedostatky sa odrážali v kritickom hygienicko-zdravotnom stave mesta.

Nemocnica si na začiatku fungovania ČSR z finančných dôvodov nemohla dovoliť samostatného správcu, úradníka či pokladníka. Zamestnávala jedného lekára (MUDr. Rudolf Mankovič), dve slúžky (upratovačky), dve práčky vykonávajúce svoju činnosť dva dni v týždni. Funkciu duchovného v nemocnici zastával dekan miestnej farnosti Gejza Žebrácky. Ošetrovateľský personál v roku 1919 tvorili štyri rehoľné sestry z Kongregácie sestier Božského Spasiteľa (Salvatoriánky).

Stav nemocnice sa vylepšoval len veľmi pomaly a vedenie tohto ústavu neustále zápasilo s viacerými problémami. Na začiatku 20. rokov pribudol do nemocnice nový praktický lekár MUDr. Vojtech Bartsch a od novembra 1921 sa stal jej kurátorom Andrej Lietavec. Ten hneď v začiatkoch svojho pôsobenia zistil viaceré nedostatky, napr. neboli precízne vedené výkazy o chorých pacientoch. Nemocnica nemala zriadené oddelenia a lôžkami sa disponovalo podľa potreby. Infekční pacienti boli separovaní v samostatnej drevenej budove umiestnenej mimo nemocničného areálu na druhej strane mesta.

Vo dvore nemocnice bola vystavaná murovaná márnica s dvoma oknami. Vedľa nej drevené kurníky, kde rehoľné sestry chovali sliepky a kačky. V areáli nemocnice bola postavená aj dreváreň a dva drevené chlievy pre prasatá. Nemocnica mala v prenájme kúsok poľa, kde bola pestovaná zelenina. Problémovými boli v nemocnici toalety. V interiéri budovy boli nesplachovacie, z ktorých výkaly vynášali mestskí zriadení do výkalovej jamy. Na dvore bol postavený rovnako hygienicky nevyhovujúci primitívny záchod – latrína. Ťažkosť spôsoboval aj nedostatok kvalitnej vody. Pitná voda sa v začiatkoch nemocnice dovážala z Bardejovských kúpeľov, no na začiatku 20. rokov 20. storočia sa na pitie používala nekvalitná voda čerpaná zo studne.

Zariadenie nemocnice bolo veľmi strohé. Operačný sál bol nielen zle vybavený, ale aj zle osvetlený, a tak sa niektoré operácie konali aj na chodbe. Lekárom chýbal röntgen. Absolútna väčšina postelí bola z pohľadu správcu Lietavca zničená, matrace boli nekvalitné a nemocnica pociťovala nedostatok posteľnej bielizne, kuchynského riadu či šiat.

Veľkým medzníkom vo vývoji nemocnice bol február 1928, keď zastupiteľstvo Košickej župy na návrh župného výboru prijalo do majetku i správy nemocnicu. Župa ju potom 1. júla 1928 odovzdala do správy Slovenskej krajiny. Za riaditeľa bol zvolený doterajší sekundár chirurgického oddelenia mestskej štátnej nemocnice MUDr. Dušan Čajka.

V 30. rokoch sa, pravdepodobne aj pod vplyvom zmeny majiteľa a nového riaditeľa, vedenie nemocnice snažilo o modernizáciu do tej miery, do akej stačili finančné prostriedky a došlo k čiastočnému zlepšeniu situácie. Bola realizovaná prístavba dvoch operačných sál, doplnený inventár posteľnej bielizne, osobného šatstva a zakúpený inštrumentár operačných sál. Došlo k realizácii opravy okien, dverí či k prehlbeniu studne.

Vo všeobecnosti sa však konštatovalo, že ústav mal málo priestoru, miestností. Nemocnica bola neustále preplnená pacientmi. Najväčší nedostatok bol, že nemala priestory pre infekčných pacientov. Budova pre pacientov s epidemiologickými chorobami bola v dezolátnom stave a hrozilo jej zrušenie. Išlo o drevený barak asi

1 km od hlavnej budovy. Infekční pacienti sa posielali do iných nemocníc, čím hrozilo šírenie infekcií do okolia. Už v závere 20. rokov aj na pôde mestskej správy silneli snahy o výstavbu novej nemocnice. Istá nádej narástla po administratívnych zmenách v ČSR, keď sa čoraz viac hovorilo, že Bardejov bude mať novú krajiniskú nemocnicu. Tá mala mať dostačujúci počet izieb a potrebné prístrojové vybavenie. Nová budova nemocnice však bola vybudovaná až po 2. svetovej vojne.

Napriek veľkým finančným ťažkostiam spôsobeným hlavne nedoplatkami na liečebnom sa mestská verejná nemocnica (neskôr krajinská) v Bardejove udržala počas celého medzivojnového obdobia pri živote. Počet lôžok sa rozšíril len v minimálnej miere a modernizácia priestorov a vybavenia sa posunula len nepatrne, no počet liečených pacientov narastal každým rokom, čo svedčilo o solídnosti a dôvere bardejovských nemocničných lekárov a ošetrovateľov. Aj keď medzi dvoma svetovými vojnami pracovali v nemocnici len traja lekári, pričínili sa o to, že aj táto verejná nemocnica na geografickom perifériu ČSR odvádzala v rámci svojich možností kvalitnú zdravotnícku starostlivosť.

Použitá literatúra:

Národný archív Českej republiky, fond Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy

110 rokov Bardejovskej nemocnice. 1895 – 2005. Ed. Ján Nagajda. Bardejov : NsP Sv. Jakuba, n. o., 2005, 159 s.

Dejiny Bardejova. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, 521 s.

DERFIŇÁK, Patrik. Zdravotníctvo na Šariši v závere 19. storočia. In *Fragmenty z histórie medicíny a veterinárneho lékařství*. Eds. Radek Slabotinský, Pavla Stöhrová. Brno : Technické muzeum v Brně, 2016, s. 104 – 112.

KOVAL, Peter. Reflexia zdravotnej situácie na Šariši na stránkach vybranej dobovej tlače. In *Šariš v dobových prameňoch : príspevky k dejinám Šariša v 19. a 20. storočí*. Eds. Nadežda Jurčišinová, Peter Koval. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016, s. 143 – 153.

KRPELEC, Bartolomej. *Bardejov a jeho okolie dávno a dnes.* Bardejov : Miestny odbor Matice slovenskej v Bardejove, 1935, 392 s.

ZABUDNUTÝ POLITIK A HOSPODÁRSKY ODBORNÍK¹

Patrik DERFIŇÁK

V regióne Šariša sa v priebehu 19. a na začiatku 20. storočia objavilo viacero významných osobností, ktoré nielen z miestneho, ale i celouhorského či dokonca stredoeurópskeho hľadiska zohrávali v rôznych oblastiach dôležitú úlohu. Veľká časť z nich však kvôli prebiehajúcim politickým zmenám, svojmu pôvodu či jazyku, v ktorom sa prezentovala, v priebehu 20. storočia rýchlo upadla do zabudnutia. Jedným z tých, ktorých mená a aktivity sa po roku 1918 prestali úplne spomínať, bol aj Sándor Bujanovics. Narodil sa 2. novembra 1837 v Prešove, ako príslušník starobylej, no nie bohatej zemianskej rodiny. Jej členovia hospodárili na menších statkoch nielen v rámci Šariša, ale dlhodobo pôsobili tiež na rôznych úrovniach stoličnej či štátnej správy.

Samotný Sándor Bujanovics sa po absolvovaní stredoškolského štúdia na gymnáziách v Tate a Prešove, v súlade s vtedajšou tradíciou a očakávaniami rodičov, rozhodol pre ďalšie štúdium práva. Navštevoval právnickú akadémiu v Košiciach, následne diplom advokáta, špecializujúceho sa na oblasť verejného i zmenkového práva získal na univerzite v Budapešti. V roku 1861 začal pracovať v rodnom Prešove, ako podnotár Šarišskej stolice. Vzhľadom na dobré vzdelanie, schopnosti, pôvod i množstvo vplyvných príbuzných všetci predpokladali, že ho čaká vynikajúca kariéra. Zmeny politickej situácie v Uhorsku začiatkom 60. rokov 19. storočia však viedli k tomu, že sa rozhodol opustiť úradnícke miesto. Oženil sa s Hermínou Gertrúdou Pechy (1844 – 1920) a začal hospodáriť na vidieckom statku. V Pečovskej Novej Vsi sa im v nasledujúcich rokoch narodili dve deti, Gyula Bujanovics (1862 – 1846), neskorší župan Šariša a poslanec, i Mária Bujanovicsová (1863 – 1941). Niekoľkoročné pôsobenie v úlohe vidieckeho statkára ekonomicky priamo závislého od výnosu z obhospodarovanej pôdy, mu umožnilo získať cenné skúsenosti. Tie v nasledujúcich desaťročiach v plnej miere využil v rôznych funkciách, do ktorých ho postupne zvolili či vymenovali.

Od roku 1865 sa opäť vrátil do verejného života. Ako 27-ročný, dobre vyzerajúci, vzdelaný, navyše presvedčivo a so skutočným zápalom vystupujúci mladý muž, sa po úspešných voľbách v prešovskom obvode stal poslancom uhorského snemu. Pri vstupe do politického života sa na približne desať rokov stal podporovateľom Deákovej strany. Aj v rámci tejto v tom čase najväčšej, nesporne tiež najsilnejšej, uhorskej politickej strany pritom rýchlo dokázali rozoznať a oceniť jeho znalosti i schopnosti. Od roku 1868 ho tak zvolili za tajomníka snemu, pričom túto funkciu zastával do roku 1872. Aktívne vystupovanie mu však postupne prinášalo aj ďalšie funkcie či čestné úlohy. V rokoch 1869 tak napríklad oficiálne pôsobil ako člen rôznych delegácií, ktoré za uhorský snem vystupovali na rôznych podujatiach, resp. predkladal

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APPV – 15 - 0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

návrhy zákonov vo vojenskom výbore snemu. Väčšina týchto jeho aktivít sa však na parlamentnej pôde skončila, keď od roku 1875 prešiel k opozícii.

Pôsobenie Sándora Bujanovicsa medzi poslancami uhorského snemu sa prerušilo v rokoch 1881 – 1887. Na dve volebné obdobia sa tak mohol sústrediť na prácu v hospodárskej oblasti. Znáмым sa v tom čase stal predovšetkým ako mimoriadne úspešný riaditeľ správy rozsiahlych majetkov grófa Alajosa Károlyiho, ktorý počas 80. rokov 19. storočia zastával funkciu veľvyslanca v Londýne. Aj vďaka úspešnému pôsobeniu v tejto náročnej funkcii si získal povesť jedného z najlepších hospodárskych odborníkov v celom Uhorsku. Súčasne sa však aktívne podieľal na založení a činnosti viacerých celouhorských hospodárskych organizácií. V tomto smere je najznámejšie jeho pôsobenie vo vedení Országos Magyar Gazdasági Egyesület (Uhorského krajinského hospodárskeho spolku), najprv vo funkcii podpredsedu, následne až do roku 1918 vo funkcii predsedu. Toto jeho pôsobenie neskôr zaznamenali aj takto: *„... nebožčík vudcom bul gazdoch calej krajini, hlava bul teho Krajinskeho Gazdovskeho Spolku, chtori prezentuje všickich gazdoch krajini, a chtori spolek skerz horľive účinkovaňe svojego prezeša na take prekovaňe priňesol zaľežitostce našej agrarskej krajini, na jakim predtim ňikda ňebula.“*

Dôležité postavenie však mal aj v ďalších celouhorských organizáciách. Stal sa o. i. predsedom správnej rady Magyar Országos Központi Takarékpénztár (Uhorskej krajinskej centrálnej sporiteľne) v Budapešti, podpredsedom Magyar Gazdaszövetkezet (Uhorského gazdovského spolku), podpredsedom Magyar Mezőgazdasági Szesztermelő Országos Egyesület (Uhorského krajinského spolku poľnohospodárskych liehovarníkov).

Od roku 1887 sa opäť ako poslanec vrátil do uhorského snemu. Zaradil sa k členom Národnej strany, pričom najprv pracoval v hospodárskom výbore, neskôr ako jedna z opôr finančného výboru. Množstvo aktivít vyvíjal nielen v politickom či hospodárskom, ale tiež kultúrnom živote krajiny. Prednášal, písal články a nielen ako teoretik, ale predovšetkým ako odborník priamo z praxe sa pokúšal zlepšiť vzdelanosť u všetkých vrstiev obyvateľstva venujúceho sa poľnohospodárskej výrobe. Základným cieľom sa stalo zvýšenie najmä celkovej efektivity ich práce. Jeho úsilie si postupne všimli aj na viedenskom dvore, pričom okrem viacerých vyznamenaní sa ho panovník rozhodol v roku 1899 vymenovať za dvorného radcu. Následne sa za svoje zásluhy pri rozvoji hospodárskeho života krajiny a predovšetkým uhorského poľnohospodárstva, stal tiež doživotným členom hornej „panskej“ komory uhorského snemu. O viacerých potrebných reformách v poľnohospodárstve i spracovateľskom priemysle sa aj v spojení s jeho menom hovorilo už na začiatku 20. storočia. Niektoré z plánovaných aktivít, prezentovaných napríklad prostredníctvom ministra poľnohospodárstva baróna Imricha Ghillányiho, sa však už nepodarilo realizovať. Dôvodom sa okrem viacerých ničivých živelných pohrôm stalo predovšetkým rozpútanie prvej svetovej vojny. Ďalšie plánované reformy už po zániku habsburskej monarchie v jej nástupníckych štátoch nespĺňali pôvodné zámery. Sám Sádor Bujanovics sa však už konca prvej svetovej vojny nedočkal. Zomrel v Budapešti 16. februára 1918, vo veku 80 rokov. Jeden zo šarišských týždenníkov pri spomienke na jeho početné aktivity, úspechy a prácu v prospech zlepšenia postavenia roľníkov v Uhorsku i na rodnom Šariši už mohol iba konštatovať: *„Zos nášeho mileho šarišského ľesa zaše jeden mocni dub spadnul.“*

Použitá literatúra:

- DERFIŇÁK, Patrik. Barón Imrich Ghillány, šarišský župan v rokoch 1904 – 1905. In *Annales historici Presovienses*, 14, 2014, č. 1, s. 72 – 105.
- Bujanovics Sándor. In *Eperjesi Lapok*, 43, 1918, č. 8, s. 1.
- Bujanovics Sándor. In *Naša Zastava*, 12, 1918, č. 8, s. 2, 10.
- Új országyűlési almanach 1887 – 1892. Szerk. Sturm Albert. Budapest 1888, s. 186 – 187.

SLOVENSKÝ DREVÁRSKY PRIEMYSEL (PRED 90 ROKMI VYŠIEL V PREŠOVE JEDINÝ ČASOPIS ZAOBERAJÚCI SA DREVÁRSKYM PRIEMYSLOM NA SLOVENSKU)¹

Ján DŽUJKO

Po roku 1918 došlo na Slovensku k dovtedy nepoznanému progresu v oblasti vydávania slovenských periodík. Aj na periférii krajiny ich vyšlo niekoľko desiatok. Prešov patril v medzivojnovom období medzi významné centrá slovenského novínarstva na východnom Slovensku. Popri periodikách vydávaných jednotlivými politickými stranami tu bola početnejšie zastúpená skupina záujmovej tlače, adresovaná rozličným skupinám obyvateľstva. V meste vychádzalo niekoľko odborných periodík. Jedným z nich bol aj dvojjazyčný časopis Slovenský drevársky priemysel – Szlovenszkói faipar.

Začal vychádzať v júni 1928 s podtitulom *Jediný odborný časopis Slovenska všetkých odvetví drevár. priemyslu – A faipar minden ágával foglalkozó egyedüli szlovenszkói szaklap*. Zodpovedným redaktorom bol Eugen Molnár, redaktorom Ernest Dziallas. Tlačil sa v kníhtlačiarňi Svätého Mikuláša dvakrát mesačne na 16 stranách. Bol písaný v slovenskom i maďarskom jazyku. Celoročné predplatné bolo 60 korún. Už v prvom čísle avizoval, že má 35 000 čitateľov. Časopis obsahoval aj bohatú reklamu a inzerciu, ktorej poskytoval priestor až na siedmich stranách. V časopise sa postupne sformovali tieto rubriky: *Debnárstvo, Chýry, Kolesár, Košíkársky priemysel, Lesné hospodárstvo, Malé oznamy, Otázky a odpovede, Pilarstvo, Rezbárstvo, Rozmanitosti, Stolar, Sústružník, Tesár, Všeobecná nauka o dreve*.

Časopis si v prvom rade stanovil za cieľ povzniesť drevársky priemysel na Slovensku a prispieť k jeho rozvoju, na základe toho, že adekvátne rozumel momentálnej kriticknej situácii, v ktorej sa nachádzali všetky odvetvia drevárskeho priemyslu na Slovensku, a to nielen z hľadiska priemyselného, ale aj z aspektu lesného a štátneho hospodárstva. Slovensko malo podľa neho obrovské bohatstvo – nevyčerpatelné zásoby dreva, vyznačujúce sa kvalitou i pestrou rozmanitosťou. Bolo preto veľkou chybou, keď sa drevo v surovom nespracovanom stave vyhľadávalo i na vzdialených svetových trhoch, zatiaľ čo priemysel na spracovanie dreva na Slovensku *agonizoval na smrteľnej posteli*. Bolo nevyhnutné urýchlene zistiť príčinu tohto negatívneho stavu a okamžite ho napraviť. V zahraničí sa slovenské nespracované kvalitné drevo predávalo lacno. To, že sa nespracovávalo v polohotovú alebo hotový tovar, súviselo s tým, že okrem píl neexistoval menší alebo väčší priemysel, ktorý by následne drevo spracoval na hotové výrobky. Malí priemyselníci navyše neboli schopní kráčať s aktuálnym trendom z dvoch dôvodov. Chýbal im potrebný finančný kapitál a kvalifikovaná orientácia v odbore, spôsobená nedostatkom odbornej literatúry. Práve *Slovenský drevársky priemysel* mal zaplniť túto medzeru a prispieť

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

k zjednoteniu všetkých priemyselníkov spracúvajúcich drevo do silnej skupiny idúcej za spoločným cieľom – pozdvihnúť úroveň drevárskeho priemyslu na Slovensku. Po piatich číslach existencie periodika vysvetlila redakcia jeho ďalšie obsahové zameranie. Čitatelia jej totiž vyčítali veľmi jednoduché a poučné zameranie jednotlivých publikovaných príspevkov. Dôvodom však bolo to, že časopis sa snažil do istej miery nahradiť chýbajúcu odbornú literatúru a jednotlivým témam sa venoval od základov. Rešpekt mala redakcia, prirodzene, z čitateľov, ktorí boli odborne zdatnejší, avšak väčšine chýbali základné vedomosti. Verila, že práca, ktorú prostredníctvom časopisu konala v oblasti všeobecnej náuky o dreve, obrábaní dreva, umeleckého drevárskeho priemyslu, ako aj pre všetkých slovenských pracovníkov spätých s drevárskym priemyslom, bola potrebná a užitočná. Zdôraznila, že neexistoval odborník, ktorý by vo svojom odbore ovládal úplne všetko. Zdatnejších čitateľov poprosila o trpezlivosť, pretože postupne sa mala obsahová náročnosť príspevkov zvyšovať, a tak aj oni mali nájsť neskôr v časopise zaujímavé články. Končiac prvý ročník však naznačila finančné problémy späté s vydávaním periodika. Viacerí čitatelia neuhradili predplatné, hoci časopis odoberali. Málo bolo aj tých, ktorí si chceli predplatiť časopis na nasledujúci rok. Prosili teda čitateľov o zhovievavosť, pretože financie boli pre časopis nevyhnutne potrebné. Pravdepodobne z týchto príčin však časopis v decembri 1928 zanikol. Aj keď bola jeho existencia krátka, v období svojho vychádzania bol jediným periodikom zaoberajúcim sa problematikou spracovania dreva na Slovensku, a to napriek tomu, že vychádzal na periférii krajiny.

Použitá literatúra:

- DŽUJKO, Ján. Slovenská tlač v Prešove v 20. rokoch 20. storočia. In *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia*. Ed. Peter Švorc. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej Univerzity, 2012, s. 167 – 204.
- KIPSOVÁ, Mária a kol. 1968. *Bibliografia slovenských inorečových novín a časopisov z rokov 1919 – 1938*. Martin : Matica slovenská, 1968, 1074 s.
- Slovenský drevársky priemysel – 1928*

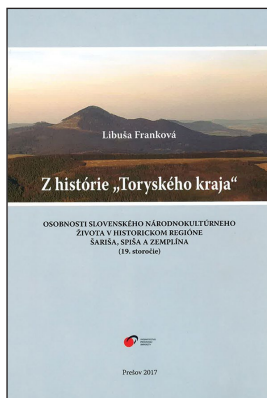
RECENZIE ANOTÁCIE

*Elba - Villa San Martino, miesto vyhnanstva Napoleona Bonaparte.
Foto: Nadežda Jurčišinová*

◀ *Pisa. Foto: Nadežda Jurčišinová*

FRANKOVÁ, Libuša. *Z histórie „Toryského kraja“. Osobnosti slovenského národnokultúrneho života v historickom regióne Šariša, Spiša a Zemplína.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 249 s. ISBN 978-80-555-1861-9.

Monografická publikácia doc. PhDr. Libuše Frankovej, CSc., sprístupňuje, zdôvodňuje a objasňuje pronárodné aktivity vybraných osobností slovenského národného života, ktoré pôsobili v historických regiónoch Šariša, Spiša a Zemplína v 19. storočí. Autorka v úvode predstavuje väčší počet národnokultúrnych dejateľov z vybraných regiónov, aj z hľadiska ich profesijného zamerania. V publikácii sa zamerala na pronárodné aktivity desiatich vybraných osobností, s dôrazom aj na špecifické vnímanie východoslovenského regiónu slovenskou historickou vedou v dôsledku historických, etnických, konfesijných, jazykových a ďalších faktorov vo vzťahu k iným regiónom na slovenskom území v 19. storočí. Ako poznamenala autorka, práca je zameraná

na rozšírenie poznatkov v skúmanej problematike, ktoré môžu prispieť k ustálovaniu pohľadu na národný život slovenskej spoločnosti na historickom území východného Slovenska.

Po obsahovej stránke je publikácia členená do troch rozsiahlejších kapitol – Osobnosti pôsobiace na historickom území Šariša, Spiša a Zemplína, Významní predstavitelia študentského spolkového hnutia na historickom území Šariša a Spiša z radov profesorov a Významní predstavitelia študentského spolkového hnutia na historickom území Šariša a Spiša z radov študentov. V jednotlivých kapitolách sú osobnosti predstavené v samostatných podkapitolách.

V prvej kapitole približuje mnohostranné aktivity Jána Andraščíka, prvého spisovateľa publikujúceho v šarišskom nárečí, Adama a Jána Hlovíka, kultúrnych dejateľov – zberateľov ľudovej slovesnosti, Bohuslava Nosáka-Nezabudova, aktívneho účastníka slovenského národného života, Karola Sereďaia, osvetového a ľudovovýchovného dejateľa a Jonáša Záborského, národnokultúrnej a cirkevnej osobnosti, ktorá citlivo vnímala postavenie Slovákov v uhorskej spoločnosti. S dôrazom na ich osobný aj profesijný život a na ich národnú osvetovú, ľudovovýchovnú, zberateľskú a literárnu činnosť.

V nasledujúcej kapitole predstavila významné osobnosti národného života z radov profesorov – podporovateľa samovzdelávacej spolkovej činnosti slovenských študentov v Levoči a Prešove Michala Hlaváčka a priaznivca slovenských študentských samovzdelávacích aktivít v Prešove Antona Ľudovíta Muňaja, odolávajúcim maďarizačným tlakom zo strany štátnej moci.

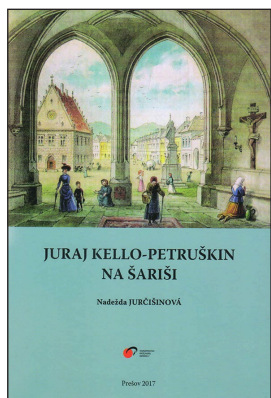
V tretej kapitole z radov aktívnych študentských osobností na pôde študentského spolkového hnutia sa autorka zamerala na Mikuláša Štefana Ferienčíka, organizátora a podporovateľa študentských samovzdelávacích aktivít v Levoči a Prešove, Gustáva Adolfa Koričanského, výraznej osobnosti slovenských samovzdelávacích študentských spoločností a na Jozefa Srnku, zakladajúceho člena prešovskej Slovenskej spoločnosti na kolégiu. Autorka sa venuje aj ich neskoršiemu pôsobeniu v slo-

venskom národnom živote. Niektorí pôsobili naďalej aktívne, napríklad Mikuláš Štefan Ferienčík, iní len okrajovo.

Autorka pri spracovaní prezentovanej problematiky využila veľké množstvo historických prameňov, dobovej tlače a odbornej literatúry. Monografiu uzatvára záver, zoznam bibliografických odkazov a menný register. Obohatená je pestrým obrazovým materiálom, ktorý hodnotne dopĺňa text a robí ho zaujímavejším. Určená je čitateľom, ktorých zaujíma história východného Slovenska a činnosť slovenských elít na jeho území v sledovanom období. Z *histórie „Toryského kraja“* patrí medzi historické práce, ktoré môžeme považovať za seriózne a renomované k danej téme.

Jozef Lutaš-Hušťák

JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Juraj Kello-Petruškin na Šariši*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 194 s. ISBN 978-80-555-1884-8.

Liptovský Trnovec a Bardejov spája osobnosť Juraja Kello-Petruškina, evanjelického farára, národného buditeľa, obrancu slovenského národa, cestovateľa, spisovateľa, básnika, prekladateľa. Cez rodnú dedinu preteká potok Petruška. Týmto pomenovaním sa inšpiroval liptovsko-trnovský rodák z roľnícko-remeselníckej rodiny a prijal pseudonym Petruškin (pri svojej publikačnej činnosti používal aj iné označenia). Do Bardejova prišiel v roku 1874. Ostal tu aj do svojej smrti v roku 1898, kde je aj pochovaný na evanjelickom cintoríne. Teda v tomto roku 5. januára uplynulo už 110 rokov od tejto skutočnosti.

V predvečer tohto výročia Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove vydalo monografiu *Juraj Kello-Petruškin na Šariši* z pera vysokoškolskej pedagogičky Doc. PhDr. Nadeždy Jurčišinovej, PhD., z Katedry novovekých a najnovších slovenských dejín Inštitútu histórie Filozofickej fakulty v Prešove Prešovskej univerzity v Prešove. Monografia o Kellovi je vyústením vedeckého záujmu autorky o túto osobnosť v posledných rokoch. Aj keď samotná autorka uvádza, že „monografia je určená študentom vysokých a stredných škôl, ako aj širšej verejnosti“, v prípade Bardejova by mali tieto skupiny príjemcov diela tvoriť vyrovnané society. Monografia by si mala nájsť svoju cestu do knižníc všetkých základných a stredných škôl v bardejovskom okrese, knižníc kresťanských cirkví, kultúrnych a iných vzdelávacích inštitúcií a poznania chtivých obyvateľov. Preto bolo logické, že uvedenie publikácie sa uskutočnilo 25. júna 2018 v Okresnej knižnici Dávida Gutgesela v Bardejove za značného záujmu verejnosti i médií.

Nateraz posledný najvýraznejší záujem predstaviť život a dielo Juraja Kello, ktorý zo svojich 54 rokov života obetoval Bardejovu 24 rokov, bol rok 1952. V uvedenom roku kultúrny Spolok Svojina, ktorého hýbateľom bol Emil Korba (* 1930 Bardejov – † 1978 Bardejov; v tom čase študent teológie na Teologickej fakulte v Prahe a autor už rozsiahlej publikovanej básnickej tvorby), inicioval aj v súčinnosti s vtedajším MsNV v Bardejov Rok bardejovských jubileí. V rámci neho sa venovala pozornosť

trom osobnostiam – ThDr. Jánovi Andraščíkovi (* 1799 Lipovce – † 1853 Bardejov), rímskokatolíckemu kňazovi, národnému buditeľovi, Bélovi Kélerovi (* 1820 Bardejov – † 1882 Wiesbaden, Nemecko), hudobnému skladateľovi, huslistovi, dirigentovi a organizátorovi hudobného života a spomínanému Jurajovi Kellovi, evanjelickému farárovi a národnému buditeľovi. O všetkých troch osobnostiach sa o. i. konali na miestnych ZDŠ a stredných školách prednášky. Pamätná tabuľa Jurajovi Kellovi síce bola inštalovaná na budove evanjelickej fary, ale v dôsledku asanácie domovej zástavby Dlhého radu bola daná do depozitu a dodnes nebola opätovne inštalovaná s dodatkovou informáciou na novo postavenej evanjelickej farskej budove.

Nadežda Jurčišinová text monografie rozdelila do dvoch hlavných kapitol: Prvá kapitola *Juraj Kello v Liptove a v zahraničí* (s. 15-58) je venovaná životnej púti Kellu pred príchodom do cirkevného zboru Evanjelickej cirkvi a. v. (CZ ECAV) v Bardejove. Tvoria ju tri podkapitoly: *Detstvo a prvé roky štúdia*, *Opäť v rodnom Trnenci* (s. 15-25) a *Štúdium teológie a prvé kroky v kňazskom povolaní* (s. 42-57). Autorka predstavila rodisko i rodinné zázemie Kellu, ktoré vytváralo jeho charakterový rozmer a rozmer viery. Predstavuje jeho nadanie, ktoré neostalo bez povšimnutia. Prvé skúsenosti s učiteľským povolaním i divadelnými aktivitami. V rodisku sa začal venovať aj prvým publikačným aktivitám. Napísal svoje básnické prvotiny. Ba začal aj prekladať. Liptov v čase detstva a mladosti Juraja Kellu bol národne uvedeným regiónom. Kello sa vypracoval na uznávaného kultúrno-osvetového pracovníka. Osobitnú pozornosť venuje autorka Kellovmu rozhodnutiu ísť študovať evanjelickú teológiu na teologické fakulty v Nemecku. Vtedy už mal 27 rokov. A hoci Juraja Kellu učiteľská práca naplňala, rozhodol sa pre povolanie kňaza, ktoré naplnil svojou húževnatosťou riešiac aj finančné nedostatky a ďalšie prekážky. Počas štúdia v Nemecku si robil Kello podrobné poznámky, ktoré práve v Bardejove spracoval do cestopisu a na pokračovanie vychádzal v časopise Orol. Počas štúdia nezanevrel ani na básnickú tvorbu.

Druhá kapitola monografie má príznačný názov *Pôsobenie Juraja Kellu na Šariši* (s. 59-164), ktorú tvoria štyri podkapitoly. Oblasť Šariša v druhej polovici 19. storočia prechádza dosť odlišným vývojom v politickom, ekonomickom i spoločenskom živote. Tieto skutočnosti autorka rozoberá v podkapitole *Šariš a jeho dejiny do konca 19. storočia* (s. 59-76). Druhá podkapitola *Juraj Kello v Bardejove* (s. 77-100) približuje ťažiskové obdobie v jeho živote späť s pôsobením v CZ ECAV v Bardejove. Samotné povolanie Juraja Kellu nebolo jednoduchým procesom. Autorka na základe bádania v archívoch približuje zložitú situáciu evanjelikov v Bardejove. V tom období tu nebol jednoliaty jednorečový cirkevný zbor, ale maďarský, nemecký a slovenský. Táto situácia nie je širšej verejnosti detailnejšie známa, preto ide aj v tomto smere o cenný prínos monografie. Kello prišiel do Bardejova v čase, keď už tu bol v roku 1808 posvätený nový tolerančný kostol. V tomto roku uplynie od tejto udalosti 210 rokov a 220 rokov od začatia jeho výstavby. Juraj Kello sa ukázal ako duchovný pastier s diplomatickým talentom, ktorý vedel brániť evanjelikov – Slovákov a zároveň citlivo vnímal aj veriacich hlásiacich sa k iným rečiam. To už je ústredná myšlienka tretej podkapitoly *Evanjelický kňaz Juraj Kello* (s. 101-141). Kellovo pôsobenie autorka podáva aj na podklade dokumentov seniorátu a celkovej situácie v dištrikte. Posledná podkapitola *Prejavy Kellovho záujmu o život ľudu na Šariši* (s. 142-164) podáva ľudovo-výchovnú a spisovateľskú činnosť. Zaujímavý je zápas Kellu o školy na dedinách

s obyvateľstvom evanjelického vierovyznania. Dbal o to, aby deti vzdelávali podľa okolností kvalitní učitelia. Presviedčal rodičov o potrebe dať vzdelanie svojim deťom ako potrebnú súčasť ich života. Hľadal cesty spolupráce s Bardejovčanmi rímskokatolíckeho vierovyznania. Dozvedáme sa aj o Kellovom bádaní v jazykovednej oblasti. Zasielaním článkov americkým Slovákom informoval o žalostnom postavení tohto ľudu. Práve takéto okolnosti stáli pri jeho závere pozemskej púti. V tejto podkapitole sa pred očami čitateľa rozvinie obraz húževnatej, systematickej a odvážnej práce Juraja Kellu pre pozdvihnutie Slovákov na Šariši. Kellovej pozornosti neušli ani šarišské porekadlá či ďalší národopisný materiál. Keď v roku 1883 prišiel na post regenschoriho, organistu a zbormajstra v chráme sv. Egídia v Bardejove čerstvý absolvent Varhaníckej školy v Prahe ambiciózny Oldřich Hemerka, upriamil jeho pozornosť na zbieranie a zapisovanie ľudových piesní na Šariši. Juraj Kello sa zaslúžil o to, že O. Hemerka ich zaslal do Matice slovenskej v Martine a do vydávanej edície Slovenské spevy. (Hemerka túto svoju aktivitu rozšíril ešte o prvý muzikologický pohľad na tieto ľudové piesne a napísal článok do pražského odborného hudobného časopisu Dalibor. Zapísaným ľudovým piesňam sa Hemerka neskôr vrátil a upravil pre klavír a vydal tlačou.) Obe kapitoly obsahujú detailný poznámkový aparát.

Okrem Úvodu (s. 9-13) a Závěru (s. 165-167) monografiu dopĺňa precízne vypracovaný *Súpis prác Juraja Kellu-Petruškina uverejnených v slovenskej tlači* (s. 168-173) a text *Memoranda slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi bardejovskej zo 4. augusta 1895* (s. 182-185). Čitateľ monografie má k dispozícii *Zoznam bibliografických odkazov* (s. 174-181), ktorý každému záujemcovi o túto osobnosť ponúka fundovaný základ pre štúdium i ďalšie bádanie. Pri práci so zdrojom Kolektív: *Dejiny Bardejova* z roku 1975 je potrebné práve častiam o náboženstvách a kultúrnych etapách vývoja venovať kritickú pozornosť, pretože z ideologického dôvodu sú podávané často chybné údaje. Významným zdrojom bádania sa autorke stali okrem iných pramenných zdrojov predovšetkým Archív CZ ECAV ma Slovensku, Bardejov a Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin. K rýchlej orientácii v monografii slúži *Menný register* (s. 186-189) a *Miestny register* (s. 190-192).

Monografiu sprevádza aj dostatočná čierno-biela fotografická dokumentácia a reprodukcia dobových pramenných dokumentov. Škoda, že sa nepodarilo objaviť portrétnu alebo skupinovú rodinnú fotografiu Juraja Kellu.

Po štúdiu PhDr. Andreja Kostolného *Poštúrovský básnik Petruškin. Literárna štúdia, poézia, ukážky z prózy*, ktorú autor spracoval počas pôsobenia v Bardejove na Štátnom gymnáziu v rokoch 1940 až 1944 a vydal Transcius v roku 1946 je recenzovaná monografia dôležitým príspevkom k ucelenému pohľadu na život a dielo Juraja Kellu - Petruškina, ktorým sa vinie motto „Zásadou žitia môjho bolo, je, i bude: za cirkev a národ všetko!“

N. Jurčišinová práve pri štúdiu materiálov o Národopisnej výstave československej v Prahe v roku 1895, na ktorej boli prezentované artefakty zo Šariša, sa stretla s menom Juraja Kellu. Vedecká akribia a zvedavosť sa premietli do náročného procesu postupného odhaľovania tejto dovtedy pre autorku neznámej postavy pôsobiacej v Bardejove (nechýbala pri tom ani návšteva Kellovho hrobu na bardejovskom evanjelickom cintoríne). Monografia má pevnú väzbu, na obálke dominuje reprodukcia výtvarného diela akvarelu *Bardejov*, čo je kolorovaná kresba Viktora Miškovského z roku 1894, ktorej originál sa nachádza v Krajinskom pamiatkovom úrade

na Budínskom hrade v Budapešti. Na zadnej strane obálky je portrétna fotografia a pedagogický i vedecký profil autorky.

Monografia je cenným príspevkom do úsilia zaplniť biele miesta v poznaní aj nedávnej minulosti mesta Bardejov zapísaného do Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO a jeho osobností, ktorým vďačíme za rozvoj nielen v materiálnej, ale predovšetkým v duchovnej, kultúrnej a spoločenskej oblasti. Ďalším prínosom monografie je aj autorkin čitateľsky pútavý štýl, ktorý vedie vnímavého záujemcu k úvahe ako sa na životných osudoch Juraja Kellu - Petrušina povzbudiť i poučiť.

Silvia Fecsková

DOMENOVÁ, Marcela. *SEM Jednota Mateja Bahila (Zo spolkovej činnosti evanjelickej mládeže v Prešove).* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2017. 215 s. ISBN 978-80-555-1948-7.

V roku 2017 vydalo Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove vedeckú monografiu Mgr. Marcely Domenovej, PhD., s názvom SEM Jednota Mateja Bahila (Zo spolkovej činnosti evanjelickej mládeže v Prešove). Monografia, ktorá vyšla v elektronickej podobe, je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA č.1/0428/15 – Šariš v historickom kontexte jedného storočia (1848 – 1948).

Publikácia predstavuje verejnosti málo známe združenie SEM Jednota Mateja Bahila (JMB) v Prešove a jeho spolkovú knižnicu, možno ju zaradiť medzi vedecké monografie venované výskumu knižnej kultúry, kultúrnych dejín a regionálnych dejín. Ako autorka uvádza, podnetom pre výskum združenia bolo nájdenie viacerých dokumentov – torza knižnice, ale aj časti archívnych – rukopisných dokumentov, agendy združenia (matriky členov, pokladničnej knihy, katalógu knižnice) v Štátnom archíve v Prešove, ktoré sa zároveň stali aj základom autorkinho výskumu združenia (s. 8, 123).

Monografia je tematicky členená do štyroch kapitol. V prvej je pozornosť venovaná dejinám Sväzu SEM, počiatkom SEM JMB v Prešove, organizačnému členeniu združenia, jeho správe. Druhá kapitola predstavuje vybrané aktivity, okruhy činnosti združenia, ktoré bolo možné rekonštruovať najmä na základe zápisníc združenia. Tretia kapitola je venovaná problematike knižnice a čítárne SEM JMB – ich vývoju, podobám, vedeniu. Dôraz je kladený predovšetkým na podobu knižnice, resp. knižničného fondu združenia zachytenej na základe katalógu z roku 1939, ktorý autorka rekonštruovala. Zachované torzo knižnice SEM JMB v Prešove predstavuje súbor asi 61 zväzkov tlačí (celkovo 71 titulov) z obdobia rokov 1777 – 1941 v slovenskom a českom jazyku, čo predstavuje podľa autorky len zhruba 36 % z odhadovaného obsahu niekdajšej spolkovej knižnice SEM JMB (s. 185). Okrem tlačí sa zachovali aj periodiká (23 titulov). Autorka knižničné dokumenty spracovala aj v rámci katalógu, bibliograficko-popisnej časti, ktorá je súčasťou monografie – kapitola č. 4 (s. 123-182). Viaceré z nich (26 zväzkov) obsahujú aj staršie posesorské poznámky (Jonáš Záborský, Milan Droppa, Ján Bohúň, Matica česká) spojené s tzv.

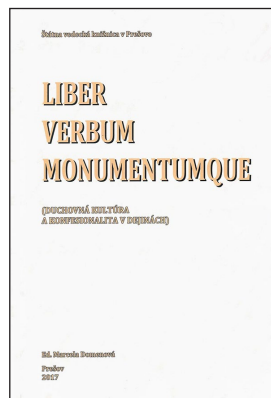
knižnicou slovenskej mládeže fungujúcou v tom čase na evanjelickom kolégiu v Prešove.

Textová časť publikácie je vhodne doplnená o viaceré tabuľky, obrazovú prílohu, ako aj šesť príloh, ktoré obsahujú okrem iného aj prepis stanov združenia.

Publikáciu vnímame ako veľmi prínosnú nielen pre poznanie málo prebádanej histórie spolkovej činnosti v meste Prešov a v celom regióne Šariša, ale aj pre poznanie školských, cirkevných či regionálnych dejín.

Gabriela Oľšavská

Liber – verbum – monumentumque (duchovná kultúra a konfesionalita v dejinách). Ed. Marcela Domenová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2017. 170 s. ISBN 978-80-89614-38-7.

Nekonferenčný a recenzovaný zborník *Liber – verbum – monumentumque (duchovná kultúra a konfesionalita v dejinách)* bol vydaný v Štátnej vedeckej knižnici (ŠVK) v Prešove, kde sa popri výskume knižnej kultúry dáva priestor aj výskumu duchovnej kultúry na Slovensku, čo bolo v roku 2016 spojené s osobnosťou Martina Luthera (470. výročie jeho úmrtia) a v roku 2017 s pripomenutím si 500. výročia reformácie (s. 5) a v ŠVK Prešov sa podľa slov editorky usporiadalo viacero podujatí – konferencií a výstav spojených s danými udalosťami.

Jedným z výstupov je aj prezentovaný zborník, ktorý zostavila archivárka Marcela Domenová. Bolo doň zaradených 15 príspevkov – štúdií, materiálových štúdií, dve správy v rubrike Kronika sú prezentované dve zaujímavé výstavy starých tlačí (Na počiatku bolo slovo... Kniha v liturgii a modlitbe, s. 155-156; Martin Luther (1483 – 1546) v odraze knižnej kultúry: pamiatky cirkevnej reformácie a Prešov, s. 156-158), ktoré boli prístupné v Prešove a štyri anotácie/recenzie k danej problematike. Venovali sa zhodnoteniu diel o osobnostiach J. S. Kleina, J. Kollára, A. Duchnoviča či architektúre gréckokatolíckych chrámov.

Samotnej osobnosti M. Luthera, recepcii jeho tvorby sa venovalo niekoľko príspevkov. Možno uviesť rozsahom krátky a obsahom odvážny text *Martin Luther a židia* (s. 9-13), ktorého autorom bol Marián Naster alebo *Františkán Dominik Mokoš a jeho polemika s učením Martina Luthera a Jána Kalvína* (s. 28-36) z pera Angely Škovierovej. Zborník obsahuje príspevky zamerané nielen na vybrané osobnosti evanjelickej a. v. konfesie, či už súčasníkov samotného M. Luthera, alebo z obdobia novoveku s prepojením aj na slovenský priestor. Tu možno spomenúť Patrika Cigáša, ktorý stručne predstavil tému *Martin Bucer – život a dielo prehlíadaného reformátora* (s. 14-19), archivárku a retrospektívnu bibliografku Gabrielu Oľšavskú, ktorá sa na základe výskumu životného osudu, aktivít a zachovaných súdobých prác, ktoré vyšli tlačou, zamerala na tému *Farár Ján Michal Schwarz a Prešov* (s. 50-60). Išlo o jeho príležitostné spisy, venované školstvu, výučbe náboženstva a filozoficko-náboženské filozo-

fii náboženstva. *Konfesionálne motívy a súvislosti v cestopisných textoch Ľudovíta Štúra* (s. 61-65), a to *Cesta do Lužíc* (1839) a *Cesta po Považí* (1840) sa stali predmetom výskumu Pavla Markoviča.

Priestor bol ponechaný aj na prezentovanie osobností kalvínskej cirkvi, išlo napr. o príspevok vysokoškolskej pedagogičky a historičky Annymárie Kónyovej pod názvom *Vybrané osobnosti reformovanej cirkvi na území dnešného východného Slovenska a ich teologické diela* (s. 20-27), kde sa zamerala napr. na osobnosti, akými boli G. Husár, J. Siderius, M. B. Gyarmati, P. P. Alvinczi a i. Výskumu gréckokatolíckej cirkvi v kontexte knižnej kultúry sa venuje teológ a knihovník Michal Glevaňák. V zaujímavom príspevku sa zamerlal na „*Malý katechizmus*“ (1801) užhorodského kanonika Jána Kutku – pokus o prezentáciu (s. 37-49). Do zborníka bol zaradený aj príspevok nesúvisiaci priamo s jeho nosnou témou a zameraním *Aktivity arcibiskupa Makaria III. v 2. polovici 20. storočia* (s. 66-77) od historika Erika Ondriu.

Okrem textov o osobnostiach, ich živote a diele sa do zborníka zaradili aj príspevky archivárov, ktoré sa venovali predstaveniu zaujímavých a vzácných pamiatok – starých tlačí, rukopisov, biblíí. András Szeghy za zamerlal na *Edície Biblie v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach* (s. 102-106), Františka Marcinová na *Liturgické a modlitebné knihy v zbierkovom fonde Ľubovnianskeho múzea – hrad v Starej Ľubovni* (s. 108-114) a Marek Rímsky v prehľadovom príspevku prezentoval *Vzácné doklady knižnej kultúry v Centre spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach* (s. 115-124). Jeho text bol doplnený o obrazové ukážky zo vzácných dokumentov, ktoré v centre možno nájsť a odborná verejnosť ich môže využiť aj na bádanie.

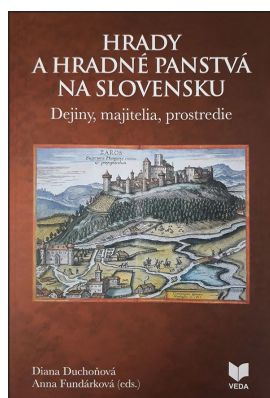
Naratívne pramene, lingvistika a etnografia sa odrazili v príspevkoch Miroslavy Gavurovej „*Prišli zme pozdraviť ten kriš svätí*“ *pôstne duchovné spevy laikov vo Finticiach* (s. 125-138), ktorý práve pre svoju špecifickosť, ako aj priestor Šariša možno považovať za dokumentačne zaujímavý a Martiny Bodnárovej, ktorá sa v súčasnosti venuje analýze vybraných homílií. Parciálne závery prezentovala v štúdiu *Človek a boh v jazyku homílie (lingvistický pohľad na oslovenie v súčasných homiletických prejavoch slovenskej proveniencie)* (s. 139-151).

Popri písomných prameňoch sa čitateľ môže oboznámiť aj s výsledkami terénnych, pamiatkových a archeologických výskumov, ktoré sa odrazili v príspevkoch zameraných na prezentovanie hmotných pamiatok. Išlo napríklad o *Nálezy renesančných hrobových textílií z archeologického výskumu v bazilike minor sv. Egídia v Bardejove s dôrazom na hroby č. 3 a 6* (s. 78-90) od historičky Evy Sendekovej, dejiny a podobu *Božej muky na Ťahanovciach* (s. 91-101) od múzejníčky Uršuly Ambrušovej.

Interdisciplinárne ladený zborník možno považovať za prínosný. Okrem zaujímavých osobností a ich diela bol ponechaný priestor aj na predstavenie pamiatok knižnej kultúry evidovaných vo viacerých slovenských inštitúciách, dokonca hmotnej kultúre a sakrálnym pamiatkam. Viacero autorov prezentovalo vlastný a nový výskum.

Lucia Marcinková

Hrady a hradné panstvá na Slovensku. Dejiny, majitelia, prostredie. Eds. Diana Duchoňová, Anna Fundárková. Bratislava : Veda, Historický ústav SAV, 2016. 240 s. ISB 978-80-224-1539-2.

Hrady, ich vznik, často búrlivé historické udalosti, ktoré sa s nimi spájajú, ale tiež osudy majiteľov jednotlivých väčších i menších pevností, to všetko dlhodobo priťahuje pozornosť historikov, pamiatkarov, architektov, ale tiež verejnosti zaujímajúcej sa o minulosť. Z tohto hľadiska je preto potrebné oceniť aj vznik ďalšieho zo zborníkov venovaných tejto problematike. Z obsahového hľadiska ho zostavovateľky rozdelili do dvoch základných častí. Tú prvú nazvanú *Hrad a jeho majitelia* tvorí, podobne ako druhú s názvom *Hrad a jeho prostredie*, päť vedeckých štúdií. Nepochybne všetky texty by si zaslúžili podrobnejšiu analýzu. Osobitne by sme však chceli spomenúť aspoň tie, ktoré podľa nášho názoru ponúkajú dobrú predstavu o obsahovej stránke zborníka.

Veľmi zložitú obdobie postupného upevňovania moci Anjouovcov v Uhorsku sleduje V. Vlasko v štúdiu *Konfiškácia hradov pánov z Közsegu počas boja proti Karolovi Róbertovi z Anjou v rokoch 1315 – 1342*. Na príklade zmien postojov jednotlivých vetiev jedného z najsilnejších a najambicióznejších šľachtických rodov v Uhorsku na prelome 13. a 14. storočia názorne prezentuje viaceré aspekty vtedajšieho komplikovaného politického, hospodárskeho i spoločenského vývoja. Postupné obmedzovanie vplyvu veľkých, pôvodne takmer nezávisle konajúcich šľachtických rodín, sa vo väčšine prípadov nezaobišlo bez vojenských stretov. Tu však jednotlivo alebo so svojimi stúpenkami vystupujúci šľachtici nemali – voči stále pevnejšej pozícii a narastajúcej vojenskej sile panovníka Karola Róberta z Anjou – z hľadiska dlhodobej perspektívy reálnu šancu na úspech.

S hradom a hradnými panstvami bola nerozlučne spojená aj otázka ich hospodárskeho zázemia, finančnej stability či celkovej hodnoty hnutelného i nehnuteľného majetku. I v tomto prípade sa objavujú texty venované tejto problematike. Spomenúť možno napríklad štúdiu Z. Peres nazvanú *Majetkovo-právne pozadie zápasu o získanie hradu Devín v prvej polovici 17. storočia*. Autorka ponúka rekonštrukciu zložitých otázok spojených s vlastníctvom tohto hradu a panstva. Okrem predstavenia či zhodnotenia existujúcich zdrojov sa sústredila na zápas medzi viacerými šľachtickými rodmi, ale tiež panovníkom, Dvorskou komorou či Uhorskou komorou. Zaujímavé pritom je tiež to, že o mnohých významných uhorských šľachtických rodoch máme aj v súčasnosti pomerne málo ucelených informácií. Do tejto kategórie patria napríklad rody Keglevichovcov, Draskovichovcov či Lippayovcov, ktoré sú súčasne aj rozhodujúcimi aktérmi autorkou sledovaných udalostí. K vyriešeniu celej zložitej situácie v spojení s vlastníctvom devínskeho panstva, realizovanej prostredníctvom komplikovaných finančných operácií vyplývajúcich z vtedajších zvyklostí, došlo až v roku 1648. Napriek záujmu a úsiliu viacerých záujemcov sa nakoniec hrad i panstvo stalo súčasťou majetkov Pálffyovcov.

Jeden z možných postupov ako sledovať každodenný život obyvateľov hradných panstiev približuje štúdia D. Duchoňovej *Zásobovanie hradných kuchýň na základe*

vybraných inštrukcií panských úradníkov v 17. storočí. Aj vzhľadom na ekonomické možnosti jednotlivých panstiev išlo o pomerne náročnú úlohu. Panstvo i personál museli mať k dispozícii dostatok potravín, navyše v primeranej skladbe. To predpokladalo prepracovanú logistiku i jasnú predstavu o existujúcich možnostiach. Autorka uvádza nielen konkrétne príklady požiadaviek panstva, ale tiež povinnosti a celkový prehľad úradníkov, ktorí ich mali na starosti. Povinnosti členov správy, rovnako ako ich príjmy sa líšili v závislosti od veľkosti či výnosnosti panstva kde pôsobili. V každom prípade sa ich úspešné pôsobenie stalo základným predpokladom pre prosperitu celého majetku.

Napriek tomu, že forma i obsah jednotlivých textov zaradených do výslednej publikácie majú rôznu úroveň, publikácia v konečnom dôsledku prináša celý rad nových poznatkov či prístupov k lepšiemu poznaniu tejto v rámci slovenskej historiografie stále nie dostatočne podrobne spracovanej problematiky.

Patrik Derfiňák

Osobnosti v knižnej kultúre a historických prameňoch. Ad honorem Jozef Repčák. Ed. Marcela Domenová. Prešov : ŠVK v Prešove, 2017. 244 s. ISBN 978-80-89614-41-7.

V roku 2017 vydala Štátna vedecká knižnica (ŠVK) v Prešove v rámci edície Historické fondy nekonferenčný zborník s názvom *Osobnosti v knižnej kultúre a historických prameňoch: Ad honorem Jozef Repčák*. Publikácia bola vydaná v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR: Prioritný projekt v prvku programovej štruktúry 08T0103 – Podpora kultúrnych aktivít rozpočtových organizácií. Podľa slov editorky je zborník venovaný bývalému zamestnancovi a riaditeľovi ŠVK v Prešove Dr. Jozefovi Repčákovi, ktorého 105. výročie narodenia sme si pripomenuli v roku 2016 (s. 9). Jozef Repčák ako všestranná osobnosť nielen slovenského knihovníctva, ale aj regionálnej bibliografie, bol činný aj v oblasti archívnictva či histórie. Okrem 15 štúdií je v zbor-

níku rubrika Materiály, kam boli zaradené dve materiálové štúdie a rubriky Správy/Kronika, Recenzie/Anotácie.

Prvé štyri štúdie zborníka sú venované osobnosti J. Repčáka. Autorka Kamila Fircáková v štúdiu s názvom *Publikačná činnosť Jozefa Repčáka v službách rozvoja slovenského knihovníctva do roku 1945* (s. 13-24) predstavila publikačné aktivity J. Repčáka v oblasti knihovníctva. Štúdia *Repčákov prínos k dejinám knižníc na Slovensku* (s. 25-31) Evy Augustínovej približuje prínos J. Repčáka v oblasti výskumu dejín knižníc na Slovensku. Lucia Němcová v štúdiu *Čitateľské záujmy Jozefa Repčáka: Sonda do osobnej knižnice* (s. 32-46) predstavuje časť knižnice J. Repčáka, obsahujúcu aj krásnu literatúru. Zaujímavú osobnú pozostalosť J. Repčáka, ktorá sa v súčasnosti nachádza v ŠVK v Prešove, predstavila Marcela Domenová v štúdiu s názvom *Jozef Repčák a jeho osobná pozostalosť (sonda do problematiky)* (s. 47-70).

V ďalšej časti zborníka sú štúdie venované aj iným osobnostiam spojeným s mestom Prešov a regiónom východného Slovenska. Osobnosť Jána Bocatia, ktorý istý čas pôsobil aj v meste Prešov a ktorému v 60-tych rokoch 20. storočia venoval personálnu bibliografiu aj samotný J. Repčák, predstavila Jana Balegová. Priblížila jeho literárnu tvorbu v štúdiu *Osobnosti Prešova v poézii Jána Bocatia* (s. 71-82). Jánovi Weberovi, známemu prešovskému lekárnikovi a richtárovi pôsobiacemu v 17. storočí, venovala štúdiu s názvom *Prešovský richtár Ján Weber a jeho politická príručka Lectio Principum* (s. 83-88) Erika Brodňanská. Eliáša Trangusa, ktorý sa narodil pravdepodobne v Sabinove, lekára pôsobiaceho neskôr v Miškovci, približuje Mónika Bodnár v štúdiu *Eliáš Trangus, prvý úradný lekár v Miškovci* (s. 89-95). Ďalšia štúdia M. Domenovej predstavuje práce vybraných osobností slovenského národného obrodovania zachované v historickej Kolegiálnej knižnici v štúdiu s názvom *Práce vybraných osobností z obdobia formovania moderného slovenského národa v historickej Kolegiálnej knižnici v Prešove* (s. 96-122). Autori Juraj Červenka a Veronika Szeghy-Gayer v spoločnej štúdiu *Albert Bujanovics z Uzoviec* (s. 123-132) predstavujú pomerne neznámeho šľachtica, letca, nadporučíka v zálohe, rodáka z Uzoviec (v súčasnosti okres Sabinov) Alberta Bujanovicsa, ktorý bojoval v prvej svetovej vojne. Okrem mapovania jeho vojenskej kariéry je v príspevku pozornosť venovaná aj uzovskému mauzóleu, vyhlásenému za národnú kultúrnu pamiatku, ktoré dal zhotoviť otec Alberta Bujanovicsa, Gyula (Július). Osobnosť lekára Júliusa Holénia pôsobiaceho v Prešove priblížila v štúdiu s názvom *Lekár Július Holénia v osobných spomienkach* (s. 133-148) Darina Petranská a to na základe spomienok uvedeného lekára zachovaných v maďarskom jazyku. Na učebnice, ktoré vyšli v prešovských tlačiarňach v rokoch 1918 – 1929 a ich autorov, upozorňuje Nadežda Jurčišinová v štúdiu *Prvé učebnice dejepisu pre ľudové školy po vzniku ČSR vydané v Prešove* (s. 149-159). Kultúrny život v medzivojnovom období v meste Spišská Nová Ves zmapovala Eva Kušnírová v štúdiu s názvom *Divadelný život v meste Spišská Nová Ves v 20. a 30. rokoch 20. storočia (So zameraním na genézu divadelného súboru Hviezdoslav)* (s. 160-176). Osobnosť pedagóga, publicistu, kultúrneho dejateľa G. M. Medveckého, predovšetkým v súvislosti s jeho pôsobením v Košiciach predstavila Luciána Hoptová v štúdiu *Aktivity Grigorija Michajloviča Medveckého na východnom Slovensku* (s. 177-184). Ďalšiu významnú osobnosť, tentoraz slavistiky – Františka Tichého s prepojením na jeho vzťah k Prešovu či Zakarpatskej Ukrajine predstavil profesor Mikuláš Mušínska v štúdiu *Český slavista František Rut Tichý – jeho vzťah k Prešovu a Zakarpatskej Ukrajine* (s. 185-197).

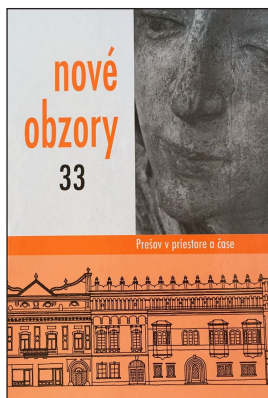
V záverečnej štúdiu s názvom *Jana Bodnárová a osobitosti jej poetiky v literatúre pre deti a mládež (Trinášť, Dita)* (s. 198-205) Martina Petříková predstavila tvorbu súčasnej autorky detskej literatúry a jej posledné dve vydané knihy určené pre deti a mládež.

Do rubriky Materiály boli zaradené dva príspevky. V prvom príspevku s názvom *Hroby osobností Prešova na mestskom cintoríne 1.* (s. 209-221) Andrea Sivaničová približuje niektoré z významných osobností, ktoré našli miesto posledného odpočinku na prešovskom mestskom cintoríne, medzi ktorými menuje aj J. Repčáka. Druhým je príspevok *Hofstetterovci – rodina prešovských židov* (s. 222-225) od Petra Lieskovského.

Príspevky v rubrikách Štúdie a Materiály sú doplnené o poznámkový aparát, zoznam bibliografických odkazov, stručné zhrnutie príspevku v anglickom jazyku, viaceré aj o obrazový materiál. V závere zborníka sú radené rubriky Správy/Kronika a Recenzie/Anotácie.

Gabriela Olšavská

Nové obzory 33. Prešov v priestore a čase. Ed. Jozef Kušnír. Prešov : Krajské múzeum v Prešove, 2017. 248 s. ISBN 978-80-89952-00-7.

Zborník *Nové obzory 33* sumarizuje príspevky, ktoré odzneli na vedeckej konferencii *Prešov v priestore a čase*, konanej pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o meste, organizovanej Prešovským samosprávnym krajom, Krajským múzeom v Prešove a vďaka Fondu na podporu umenia. Obsahovo sa tak vedecké štúdiá dotýkajú rozličných tém od prešovskej biodiverzity, archeológie, hospodárskych, kultúrnych, konfesiónálnych, národnostných dejín až po dejiny zdravotníctva v tomto meste. Takúto širokú problematiku v podobe 15 príspevkov od 18 autorov prináša táto publikácia.

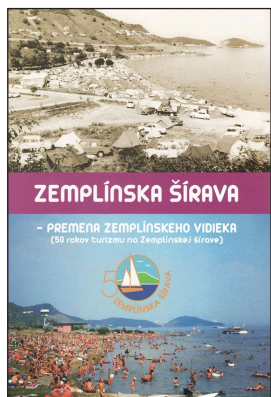
Problematikou školstva sa v štúdií *K dejinám školstva v Prešove v 16. storočí* (s. 94-110) zaoberala Marcela Domenová. Ozrejmjuje dejiny mestskej školy, predstavuje osobnosti z radov pedagógov a rektorov, ktorí tu pôsobili. Pozornosť venuje aj študentom a ich ambíciám študovať na vtedajších európskych univerzitách. Na oblasť hospodárskych dejín sa v príspevku *Peniaze na rozvoj mesta. K hospodáreniu Prešova na prelome 19. a 20. storočia* (s. 177-189) zamerl Patrik Derfiňák. Približuje doposiaľ neznáme fakty o vývoji majetkovej a finančnej situácie mesta na konci 19. a začiatkom 20. storočia. Popisuje príjmy mesta, jeho rozpočet a aj výdaje na platy úradníkov, mestských zamestnancov či sluhov, ako aj pravidelné výdavky na školstvo, cirkvi pôsobiace v Prešove, údržbu nehnuteľností patriacich mestu a pod. Nepochybne zaujímavou a prínosnou je štúdia Petra Kovaľa *Z histórie prešovského zdravotníctva – Okresná verejná nemocnica T. G. Masaryka* (s. 190-199). Autor prináša doposiaľ neznáme informácie týkajúce sa dejín prešovského zdravotníctva. Bližšie charakterizuje dejiny a činnosť Okresnej verejnej nemocnice T. G. Masaryka, ktorá sa stala ústredným zdravotníckym zariadením na severovýchode Slovenska a koncom roka 1938 dokonca nemocnicou zabezpečujúcou zdravotnú starostlivosť na celom východnom Slovensku. Oblasťou kultúry sa v príspevku *Dve mestá, Jedna výstava. Úloha východoslovenského múzea v Košiciach na výstavných aktivitách v Prešove v medzivojnovom období* (s. 200-214) zaoberal Ján Kovačič. Charakterizuje aktivity tejto inštitúcie pri organizovaní kultúrnych podujatí v Prešove v období existencie prvej Československej republiky. Riešením židovskej otázky v Prešove v rokoch 1939 – 1945 sa vo svojej štúdii *Riešenie židovskej otázky v Prešove v období Slovenskej republiky* (s. 215-231) zaoberal Jozef Kušnír. Poukázal

najmä na to ako došlo k vyradeniu Židov z občianskej spoločnosti a arizácii ich majetku v meste, ako i na prvé transporty Židov z Prešova.

Tento recenzovaný zborník obsahuje aj mnoho ďalších zaujímavých štúdií obohatujúcich a presahujúcich doterajší stav poznania prešovských dejín. V neposlednom rade, ako to v úvode publikácie, naznačila riaditeľka Krajského múzea v Prešove, Mária Kotorová, je zborník zároveň 33. číslom obnovených Nových obzorov. Tie naposledy vydalo Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach pre Vlastivedné múzeum v Prešove v roku 1991. Veríme, že Krajské múzeum v Prešove bude vo vydávaní Nových obzorov pokračovať a zborník tak prispeje k ďalšiemu prezentovaniu dejín východného Slovenska.

Ján Džujko

Zemplínska šírava – premena zemplínskeho vidieka (50 rokov turizmu na Zemplínskej šírave). Eds. Ján Dobrovolský, Martin Molnár, Matej Starják. Michalovce : Priatel'ia Zemplína, 2016. 128 s. ISBN 978-80-972332-0-4.

Zemplínska šírava, nazývaná aj východoslovenské more, oslávila v roku 2016 svoje 50. narodeniny, a pri tejto príležitosti vyšla aj publikácia mapujúca jej dejiny. Anotovaná publikácia nesleduje len dejiny výstavby vodnej nádrže a dejiny turizmu v tejto rekreačnej oblasti, ale čitateľom podáva aj stručné dejiny tohto územia ešte pred jej výstavbou. Publikácia je výsledkom práce šesťčlenného kolektívu autorov: Miroslav Buraľ, Rastislav Hreha, Nadežda Jurková, Martin Molnár, Matej Starják a Tibor Tabak.

Po úvodných príhovoroch Emila Ďurovčíka (poslanec Národnej rady SR) a Viliama Záhorčáka (primátor mesta Michalovce) je prvá kapitola venovaná prírodným pomerom pred a po výstavbe Zemplínskej šíravy. Čitateľ sa dozvie množstvo zaujímavých informácií napr. o geológii a geomorfológii tohto územia, vodných tokoch, rastlinstve a živočíšstve, chránených lokalitách, a rôznych prírodných zaujímavostiach v okolí Zemplínskej šíravy.

V nasledujúcej kapitole venovanej dejinám turistiky ešte pred výstavbou Zemplínskej šíravy je pozornosť venovaná najmä starším turistickým sprievodcom z prvej polovice 20. storočia, ktoré si všímali aj túto oblasť. Kapitola je doplnená ukážkami starších turistických máp okolia Zemplínskej šíravy.

Zemplínska šírava bola vybudovaná na rozsiahlom močaristom území s príznačným názvom *Blatá*. Tieto *Blatá* boli zachytené na viacerých starých mapách, najmä v 19. storočí. Tejto problematike je venovaná aj samostatná kapitola doplnená mapovými výrezmi tohto územia.

Ďalšia kapitola stručne sleduje dejiny okolia Zemplínskej šíravy od praveku až do prvej polovice 20. storočia. Obzvlášť zaujímavá je pasáž venovaná nemeckému vojenskému poľnému letisku, ktoré si tu nemecká armáda zriadila v letných mesiacoch roka 1939. Toto

letisko bolo však určené len na poľské ťaženie a ešte v tom istom roku sa prestalo používať. Dnes sa plocha letiska nachádza pod hladinou vodnej nádrže.

Nasledujú kapitoly venované už samotným vodohospodárskym úpravám Východoslovenskej nížiny a následnej výstavbe vodného diela. Samotná výstavba Zemplínskej šíravy sa začala v roku 1962 a dokončená bola v roku 1965. Slávnostne odovzdaná do užívania bola 12. augusta 1966.

Ďalšie kapitoly sledujú dejiny turizmu a cestovného ruchu na Zemplínskej šírave od prvej turistickej sezóny v roku 1966 až do konca 80. rokov 20. storočia. Veľmi zaujímavým doplnkom publikácie je aj úplne znenie dobového Informátora o Zemplínskej šírave z roku 1984, v ktorom sú podrobne popisované všetky vtedajšie rekreačné strediská: Biela hora, Hôrka, Medvedia hora, Kamenec, Paľkov a Vinianske jazero. Pozornosť je samozrejme venovaná aj rôznym zaujímavostiam o Zemplínskej šírave v dobovej regionálnej tlači a televízii.

Nechýba ani kapitola o najvýznamnejších historických pamiatkach nachádzajúcich sa v okolí Zemplínskej šíravy, medzi ktoré patrí napr. Viniansky hrad, rímskokatolícky farský kostol vo Vinnom, zrúcaniny kostolíka na Senderove, gréckokatolícky pútnický chrám v Klokočove, kaštieľ v Michalovciach a v Sennom atď.

Na záver je pozornosť venovaná ešte Zemplínskej šírave po roku 1989 a súčasnému potenciálu rozvoja turizmu v tejto rekreačnej oblasti. Publikácia je vybavená bohatou obrazovou prílohou, z väčšej časti najmä dobovými čiernobielymi fotografiami a tiež dobovými pohľadnicami.

Aj keď po roku 1989 turistický význam Zemplínskej šíravy značne upadol, tak v posledných rokoch sa tento trend zastavil a k brehom „východoslovenského mora“ začína prichádzať stále viac a viac turistov. Publikáciu môžeme odporučiť všetkým návštevníkom, turistom a samozrejme aj nadšencom regionálnej histórie. Pri čítaní tejto publikácie si na svoje prídu najmä pamätníci, v ktorých určite vyvolá príjemný pocit nostalgie, najmä na časy, keď boli pláže Zemplínskej šíravy preplnené turistami.

Matúš Vojna

KRONIKA

Florenca - David Michelangela.

Foto: Jozef Jurčičin

PREŠOV V PRIESTORE A ČASE

Prešov, 11. – 12. október 2017

Jozef KUŠNÍR

V dňoch 11. – 12. októbra 2017 sa v priestoroch sídla Krajského múzea (KM) v Prešove v Rákociho paláci konala dvojdná vedecká konferencia s názvom *Prešov v priestore a čase*. Ako už jej názov napovedá, témou konferencie bolo mesto Prešov, ktoré si práve v tom roku pripomínalo 770. výročie svojej prvej písomnej zmienky. Zámerom konferencie bolo prezentovať najnovšie výsledky archeologických, historických, umelecko-historických, etnografických i prírodovedných poznatkov o meste a jeho bezprostrednom okolí a určená bola predovšetkým pre odbornú verejnosť z vedeckých, odborných i kultúrnych pracovísk, pre poslucháčov vysokých i pedagógov stredných škôl. Vzájomná interdisciplinárna výmena informácií, skúseností a názorov odborníkov z viacerých vedných oblastí prakticky zo všetkých prešovských a niektorých košických odborných i akademických pracovísk priniesla veľmi konštruktívnu diskusiu s novými postojmi, pohľadmi, poznatkami a interpretáciami dejín mesta.

Na úvod konferencie privítala všetkých prítomných riaditeľka KM v Prešove PhDr. Mária Kotorová, PhD., a po nej sa účastníkom i hosťom prihovorila primátorka mesta Prešov Ing. Andrea Turčanová a vedúca Odboru kultúry Úradu Prešovského samosprávneho kraja Mgr. Veronika Fitzeková. Prvým a jediným príspevkom s prírodovednou problematikou s názvom Prešov – biodiverzita (príroda) v meste predstavila RNDr. Ema Gojdičová z prešovského pracoviska Štátnej ochrany prírody SR. Priblížila geografické, geologické i prírodovedné pomery tejto časti východného Slovenska a symbolicky tak vytvorila istý rámec pre ďalšie príspevky spoločenskovedného charakteru. Nasledoval Mgr. Marián Čurný, PhD., z KM v Prešove, ktorý predstavil najnovšie, doteraz nepublikované a verejnosti takmer neznáme výsledky svojich archeologických výskumov Konkatedrály sv. Mikuláša v Prešove. Poznatky z archeologického výskumu domu č. 62 na Slovenskej ulici v Prešove prezentovali v spoločnom vystúpení Mgr. Marián Uličný z Krajského pamiatkového úradu Prešov a Mgr. Mário Comisso, súkromný archeológ, realizujúci príslušný výskum. Prvý blok prednášok uzatvorila Mgr. Kamila Marhefková zo Štátneho archívu Prešov témou o najstaršej daňovo-účtovnej knihe mesta Prešov (1424 – 1509), ktorá je svojím obsahom skôr knihou súdneho charakteru.

V poobedňajšom druhom bloku oboznámil Mgr. Jozef Ridilla zo Šarišskej galérie v Prešove zúčastnených s neskorostredovekou drevenou skulptúrou v prešovských zbierkotvorných inštitúciách a najväčšiu pozornosť venoval pochopiteľne dielam Majstra Pavla z Levoče, ktoré v súčasnosti prezentuje galéria svojim návštevníkom. Nasledoval referát Mgr. Marcely Domenovej, PhD., z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty (FF) PU v Prešove o dejinách prešovského školstva v 16. storočí, ktorý priniesol nové poznatky predovšetkým o osobnostiach prešovského školstva v uvedenom období. Príspevok Národné obrozenie v starých tlačiach: fragmenty pamiatok knižnej kultúry v Prešove vytvorený v spoluautorstve Mgr. Lucie Němcovej PhD., a Mgr. Gabriely Oľšavskej zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove bol v ich neprítomnosti prečítaný.

Pohľad na účastníkov podujatia. Foto: Anna Pavlovičová

Po prestávke nasledoval veľmi zaujímavý referát *Mgr. Radky Palenčárovej* z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, ktorá prezentovala takmer nedotknutú tému dejín prešovského poštovníctva v reflexii zachovaných prameňov. *PhDr. Daniela Pellová* zo Štátneho archívu Prešov zhrnula dejiny prešovských vodovodov od vôbec prvých písomných záznamov z prelomu 15. a 16. storočia do začiatku 70. rokov 20. storočia. Na toto vystúpenie mal priamo nadväzovať príspevok na tému unikátneho prešovského Kumštu, ktorý bol dômyselným zariadením na distribúciu vody do mesta, umiestneným v jednej zo stredovekých hradobných báš v blízkosti severnej brány. Autori príspevku manželia *Mgr. Michaela Haviarová, PhD.*, a *Mgr. art. Tomáš Haviar* sa však ospravedlnili a ich príspevok bude prezentovaný až v publikovanej podobe. Prvý deň konferencie bol ukončený komentovanou prehliadkou výstavy v Rákociho paláci s názvom *Prešov 770 – mesto v srdci Európy*, ktorá na ploche celého prízemnia paláca predstavila mesto od začiatku jeho písanej histórie do súčasnosti. Program uzavrelo neoficiálne stretnutie účastníkov konferencie.

Druhý deň konferencie otvoril svojím prehľadovým referátom *doc. ThDr. Peter Borza, PhD.*, z Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach s názvom *Gréckokatolícky Prešov*, v ktorom predstavil mesto ako dve storočia trvajúce náboženské i kultúrno-spoločenské centrum tejto cirkvi. Nasledoval *doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.*, z Inštitútu histórie FF PU v Prešove, ktorý pútavým spôsobom zhodnotil hospodárenie Prešova na prelome 19. a 20. storočia. *PhDr. Peter Koval', PhD.*, z rovnakého pracoviska spracoval tému z histórie prešovského zdravotníctva, kde hlavnú pozornosť venoval Okresnej verejnej nemocnici T. G. Masaryka postavenej v medzivojnovom období. Po ňom *Mgr. Ján Kovačič* z Východoslovenskej galérie v Košiciach predstavil úlohu Východoslovenského múzea v Košiciach pri umeleckých výstavách v Prešove v 20. a 30. rokoch 20. storočia. Konferenciu uzavrel *JUDr. Mgr. Jozef Kušnír* z KM v Prešove, ktorý venoval pozornosť spôsobu, rozsahu a špecifikám riešenia židovskej otázky v Prešove v období Slovenskej republiky (1939 – 1945).

Výstupom konferencie je recenzovaný zborník, ktorý je zároveň prvým obnoveným (celkovo v poradí už 33.) číslom odborného periodika (ročenky) Krajského múzea v Prešove s názvom *Nové obzory*, ktoré vychádzalo v rokoch 1959 – 1991 (každoročne, okrem roku 1989). Konferenciu Prešov v priestore a čase ako hlavný partner podujatia i vydanie zborníka z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

ČTVRTSTOLETÍ SPOLU. ČESKOSLOVENSKO A PODKARPATSKÁ RUS

Praha, 28. – 29. marec 2018

Peter KOVAL'

Najvýchodnejšiu časť medzivojnovkej Československej republiky tvorila Podkarpatská Rus začlenená do štátu na základe mierových zmlúv v St. Germaine a Trianone. V poslednom období vzrástol záujem európskych historikov o výskum dejín tohto geografického celku nielen v rokoch medzi dvoma svetovými vojnami, ale aj v čase druhej svetovej vojny a vo fáze jeho začleňovania do Sovietskeho zväzu.

Národný archív Českej republiky v Prahe má v správe množstvo archívnych fondov a zbierok vzťahujúcich sa k československej správe na Podkarpatskej Rusi a povojnovému vývoju, a preto nebolo vôbec prekvapujúce, že sa práve táto inštitúcia podujala zorganizovať konferenciu venovanú problematike dejinného vývoja tejto časti medzivojnového Československa.

Dvojdňovú akciu otvoril PhDr. David Hubený, PhD. V príhovore zdôraznil hlavný zámer zorganizovania stretnutia vedeckých pracovníkov z viacerých európskych krajín (Česko, Slovensko, Poľsko, Maďarsko a Ukrajina) zaoberajúcich sa problematikou Podkarpatskej Rusi. Úvodný referát od Petra Švorca bol venovaný prvotným myšlienkam spojenia Podkarpatskej Rusi s Československom, samotnému začleneniu a stanoveniu krajinskej hranice. Nasledujúce príspevky sa zaoberali problematikou pôsobenia československých legionárov (Ferdinand Vrábel), stavu a rozvoju infraštruktúry v prvých rokoch existencie ČSR (Miroslav Kunt), zdravotníctva a nemocničných zariadení (Peter Koval') či poštovníctva na Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918 – 1946 (Lubor Kunc). Dopoldňajší program konferencie bol doplnený referátmi, rozoberajúcimi napr. pravoslávne hnutie na Podkarpatskej Rusi (Pavel Marek), chápanie Podkarpatskej Rusi a jej české interpretácie v dobovej publicistike 20. rokov (Stanislav Holubec) či osobnosť dr. Jaroslava Mezníka, viceguvernéra a viceprezidenta Podkarpatskej Rusi (Jaroslav Vaculík).

V druhej polovici prvého rokovacieho dňa sa referujúci zaoberali aj problematikou školstva a študentských spolkov (Jana Bartošová, Julja Delibaltová, Kateřina Bezdičková, Konstantin Kucov, Jan Šimek, Michaljo Dmitrovič Misjuk). Rovnako zaujímavé boli príspevky venované symbolom Podkarpatskej Rusi v minulosti a dnes (Roman Klimeš) či menovým záležitostiam (Zbyšek Šustek). Za inovatívny a priam kľúčový z hľadiska hospodársko-finančných dejín Podkarpatskej Rusi možno považovať referát venovaný činnosti Podkarpatskej banky v 20. a 30. rokoch (Patrik Derfiňák). Prvý deň medzinárodnej vedeckej konferencie bol ukončený vernisážou panelovej výstavy zameranej na hlavné historické medzníky vývoja Podkarpatskej Rusi inštalovanej v priestoroch Národného archívu ČR.

Prvá časť druhého konferenčného dňa bola zameraná na aspekty cezhraničnej spolupráce Podkarpatskej Rusi, napr. s Rumunskom (Vladimír Kuštek) či Poľskom (Stanisław Tokarz). Zaujímavý bol referát zaoberajúci sa analýzou rusínskej periodickej tlače vydávanej v 20. a 30. rokoch (Mihály Káprály) a predstavenie základných ar-

chívnych prameňov nachádzajúcich sa vo fondových zbierkach Národného archívu ČR v Prahe (*Lenka Kločková, Adam Zítek, David Hubený*). Druhý deň medzinárodného stretnutia vedeckých pracovníkov bol zameraný aj na krízové historické obdobie Podkarpatskej Rusi, ktoré znamenalo jej odčlenenie od ČSR. Zlomové roky 1938 a 1939 boli predstavené z pohľadu národnostných menšín (*Arpád Popély*), činnosti maďarských spolkov (*Július Baláž*) a pôsobenia československej armády (*Jindřich Marek*). Roky druhej svetovej vojny znamenali pre územie Podkarpatskej Rusi jej pripojenie k Maďarsku (*Jan Rychlík*), no zároveň neostalo bez záujmu československej exilovej vlády (*David Hubený*). Koniec svetového vojenského konfliktu predstavuje začlenenie tohto geografického priestoru do Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (*Vasil Miščanin*). Záverečné vystúpenie svojím charakterom dokázalo, že „Podkarpatská Rus a jej štúdium pôsobí ako nevysychajúci zdroj inšpirácie pre súčasnú mladú generáciu“ (*Agáta Pilátová*).

Viac ako tridsať prednesených referátov na medzinárodnej vedeckej konferencii *Čtvrstoletí spolu. Československo a Podkarpatská Rus* dokázalo, že záujem o štúdium historických osudov územia Podkarpatskej Rusi a vzťahu k ČSR a jej orgánov neútlacha a je aj v dnešnej dobe aktuálny. Plodná diskusia zúčastnených potvrdila túto konštatáciu.

PRIPOMENULI SI STÉ VÝROČIE VZNIKU SPOLOČNÉHO ŠTÁTU ČECHOV A SLOVÁKOV

Bratislava, 17. – 19. apríl 2018

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.

Významnou udalosťou v našich dejinách, ktorú si v tomto roku pripomínáme, je vznik Česko-slovenskej republiky 28. októbra 1918. Projekt spoločného štátu Čechov a Slovákov bol skoro až do konca prvej svetovej vojny mnohými politikmi považovaný za neuskutočniteľný a mnohí z nich ani neverili, že česko-slovenský štát prežije viac ako rok či dva aj po tom, čo jeho existencia bola potvrdená mierovými zmluvami. Manifestačným a legálnym prihlásením sa slovenského národa k spoločnému štátu Čechov a Slovákov bola Deklarácia slovenského národa, ktorá bola prijatá 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine. Stala sa jedným zo základných dokumentov zrodu česko-slovenského štátu a prispela k jeho konštituovaniu.

Pre Slovákov bolo spojenie sa s Čechmi v jeden spoločný štát optimálnym riešením slovenskej otázky. Slovensko tak po prvý raz v dejinách vzniklo ako samostatný administratívny celok a Slováci sa stali oficiálne štátotvorným národom, aj keď to bolo vo forme novovytvoreného československého politického národa. V novom štáte dostali možnosť dotvoriť sa ako moderný európsky národ.

Pri príležitosti 100. výročia vzniku ČSR pripravil Ústav politických vied SAV Bratislava v spolupráci so Štátnym archívom v Bratislave, Štátnym pedagogickým ústavom, Múzeom Slovenského národného povstania, Kysuckým múzeom v Čadci, Žilinským samosprávnym krajom, Katedrou politológie Filozofickej fakulty (FF) UPJŠ v Košiciach, Nadáciou M. R. Štefánika v Bratislave, Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvom kultúry SR vedeckú konferenciu pod názvom *Republika Česko-Slovensko. Od monarchie k vlastnému štátu. Ilúzie verzus realita*. Záštitu nad konferenciou, ktorá sa uskutočnila v Pálffyho paláci v Bratislave v dňoch 17. – 19. apríla 2018, prevzal predseda Národnej rady SR Andrej Danko.

V priebehu troch dní konania vedeckej konferencie v deviatich blokoch vystupovali slovenskí a českí historici, politológovia a filozofi, ktorých sa na podujatie prihlásilo 31. Zaoberali sa rôznymi aspektmi vzniku Československa v roku 1918, ako aj vývojom tohto nového štátneho útvaru, ktorý vznikol na troskách Rakúsko-Uhorska, až do roku 1968. Spomenieme aspoň niektorých. S úvodným referátom pod názvom *Slovenská politika pred rokom 1918* vystúpil riaditeľ Ústavu politických vied SAV v Bratislave PhDr. Miroslav Pekník, CSc. Priblížil okolnosti vzniku

československého štátu. Po ňom sa ujala slova *doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.*, z Inštitútu histórie FF Prešovskej univerzity v Prešove. V prednáške na tému Podiel Československej jednoty na rozvoji česko-slovenskej vzájomnosti pred prvou svetovou vojnou upriamila pozornosť na pôsobenie národno-obranného a slovákofilského spolku Československá jednota, ktorý vznikol v Prahe 7. mája 1896 a poukázala na jeho aktivity, podiel a význam pri vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov. Dôležitú úlohu pri vytvorení československého štátu počas prvej svetovej vojny zohrali československé légie. Na podiel Slovákov v československých légiách a ich boj za spoločný štát Čechov a Slovákov poukázal *PhDr. Ferdinand Vrábel* z Ústavu politických vied SAV Bratislava. O rozpade rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v roku 1918 hovoril *Mgr. Peter Chorvát, PhD.*, z Vojenského historického ústavu v Bratislave. S ďalším zaujímavým príspevkom pod názvom Rok 1918: Prevrat, reforma, revolúcia? Principiálne rozdiely medzi Predlitavskom a Zalitavskom vystúpil *doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc.* Pracovník Filozofického ústavu Akadémie vied ČSR, v. v. i. Praha *PhDr. Miroslav Pauza, CSc.* vyvolal zaujímavú a podnetnú diskusiu svojou prednáškou pod názvom Světový válečný konflikt a Československá republika v obnovené Evropě. (Fakta, souvislosti, ideje). Právne aspektu vzniku Česko-Slovenska priblížil *Prof. PhDr. Jozef Beňa, CSc.*, z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Na tému Turiec a Slovenská národná rada v období prevratu referoval *Mgr. Tomáš Adamčík, PhD.*, a o Kysučanoch v poslednom roku prvej svetovej vojny hovoril jeho kolega z Kysuckého múzea v Čadci *PhDr. Alojz Kontrík*. Situáciu v Liptove v roku vzniku československého štátu zhodnotil *PhDr. Peter Vítek* zo Štátného archívu v Žiline so sídlom v Bytči – pracovisko Archív Liptovský Mikuláš v prednáške Liptov 1918 – koniec Veľkej vojny a počiatok novej štátnosti. Zložitost' a okolnosti procesu začleňovania Podkarpatskej Rusi do nového štátu objasnil *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.*, z Inštitútu histórie FF PU v Prešove. Vznik Československa a koncepciu slovenskej politiky v novom štáte popísal *PhDr. Peter Zelenák, CSc.*, z FF Univerzity Komenského v Bratislave. V centre pozornosti *doc. JUDr. Jozefa Vozára, CSc.*, z Ústavu štátu a práva SAV v Bratislave bola otázka unifikácie zákonov v Česko-Slovensku. Funkciu Malej dohody v priestore medzi Balkánom a Baltom priblížila a objasnila vo svojom vystúpení *PhDr. Bohumila Ferenčuhová, DrSc.*, z Historického ústavu SAV v Bratislave. Prednáškou Slováci a medzištátne vzťahy Československa s Maďarskom (1918 – 1938) sa prezentoval *Jozef Schwarz* z Miestneho odboru Matice slovenskej Bratislava – Petržalka. Dôsledkom usporiadania strednej Európy po prvej svetovej vojne a menšinovej problematike sa venovala vo svojom vystúpení *PhDr. Zuzana Poláčková, CSc.*, z Historického ústavu SAV v Bratislave. Na vedeckej konferencii vystúpili aj ďalší referujúci, ktorí sa zaoberali rôznymi otázkami vývoja v ČSR po jej vzniku.

Po odznení referátov v jednotlivých blokoch nasledovala bohatá a zaujímavá diskusia. Z príspevkov, ktoré odznali na konferencii pripravujú organizátori vydať zborník.

14. ŠTUDENTSKÁ VEDECKÁ A UMELECKÁ KONFERENCIA

Prešov, 25. apríl 2018

Annamária KÓNYOVÁ

Dňa 25. apríla 2018 sa pod záštitou dekana Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (FF PU) v Prešove prof. PhDr. Vasil Gluchmana, CSc., konala v poradí 14. Študentská vedecká a umelecká konferencia. Toto tradičné podujatie má už svoje pevné miesto v akademickom živote študentov i pedagógov FF a teší sa veľkej obľube. Výnimkou nebola ani tohtoročná konferencia, na ktorej sa v niekoľkých sekciách zúčastnilo niekoľko desiatok študentov bakalárskeho, magisterského i doktorandského štúdia z FF PU. Aj na inštitúte histórie prejavujú študenti všetkých troch stupňov štúdia značný záujem o toto podujatie. Kvôli vysokému počtu študentov, aj z hľadiska dodržania istej proporcionality obsahu, boli práce rozdelené do dvoch sekcií, na sekciu pre vystúpenia študentov prvého a druhého stupňa štúdia a sekciu určenú pre doktorandov inštitútu. Fakultnému kolu predchádzalo inštitútové kolo usporiadané dňa 4. apríla 2018. Všetci úspešní absolventi inštitútového kola postúpili do fakultného kola, kde svojimi referátmi a prezentáciami ukázali zanietenosť a snahu rozvíjať svoje schopnosti na poli vedeckého bádania. Tak ako v roku 2017, aj v tomto roku istým spestrením sekcie histórie sa stalo vystúpenie aj poľských študentov, tentoraz z partnerského pracoviska v Rzeszowe (Instytut Historii, Wydział Socjologiczno-Historyczny, Uniwersytet Rzeszowski).

V sekcii pre bakalársky a magisterský stupeň boli členkami predsedníctva doc. PhDr. Libuša Franková, CSc., Mgr. Annamária Kónyová, PhD., a Mgr. Lucia Šteflová, PhD. V komisii pre doktorandské štúdium boli členmi doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., PhDr. Peter Koval, PhD., a PhDr. Ján Džujko PhD.

V prvej sekcii s referátmi vystúpil Erik Koncz (Pavol II. Balasa), Jana Hakošová (Židovské obyvateľstvo vo vybraných lokalitách okresu Michalovce), Veronika Kučmášová (Epigraficko-kampaniologické pamiatky vo vybraných lokalitách Protopresbyteriátu Snina), František Bednár (Ján Cádra ako propagátor záujmov Slovákov v západnej Európe), Slavomír Klein (Analýza učebnice dejepisu pre 6. ročník základnej školy), Danica Havrillová (K problematike holokaustu v učebniciach dejepisu pre gymnáziá a stredné školy a stredné odborné školy), Krystina Propola (Starobrzdowcy w politycecaratu w latach 1721 – 1796), Rafal Machta (Historia i nauka o Konstytucji 1953 – 1957).

V sekcii doktorandov s referátmi vystúpil Radovan Rusinko (Rondely neskorého neolitu v regióne maďarského horného Potisia a ich indicie v užšom priestore Východoslovenskej nížiny za pomoci využitia programu GoogleEarth), Matúš Vojna (Vinohradníctvo na michalovskom panstve v prvej polovici 18. storočia), Jana Dziaková (Výpočet obetí cholerovej epidémie v Michalovciach a okolí z pohľadu cirkevných matrik), Veronika Drábová (Židia v Brezovici v 2. polovici 19. storočia), Lukáš Hedmeg (Pavol Socháň a jeho pôsobenie na pôde slovenského spolku Detvan v Prahe v rokoch 1882 – 1891), Lýdia Miroľová (Slováci a Veľká Británia vo vzájom-

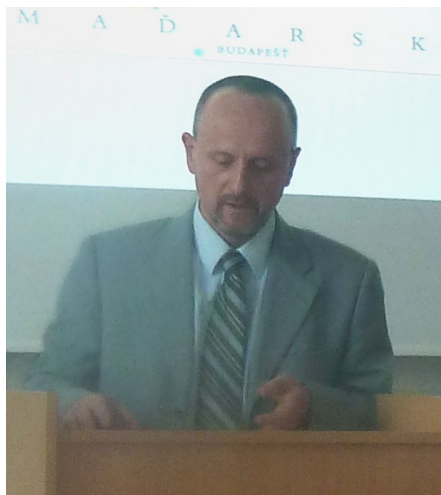
ných vzťahoch na začiatku 20. storočia), Juraj Horváth (Astrová revolúcia v Maďarsku a vznik Maďarskej ľudovej republiky), Erik Ondria (Georgios Grivas – bojovník za cyperskú, nezávislosť“), Ewa Bem (Reklama w okresie międzywojennym), Tomasz Sumara (Wybory parlamentarne w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim w 1828 r.).

Záverom možno konštatovať, že aj na 14. ročníku študentskej vedeckej a umeleckej konferencie sa v sekcii histórie predstavili študenti so zaujímavými príspevkami a preukázali seriózný záujem o odborné historické bádanie.

„100 LET OD VZNIKU ČESKOSLOVENSKA – 1918 / 2018“

Plzeň, 23. – 24. máj 2018

Peter KOVAL

Peter Koval. Foto: Ján Džujko

Ján Džujko. Foto: Peter Koval

V druhej polovici mája 2018 sa na pôde Filozofickej fakulty (FF) Západočeskej univerzity v Plzni konala vedecká konferencia venovaná problematike prvej Československej republiky (ČSR). Táto akcia zapadla do početných akcií naplánovaných tohto roku na Slovensku i v Čechách, ktorými si pripomíname 100. výročie založenia československého štátu v októbri 1918.

Vyššie dvadsať príspevkov bolo organizátormi, ktorými boli FF Západočeskej univerzity v Plzni a FF Jihočeskej univerzity v Českých Budějoviciach, rozdelených do dvoch konferenčných dní.

Po úvodnom slove, spojenom s privítaním všetkých hostí prodekanom pre vedu a výskum FF Západočeskej univerzity *doc. PhDr. Lukášom Novotným, PhD.*, vystúpil s prvým referátom (Svět v roce 1914) *prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.* Venoval sa v ňom hlavne okolnostiam, ktoré viedli k vypuknutiu svetového vojnového konfliktu a ich dôsledkom. Pripomenul, že aj napriek pomerne bohatej historickej produkcii o prvej svetovej vojne, polemika o príčinách jej začiatku je aktuálna dodnes. *Doc. Mgr. Andrej Tóth, PhD.*, upriamil pozornosť na národnostnú problematiku. V príspevku (První Československá republika – koncepcie „národního“ státu versus mnohonárodnostní společnost) prízvukoval, že národnostný obraz ČSR bol rovnako komplikovaný ako v prípade Rakúsko-Uhorska. Samotná transformácia z mnohonárodnostnej monarchie na mnohonárodnostný štát

sa podľa jeho slov nevydarila. Ako hlavnú príčinu rozpadu ČSR videl, v súvislosti s národnostným problémom, neochotu českého štátotvorného národa citlivejšie vnímať potreby ostatných etník v republike. Na tieto slová nadviazal príspevkom (Československo – národní stát Českoslovákov? Úloha slovenskej otázky v česko-

slovenskej politike) *PhDr. Róbert Arpáš, PhD.* Jeho slová oscillovali okolo videnia a riešenia slovenskej otázky československými politickými stranami a vládnymi funkcionármi. *Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.,* a *prof. PhDr. Jan Jiráček, PhD.,* predstavili Oskara Buttera, osobnosť, stojacu za vznikom ČSR aj za vznikom jej ústavy. Butter bol popredným sociológom, novinárom a v čase prvej svetovej vojny členom odbojovej organizácie Maffia. Vo svojej profesionálnej činnosti sa zaoberal otázkou spoločenskej úlohy tlače a ostatných médií s dôrazom na medzinárodné vzťahy. *PhDr. Peter Koval', PhD.,* preniesol problematiku vzniku Československa „na perifériu“. V referáte (Štátny prevrat na periférii – Prešovská vojenská vzbura vojakov 67. pešieho pluku) objasnil, pre širšiu historickú verejnosť, pomerne menej známu dejinnú udalosť z dní vzniku republiky. V meste Prešov došlo k incidentu, k vojenskej revolte, keď miestni vojaci boli hlavnými vinníkmi rabovania obchodov. Výsledkom tejto rebélie bola poprava 41 vojakov a dvoch civilov pri múre kostola sv. Mikuláša v centre Prešova.

Na konferencii odzneli aj príspevky *Mgr. Jitky Vandrovovej* a *Mgr. Lenky Vandrovovej*, v ktorých sa venovali vykresleniu osláv a prejavov úcty (stavbou pamätníkov) ku dňu vzniku republiky v medzivojnovom období v meste Tábor a Ing. Jana Brožeka v základných rysoch rozoberajúceho športové oddiely Sokol, Orel, Nemecký telocvičný zväz, Zväz robotníckych telovýchovných jednôt. *Prof. PhDr. Bohuslav Jiroušek, Dr.,* prezentoval prítomným tému pripojenia Slovenska a Podkarpatskej Rusi prostredníctvom interpretácie Vratislava Kalouska. Išlo o známeho medzivojnového právnika, ktorý sa v knihe O vojenské diktatúre na Slovensku a Podkarpatské Rusi v lete 1919 – 1922 zamýšľal nad povahou tejto diktatúry. *PhDr. Jitka Rauchová, PhD.,* sa vo svojom príspevku zaoberala snahami československých historikov uznať dátumy 28. október 1918 a 30. október 1918 za dni zrodu ČSR. Na zjazde československých historikov v roku 1966, ktorý bol o. i. spojený s viacerými kritickými hlasmi uberania sa československej historiografie v zmysle jej prílišného zideologizovania, predniesli toto želanie vyjadrujúce prihlásenie sa k odkazu prvej ČSR. V 60. rokoch v čase vlády komunistickej diktatúry to boli určite ojedinelé a odvážne hlasy odznené na verejnej pôde. Problematikou českého menšinového školstva v rokoch 1918 – 1938 sa zaoberal *PhDr. Karel Řeháček*. Hlavné problémy českého školstva v nemeckom prostredí pohraničia ČSR zhrnul do niekoľkých základných bodov: kvalita učiteľov, priestorové vybavenie a boj o žiaka, súperenie s nemeckým menšinovým školstvom. *Doc. Attila Simon, PhD.,* vo svojom vystúpení

Patrik Derfiňák. Foto: Ján Džujko

sledoval vzťah maďarskej menšiny k Československu cez vykreslenie postoja tejto menšiny k oslavám 10. výročia vzniku ČSR. Menšia časť maďarskej politickej reprezentácie na Slovensku privítala československý štát, no väčšia odmietla vznik ČSR so všetkým, čo priniesol. Maďarská národná strana a Krajinská kresťansko-socialistická strana v roku 1928 oficiálne odmietli oslavovať 28. október, k čomu sa pripojila aj väčšina maďarského obyvateľstva na Slovensku.

Druhý deň konferencie odštartoval zaujímavou témou *Mgr. Jan Vrba*. Zaoberal sa vzťahom českých Nemcov politicky organizovaných v Komunistickej strane Československa. Táto strana stála v medzivojnovom období v opozícii, bola považovaná za antisystémovú a zároveň za nadnárodnú, nakoľko v sebe združovala členov rozličných národností. Komunisti vyjadrovali podporu robotníctvu a kritizovali nacionálne pomery a politiku vedenia ČSR. V 30. rokoch sa českí nemeckí komunisti vracali k svojej minulosti a zdôrazňovali svoje historické korene vo Veľkonemeckej ríši. V aktívnej činnosti dávali dôraz na podporu kultúrnej činnosti svojej menšiny. *Mgr. Eva Fischerová, PhD.*, sa na akcii prezentovala referátom o Národnej jednote severočeskej v čase vzniku ČSR. Bola to organizácia, vykonávajúca národnopolitickú, národohospodársku, sociálnu a kultúrnu činnosť pretavenú do konkrétnej finančnej podpory zakladania škôl, organizovania kultúrnych akcií pre českých občanov v nemeckom pohraničí. Poľné četníctvo v roku 1919 na Podkarpatskej Rusi malo za cieľ strážiť hranicu s Maďarskom a Poľskom, pretože sa rozšírilo pašeráctvo a ilegálne prechody. Táto problematika bola v strede záujmu *Mgr. Davida Hubeného, PhD.* Jedným z hlavných zámerov poľného četníctva bolo aj potlačenie maďarskej a poľskej špionáže, no veľkou prekážkou bol nedostatok skúsených četníkov. *Doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.*, zameral svoj príspevok (Maďarská komunita na Šariši a vznik Československa) na výskum problematiky vzniku ČSR na teritóriu východného Slovenska. Šariš bol národnostne i konfesiónálne pestrým regiónom, kde aj pod vplyvom nezáujmu slovenských buditeľov pred prvou svetovou vojnou absentovalo slovenské národné povedomie. Maďarská menšina zastupovala v tomto prostredí významné úradnícke funkcie, a tak sa v prvých týždňoch a mesiacoch po vyhlásení Československa musela nová vláda zaoberať praktickými problémami súvisiacimi s povojnovou situáciou. Ako zdôraznil *doc. Derfiňák*, časť maďarskej menšiny na Šariši prejavila nedôveru v nový štát, nevidela v ňom svoje vlastné uplatnenie a odsťahovala sa. Časť maďarskej menšiny na východe Slovenska zostala a v priebehu 20. a 30. rokov 20. storočia sa viac či menej aktívne zapájala do verejného života v meste či na vidieku. Menšia časť maďarského obyvateľstva na Šariši vytvorila izolovanú komunitu s vlastným kultúrnym životom. *Doc. PhDr. Lukáš Novotný, PhD.*, predstavil výsledky výskumu zameraného na britskú diplomáciu prvej polovice 20. storočia a jej pohľad na akt vzniku Československa a vývoj česko-nemeckých vzťahov na konci roku 1918. *Mgr. Martina Halamová, PhD.*, v referáte (Fischlova reprezentace T. G. Masaryka) poukázala na činnosť židovského intelektuála, ktorý vyzdvihoval pozitívny prístup T. G. Masaryka k židom. Následne *prof. Mag. Dr. Peter Deutschmann* preniesol konferenčnú tému do roviny kultúry. Na viacerých príkladoch poukázal na rozvoj divadelníctva a priamy odraz motívu vzniku ČSR vo viacerých divadelných hrách medzivojnového obdobia. Podľa *prof. Deutschmanna* divadelné hry modelujú dejiny silnejšie a emotívnejšie ako historické práce, ale sú poznačené do väčšej miery ideológiou autora. *PhDr. Ján Džujko, PhD.*, sa ako od-

borník na dejiny regionálnej žurnalistiky na konferenčnej pôde predstavil témou, v ktorej zdôraznil 28. október 1918 ako zlomový dátum v rozvoji východoslovenského novinárstva. V roku 1918 na východnom Slovensku nevychádzalo žiadne po slovensky písané periodikum. Po vzniku ČSR a hlavne v roku 1919 začali vznikať nové noviny a časopisy z iniciatívy tam pôsobiacej slovenskej a českej inteligencie. Medzi nové a úspešné periodiká patrili napr. Slovenský východ, Šarišské hlasy. Hlavným centrom novinárstva na východnom Slovensku boli Košice, Prešov a Spišská Nová Ves. Posledným výstupom dvojdnového medzinárodného stretnutia bol príspevok *Luboša Mareka* venovaný dejinám československej kinematografie medzivojnového obdobia. V prezentácii si všímal štruktúru majiteľov kín či cenzúru. V závere predstavil základné spolky zastupujúce záujmy majiteľov kín – Zemský zväz kinematografov v Čechách a Klub českých kinooperátorov, ako aj profesijné záujmové periodiká – Český kinematograf, Československý film.

Medzinárodná vedecká konferencia bola obohatená o pásмо piesní v interpretácii súboru Ostravská bandaska. Hudobné vystúpenie bolo zamerané na českú hudobnú produkciu predvojnového a medzivojnového obdobia. Filozofická fakulta Západočeskej univerzity v Plzni a Filozofická fakulta Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach zorganizovali vydarenú akciu na mimoriadne aktuálnu tému. Aktívni i pasívni účastníci sa v každý konferenčný deň zapojili do mimoriadne plodnej diskusie, ktorá dokazovala atraktivitu obsahu konferencie a jednotlivých výstupov.

VEDECKÁ KONFERENCIA UDALOSTI A OSOBNOSTI FORMOVANIA MODERNÉHO SLOVENSKÉHO NÁRODA

(knižná kultúra – jazyk – školstvo – osveta)

Prešov, 24. – 25. máj 2018

Marcela DOMENOVÁ

Vedecká konferencia *Udalosti a osobnosti formovania moderného slovenského národa* (knižná kultúra – jazyk – školstvo – osveta) sa uskutočnila pri príležitosti pripomenutia si udalostí z rokov 1848 – 1849, ako aj životných jubileí významných osobností z obdobia formovania moderného slovenského národa v dejinách Slovenska. V dňoch 24. – 25. apríla 2018 ju usporiadala Štátna vedecká knižnica v Prešove. Konferenciu otvorila riaditeľka knižnice Mgr. Valéria Závadská.

Rokovanie bolo rozdelené do štyroch tematických blokov. V prvý deň rokovania vystúpili historici, archivári a retrospektívni bibliografi. Dominovali referáty viažuce sa na osobnosti, evanjelickú konfesiu a jazykovedu, s dôrazom na východné Slovensko a mesto Prešov. Menovite išlo o doc. PhDr. Nadeždu Jurčišninovú, PhD., s témou *Východné Slovensko na stránkach Slovenských národných novín (1845 – 1848)*; doc. PaedDr. Patrika Derfiňáka, PhD., s referátom o významnej osobnosti *Ladislav Bartholomeides* a prvá slovenská učebnica zemepisu z roku 1798; Mgr. Marcelu Domenovú, PhD., s problematikou *Torzo knižnice SEM JMB v Prešove*, t. j. rekonštrukciou prešovskej spolkovej knižnice z polovice 20. storočia; doc. PhDr. Libušu Frankovú, CSc., ktorá sa venovala téme *Účasť Adama a Jána Hlovíka v národnokultúrnom živote Slovákov na historickom území východného Slovenska (K 225. výročiu narodenia Adama Hlovíka)*.

Mgr. Gabriela Olšovská sa zamerala na problematiku *Adam František Kollár a jeho dielo v meste Prešov*; Mgr. Lenka Rišková, PhD., prezentovala výskum pod názvom *Michal Institoris Mošovský v literárnohistorickej a básnickej reflexii Bohuslava Tablica* a Mgr. Lucia Němcová, PhD., vystúpila s témou *Martin Hattala – osobnosť českej a slovenskej jazykovedy*. Po oboch blokoch referátov nasledovala diskusia. Následne bol program pre účastníkov konferencie spestrený odbornou exkurziou *Meruôsme roky a Prešov*, o ktorú sa mestom Prešov postarala Mgr. Andrea Sivaničová.

Druhý deň rokovania bol rovnako zameraný na predstavenie života, činnosti či reflexiu diela vybraných osobností, prezentovanie zaujímavých diel a pamiatok knižnej kultúry, pripomenutie si významných medzníkov a udalostí v slovenských dejinách. V programe vystúpili Mgr. Pavol Markovič, PhD., s príspevkom *Učenci, básnici, polyhistori – Ján Kollár a J. W. Goethe (Typologická reflexia)*; prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc., s referátom o pripravovanej publikácii *Profesor Štefan Tóvik (1909 – 1969) a jeho spis Gemerské nárečia I. – III. v kontexte slovenskej jazykovedy*; Bc. Lucia Oravec Koreňová s témou *Založenie Slovenského evanjelického a. v. gymnázia v Revúcej*; Mgr. Mária Bôbová, PhD., s výskumom k téme *Banská Bystrica z pohľadu knižnej kultúry v období národného obrozenia*; Mgr. Marcela Domenová, PhD., a Mgr. Gabriela Olšovská.

šavská predstavili *Pamiatky knižnej kultúry z obdobia formovania moderného slovenského národa v historickej Kolegiálnej knižnici v Prešove*.

Mgr. Renáta Kočišová, PhD., prezentovala problematiku *Zberatelia slovenských ľudových piesní východoslovenského okruhu v čase obrodeneckom*; doc. PhDr. Marta Gerušková, CSc., sa zamerala vo všeobecnosti na tému *Fenomén slovenskej revolúcie 1848/1849 a jej lídri v kontexte politiky i literatúry*. PaedDr. Martina Petříková, PhD., sa venovala téme *K počiatkom slovenskej literatúry pre deti a mládež (Niekoľko zaujímavostí o osvietenskej školskej literatúre ako digitalizovanom kultúrnom dedičstve v čítaní detí a mládeže)* a Mgr. Ivana Slivková, PhD., otázkam *Prejavy kultúrnej identity Slovákov v modernom komunikačnom priestore: Ľudovít Štúr*. Oba bloky rokovania boli uzavreté konštruktívnou diskusiou.

Referáty z uvedeného vedeckého podujatia plánuje Štátna vedecká knižnica v Prešove uverejniť v roku 2019 v samostatnom interdisciplinárne ladenom zborníku.

MATÚŠ DULA, POLITIK, PRÁVNÍK A NÁRODNÝ ČINITEĽ

Martin, 21. – 22. jún 2018

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Medzi tradičné podujatia organizované Ústavom politických vied (ÚPV) SAV v Bratislave patria Dni Milana Hodžu. Spoluorganizátormi tohoročného XIV. ročníka bolo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Centrum kresťanského vzdelávania v Martine, Katedra politológie Filozofickej fakulty (FF) UPJŠ Košice a Katedra politológie a euroázijských štúdií FF Univerzity Konštantína Filozofa (UKF) Nitra. Súčasťou Dni Milana Hodžu bola vedecká konferencia pod názvom Matúš Dula – politik, právnik a národný činiteľ, ktorá sa uskutočnila 21. – 22. júna 2018 v Zborovej sieni Evanjelickej cirkvi a. v. v Martine. Podujatie sa uskutočnilo pod záštitou predsedu vlády SR Petra Pellegriniho a ministerky školstva, vedy, výskumu a športu SR Marty Lubyovej.

V priebehu dvoch dní odznelo v rámci vedeckej konferencie 16 referátov, v ktorých slovenskí a českí politológovia a historici zhodnotili mnohostrannú činnosť martinského činiteľa, jednej z najvýznamnejších osobností slovenského národného života, politika, advokáta a národného pracovníka M. Dulu. S úvodným referátom pod názvom Matúš Dula v slovenskej politike vystúpil riaditeľ ÚPV SAV v Bratislave *PhDr. Miroslav Pekník, CSc.* Priblížil život a činnosť posledného predvojnového predsedu Slovenskej národnej strany a predsedu Slovenskej národnej rady strany M. Dulu, upozornil na významné medzníky v jeho živote, popísal ho ako politika, advokáta a národného pracovníka. Obsahovo na jeho vystúpenie nadviazal *doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.*, keď popísal pôsobenie M. Dulu v kontexte uhorskej politiky po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. S činnosťou slovenských advokátov v národnom hnutí na konci 19. storočia s akcentom na osobnosti, akými boli bratia Mudroňovci, Miloš Štefanovič, Štefan Fajnor a M. Dula oboznámil účastníkov konferencie *doc. JUDr. Jozef Vozár, PhD.*, z Ústavu štátu a práva SAV, Bratislava. O podiele M. Dulu na výstavbe a otvorení Národného domu v Turčianskom Sv. Martine hovoril *doc. PaedDr. Miloš Kovačka, CSc.* Turčiansky Sv. Martin v čase pôsobenia M. Dulu priblížili *Mgr. Branislav Zacharides* a *Ing. Igor Dobrovolný* z Vrútok. Osobnosť M. Dulu ako advokáta ozrejmila *Mgr. Viktória Hellenbart* z advokátskej kancelárie Lučenec. M. Dula, aj keď nepatril k zvlášť aktívnym prívržencom česko-slovenskej vzájomnosti a spolupráce, akcentoval jej význam a podporoval ju v rámci svojich politických aktivít ako spočiatku podpredseda Slovenskej národnej strany a neskôr jej predseda. O tejto stránke Dulovej činnosti hovorila *doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.*, z Inštitútu histórie FF PU v Prešove v referáte pod názvom Matúš Dula a Československá jednota, v ktorom predstavila prejavy Dulovej spolupráce s národno-obranným a slovakofilským spolkom Československá jednota v Prahe. V prednáške pod názvom Pôsobenie Matúša Dulu počas prvej svetovej vojny – len pasivita? *PhDr. Ferdinand Vrabel* z ÚPV SAV priblížil postoje, názory a aktivity M. Dulu v zložitom vojnovom období. *Mgr. Tomáš Adamčík, PhD.*, zase opísal činnosť M. Dulu na Tur-

ci v Slovenskej národnej rade v období prevratu. Koncepciám slovenskej politiky a M. Dulovi po vzniku Česko-Slovenska sa venoval vo svojom vystúpení *PhDr. Peter Zelenák, CSc.*, z FF Univerzity Komenského (UK) v Bratislave. *Doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc.*, z ÚPV objasnil poľské, moravské a české paralely prístupu voči M. Dulovi. Stranícky politický systém a osobnosť M. Dulu v počiatkoch existencie Česko-Slovenska priblížil vo svojej prednáške *prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.*, z FF UKF. Na tému Dôvera a pamäť: Problém s identitou sa prezentoval *prof. PhDr. Jozef Lysý, CSc.*, z Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Významnou kultúrnou ustanovizňou, ktorú si Slováci v Rakúsko-Uhorsku vydobyli a bola založená začiatkom augusta 1863 ako Matica slovenská, no pôsobila len do roku 1875, keď bola jej činnosť zastavená a zakázaná. Po vzniku Československa bola činnosť Matice slovenskej v roku 1919 obnovená. O tomto akte – oživotvorení Matice slovenskej a zástoji M. Dulu v tom – referoval *Jozef Schwarz* z Miestneho odboru Matice slovenskej Bratislava – Petržalka. S prednáškou *Obraz osobnosti M. Dulu* v diskurze po jeho smrti vystúpil *Mgr. Lukáš Krajčír* z FF UK v Bratislave. Osobnosť M. Dulu v zrkadle archívnych písomných a fotodokumentačných prameňov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine priblížil *PhDr. Jozef Beňovský, CSc.*, z Martina.

Referujúci poukazovali na rôznorodé pôsobenie Matúša Dulu pred prvou svetovou vojnou, ale najmä po nej. Predstavili ho ako politika, advokáta a národného činiteľa. Z odprezentovaných referátov plánujú vydať organizátori zborník, ktorý poskytne čitateľovi ucelený pohľad na pôsobenie tejto významnej osobnosti v slovenských dejinách.

Edita Vološčuková: Obloha

Toto vydanie časopisu ilustrujeme reprodukciami výtvarných diel

Edity Vološčukovej

Edita Vološčuková pochádza zo Stropkova. Dlhodobo pôsobí v Prešove ako výtvarníčka, takmer 30 rokov pracovala ako odborná asistentka na Katedre výtvarnej výchovy a umenia Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Je členkou umeleckého združenia C+S so sídlom v Košiciach, členkou Združenia pre umenie KATEDRUM a členkou Východoslovenského združenia výtvarných umelcov pri Slovenskej výtvarnej únii. Je držiteľkou viacerých ocenení (*laureátka Trienále akvarelu 1999 a 2013 v Lučenci, Cena rektora PU za Umeleckú tvorbu 2003, držiteľka Ceny prezidenta mesta Nowy Sącz – Salon 2003, držiteľka Pochvalného uznania Galérie v Miškolci za medzinárodný projekt Trojhraníče*). Absolvovala množstvo plenérov, teoretických sympózií, samostatných a kolektívnych výstav doma aj v zahraničí (Poľsko, Ukrajina, Maďarsko, Nemecko, Česko, Nórsko, Taliansko, Anglicko). Často prezentuje svoje výtvarné práce na odborných prednáškach v rámci celého Slovenska a v zahraničí. Jej diela sú v zbierkach domácich aj zahraničných galérií (Šarišská galéria Prešov, Galéria umelcov Spiša Spišská Nová Ves, Múzeum moderného umenia Andyho Warhola Medzilaborce, Východoslovenská galéria Košice, Novohradské múzeum a galéria Lučenec, Galéria Kolomana Sokola Liptovský Mikuláš, MG Mukačevo, BWA Krosno, MM Nyíregyháza, HOM Miskolc).

V tvorbe Edity Vološčukovej sa harmonicky spája cit a intuícia s racionálnym, často až vedeckým postojom. V súvislosti s chápaním renesančného odkazu racionalizmu a senzualizmu je možné vnímať jej osobnosť v analógii s Vitruviánskym mužom zakresleným do magických symbolov (kruh a štvorec), ktoré spolu tvoria jednotu duchovného a hmotného sveta. Autorka v sebe spája všestrannú osobnosť objaviteľky, laboratórnej výskumníčky, teoretičky a citlivej talentovanej výtvarníčky.

Neustále hľadanie, skúmanie okolia a prírodných javov je v jej prípade zárukou inovatívnosti výtvarného prejavu. Autorka sa zaoberá skúsenosťou, pamäťovými stopami, prenosom a prepisom informácií, individuálnou interpretáciou. Využíva rôznorodé prírodniny, skúma ich možnosti, podstatu, minulosť. Upozorňuje na neviditeľnú energiu a vlastnosti materiálov a na to, že aj neživé predmety sú nositeľmi informácií Výraznou črtou v jej dielach je tiež vizuálna manipulácia so znakom či kódom.

Okrem maľby, kresby, grafiky, počítačovej grafiky, fotografie, rôznorodých kombinácií techník či objektov môžeme v jej tvorbe vidieť aj aktuálne výtvarné prejavy – napríklad svetelnú inštaláciu (light-art), land-artové inštalácie či video-art. Tento homogénny celok často obohacuje o rozmer zvuku. Manipuláciou zvuku vytvára atmosféru napätia a rituálu. Výsledok jej trpezlivej práce pôsobí tak, akoby bol jej zorný uhol bez obmedzení, „tristošesťdesiat stupňový“. Neupriamuje sa len jedným smerom, ale snaží sa hľadať súvislosti, prepája výtvarné médiá a umelecký prejav s inými odvetviami vedy. Jej tvorba je zameraná na vlastnú výtvarnú interpretáciu rozličných prírodných, atmosférických a kozmických javov.

V akomkoľvek médiu sa autorka vyjadruje, že je pre ňu dôležitá prítomnosť konceptuálneho postoja, neustáleho premýšľania prepojeného so silnou dávkou intuície. V súvislosti s jej tvorbou je tiež charakteristická výrazná „procesualita“

vo výtvarnom prejave. Má potrebu skúšať a rozširovať hranice možností využitia výtvarného materiálu, lákajú ju nové, doposiaľ neobjavené spôsoby experimentovania, či už s modernou technológiou, alebo s prírodninami.

Je zrejmé, že cesta skúseností a poučení, ktorou prechádza a s pomocou ktorej vytvára svoje diela, je podstatná aspoň tak, ako výsledok, ktorý v jej dielach môžeme vidieť. Rozhodne to nie je definitívna a uzavretá etapa. Jej práce veľkoryso naznačujú pokračovanie, „ďalší diel“, či už v našom slobodnom interpretačnom podaní, alebo v podaní kreatívnych vízií samotnej autorky.

Mgr. Art. Eva Tkáčiková

O AUTOROCH

DERFIŇÁK, Patrik, doc., PaedDr., PhD. (patrik.derfinak@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín, riaditeľ Inštitútu histórie FF PU v Prešove

DOMENOVÁ, Marcela, Mgr., PhD. (marcela.domenova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra archívnictva a pomocných vied historických

DŽUJKO, Ján, PhDr., PhD. (jan.dzujko@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

FECSKOVÁ, Silvia, Mgr. (fecskova.silvia08@gmail.com)

Bardejov.

FRANKOVÁ, Libuša, doc., PhDr., PhD. (libusa.frankova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

HOPTOVÁ, Luciana, Mgr. et. Mgr., PhD. (luciana.hoptova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

JURČIŠINOVÁ, Nadežda, doc., PhDr., PhD. (nadezda.jurcisinova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KÓNYOVÁ, Annamária, Mgr., PhD. (annamaria.konyova@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra najstarších, stredovekých a ranonovovekých dejín

KOPYLOV, Serhij, doktor historických vied, (rector@kpnu.edu.ua)

Profesor, rektor Kamenec-Podolskej národnej univerzity Ivana Ohijenka (Ukrajina), profesor katedry svetových dejín

KOVAĽ, Peter, PhDr., PhD. (peter.koval@yahoo.com)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KUŠNÍR, Jozef, JUDr. Mgr. (krajskemuzeumpo@stonline.sk)

Krajské múzeum v Prešove

LUTAŠ-HUŠŤÁK, Jozef, Mgr. (j.lutas123@gmail.com)

Externý doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

MARCINKOVÁ, Lucia, Mgr. (lcmarcinkova@gmail.com)

Gymnázium Konštantínova 2, Prešov, stredoškolská pedagogička

MELICHÁREK, Maroš, Mgr., PhD. (melicharekmaros@gmail.com)

Vysokoškolský pedagóg, Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

OLŠAVSKÁ, Gabriela, Mgr. (ohkf2@svkpo.gov.sk)

Štátna vedecká knižnica v Prešove, oddelenie historických knižničných fondov – retrospektívna bibliografka

VOJNA, Matúš, Mgr. (Matus.Vojna@smail.unipo.sk)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra najstarších, stredovekých a ranonovovekých dejín

ZAVALŇUK, Alexander, doktor historických vied, (olexandr_zavalniuk@ukr.net)

profesor Kamenec-Podoľskej národnej univerzity Ivana Ohijenka (Ukrajina), profesor katedry dejín Ukrajny

Informácie pre autorov

Časopis *Dejiny. Internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Prešove* vychádza od roku 2006 dvakrát ročne. Je evidovaný v najväčšej špeciálnej elektronickej databáze **EZB OPAC** riadenej **Staatsbibliothek Berlin**, na serveri **Deutsche Nationalbibliothek** a stránkach **Universitätsbibliothek Regensburg**, ako aj v databáze **Dalhousie Libraries** v jednej z popredných kanadských univerzít **Dalhousie University v Halifaxe** (Nové Škótsko, Kanada) a v celom rade ďalších univerzitných databáz na celom svete; má ISSN.

Príspevky v rubrikách *Štúdie, Ludia a doba, Študijné materiály* sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii ADF – Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch.

V prípade záujmu publikovať v jednom z čísel časopisu, v niektorej z uvedených rubriík, Vás prosíme poslať príspevky predsedovi redakčnej rady periodika prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc. (psvorc@unipo.sk), vždy do **20. 3.**, resp. **20. 9.** v uvedenom roku s dvadsaťriadkovým resumé v slovenskom, resp. v anglickom jazyku.

Pri spracovaní príspevkov žiadame uvádzať **poznámkový aparát pod čiarou** a poznámky spracovať podľa platnej bibliografickej normy, zodpovedajúcej medzinárodnému štandardu pre publikovanie dokumentov STN ISO 690 (priezvisko, plné meno, miesto vydania, vydavateľstvo, rok, strany; pri zborníku aj zostavovateľov; pri časopise ročník, rok, číslo, strany). Príspevok poslať v elektronickej podobe, prípadné fotografie, mapy, ilustrácie a pod. materiály preskenované (formát jpg; 300 dpi).

Information for contributors

Dejiny, an e-journal of the Institute of History of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov is issued twice per a year since 2006. It is registered in the biggest special electronic database **EZB OPAC** managed by **Staatsbibliothek Berlin**, on server of **Deutsche Nationalbibliothek** and on pages of **Universitätsbibliothek Regensburg**, as well as in database of **Dalhousie Libraries** in one of the most significant Canadian universities **Dalhousie University in Halifax** (Now Scotia, Canada); has ISSN.

The papers in sections *Scientific articles, People and time, Study materials* are reviewed; for libraries in Slovakia are in category ADF – Scientific papers in the Slovak non– current contents journals.

If you are interested in publication in our journal, in one of the above mentioned sections, please send your contributions to the chairman of the Editorial board, prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk), until **March, 20**, or **September, 20** of the current year, with the 20-line resume in Slovak or English language.

At elaboration of the contributions, **the footnotes** and notes shall be specified in accordance with a valid bibliographic standard, corresponding with the international standard for documents publication STN ISO 690 (surname, full name, place of publication, publisher, year of publication, pages; while quoting the proceedings, the name of editor has to be given; in case of the journal, specify volume, year, number, pages). The contribution shall be sent in e-form; eventual photos, maps and illustrations and other materials shall be scanned (jpg format; 300 dpi).

Informationen für die Autoren

Die Zeitschrift *Dejiny. Internetzeitschrift des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Universität Prešov* erscheint seit dem Jahre 2006 zweimal jährlich. Sie wird in der grössten speziellen elektronischen Databasis **EZB OPAC** evidiert, die von der **Staatsbibliothek Berlin** geleitet wird, am Server **Deutsche Nationalbibliothek** und auf den Seiten der **Universitätsbibliothek Regensburg**, sowie auch in der Databasis **Dalhousie Libraries** in einer der führenden Universitäten in Kanada **Dalhousie University in Halifax** (Neues Schottland, Kanada); sie besitzt ISSN.

Die Beiträge in den Rubriken *Studien, Leute und Zeit, Studienmaterialien* werden rezensiert, für die Bibliotheken in der Slowakei in der Kategorie ADF-Wissenschaftliche Aufsätze in den einheimischen nichtcurrentierten Zeitschriften..

Im Falle des Interesses für die Veröffentlichung in einer der Nummern der Zeitschrift, in einer der angeführten Rubriken bitten wir Sie, die Beiträge dem Vorsitzenden des Redaktionsrats des Periodikums Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk), immer bis zum **20. März**, bzw. **20. September** in dem angeführten Jahre mit der Zusammenfassung von 20 Zeilen in der slowakischen bzw. in der englischen Sprache zu versenden.

Bei der Verarbeitung der Beiträge verlangen wir **die Fussnoten** anzuführen und die Verarbeitung der Bemerkungen laut der gültigen bibliographischen Norm, entsprechend dem internationalen Standard fürs Publizieren der Dokumente STN ISO 690 (Vorname, vollständiger Name, Ort der Herausgabe, Verlag, Jahr, Seiten, beim Sammelband auch die Editoren, bei der Zeitschrift Jahrgang, Jahr, Nummer, Seiten). Der Beitrag ist in der elektronischen Form zu versenden, eventuell die Photographien, Karten, Illustrationen und ähnliche scannende Materialien (Format jpg, 300 dpi).

DEJINY

1/2018

Ročník / Volume XIII

internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
[http://dejiny.unipo.sk/Blog Posts/dejiny-12018.html](http://dejiny.unipo.sk/Blog%20Posts/dejiny-12018.html)

Sadzba / Typesetting
Ing. Stanislav Kurimai

Grafická úprava / Graphical layout
UNIVERSUM-EU, spol. s r. o.

© Vydáva
Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove,
vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
a Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov

© Issued by
Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov,
publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

ISSN 1337-0707

